ENZO TRAVERSO

Nazi Şiddetinin Kaynakları

ÇEVİREN
ERTUĞRUL GENÇ

FAŞİZM
İNCELEMELERİ

iletişim

La violence nazie. Une généalogie européenne
© 2002 La Fabrique éditions
Bu kitabın yayın hakları Atlas Publishing Lab. aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 3490 • Politika Dizisi 251
ISBN-13: 978-975-05-3763-9
© 2024 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2024, İstanbul

EDİTÖR Bahar Siber
KAPAK Suat Aysu
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Nebiye Çavuş
DİZİN Berkay Üzüm, Mehmet Atala

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul
Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ENZO TRAVERSO

Nazi Şiddetinin Kaynakları

La violence nazie
une généalogie européenne

The Origins of Nazi Violence

İNGİLİZCEDEN ÇEVİREN
Ertuğrul Genç

iletişim

ENZO TRAVERSO 1957, İtalya doğumludur. Cenova Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra 1989 yılında École des Hautes Études en Sciences Sociales'den (EHESS) doktora derecesini aldı. Uzun yıllar Fransa'da çeşitli üniversitelerde siyaset bilimi dersleri verdi. 2013 yılından beri Cornell Üniversitesi Tarih Bölümü'nde profesör olarak görev yapmaktadır. 20. yüzyıl Avrupa entelektüel ve siyasal tarihiyle ilgili çalışmalarıyla tanınan Traverso'nun eserlerinden Türkçeye çevrilenler şunlardır: *Marksistler ve Yahudi Sorunu* (Yazın, 2001), *Ateş ve Kan: Avrupa İç Savaşı: 1914-1945* (Heretik, 2021), *Savaş Alanı Olarak Tarih: 20. Yüzyılın Zorbalıklarını Yorumlamak* (Ayrıntı, 2013), *Yahudi Modernitesinin Sonu: Muhafazakâr Bir Dönüm Noktasının Tarihi* (Ayrıntı, 2016), *Modern Barbarlığın Eleştirisi* (Ayrıntı, 2024), *Devrim: Bir Entelektüel Tarih* (Ayrıntı, 2024), *Solun Melankolisi: Marksizm, Tarih ve Bellek* (İletişim, 2018), *Geçmişi Kullanma Kılavuzu: Tarih, Bellek, Politika* (İletişim, 2019), *Nazi Şiddetinin Kaynakları* (İletişim, 2024).

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7

Giriş 9

1 **Disiplin, Kötü Muamele, Öldürme** 31
- **Giyotin ve seri hale getirilen ölüm** 31
- **Hapishane ve bedenlerin disipline edilmesi** 38
- **Nazi(lerin) toplama kampı sistemine dair ek** 44
- **Fabrikalar ve işbölümü** 46
- **Bürokratik yönetim** 54

2 **Fetih** 59
- **Emperyalizm** 59
- **"Irkların yok edilmesi"** 67
- **Koloni savaşları ve suçlar** 78
- **Nazizm ve *Lebensraum*** 83

3 **Yıkım: Topyekûn Savaş** 93
- **Fordist ordu** 93
- **Kitlesel anonim ölüm** 98
- **Askerler, siviller ve toplama kampları** 102

Savaşın hatırası 105
Yaşamaya değmez hayatlar 108
Bir faşizm laboratuvarı 111

4 **Sınıflandırma ve Baskı** 119
"Yahudi bolşevizmi" 119
Sınıf ırkçılığı 125
Nazi sentezi 138
"Irksal hijyen" üzerine ek 142

5 **Yok Etme: Nazi Antisemitizmi** 151
Bir soyutlama olarak Yahudi 151
Rejeneratif bir şiddet 159

6 **Sonuç** 173

KAYNAKÇA 179
DİZİN 201

Önsöz

Sıklıkla olduğu gibi, bu kitap da kısa bir deneme olarak başladı ve aylar geçtikçe giderek büyüdü. Kitap, çeşitli ülkelerde katılma şansı bulduğum bir dizi seminer, konferans ve kolokyum bünyesinde tartışma imkânı bulduğum araştırma(ları)mın bir özetidir. Metnin birbiri ardına gelen versiyonlarını sabırla okuyan ve yorumlarını esirgemeyen tüm arkadaşlarıma ve meslektaşlarıma teşekkürü borç bilirim: Miguel Abensour, Alain Brossat, Federico Finchelstein, Eric Hazan, Roland Lew, Michael Löwy, Arno J. Mayer, Magali Molinié, Elfi Müller ve Paola Traverso. Onların eleştirileri ve zaman zaman yaşadığımız fikir ayrılıkları beni daha iyi odaklanmaya ve bu çalışmayı bitirmeye teşvik etti. En nihayetinde, tüm sorumluluk yalnızca bana aittir.

Giriş

Geçtiğimiz yirmi yıl boyunca, Nazi şiddeti kolektif hafızamızı ve 20. yüzyılın temsillerini işgal etti. Bu şiddetin tarihsel bilincimizde kapladığı yer sebebiyle sembolik *topos*u olan Auschwitz, Roma İmparatorluğu'nun çöküşü, Reform veya Fransız Devrimi ile kıyaslanabilir bir öneme sahip oldu. Oysa geçmişin diyakronik biçimde gelişmesi açısından bakılacak olursa, Auschwitz'e bu diğer zamansal duraklara atfedilen türden bir önem atfedilemez. Roma İmparatorluğu'nun çöküşü antik dönemin sonu anlamına geliyordu. Reform, hayat biçimlerinin ve dünyaya dair vizyonların sekülerleşmesinin temelini atarak Tanrı ile insanlar arasındaki ilişkiyi değiştirdi. Fransız Devrimi ise, güç sahibi otoritelerle bireyler arasındaki ilişkiyi değiştirdi ve bunu yaparken bu bireyleri tebaadan vatandaşlara dönüştürdü. Bütün bu olaylar Batı'nın gelişiminde referans noktası olarak öne çıkan önemli tarihsel dönüm noktaları mertebesine yükseldi. İkinci Dünya Savaşı 20. yüzyılın en büyük kırılmalarından birini teşkil etmiş ve Yahudi soykırımı da bu bağlamda meydana gelmiştir. Yine de, sonuçları bakımından bu soykı-

rım yukarıda bahsedilen dönüm noktalarıyla kıyaslanamaz. Auschwitz medeniyetin biçimini değiştirmemiştir. Eğer bugün gaz odaları *medeniyetin kırıldığı bir an* olarak görülüyorsa, bunun sebebi medeniyetin tökezleyip daldığı çıkmaz sokakları ve yıkıcı potansiyelini ortaya sermiş olmasıdır. Aydınlanma karşıtı eğilimler, sınai ve teknik gelişmeyle, devletin şiddet tekelini elinde tutmasıyla ve hükmetme yöntemlerinin rasyonelleştirilmesiyle birleşerek, yok etmenin medeniyetin yüzlerinden biri olduğunu ortaya çıkardı. Öte yandan, Yahudilerin tarihi açısından Shoah –Yahudilerin yok edilmesi–, ki en trajik biçimde meselenin Avrupa kısmının zirvesini teşkil etmiştir, radikal bir tarihsel dönüm noktası olmuştur. Batı dünyasının bu katliamın boyutlarını anlaması otuz yıl almıştır. Auschwitz, Avrupa'nın bedeninde açılmış ancak uygarlığının çerçevesini değiştirmemiş bir yara olarak böylelikle anlaşılması zor bir travma oluşturmaktadır, zira olup biten şeyin tarihsel açıklaması Primo Levi'nin zihninin "kara delik" olarak tanımladığı kısmından geçmemektedir. Holokost'un şiddetinin *tanınmasına* ilişkin neredeyse takıntılı tavırla, dolayısıyla bu olayın yüzyılın dönüm noktalarının zihnimizde yer işgal etmesiyle rasyonel anlaşılabilirliğinin yarattığı büyük boşluk arasında, kapanmaz bir uçurum hâlâ vardır. Bu problem sıklıkla getirilen çelişkili yaklaşımlarla geçiştirilmeye çalışılır. Kimileri Yahudilerin soykırıma uğratılmasını adeta metafizik bir varlık seviyesine, tarihin dışında duran bir anı mertebesine yükseltir ve normatif aşılmazlık ile sararlar. Özellikle yazar Elie Wiesel bu pozisyonu benimsemesiyle öne çıkar. Diğerleri ise daha işlevselci bir tarihselleştirmeyi seçer, Dan Diner bunu haklı olarak "yapıları tanımlamaya doğru metodolojik bir ricat" olarak tanımlar.[1] Bu "tarihselleştirmenin" başlıca ve sorgulanamaz çıktısı, konuya ilişkin bilgimizin vazgeçilemez temel taşı, Avrupa'da-

1 Diner 2000a, s. 165.

ki Yahudilerin her bakımdan soykırıma uğradığı *olgusunun* netleşmesidir. Ancak ne kadar vazgeçilemez olursa olsun, bu olgusal aydınlanma olaya ışık tutmaktan uzaktır.

Yahudi soykırımına ilişkin *tarihsel açıdan benzersiz* bir unsur, bu olayın insan ırkını biyolojik olarak yeniden modellemeye dönük belirli bir amaçla gerçekleştirilmiş olmasıydı. Soykırım başka bir amaç uğruna araç olarak değil, bizzat amacın kendisi olarak meydana getirilmişti. Hannah Arendt *Eichmann Kudüs*'te başlıklı denemesinde, Nazilerin kendilerine "dünyada kimin yaşayıp kimin yaşamayacağına" karar verme hakkını verdiğini vurgulayarak bu noktaya işaret etmişti.[2] Bu elbette uç bir karardı ve Saul Friedländer'in dikkat çektiği gibi, "modern tarihte sadece bir kez: Naziler tarafından varılmış" bir karardı.[3] Holokost'un tarihsel tekilliği iddiasına verilebilecek cevaplardan biri, tarihteki tüm olayların tarihsel olarak tekil olduğu olabilir. Ancak Jürgen Habermas'a göre Shoah'nın tekilliği, yeni bir *antropolojik* boyuta sahip olmasıdır ve Habermas bu boyutta "tüm dönemin imzasını" görür (*Auschwitz zur Signatur eines ganzen Zeitalters*). Almanya'da 1980'lerde yaşanan "tarihçilerin tartışması"nda (*Historikerstreit*) şöyle yazar:

> Orada, o zamana kadar kimsenin mümkün olmadığını düşündüğü bir şey oldu. İnsan suretine sahip herkesin arasındaki derin dayanışma boyutu bundan etkilendi. Dünya tarihinde tanık olunan onca kaba hayvanlığa karşın, o âna kadar insanlar bu derin boyutun bozulmadan kaldığını sorgulamadan kabul edegelmişlerdi. Ve o andan itibaren bir bağ koptu: geleneklerin kendi otoritelerini devşirdiği ve tarihsel süreklilikleri mümkün kılan o naiflik bağı. Auschwitz hayatın tarihsel kumaşının kendi kendisini ebediyete kadar

2 Arendt 1977, s. 279.

3 S. Friedländer 1993, s. 82-83; Traverso 1999, s. 128-140.

yeniden üretmesini mümkün kılan koşulları değiştirdi – ve bunu sadece Almanya'da da yapmadı.[4]

Auschwitz lügatimize "soykırım" kelimesini ekledi. Auschwitz'in benzersizliği belki de, ancak her şey olup bittikten sonra soykırımın insan ilişkilerinin temelini oluşturan, insanlar arasındaki tüm düşmanlıklara, çatışmalara ve savaşlara rağmen birbirlerini insan olarak görmelerini sağlayan o temel dayanışmayı barındıran tarihsel dokuyu yırttığını anlamış olmamızdır. Auschwitz'in bu benzersizliğini tanımak hem kendi bilincimiz hem de nazizmin historiyografisi açısından uzun bir süreç sonucunda ortaya çıktı; ancak nihayetinde uzun bir kayıtsızlık, örtme ve bastırma döneminin de sonunu getirdi. Bunun sonuçları çift yönlüydü: Bir açıdan historiyografi ciddi mesafe katetti, öte yandan Batı dünyasında kolektif bir anamnez yaşandı, yani hafıza geri geldi. Ancak bu değişimler 1980'lerde gerçekleşti (sembolik olarak, Almanya'daki *Histroikerstreit*'a tarihlenebilir); günümüzde bunların ritüel olarak yeniden dile getirilmesi, epistemolojik ufkumuzu daraltma ve fakirleştirme etkisi yaratabilecek türden salt retorik bir söyleme dönme tehlikesi barındırıyor. Nazizm ne kadar kendine özgü olsa da, tarihçesi sadece Almanya'nın coğrafi sınırlarıyla veya 20. yüzyılın geçici sınırlarıyla anlaşılamaz. Onu incelemek için hem diyakronik hem de karşılaştırmalı bir perspektif benimsemek gereklidir. Geçmişte Yahudi soykırımı, İkinci Dünya Savaşı kitaplarında kısa bir dipnota indirgenmişti. Günümüzde ise, soykırımın "eşi görülmemiş" ve "kesinlikle benzersiz" karakteri vurgulanıyor; bunun tehlikesi, olayın Avrupa tarihi çerçevesine oturtulması girişimlerine sekte vurmasıdır. Arno J. Mayer, Fernand Braudel'in metodolojisini eleştirmekte ve Treblinka ile Auschwitz'in tarihçileri *kısa erimli*

4 Habermas 1978b, s. 163.

fenomenlerin önemini yeniden değerlendirmek zorunda bırakmasının önemini vurgulamakta haklıdır,[5] zira üç buçuk yıl içinde, 1941'den 1944'ün sonuna kadar nazizm iki bin yıldır Avrupa tarihinin parçası olan bir topluluğu ortadan kaldırmıştır. Polonya gibi Yahudilerin varlığının tüm ülke açısından ciddi toplumsal, ekonomik ve kültürel öneme sahip olduğu kimi yerlerde, bu topluluk neredeyse tamamen yok edildi. Bu ani ve geri döndürülemez yok edişin, olayları "yüzey ajitasyonuna" –yani "gelgitlerin güçlü hareketleri esnasında oluşturduğu köpük"[6] gibi yüzeysel ve geçici şeylere– indirgeyen Braudelci tarih yaklaşımını sorgulamaya açtığı doğrudur. Ancak bu durum Shoah'nın habercisi olan *uzun erimli* tarihsel öncülleri inceleme ihtiyacının da altını çizer.[7] Diğer bir deyişle, Yahudi soykırımını anlamaya yönelik tüm girişimler, hem olayın benzersizliğini hem de uzun vadede tarih içindeki yerini hesaba katmalıdır.

Nihai Çözüm'e, de Tocqueville'in 1789'da başlayan tarihsel kırılmaya ilişkin yaptığı yorumu uygulamak mümkün değildir: "Devrim, uzun vadede zaten tedricen gerçekleşecek olanı; ateşli ve sarsıcı bir biçimde, geçişsiz, tedbirsiz, hiçbir şeye dikkat etmeden bir anda yaptı. Asıl etkisi buydu."[8] Shoah böylelikle, gettoların kapanması, Yahudilerin oy hakkına kavuşması, Avrupa uluslarına entegrasyonu ve toplumsal ana akıma kültürel olarak asimile olmaları gibi o zaman geri döndürülemeyeceğine inanılan bir eğilimi tersine döndürmüş oldu. Nihai Çözüm tarihsel bir *caesura* –bir kırılma– teşkil etti ve "zaten tedricen gerçekleşecek olan" süreci hızlandırmak yerine, Aydınlanma döneminde başlayan, 19. yüzyılda Avrupa'nın büyük bölümünde gerçekleşen eşitlik

5 Mayer 1990, s. 8; ayrıca bkz. Traverso 1992, s. 146.

6 Braudel, s. 12.

7 Vidal-Naquet, s. 256.

8 Tocqueville 1967, s. 81.

hareketinin kalıcı başarılarını yok etti. Ancak tarihsel kırılmaların en vahşi ve travmatik olanlarının bile mutlaka kökenleri vardır. Yahudi soykırımının kökenlerini kavrayabilmek için, yorumlanmasını genellikle kısıtlayan limitasyonları aşmamız ve maddi ve kültürel kökenleri antisemitizmden daha geniş bir bağlamda aramamız gerekir.

Roger Chartier, "Aydınlanma'yı icat eden Fransız Devrimi'ydi," diye oldukça dolambaçlı bir şey söylemişti.[9] Benzer şekilde Auschwitz için de antisemitizmi "icat ettiği" söylenebilir, zira Auschwitz nazizmden önce pek çok Avrupa ülkesinde birbirinden kopuk, heterojen ve pek çok durumda oldukça arkaik olarak görülen bir dizi söylem ve pratiğe tutarlı, kümülatif ve doğrusal bir görüntü vermiş oldu. Antisemitizm tarih sahnesini domine etmemişti. 19. yüzyıl tarihinde yeri olduğu kesindi, ancak giderek erozyona uğruyor ve savunmaya çekiliyordu. Özellikle Batı dünyasının asimile olmuş Yahudileri arasında genel eğilim kendilerine yönelen düşmanlığı ısrarlı ama genel itibariyle anakronik bir önyargı olarak görmek yönündeydi – Dreyfus Olayı'nın Fransa dışında nasıl algılandığına bakmak bunu anlamaya yeter. Modern antisemitizmin doğuşu –asırlardır süregelen dinî gerekçelerle dışlamanın bilim adına onaylanan ırksal nefrete dönüşmesi– çağdaşlarının çok az ilgisini çekmiş ya da hiç fark edilmemiştir.

Nazizmin kültürel kökenleri Aydınlanma karşıtı hislere, ulusal (*völkisch*) ideolojiye ve ırksal antisemitizme indirgenemez. Bu kökler bundan çok daha ileri gider. Bu çalışmanın Yahudi soykırımının fiziksel koşullarını ve bunu mümkün kılan zihinsel yapıyı anlamaya çalışırken 1914'ün öncesine ve Almanya'nın sınırlarının ötesine gitmesi gerekecektir. İki tehlikeden Scylla ve Charybdis gibi kaçınmak gerekiyor: bir yandan bu suçu uzun bir tarihsel süreç içinde *çözdürülerek*, kendine has özelliklerinin silinmesi; diğe-

9 Chartier 1990, s. 17.

ri ise tarihin bilhassa "Shoah merkezli" bir yorumunun yapılması. Nasyonal sosyalizmin tarihselleştirilmesinin muhtemel tehlikesi de suçlarının İkinci Dünya Savaşı'nın belirli bir ânına, hatta onun marjinal bir yanına indirgenmesi ve böylelikle Yahudi soykırımını görelileştirmesi, hatta önemsizleştirmesidir (bu da Eric Hobsbawm'ın çok takdir edilesi 20. yüzyıl tasvirine içkin olan bir tehlikedir).[10] 1980'lerin ortasında, Martin Broszat bir "perspektif değişikliği" önererek Hitler döneminin "yalıtılmasının" terk edilmesi ve geçmişi Auschwitz prizmasından yorumlamaktan kaçınılması için çağrıda bulunur. Ancak bu yaklaşım da tarihselleştirmeyi görelileştirme tehlikesinden kaçınmayı başaramayacaktır.[11] Nihai Çözüm'ü öngörülebilir veya hesaplı bir ürün olarak değil de Hitlerci rejimin savaş sürecinde "kümülatif radikalleşmesinin" ürünü olarak yorumlama eğilimi (tıpkı işlevselci ekolün lideri Hans Mommsen'in yaptığı gibi) nazizmin bu en başat suçunu öznesiz bir olaya indirgeyen tarihselleştirmenin gireceği çıkmaz sokağı örnekler.[12] Ancak nazizmin suçlu, soykırımcı çıktısına odaklanmak da, Alman geçmişinin ya her şeyden izole edildiği ya da topyekûn kriminalize edildiği (Daniel J. Goldhagen'in yaptığı gibi) ya da Hitlerci şiddetin beklenmedik ve çok şiddetli bir şekilde patlamasıyla ortadan kaldırıldığına ilişkin çok sınırlı, hatta ahistorik bir yaklaşım benimseme hatasını beraberinde getirecektir. Bu da, Alman geçmişini adeta yalnızca Auschwitz'in evveliyatı olmaya indirgemek veya sanki soykırımı hayata geçirenlerin zihinsel çerçeveleri, pratikleri, eylem biçimleri ve ideolojileri sanki yaşadıkları çağa ve medeni bağlamlarına, yani 20. yüzyılın ilk yarısındaki Avrupa veya Batı dünyasına

10 Hobsbawm 1999.

11 Broszat, s. 129-173. Ayrıca bkz. S. Friedländer 1993, s. 91-92. Bu tezler Broszat ile Friedländer arasında oldukça yoğun bir mektuplaşmaya yol açmıştır (Broszat ve Friedländer 1990).

12 Mommsen, s. 399.

ait değilmiş gibi Yahudi soykırımını öncülü veya sebebi olmayan bir felaket olarak görmekle eşanlamlı olacaktır. Dolayısıyla da Auschwitz bir muamma, bir gizem halini koruyacak, tarihselleştirme girişimlerinden muaf tutulacak, özetle "anlaşılması mümkün olmayan bir yer" olarak kalacaktır."[13]

Kör edercesine belirgin bir Shoah ile anlaşılması mümkün olmayan bir Shoah anlayışı arasında salınıp duran bu entelektüel düzlemde, tarihin kamusal kullanımı kaçınılmaz olarak çeşitli sorulara yol açar. Paradoksal bir biçimde, Auschwitz'i Batı hatırasının tam kalbine yerleştirmek nasyonal sosyalizmin, Avrupa'daki köklerinin tehlikeli olduğu kadar endişe verici bir şekilde bastırılmasıyla aynı zamana denk gelmektedir. Günümüzde pek çok tarihçide, Nazi suçlarını Batı dünyasının güzergâhından çıkarmak gibi yaygın bir eğilim söz konusudur. Ben kendimi son yirmi yılda üretilmiş nazizm yorumları arasından en tanınmış üçüyle sınırlayacağım. Bunların hiçbiri yeni değil, ama hepsi yeni biçimlerde formüle edilmiş: (1) Bir antibolşevist reaksiyon olarak nazizm (Ernst Nolte),[14] (2) liberalizmin reddi olarak, bu anlamda komünizme simetrik nazizm (F. Furet),[15] (3) bir Alman patolojisi olarak nazizm (Daniel J. Goldhagen).[16]

Ernst Nolte'nin analizinde Yahudilerin soykırıma uğraması, başlangıcı bir yüzyıl önce Viyana'da tesis edilmiş eski kıta düzeninin yıkıldığı 1914'e değil, 1917'ye ve iki yıl sonra bir "dünya iç savaş partisi" olan Komintern'in kuruluşuna yol açan Rus Devrimi'ne tarihlenen bir "Avrupa İç Savaşı"nın aşırı uç sonucu olarak sunulur.[17] Bu tez, 1986'da Alman tarihçileri arasındaki *Historikerstreit*'ı başlatan meşhur tezdir.

13 Diner 1987, s. 73.

14 Nolte 2000.

15 Furet 1999; Furet ve Nolte 1998.

16 Goldhagen.

17 Nolte 2000, s. 27, 582, 594.

Auschwitz, Batı'ya bolşevizm tarafından tanıtılan Asya kökenli barbarlığın –şüphesiz radikal ve kabul edilemez, hatta "tekil, kendine özgü"– bir "kopyası" olarak görülüyordu. Modern, medeni bir Avrupalı ulus tarafından gerçekleştirilen Nazi suçlarının başka nasıl bir açıklaması olabilirdi? Nolte'ye göre cevap Ekim Devrimi'nin Almanya'da sebep olduğu travmada yatar. Nolte bolşevizmin –Rus İç Savaşı'nın başından itibaren terör ve "sınıf kıyımı" pratiğini uygulamış bir totaliter rejimin ilk örneği olarak– Alman tahayyülünde hem bir "tehdit imgesi" (*Schreckbild*) hem de bir "model" (*Vorbild*) olarak işlev gördüğünü öne sürer.[18] Ona göre, Nazilerin antisemitizmi sadece antibolşevizmin kendine özgü bir biçimiydi ve Yahudi soykırımı "Bolşeviklerin dünya sınıfını kıyımının tersyüz edilmiş –ama aynı derecede taraflı– bir imgesiydi".[19] Nolte bu tezi desteklemek için karşı çıkılamaz bir olguya işaret eder: Yahudilerin Rusya'daki ve uluslararası Komünist hareketteki ciddi varlıkları. Yahudiler bolşevizmin gerçekleştirdiği kıyımlardan sorumlu tutulabileceği için, varılan sonuç "[onları] misillemelerle ve önleyici yöntemlerle yok etmek gerekliydi" olmaktadır.[20] Böylece Auschwitz Bolşeviklerin "sınıf soykırımı" (*Klassenmord*), yani Nazi suçlarının "mantıksal ve olgusal öncülü" ile açıklanabilmektedir.[21] Nolte'nin tezleri –hem nasyonal sosyalizmin Alman kökenlerini tamamen ortadan kaldıran tarihsel sürece ilişkin çirkin basitleştirmeleri hem de açıkça apolojetik (affedici) amaçları– üzerine o kadar çok şey yazıldı ki, burada daha fazlasını söylemeye gerek yok.

Şüphesiz ki Nolte nasyonal sosyalizmin temel bir unsurunu kavramıştır: Rus Devrimi'ne, Marksizme ve militan ko-

18 Nolte 1987, s. 45.

19 Nolte 2000, s. 557-558.

20 *A.g.e.*, s. 541.

21 Nolte 1987, s. 45.

münizme karşı tepki olarak doğmuş bir hareket olmaktan gelen karşıdevrimci doğası. Bu Hitler'den önce Mussolini'nin faşizmi için de geçerlidir, hatta daha genel olarak her zaman devrimle "sembiyotik" olarak ayrılmaz bir şekilde bağlı olan karşı devrim için de geçerlidir. 1917 Ekimi Avrupa burjuvazisini 1789'un aristokrasiyi şok ettiği kadar derinlemesine şok etmiştir ve devamının etkilediği kadar da etkilemiştir. Komünist diktatörlüğün yönetici sınıflarda yarattığı alarm duygusu ve korku, ayrıca Orta Avrupa'da hemen arkasından gelen geçici devrimci –Berlin'deki Spartakist isyandan Bavyera ve Macaristan'da 1919'daki Sovyet cumhuriyetlerine– denemeler elbette ciddiydi. Ancak Nolte'nin önerdiğinin aksine, nasyonal sosyalizmin ilk başta antikomünist bir hareket olarak ortaya çıkması antisemitizmin de karşıdevrimle paralel olarak doğduğu anlamına gelmiyor, hele bolşevizmin bir kopyası olarak görülmesini kesinlikle doğrulamıyor. Nazizmin kökenleri, on yıllardır muhafazakâr Alman kültürünü etkilemekte olan *völkisch* milliyetçilikte ciddi şekilde mevcuttu. Hitler yüzyılın başında Viyana'da antisemit oldu, oysa bu dönemde henüz antikomünizmden etkilenmesi veya Rus Devrimi ile Orta Avrupa'daki siyasi isyanlarda Yahudilerin varlığından korkması mümkün değildi.[22]

Ancak antisemitizmin antibolşevizmden önce geldiğini hatırlamak yeterli değildir. Faşist karşıdevrim kendisini eski düzeni "yeniden tesis etmekle" sınırlamaz, geçmişi "aşarak" modern bir boyut kazanır ve yeni bir toplumsal ve siyasi düzen kurmayı hedefleyerek "devrime karşı devrim" olarak faaliyet gösterir,[23] Faşistlerin İtalya'da da Almanya'daki gibi son derece sivri olan devrimci retoriği de buradan gelir. Öte

22 Hamann; Kershaw 1999, s. 239.

23 Mayer 1971, s. 33. Bir "devrime karşı devrim" olarak faşizm için bkz. Neocleous 1997. Faşizmin "devrimci" doğası Sternhell tarafından da vurgulanır. Sternhell 1997, ve Mosse 1999.

yandan, karşıdevrimin içeriği daha eski birtakım unsurları da seferber etmiştir. Nazi hareketi Weimar Cumhuriyeti'nde ortaya çıkmış olsa da, ideolojisi kimileri Birinci Dünya Savaşı'ndan ve Rus Devrimi'nden önce de mevcut olan, ancak Almanya'nın yenilgisi ve komünizmin yükselişi bağlamında radikalleşen bir dizi karmaşık unsurdan besleniyordu. Nazizm emperyalizmini, pan-Cermenliğini, milliyetçiliğini, ırkçılığını, öjeniğini ve antisemitizmini 19. yüzyılın Alman ve Avrupa kültüründen devşirmiştir. Antibolşevizm bütün bunlara sonradan gelen bir eklentiydi, onları daha da kötü hale getirdi ama onları yaratmadı.

Furet'nin antikomünizmi hâkim *Zeitgeist*'a daha yakındır. Klasik liberalizm ile demokrasi arasında felsefi ve tarihî açıdan daha tartışmalı bir özdeşlik tanımı yaparak –"liberalin ve demokrasinin dünyası felsefi açıdan aynıdır"– faşizmi ve komünizmi liberal demokrasinin kaçınılmaz yolunda boy veren geçici fenomenlere indirgemeyi dener. *The Passing of an Illusion*'da şöyle yazar: "Bolşevizm ve faşizm arasındaki suç ortaklığının ardındaki büyük sır, birbirine karşıt bu iki doktrinin son demlerini yaşadığı düşüncesiyle küçümsediği veya şeytanlaştırdığı o ortak düşmanın, yani basitçe demokrasinin varlığıdır."[24] Furet, Nolte ile yazışmalarında nazizmin basit bir antibolşevik reaksiyon olduğu görüşünü haklı olarak eleştirir ve Nazilerin işlediği suçların özgünlüğünü vurgular; bu da onun analizlerini Alman muadillerinden daha dengeli ve nüanslı kılar. Ancak makrotarihsel bir bakış açısından ona göre de hem nazizmin hem de komünizmin esas özelliği antiliberalizmdir ve aralarındaki düşmanlığa rağmen yüzyıla dair her tür değerlendirmede ikisini de aynı yere koyar. Furet, her ikisinin de "yok etmeye çalıştıkları şey

24 Furet, s. 24. Furet'nin bu tezinin eleştirisi için bkz. Berger ve Maler 1996, s. 17-57 ve Bensaid, s. 166.

tarafından çerçevelenmiş kısa dönemli olaylar olduğunu" iddia eder. Her ikisi de demokrasinin ürünüdür, ama aynı zamanda demokrasi tarafından mezara gönderilmişlerdir. "Ne faşizmin ne de komünizmin insanlık için ilahi bir kaderin sancağı olmadığını"[25] vurgulayan Furet, böyle bir ilahi kaderin gerçekten var olduğunu ve ortak düşmanları ve fatihleri olan liberalizm tarafından temsil edildiğini ima etmektedir.

Bu, liberal antitotaliterliğin benimsediği klasik pozisyondur. Kasım 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden birkaç ay sonra Amerikalı bir siyasi analist olan Carlton J. Hayes de benzer bir yorumda bulunur ancak tonu daha dramatik, üslubu daha ilham doludur:

> Günümüzün diktatöryel totaliterliği Batı'nın tarihî medeniyetine bir tepkidir – hayır, hatta bir isyandır. Klasik Yunan'ın ılımlılığına ve ölçülülüğüne, eski Roma'nın düzen ve hukukiliğine, Yahudi peygamberlerin haklılığına ve adaletine, İsa'nın hayırseverliğine ve merhametine, Hıristiyan Kilisesi'nin Ortaçağ'da ve modern zamanlardaki geniş kültürel mirasına, Aydınlanma'ya, akla, 18. yüzyılın insancıllığına ve 19. yüzyılın liberal demokrasisine karşı bir isyandır. Tarihî medeniyetimizin bütün bu bellibaşlı uğraklarını reddeder ve bunları hayırla anan her gruba karşı da ölümüne savaşır.[26]

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni "kızıl faşizm", Nazi Almanyası'nı ise "kahverengi bolşevizm" olarak tanımlayan Avusturyalı eski Komünist Franz Borkenau, aşağı yukarı aynı tarihlerde totaliterliği "Atina ve Kudüs'ten, İmparatorların ve Papaların Roması'na, Reform'a, Aydınlanma çağına ve günümüze ulaştırılmış tüm değerleri" tehdit eden bir "dünya devrimi" olarak tanımlıyordu.[27] Fransız Fu-

25 Furet, s. 2.

26 Hayes, s.101.

27 Borkenau, s. 17.

ret'nin daha ılımlı ve mesafeli tonunu benimseyemeseler de, Hayes ve Borkenau benzer şekilde totaliter diktatörlükleri kısa süreli olmasını umdukları yakın tarihli bir yenilik gibi görerek, bunların artık modern liberalizm olarak adlandırılan Batı medeniyetinin tarihindeki "bir bölümden" fazlasını temsil etmediğini ileri sürdüler. Yarım yüzyıl sonra Furet, totaliterliğin bir tür *Anti-Batı* fenomen haline geldiği bu teşhisi doğrular. Totaliterliğin antiliberal bir parantez olduğu görüşü, savaşın sonunda Benedetto Croce'nin yaptığı ve totaliterliği Avrupa'nın "entelektüel ve ahlâki bir hastalığı", tarihin doğal akışından bir sapma[28] olarak yaptığı tanıma şaşırtıcı derecede yakındır.

Şimdi Goldhagen'e dönelim. Onun Yahudi soykırımı açıklaması kesinlikle tek bir faktörle sınırlıdır. Kökenini tarihteki çatışmalara referansla bir tür *aşırı niyetsellik* olarak tanımlanabilecek bir şeyden alır: Ona göre, Auschwitz'i anlamanın tek ve yeterli sırrı, Hitler'de de değil, her şeyden önce ve her şeyden önemlisi tüm Almanlarda olan antisemitizmdir.[29] Goldhagen'a göre Shoah'nın kökenleri modern Avrupa'nın tarihsel bağlamında değil, Alman tarihindeki yapısal bir hatada aranmalıdır. Başka bir deyişle, bu fenomeni, ilk semptomları Luther ile birlikte ortaya çıkmış olan bir Alman hastalığının kaçınılmaz sonucu olarak analiz etmeyi önerir. Bu, *deutscher Sonderweg*'in, yani Alman "özel yöntemi" denen klasik tezin basitleştirilmiş ve radikelleştirilmiş yeni bir versiyonudur. Goldhagen Yahudi soykırımının bir "Alman milli projesi"[30] olarak tasarlandığına inanır ve son tahlilde Hitler bu projenin sadece baş uygulayıcısıdır: "Holokost nazizmin belirleyici yönüydü, ama sadece nazizmin değil: Aynı

28 Croce, cilt 2, s. 46-50; ayrıca bkz. Bobbin, s. 166-177.

29 Bkz. Rousso'nun uyarıları 2001, s. 691.

30 Goldhagen, s. 11.

zamanda Nazi döneminde Alman toplumunun da belirleyici yönüydü."[31] Doğrudan uygulayıcıların –bunların sayısının 100 bin, hatta belki 500 bin veya daha da fazla kişi olduğunu hesaplar–[32] yüzyıllardır "Yahudiler *ölmeli*!"[33] inancıyla lanetlenmiş olan tüm Alman toplumunun desteğiyle hareket ettiğini ifade eder.

Böyle "yok edici" bir antisemitizme bulanmış modern Almanya resmine doğruluk payesi kazandırmak için Goldhagen'in geçmişi basitleştirmesi ve hepsinden önemlisi Avrupa bağlamının içine konumlandırması gerekir. Pogromculardan oluşan bir ulus vizyonu, yüzyıl dönümünde Almanya'daki başlıca siyasi parti olan Sosyal Demokrasi'nin antisemitizme karşı durduğunu ve üyeleri arasında ciddi sayıda Yahudi'nin bulunduğunu göz ardı eder. Ayrıca 1870'teki birleşmeden Weimar Cumhuriyeti'ne kadar geçen sürede Almanca konuşan Yahudilerin giderek derinleşen sosyoekonomik ve entelektüel gelişimi de göz ardı edilmektedir, ki bu gelişme *völkisch* milliyetçiliğinin yükselişine karşın Avrupa'da muhtemelen rakipsizdi. "Judeo-Alman simbiyozu" mitini savunmaya gerek yok, ancak Yahudilerin Alman toplumu içinde kendilerine bir yer –iyi tanımlanmamış ve güvencesiz de olsa, gayet sahici bir yer– açmayı başardıklarını görmek önemlidir. Kıtanın tamamına şöyle bir bakış atmak, 20. yüzyılın başında Fransa'da Dreyfus Olayı'yla, Rusya'da Çarist pogromlarla, Ukrayna ve Bohemya'da rutin cinayet davalarıyla ve hatta Avusturya'da Viyana Belediye Başkanı, Hıristiyan-sosyal popülist ve açık antisemitik Karl Lueger'le kıyaslandığında, Almanya'nın Avrupalı Yahudiler için mutlu bir adacık olduğunu görmek için yeterlidir. Almanya'da antisemitizm (zihinsel bir tutum olarak yaygın olmakla birlik-

31 *A.g.e.*, s. 8.

32 *A.g.e.*, s. 167.

33 *A.g.e.*, s. 14.

te, yüzyılın başında seçmenlerin sadece %2'sinin inanç olarak benimsediği bir şeydi) Birinci Dünya Savaşı'nın travması ve ülke çapında toplumsal ilişkilerin altüst hale gelmesi olmadan Nazi rejiminin ideolojisi haline gelemezdi.[34] Kısacası, belirli faktörler olmadan antisemitizm Nazi ideolojisi haline gelemezdi: kaotik ve toplumu bölen bir toplumsal modernleşme, Weimar Cumhuriyeti'nin kronik siyasi istikrarsızlığı, derin ve çok uzun süren bir ekonomik kriz, 1918-1923 arasında bolşevizm korkusu ve muhtemel bir Alman devrimi tehdidiyle yükselen agresif milliyetçilik ve son olarak tarihsel bağlam olmasaydı popülaritesi Münih'teki birkaç bira mahzeninden öteye geçemeyecek olan uğursuz bir karakterde cisimleşmiş karizmatik bir lider özlemi.

Özel SS birliklerinin (*Einsatzgruppen*) kaba şiddeti nasyonal sosyalizme özgü bir şey değildi. Aksine, bu ortaklık nasyonal sosyalizmin korkunç 20. yüzyıldaki pek çok başka ölümcül ideolojiyle ne kadar çok ortak yönü olduğunu gösterir. Bu rejimler Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilerin kitlesel infazından eski Yugoslavya'daki etnik temizliğe ve Ruanda'daki palalı katliamlara kadar pek çok şeye göz yummuştur. Ancak bunlardan farklı olarak Yahudi soykırımı sadece kaba şiddetin patlaması değildi, aynı zamanda endüstriyel ölçekte ölüm üretmek üzere tasarlanmış bir sistem, küçük bir suç mimarları grubu tarafından yaratılmış ve kitle halindeki uygulayıcılar sayesinde –bunların bir kısmı bağnaz, çoğuysa kayıtsızdı– mekanik bir yapı aracılığıyla "nefretsiz" bir ölüm operasyonunun başarılmasını da, Alman toplumunun büyük bölümünün ve sessiz kayıtsızlığı ile Avrupa ve pasif bir dünyanın suç ortaklığı sayesinde meydana getirmiş oldu. İşte Yahudi Soykırımı'nın tekilliği buradadır ve Goldhagen'in kitabı bu konuya teğet dahi geçmez. Alman patolojisi tezinde üstü kapalı olan Batı apolojisi,

34 Wistrich, s. 152-160.

Goldhagen bir dipnotta Alman toplumundaki bu içgüdüsel ve ezeli antisemitizmin savaş sonrasında birden ortadan kaybolmasını Müttefik işgalinin ani ve mucizevi bir sonucu olarak anlattığında karikatür boyutlarına ulaşır: "Esasen savaştan sonra Almanlar yeniden eğitildi."[35] Daha nitelikli bir akıl yürütmeyle ve daha iyi amaçlarla da olsa, temelde benzer bir tez Jürgen Habermas tarafından da savunuldu. Etnik terimlerle ele alınan bir Alman ulusunun mirasına karşı çıkan –Goldhagen (*Stammgenossen*) (kabile üyesi) yerine *Staatsbürger* (vatandaş)– "anayasal vatanseverlik" kavramını cömertçe savunurken o da *deutsche Sonderweg* tezini benimseyerek Almanya'nın ancak "Auschwitz'den sonra –ve onun aracılığıyla–" Batı'ya entegre olduğunu ileri sürer.[36]

Nolte, Furet ve Goldhagen'in yorumları, inkâr edilmesi mümkün olmayan olgulara dayanır: Yahudi soykırımı Almanya'da kendine özgü özellikler geliştiren ezeli antisemitizmin aşırı uç bir sonucudur; nasyonal sosyalizm, bolşevizme radikal bir karşı çıkıştan beslenen karşıdevrimci bir harekettir ve Nihai Çözüm, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne karşı Haçlı Seferi'ne benzeyen bir savaş verilirken planlanmış ve uygulamaya koyulmuştur; hem komünizm hem de faşizm farklı sebeplerle ve metotlarla liberalizme karşı çıkar. Yukarıdaki üç farklı okumanın hepsi gerçek verilere dayanır ama bunları tekil bir biçimde elimizdeki resme uygular ve oldukça tek nedenli bir yorumla, bozulmuş bir imge yaratır. Dahası, farklılıklarının ötesinde Batı dünyasına ilişkin aynı apolojetik tavrı benimser ve bu bakışta Batı Dünyası ya moderniteye ulaşırken kendi "özel yoluna" sapan Almanya'yı iyileştiren ya da aşırılıklarına rağmen gayet

35 Goldhagen, s. 594, dn. 53.

36 Habermas 1987a, s. 75; ayrıca bkz. Habermas'ın Goldhagen methiyesi (1997), s. 13-14. Habermas ve Goldhagen hakkında bkz. Traverso 1997b, s. 17-26. Tüm bu tartışmaya dair mükemmel bir yorum için bkz. Finchelstein 1999a.

meşru bir milliyetçi geleneğin beşiği (Nolte) ve hatta tarihsel olarak suçsuz bir liberal düzenin kaynağı (Furet) olarak temsil edilir.

Ancak nazizm siyasi modernitenin reddine veya Aydınlanma karşıtı bir tutuma indirgenemez. Nazizmin dünyaya ilişkin vizyonu hiç de arkaik olmayan bilim ve teknoloji fikrini de entegre etmiştir ve pek çok noktada liberal 19. yüzyıl Avrupası'nın kültürüyle uyum içindedir. Batı dünyası ise 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin genel ilkelerine tam olarak bağlılık içinde değildir. Batı'nın başka yüzleri de vardı ve insanlar arasındaki ilişkiler, mekân kavramsallaştırmaları ve rasyonalite ile teknolojinin uygulanmasına dair farklı kavramlarla ve yöntemlerle de uyumlu hareket ediyordu.

Dolayısıyla, aşağıdaki çalışma yukarıda bahsedilen bu üç yoruma karşı çıkar; nazizmin, şiddetinin ve sebep olduğu soykırımın daha derin köklerine dikkat çeker ve bu köklerin Batı'nın tarihinde, sanayi kapitalizminin, kolonyalizmin, emperyalizmin Avrupası'nda, modern bilimin ve teknolojinin yükselişinde, öjeniğin ve sosyal Darwinizmin Avrupası'nda da, kısacası Birinci Dünya Savaşı'nın savaş meydanlarında sona eren "uzun" 19. yüzyıl Avrupası'nda olduğunu iddia eder. Özellikle Birinci Dünya Savaşı şüphesiz ki büyük bir kırılma, şu an 20. yüzyılın kurucu olayı olduğu daha iyi anlaşılan derin bir toplumsal ve psikolojik altüst oluştur. Faşizmin ve komünizmin pek çok versiyonunun kökenlerini içinde barındıran bu kopuş olmadan, Nazi kamplarında uygulamaya geçen sınai yok ediş düşünülemezdi.

Yeni yüzyılın patlak vermesi, *Ancien Régime*'den devralınan formların (hem siyasi hem de büyük ölçüde zihinsel) sürekliliğine bir anda son verdi[37] ve 19. yüzyıldan, yani Sanayi Devrimi'nin ve kitle toplumunun başlarından beri –ki

37 Mayer 1981.

1870'ten itibaren ciddi ivme kazanmıştı– birikmekte olan bir dizi unsuru şiddetli bir biçimde ortaya çıkardı. Birinci Dünya Savaşı'nın arka planını oluşturan pek çok faktör vardır: sanayi üretiminde, savaşın arifesinde Ford Motor Company'nin montaj hattını ortaya çıkaran gelişmeler; kamu yönetiminin rasyonelleşmesi ve demir yollarının uzaması sonucunda pek çok devlette toprağın yeniden düzenlenmesi; iletişim teknolojisinde akıl almaz ilerlemeler sağlayan bilimsel yenilikler ve gelişmeler; orduların modernleşmesi ve Avrupa-dışı dünyada kolonyal fetih ve paylaşım sürecinin tamamlanması; yeni şehirli burjuva ve küçük burjuva elitlerin ortaya çıkması, bunların eski aristokratik yapının hâlâ sürmekte olan paradigmalarını sınırlaması ve milliyetçi ideolojilerin vektörü haline gelmesi; ideoloji ve bilimin daha önce eşi benzeri görülmemiş sentezini getiren yeni bilimsel paradigmaların (bilhassa sosyal Darwinizm) ırkçılık, antisemitizm ve geleneksel dışlama biçimlerine bulaşması. Tüm bu dönüşümler, Birinci Dünya Savaşı'nın şiddetin hem gelişimine hem de algılanışına ilişkin yaşattığı niteliksel zıplamanın zeminini oluşturdu.[38] Bunlar 1914'ten önce ortaya çıktı ve Avrupa'nın 20. yüzyılın ilk yarısında deneyimleyeceği altüst oluşların fiziksel ve kültürel temelini oluşturdu.

Bu çalışmanın amacı, Marc Bloch'a göre, sık sık "tarihsel bir fenomenin kendi çağını incelemeden tamamen anlaşılamayacağını" sıklıkla unutan tarihçiler arasında görülen "kökenlere ilişkin bunaltıcı bir takıntı"nın teşvikiyle nasyonal sosyalizmin "sebeplerini" keşfetmek değildir.[39] Halihazırdaki soybilim, determinist bir perspektiften "sebepleri" aramaz, aksine "kökenlere" odaklanır; bunu Hannah Arendt'in bu kelimeyi kullanma biçimiyle –tarihsel bir fenomenin, ancak yoğunlaşıp kristalleştikten sonra kurucu haline gelen

38 C. Maier 1997, s. 29-56; Salvati, 1 ve 2. bölümler.

39 Bloch 1974, s. 41.

unsurlar anlamında– yapar: "Bir olay kendi geçmişini aydınlatır, ama ondan indirgenemez."[40] Dolayısıyla, mesele Nazi rejiminin en sonunda çöküşüne kadar radikalleşme, yani bu suçları mümkün kılan faktörlerin birikmesi ve bir araya gelmesi sürecini yeniden oluşturmak değildir. Aksine, amaç rejimin içinde yaşadığı medeniyet bağlamının, rejime ışık tutan ve retrospektif olarak "kökenlerini" oluşturduğu görülebilecek olan unsurlarını kavramaktır. Bu çalışma Hannah Arendt'in *Totalitarizmin Kaynakları*'nda yer alan, nazizm ve ırkçılık ile 19. yüzyıl emperyalizmi arasındaki bağlantıyı birbirine bağlayan[41] sezgilerine çok şey borçludur. Bu sezgiler burada yeniden hatırlanarak 20. yüzyılda gelişen araştırma alanlarıyla ilişkilendirir. Diğer bir önemli kaynak, Edward Said'in çalışmaları olmuştur. Said, Batı medeniyetini anlamak için onun altında yatan gizli bir boyutun incelenmesi gerektiğini göstermiştir. Bu boyut, icat ve hayal edilmiş bir ötekilik alanı olan kolonyal dünyadır, ki bu ötekiliğin imajı Batı'nın kendi değerlerini ve hükümranlık biçimlerini meşrulaştırmak için tasarlanmıştır.[42]

Bu yaklaşım, faşizm ile nazizmin kültürel kökenleri hakkında tekrar araştırmalara girişen tarihçilerin en üretkenlerinden olan Ze'ev Strenhell ile Geroge L. Mosse (çalışmaları bu kitap üzerinde ciddi etki etmiştir) nezdinde ciddi bir boşluğu –ya da, bir kez daha, ciddi bir baskıyı– ortaya koyar. Faşizm analizlerindeki farklara karşın Strenhell ve Mosse faşizm ideolojisinin, kültürünün, zihin dünyasının ve pratiklerinin oluşumunda Avrupa emperyalizminin ve kolonyalizminin mirasına hiçbir önem atfetmemekte hemfikirdirler. Sternhell gayet haklı olarak biyolojik ırkçılığın İtalyan faşiz-

40 Arendt 1994, s. 328-360. Nietzsche ve Foucault'nun ötesinde "soykütüğü" kavramına ve tarihteki kullanımına açıklık getirmek için bkz. Chartier 1998a, s. 132-160.

41 Arendt 1976.

42 Said 1978; Said 1993.

mi ile Alman nasyonal sosyalizmi arasında yarattığı farkın altını çizer, ama bu ikisini 19. yüzyılın son çeyreğinde gelişen Aydınlanmaya karşı olan aynı kültürel ve ideolojik dalganın iki farklı türevi olmaya indirger.[43] Mosse, 18. yüzyılın erken dönem bilimsel fikirlerindeki ve rasyonalizminde izleri görülebilen modern ırkçılığın erken işaretlerini yakalayarak Alman kültüründeki *völkisch* ideoloji ile antisemitizmin yükselişini inceleyerek ortaya çıkan edebi, ikonografik ve popüler biçimlerin mükemmel bir analizini yapar.[44] Ancak çok ilginç biçimde hem Sternhell hem de Mosse, emperyalizm ve kolonyalizmin "kitlelerin millileştirilmesinde" ve savaşçı, agresif, eşitsizlik yanlısı ve antidemokratik bir milliyetçiliğin oluşumunda oynadığı rolü görmezden gelirler. Her ikisi de kolonyal şiddetin modern ırkçı söylemdeki yok edici potansiyelin ilk uygulaması olduğu yorumunu yapmak bir kenara, bu yeni milliyetçiliğin ortaya çıkışıyla liberal Avrupa'nın emperyal pratikleri arasındaki bağı dahi görmemişlerdir. Burada Nazi şiddetinin özgünlüğünü kolonyalizmin katliamları içinde asimile ederek kendine özgülüğünü silme çabası yoktur, ancak bu şiddetin 1941 ile 1945 arasında verilen bir fetih ve yok etme savaşı sırasında gerçekleştiğini de görmemiz gerekir. Bu savaş Avrupa içi bir koloni savaşı olarak tasarlanmıştır: ideolojisi ve ilkeleri büyük ölçüde klasik 19. yüzyıl emperyalizminden alınmış, ancak daha modern, güçlü ve katliamcı yöntemler ve metotlarla bağlantılı olan bir savaş. Nihai Çözüm'ün kurbanları, Ortaçağ'dan bu yana dinî zulüm ve ırk ayrımcılığının hedefi olan Batı dünyasındaki ötekilik imgesini somutlaştırsalar da, bunların ortaya çıkışının tarihsel koşulları, bu eski ve özel damgalama türünün sömürge savaşları ve soykırımlar ışığında yeniden düşünüldüğünü göstermektedir. Nazizm iki paradigmatik figürü

43 Sternhell 1989; Sternhell 1997.

44 Mosse 1964; Mosse 1978.

bir araya getirerek birbirine lehimlemiştir: Yahudi, yani Batı dünyasının "ötekisi" ile alt-insan (*Untermensch*), yani kolonileştirilmiş dünyanın "ötekisini".[45]

Benim geliştirdiğim argüman iki seviyede ilerleyecek. Bir yandan Nazi katliamının maddi dayanaklarını yeniden inşa etmeye çalıştım. Sanayi Devrimi'yle Birinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde katliamın teknik araçlarının modernleşmesi ve seri hale getirilmesi. Gaz odaları ve kremasyon fırınları, modern Batı dünyasının araçsal ve idari rasyonalitesini (fabrikalar, bürokrasi, hapishaneler) entegre etmeyi başarmış, uzun bir bölümü insandışılaştırma (*dehumanization*) ve sanayileştirme sürecinin sonuçlarıydı. Öte yandan, 19. yüzyılın sonlarında bilimin yüceltilmesinden çokça etkilenmiş ırkçı ve antisemitik stereotiplerin nasıl üretildiği üzerinde de durdum: birincisi, sanayi dünyasının toplumsal çatışmalarını ırk bazında yeniden yorumlayan ve işçi sınıflarını sömürge dünyasının "yabanileriyle" eşitleyen bir "sınıf ırkçılığının" yükselişi; akabinde de öjenist modellerin üzerine inşa edilmiş yeni bir medeniyet yorumunun yayılması; son olarak da toplumsal bedendeki bir hastalık metaforu ile tanımlanan entelektüel figürüne dayanan yeni bir Yahudi imajının ortaya çıkışı. Biri maddi, diğeri ideolojik olan bu iki düzey, 20. yüzyılın laboratuvarı olan Birinci Dünya Savaşı sırasında birleşmeye başlamış ve nihayet nasyonal sosyalizmde sentezlenmişti.

45 Konu hakkında bkz. Lal ve Bartov'daki tartışma, 1998, s. 1187-1194.

1

Disiplin, Kötü Muamele, Öldürme

Giyotin ve seri hale getirilen ölüm

Fransız Devrimi, Batı dünyasında şiddetin geçirdiği metamorfozda bir dönüm noktası oldu. Niyetim Aydınlanma'yı tekrar –Jacob L. Talmon'un akabinde– sanık sandalyesine oturtmak veya Devrim Mahkemeleri'nin ve Vendée'deki savaşın modern siyasi katliam pratiklerinin öncüllerini ortaya çıkardığını kanıtlamak değil. Aksine, niyetim idam metotlarının seri hale getirilmesi sürecinde çok önemli bir aşamayı temsil eden unsur olarak 18. yüzyıldaki İtalyan *mannaia*'sından* türetilen giyotine odaklanmak. XVI. Louis'nin idamı *Ancien Régime*'in bitişini sembolize ederken, bu iş için kullanılan enstrüman olan giyotin de ölüm pratikleri ve kültürde modernitenin habercisiydi. Giyotinin devreye girişinden birkaç onyıl sonra, şair Lamartine bu aletin ima ettiği antropolojik mutasyonu isabetli bir şekilde kavramıştı:

> İtalya'da icat edilen, Kurucu Meclis üyesi olan Guillotine isimli meşhur bir doktorun girişimiyle Fransa'ya getirilen

(*) (İt.) Balta.

bu makine, Devrim'in ortadan kaldırmak istediği iğrenç ve alçaltıcı azapların yerini aldı. Kurucu yasa yapıcıların bakış açısından, birinin kanını el değdirmeden akıtmak, sık sık yaşanan hatalı bir hamle yapma ihtimalini ortadan kaldırmak, bunun yerine cinayeti ahşap kadar hissiz ve demir kadar yanılmaz bir enstrümanla gerçekleştirebilmek avantajlarını getiriyordu. Celladın işaretiyle balta kendiliğinden düşüyordu. Kurulan iskelenin arkasına yerleştirilmiş iki ağırlıkla ağırlığı yüz kat artırılmış balta, iki kazık arasında kayarak tıpkı bir testere gibi aynı anda hem yatay hem dikey bir hareket yaparak düşüşünün ağırlığıyla kafayı gövdeden ışık hızıyla ayırıyordu. Ölümün hissiyatında acı ve zaman baskılanmıştı.[1]

Giyotinin yeniliğini anlamak için *Ancien Régime*'de idam cezasının nasıl olduğunu hatırlamak gerekiyor. Joseph de Maistre bu halka açık ritüeli, *Soirées de Saint-Pétersbourg* (*Saint Petersburg Akşamları*) eserinin unutulmaz bir bölümünde tanımlamıştır. Savoylu bu aristokratın çizdiği cellat resmi hem takdir hem de tiksinti içerir, zira celladı geleneksel nizamı ayakta tutan bir direk olarak tasvir eder. İdam sehpasına gelişini, sessiz ve heyecanlı kalabalığı, kurbanın dehşet içindeki yüzünü, "bir fırın gibi açılmış" ağzını, çığlıklarını, ağırlığın altında çatırdayan kemiklerini, izleyicilerin gözleri üstündeyken zavallı celladın üstüne sıçrayan kanı anlatır. De Maistre, çevresindekiler tarafından korkuyla dışlanan ama otoritenin, yani boyun eğmeyi ve itaati ısrarla talep eden bu ilahi ve aşkın düzenin seküler sağ kolu olarak korkulan, kabul edilen ve toplum için son derece gerekli gibi görünen bu kişiye karşı bir tür saygı ifade eder: "Egemenliğin sahibi olan tanrı, cezalandırmanın da tanrısıdır." De Maistre'e göre cellat aynı anda "hem korkuyu hem de in-

1 Alıntılayan Arasse, s. 65-66.

san dayanışmasının bağlarını" somutlaştıran "olağandışı bir yaratığın" özelliklerini edinmiştir.[2]

Isaiah Berlin, de Maistre'e adanmış çok önemli bir denemede, onun cellat hakkındaki vizyonunun modernliğini vurgular. De Maistre'in bakışının mükemmelleştirilebilir, akıl ile şekillendirilebilir ve teleolojik olarak ilerlemeye yönelimli insan ırkını müjdeleyen Aydınlanmacı iyimserlik ile uzaktan yakından alakası yoktur. De Maistre'e göre insanlık değersiz ve menfur bir türdür, her zaman öldürmeye hazırdır ve kesintisiz katliam olarak tanımlanabilecek bir tarihin öznesidir. Berlin, de Maistre'in yazılarının "çehresinin" klasik olmakla birlikte içeriğinin oldukça modern olduğu yorumunu yapar ve terör üzerine inşa edilmiş bir politik düzen vizyonuna sahip olduğunu dile getirir. 20. yüzyılın totaliter rejimleri de bu vizyonu gerçekleştirmeye soyunmuştur.[3] De Maistre'in yapıtının gücü moderniteyle gericiliğin karışımından, vizyoner bir biçimde –içinde Aydınlanma'nın olacağını vaaz ettiği insanlık, akıl ve ilerleme kavramlarına hiçbir yer olmayan– nihilizm evrenini önceden haber vermesinden gelir. Bir yüzyıl sonra, arkaik mitolojiyle yıkıcı nihilizmin karışımı Aydınlanma karşıtı modern teknolojiyle ittifak yaptığında, nihayet faşizmin doğuşuna yol açacaktır.

Ancak, mit ile çeliğin, *völkisch* ideolojinin irrasyonalizminin sanayinin enstrümental rasyonalitesiyle belirleyici ve ölümcül birleşimiyle, de Maistre'in argümantasyonundaki "çehre" kaçınılmaz olarak yıkıldı. Onun teröre dayalı bir düzen vizyonundaki modernite celladın kutsallaştırılması ve kahramanlaştırılmasıyla gizleniyordu, ki bunun da yakından bakıldığında daha *Saint Petersbourg Geceleri* döneminde dahi anakronik olduğu görülebiliyordu. Fransız Devrimi'nde cellat artık cezalandırma töreninin mutlak efendisi değildi,

2 De Maistre, cilt 4, s. 33.

3 Berlin 1992, s. 100-174.

zira egemenliğin yeni sembolü olan giyotin onun yerini almıştı. Kraliyet baltasını elinde tutan korkutucu cellat sahneyi terk etmiş; yerini, yanında sadece ek parça, teknisyen ya da zanaatkâr gibi kaldığı bir makine almıştı. Demokratik adaletin yeni sembolü, ölüm dağıtan teknik bir cihazdı. Roger Caillois'nin "monarkın etrafındaki şatafatın" karşıtı olarak tanımladığı eski cellat, monarkla birlikte ortadan kayboldu.[4] Bir zamanlar, biri kraliyetin ebedi vücuduna, diğeri ise kendi şahsının ölümlü vücudu olarak "iki vücuda" sahip olan[5] kral sadece kellesini değil, kraliyet usulü idamın kutsallığını ve saygınlığını da kaybetti.[6] XVI. Louis'ye kalan tek ayrıcalık, idam alanına giderken normalde ölüme mahkûm edilenlerin taşındığı at arabası yerine kendi kraliyet arabasıyla gitmesine izin verilmesiydi. Üzerinden kan damlayan kesik başı, bedeninin normalliğinin kanıtı olarak teşhir edildi: Onun ölümü kendisinden önce gelenlerin ölümünden farksızdı. Cumhuriyetçi eşitliğin sunağında gerçekleşen mekanik idamı ona sıradan bir suçlu statüsü kazandırdı. Terör döneminde idamların halka açık olduğu doğrudur; henüz gizlilikle yapılmıyor, dolayısıyla önemsizleşmiyordu. Fransız Devrimi eski sistemin ebediyen ortadan yok olmadan önce eski zaferini son bir kez kutladığı, geçmişin ritüelleşmiş şiddetinin, o şiddeti yok etmek üzere olan toplumsal yapı tarafından yularından salındığı bu kırılma ânını mükemmel bir şekilde temsil etti.[7] Bu ölümcül sahnenin spektaküler ve coşkulu yönünün perde arkasında giyotin bir dönüm noktasını müjdeliyordu. Sanayi Devrimi ölüm cezasının alanına adım atmıştı. Bu aşamadan sonra mekanize edilecek ve seri hale getirilecek olan idam, artık bir gösteri ve acı ayini olmaktan çıkacak, aksine gayri-

4 Caillois 1964, s. 33; Bée, s. 843-62; de Becque, s. 114.

5 Kantorowicz.

6 Walzer.

7 Corbin, s. 127-129.

şahsi, etkin, sessiz, hızlı bir teknik sürece dönüşecekti. Bunun nihai sonucu ölümün insandışılaştırılması oldu.[8] İnsan ırkından indirgenen kişiler hayvan gibi kesilmeye başladı.[9] Bu noktada idam, *Ancien Régime*'de olduğu gibi bir holokost veya kraliyet egemenliğini yüceltip meşrulaştırmak için gerekli bir fedakârlık olmaktan çıktı.

Giyotinin tarihçesi, Aydınlanma'nın diyalektiğinin paradigmatik bir yansımasıdır. İdam hakkında yapılan, tıbbi vücudun birincil önem taşıdığı toplumsal tartışmada, giyotin filozofların işkencenin insandışılaştırılmasına karşı verdikleri mücadelenin ödülü oldu. Yüzyıllar boyu monarşiler ve Kilise, işkencecinin enstrümanlarını rafine ederek kurbanlarının çektiği acıları artırmaya çalışmıştı. Giyotin, idamı tek bir âna sıkıştırarak ölüme mahkûm edilenlerin çektiği acıyı neredeyse ortadan kaldırdığı için insanlığın ve aklın bir gelişmesi olarak,[10] işkencenin gayrinsaniliğine ve geçmişin siyasi şiddetine son veren, böylelikle Aziz Bartalmay Günü katliamlarının hayaletlerini ebediyen defeden bir enstrüman olarak müjdelendi.[11] O dönem, Terör dönemindeki büyük idamlardan sonra bile neredeyse hiç kimse idam sisteminin rasyonelleştirilmesinin ve mekanikleştirilmesinin gelecekteki etkilerine dair en ufak bir fikir sahibi değildi. Giyotinin devreye sokulması, etrafındaki uğursuz havadan kurtulan celladın da özgürleşmesini ve vatandaş statüsünü kazanarak 1790'da oy verme hakkına kavuşmasını getirdi.[12] İki ne-

8 Sofsky 1998, s. 112.

9 Brossat 1998, s. 124.

10 Arasse, s. 11.

11 Bu, 19. yüzyılda Edgar Quinet ve Michelet'nin hâlâ savunduğu fikirdi; bkz. Mayer 2000, s. 106. Giyotinin 19. yüzyılda yarattığı olağanüstü etkiyi özellikle Gerould analiz eder.

12 Arasse, s. 151. 1795'te Konrad Engelbert Oelsner'e yazılmış bir mektupta Alman anatomist Samuel Thomas Soemmering'in giyotinin hümanistleşmenin bir veçhesi olduğuna dair görüşe meydan okuduğunu hatırlamamız gerekir (Weidemann).

sil içinde cellatlar sıradan devlet memurlarına dönüşmüştü. 1840'ta *Gazette des tribuneaux* (*Dava Gazetesi*) Temmuz Monarşisi'nde cellat olarak görev yapan ve *Ancien Régime*'in son celladının torunu olan Mösyö Sanson'u şöyle tasvir ediyordu: "Günümüzdeki cellat babasından çok farklı. Mesleğinden ve mesleğine ilişkin detaylardan bahsederken selefinin yaşadığı utanmanın ve çekinmenin izi yok. Görevlerinin kullanışlılığına ve topluma sunduğu hizmetin faydalarının farkında olarak, kendisini artık emirlere uyan bir memurdan fazlası olarak görmüyor ve kendi görevine çarpıcı bir soğukkanlılıkla yaklaşıyor."[13]

Bu yeni öldürme enstrümanının başarısında dört kişi rol oynuyordu: insanların acı çekmesini ortadan kaldırmaya hevesli doktor, teknik etkinlik takıntılı mühendis, hüküm giyenlerin yaşam haklarına ilişkin karar veren yargıç ve kraliyete ait özelliklerini bir kenara bırakıp sıradan bir "profesyonel"in kıyafetini giymeye indirgenen cellat. Bu dört karakter birlikte oldukça mesafe katedecekti. Üçüncü Reich döneminde "T4 Operasyonu" adı verilen, akıl hastalarına ve "yaşamaya değmez hayatlara" (*lebensunwerte Leben*) ötenazi programını oluşturmak ve yürütmekte vazgeçilemez bir rol oynayacaklardı. Programın yapısını oluşturdular, programı kullanma kararını verip uyguladılar ve kurbanların akrabaları tarafından itiraz edildiğinde programı yasal düzlemde savundular.

Giyotin, yüzyıl sonra Kafka'nın resmedeceği bir süreci harekete geçirdi. Birinci Dünya Savaşı'nın ilk aylarında yazılmış "Ceza Sömürgesi" isimli hikâyesinin konusu, onu kullanan görevlinin özelliklerini ve teknik mükemmelliğini, gelen ziyaretçiye tasvir ettiği bir hüküm ve infaz makinesiydi.[14] Ortaçağ'ın işkence aletleriyle erken sanayi dönemi

13 Alıntılayan Arasse, s. 162.

14 Kafka, s. 97-234; Traverso 1997a, s. 50-57.

makineleri arasında bir yerde duran bu tuhaf makine hâlâ bir tür egemenlik sembolüdür, zira hem hüküm verilenin bedeninde kanunu temsil eder hem de ortaya çıkışı ve işleyiş biçimi bize yepyeni bir dünyayı tanıtır. Makineyi işletmekten sorumlu olan ve sınırlı bilgi sahibi olan, kurbanlarının kaderiyle ilgilenmeyen ve tamamen makinenin emrine amade olan memur bir el işçisine dönüşmüş, her an yerine yenisi koyulabilecek birisidir. Öldürme işini yapan artık makinedir, makinenin başında duran kişinin tek yaptığı şey buna tanık olmaktır. İdam teknik bir operasyondur ve makinenin hizmetkârı sadece onun bakımından sorumludur: Öldürme *öznesiz* gerçekleşir. Cellat artık egemenliğin savunucusu olmadığı için herhangi bir şeyi de sembolize etmez ve artık kamusal bir seremoniyi kutlamaz. O, enstrümantal rasyonalitenin tamamen sıradanlaştırdığı bir cinai sürecin içindeki dişliden ibarettir. Giyotinin basit, ilkel yapısı bizi yanıltmamalıdır: Yeni, seri hale getirilen ölümün çağını açmıştır ve bu çağ sıradanlaştırılmış kötülüğün küçük, sessiz ve anonim memurları tarafından yönetilecekti.

Walter Benjamin'in izinden giderek, antropolojik bir kırılma noktasını temsil eden giyotinin *aurasız* bir ölüm boşluğunu açığa çıkardığını söyleyebiliriz. Giyotin bir gösteri olarak ölümün, cellat-sanatçının performansının, terörün tekil ve kutsal temsilinin sonunu getirdi; aynı zamanda teknik yöntemlerin gerçekleştirdiği *endirekt* idamın görünür şiddetin korkunçluğunu ortadan kaldıran ve (diğer şeylerin yanı sıra, artık sadece makine operatörüne dönüşmüş olan celladın etik sorumluluğunu elimine eden) sonsuza dek tekrarlanabilmenin de önünü açan modern katliamlar çağını başlattı. Sanayi kapitalizmi çağında, gaz odaları bu prensibin uygulandığı araçlar olacaktı. Celladın katil bir makinenin gözlemcisine dönüşmesi, rollerin değişmesine işaret eder. Bu tarihsel eğilim Günther Anders tarafından isabetle not

edilmiştir: Makineler insanlara üstün gelmiştir. Kısa süre içinde en zalim ve çılgınca insani şiddet bile teknolojininkine yetişemeyecektir. Ölümün teknik bir biçimde insandışılaştırılmasıyla birlikte, en insanlık dışı suçlar bile "insansız" suçlara dönüşecektir.[15]

Hapishane ve bedenlerin disipline edilmesi

Michel Foucault'dan sonra pek çok tarihçi, 19. yüzyılda "cezalandırma festivalinin" gizli idamlarla halkın gözü önünden uzaklaştırılmasını ve bir sınırlama mekânı, o zamana kadar bilinmeyen "bireylerin baskılanması tekniklerinin" geliştirildiği bir laboratuvar olarak hapishanenin yükselişini analiz etti.[16] Hapsetme prensibi artık Batı toplumlarının üzerinde uygulanıyordu. Modern hapishanenin devreye girmesinin yanı sıra "tembel ayyaşlar", fakirler, marjinaller ve hayat kadınları, hatta Sanayi Devrimi sırasında çocuklar için bile zorunlu çalışma kurumları devreye girdi. 19. yüzyılın ilk yarısında Büyük Britanya yüz binlerce kişinin tutulduğu geniş bir "çalışma evleri" ağı kurdu. Bu dönemde başka değişiklikler de devreye girdi. Artık aristokratik bir askerî eliti barındırma işlevi olmayan kışlalar, 1793'te toplu askere almalarla gücü gösterilen demokratik çağın modern ordularının ihtiyaçlarına göre tekrar şekillendirildi. Etrafında yeni mahalleler kurulan fabrikalar etkileyici bir hızla çoğaldı. Bu hapishaneler, kışlalar ve fabrikaların hepsi aynı çevirip kapatma ilkesiyle, aynı şekilde zamanın ve bedenlerin disipline edilmesiyle, emeğin mekanize edilmesi ve rasyonel biçimde bölünmesiyle, toplumsal hiyerarşiyle ve bedenlerin makine-

15 Anders, 1981, s. 189.

16 Foucault, s. 155. Foucault'dan sonrası için özellikle bkz. Ignatieff ve Perrot, Norbert Elias'tan daha fazla etkilenen bir yaklaşım için Spierenburg. Bu historiyografik tartışmanın değerlendirmesi için bkz. Garland ve güncellemesi için Brossat 2001.

nin emrine koşulmasıyla maluldü. Bu kurumların her biri, kapitalizmin içkin bir özelliği olarak işin ve bedenlerin aşağılanmasına tanıklık ediyordu.

Önce Marx ve Engels, sonra Max Weber kapitalist fabrikanın disiplinini ordununkine, işçileri de askerlere benzetti.[17] Sanayi kapitalizminin ilk günlerinde *Komünist Manifesto*'nun yazarları bu disipliner toplumun yeni yüzünü tespit etmişlerdi: "Fabrikaya doluşturulmuş işçi kitleleri askerler gibi organize edilmiştir. Bir sanayi ordusunun erleri olarak yüzbaşıların ve çavuşların mükemmel hiyerarşisinin emrine amade kılınmışlardır." Marx *Kapital*'in ilk cildindeki makinelerle ilgili bölümde daha da ileri gider. Modern fabrikaları "işçinin hayat koşullarının sistematik olarak elinden alındığı" yerler olarak tanımlar ve Charles Fourier'den (1772-1837) alıntı yaparak "ehlileştirilmiş hapishanelerle" karşılaştırır.[18] Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Weber "askerî disiplini... büyük kapitalist girişimlerin tipik bir özelliği olarak" görür.[19] Geriye dönük olarak düşünüldüğünde Jeremy Bentham'ın model bir hapishane şeması olan "Panoptikon", toplumsal denetimin ve tüm toplum için geçerli olacak baskıcı bir şeffaflık modeli olarak düşünülmüş bedenlerin disipline edilmesine dayalı yeni sistemin öncülü gibidir. Bentham "Panoptikon"a yazdığı notta, fabrikalar, okullar ve de hapishaneler için kullanışlı olduğunu düşündüğü modeli için pek çok muhtemel uygulama alanından bahseder. Onun projesi Protestan ülkelerinde yaygın olarak bulunan faydacı bir ıslahevi vizyonu ile modern sanayi toplumunun zor kullanan, disiplinli hapishanesi arasında bir model sunar.[20] Panoptik cihaz, hem bir üretim merkezi hem de kapitalist ekonomi-

17 Marx ve Engels, s. 43.

18 Marx, s. 427.

19 Weber 1956, cilt. 2, s. 873.

20 Bentham'ın Panoptikonu hakkında bkz. Melossi ve Pavarini, s. 67-69 ve Perrot, s. 65-100.

lerin yeni mekanik tanrılarının emrine sunulacak zihinlerin ve bedenlerin eğitileceği bir yer olacaktır.

Bu yeni hapishane tipi sanayi kapitalizminin ilk döneminde, işçi sınıfı "tehlikeli sınıflara"[21] dönüştüğünde ve ceza infaz kurumları yeni disiplinli modellere uygun olmayan toplumsal karakterlerle –ister hayat kadınları, ister yankesiciler veya ayyaşlar olsun– doldurulduğu sırada geliştirilmişti.[22] Bir yandan, fabrika sistemine direnç ve kırsal toplulukların yerinden edilmesi toplumsal marjinalliğin, "suçluluğun" ve dolayısıyla da hapishane nüfusunun spektrumunu ciddi biçimde genişletmişti. Öte yandan, makinelerin icadı, zorunlu çalıştırmanın değerini radikal bir biçimde azalttı. Bu bağlamda, hapishaneler gerçek bir metamorfoz geçirdi ve cezalandırıcı önlemlerle aşağılayıcı pratiklerin topluca yeniden devreye sokulmasına sahne oldu. Aydınlanma filozoflarının desteklediği cezalandırıcı adalet kavramı ve hapishanelere ilişkin faydacı vizyon, artık yerini bir acı çekme ve yabancılaşma mekânı olarak hapishaneye bıraktı. Bu sürecin diyalektiği, Cesare Beccaria'nın *Suçlar ve Cezalar Hakkında* (*Dei Delitti e delle pene,* 1764) başlıklı broşürünün Avrupa'da karşılanma biçimiyle belirlenmişti. İşkenceye ve ölüm cezasına karşı kaleme alınan bu broşürde Beccaria, sanığın adil yargılanma hakkına vurgu yapar ve hapis cezasına çarptırılanlardan tazmin edilecek *espiatio* (kefaret) kavramını savunur. Ancak bu broşürün Avrupa'da başlattığı tartışma her şeyden önce hapishane emeğinin rasyonel sömürüsüne odaklandı. Fransız matematikçi Pierre-Louis Maupertuis ve Piemonteli ekonomist Giambattista Vasco daha da ileri giderek tutukluların tıbbi deneyler için kobay olarak kullanılmasını bile önerdiler. Franco Venturi'nin

21 Bu metamorfoz, Louis Chevalier'nin klasikleşmiş çalışmasının temelini oluşturur.

22 İngiliz örneği hakkında bir analiz için bkz. Ignatieff.

yazdığı gibi, 18. yüzyıl sonunda hapishaneler hakkındaki bütün tartışma Aydınlanma felsefesi, ekonomik mülahazalar ve "daha endişe verici, yeni ve daha rasyonel biçimler alan eski bir zulüm" ile maluldür.[23]

Hapishaneler fabrikaların ve kışlaların otoriter rasyonalitesini korumakla birlikte fonksiyonunu değiştirdi: Hapishane emeği bir kâr kaynağı değil, bir işkence biçimi ve cezaydı.[24] Tutuklular devasa kayaları bir yerden başka yere götürmeye, sonra oradan tekrar ilk yerlerine geri getirmeye mecbur tutuluyor veya gün boyu su pompalarıyla suyu çıktığı yere geri pompalamaya zorlanıyorlardı. 1818'de William Cubbit, Suffolk Hapishanesi'nde denenen ve diğer İngiliz ceza infaz kurumları için de model teşkil eden bir koşu bandı inşa etti.[25] Fransız bir gözlemci olan Baron Dupin, İngilizlerin bu "ceza tekerlerinin" takdir dolu bir tasvirini yaparak kendi ülkesinde de kullanılmalarını salık verdi. Bu tekerler, mahpusların içinde saatlerce yürüyerek hareket ettirdiği, farklı çaptaki silindirlerden oluşuyordu. İngiliz ceza infaz sistemini düzenleyenlerin, yani emeğin fizyolojisinin öncülerinin hesaplamalarına göre, bu faaliyet günde binlerce metre tırmanmaya eşdeğerdi. Sistem zaman zaman üretken işler –buğday öğütme veya pamuk eğirme– için de kullanılıyordu ama daha ziyade "işkence" amacıyla faaliyet gösteriyordu.[26] Hem "panoptik" (tutuklu üzerinde mutlak kontrol sağlayan) hem de "mekanik" olan bu cezalandırma aracı, teknik sınırlandırmalarıyla bedeni boyun eğmeye zorlayan bir disiplinin senteziydi[27] ve fabrikanın düzenini mantıksal sınırlarına vardırarak, genel-

23 Venturi, s. 140. İngiliz reformcuları arasındaki tartışma hakkında ayrıca bkz. Ignatieff.

24 Ruche ve Kirchheimer (s. 218-254) özellikle İngiliz, Alman ve Amerikan vakaları üzerinde durur; Fransa hakkında bkz. O'Brian 1982, s. 150-190.

25 Ruche ve Kirchheimer, s. 253.

26 Doray, s. 69.

27 De Gaudemar, s. 16-23.

likle bunu üretken bir nihai amaçtan tamamen koparıyordu. Reformcu Robert Pearson halk sınıflarını suç işlemekten caydırmak için terörü (şiddeti) kullanan bir program tasarlamıştı: "Hayvanların en vahşisini ehlileştirmek için onları uykusuz bırakırız ve kendisine çok az uyku imkânı sunan ve önceden belirlenmiş bir zaman çizelgesine uymak zorunda bırakan bir hayatın monotonluğundan tiksinmeyen hiçbir suçlu yoktur. Benim önerim ... yumuşak bir hamak yerine sert bir yatakta yatması; çok az miktarda kuru bir ekmek ve su verilmesi ... kaba saba kıyafetler giydirilmesidir. Hapishane üniformasını reddederek mahpusun soylu hislerine yaltaklanan bir insaniyet türüne sempatim yok. Üniforma onları ayırt etmek için güvenlik gerekçeleri açısından vazgeçilmezdir. Bana göre sağlıklı bir ceza infaz sisteminin gereklerinden biri, hapis cezasına mahkûm edilenlerin üniforma giymesidir."[28] Bu baskıcı önlemlerin yaygınlaşmasının bir sonucu olarak, tüm Avrupa ülkelerinde hapishanede ölüm oranında ciddi bir artış görüldü.[29] Temmuz Monarşisi döneminde Clairvaux Hapishanesi'ndeki koşulları analiz eden Michelle Perrot, "soykırımvari" terimini kullanmaktan çekinmez.[30] Çalıştırmanın sadece kovuşturma ve aşağılama amacıyla yaptırıldığı ve genellikle üretken amaçlarla kullanılmadığı erken 19. yüzyıl hapishaneleri modern toplama kampı sisteminin öncülleriydi. Primo Levi Auschwitz'deki çalışma koşullarını "beden ile ruhun mitsel ve Dantevari işkencesi" olarak tanımlar ve bunun tek amacı totaliter hükümranlığı onaylamaktır. Levi bu disipline edici ve cezalandırıcı kavramın, çalışmayı "yüceltici" bir faaliyet olarak öven burjuva retoriğinin bir kalıntısı olarak Faşist ve Nazi propagandasının yücelttiği "yaratıcı"

28 Ruche ve Kirchheimer, s. 252.

29 *A.g.e.*, s. 248-249.

30 Perrot, s. 200.

çalışmanın tamamen antitezi olduğunu da not eder.[31] Suffolk Hapishanesi'nin koşu bandının Nazi kamplarıyla ortak bir noktası vardıysa, bu Primo Levi'nin *Boğulanlar ve Kurtarılanlar*'da tanımladığı gibi, "tek amacı acı vermek olan yaygın, manasız ve bir amaç olarak şiddet"ti.[32] 19. yüzyılın çalışma evlerinin üzerinde yükseldiği bazı ilkeler, 20. yüzyılın toplama kamplarında tekrar ortaya çıkacaktı: sınırlandırılmış mekân, zorla çalıştırma, "manasız şiddet", askerî disiplin, cezalandırma, özgürlüğün mutlak yokluğu, üniforma, bedenlerin tükenmesi, insanlık dışı yaşam koşulları ve aşağılama. *Kapital*'de Marx, İngiliz çalışma evlerini "terör evleri" olarak tanımlar ve çocuklara ayrılmış olanları "masumların büyük katliamının" tiyatroları olarak değerlendirir (*der grosse herodische Kinderraub*).[33]

Elbette, bu iki kurumu karşılaştırmak, biçimsel benzerliklerini vurgulamak onları eşitlemek anlamına gelmez. Nihai amaçları tamamen farklıdır: bir yanda eğitmek, diğer yanda ise yok etmek. Nazi kampları daha mükemmel hale getirilmiş baskıcı tekniklerin kullanıldığı "daha sert" hapishanelerden ibaret değildi. Farklı bir mantığa hizmet eden yepyeni bir fenomendi. Yine de Wolfgang Sofsky'nin ifadesiyle bu karşılaştırmanın ancak "insan emeğinin terör emeğine dönüşümünü anlattığı" ölçüde "sezgisel değeri" vardır.[34] Başka bir deyişle, toplama kampları çağı, kendisinden önce gelen ve Sanayi Devrimi sırasında ortaya çıkmış modern hapishane çağına dayanır.

---

31 Levi, s. 96-97.

32 *A.g.e.*, s. 83.

33 Marx, s. 774-786. Çalışma evleri sisteminin bu eleştirisi temelinde, bazı yazarlar Marx'ta totalitarizmin erken bir eleştirisini tespit etmişlerdir; bkz. Losurdo 1991, s. 75-76.

34 Sofsky 1995, s. 214. Sofsky bu açıklamayı, köleliği ve aynı şekilde hapishaneleri Nazi toplama kamplarından ayıran farkları gösterdikten sonra, kölelikle bağlantılı olarak yapar.

Nazi(lerin) toplama kampı sistemine dair ek

Yıldırım Savaşı'nın Doğu'daki başarısızlığından sonra Almanya giderek Franz Neumann'ın "totaliter tekelci kapitalizm"in[35] bir türü olarak tanımladığı daha modern bir kölelik temelli sistemine dönüştü; zira ciddi bir yabancı nüfusu savaş ekonomisinin emrine koşmuştu. Speer yabancıların zorla çalıştırılması üzerine kurulu bir sanayi üretiminin rasyonelleştirilmesini başarmıştı. Zorunlu işçiler (*Zwangsarbeiter*) antifaşist veya "asosyal" küçük bir Alman azınlık haricinde işgal edilmiş ülkelerden gelen siviller, savaş esirleri ve sürgünlerden (hem ırka dayalı hem siyasi) oluşan heterojen bir orduydu. 1944 yılında bu yabancı emekçi ordusunun mevcudu 7,6 milyonu aşmıştı (çoğu kadındı) ve sanayide çalışan kesimin neredeyse dörtte birini oluşturur hale gelmişti. Bu dönemde toplama kamplarındaki (KZ, *Konzentrationslager*) tutuklular da Alman sanayisi için çalışıyorlardı. Nisan 1942'de Naziler toplama kamplarını doğrudan SS'lerin kontrolü altında, Oswald Pohl'un idaresindeki Ekonomik ve İdari Merkez Ofis'e (*Wirtschafts und Verwaltungshauptamt, WVHA*) bağladılar ve o zamana dek yalnızca cezalandırma ve disipline etme amacı güden tutukluların çalıştırılmasını üretken hale getirme görevi verdiler. Toplama kamplarında SS'ler savaş esiri ve sürgün işgücünü bir dizi Alman şirketine (*Konzerne*) kiraladı, böylece bu şirketlerin elinde istedikleri an ulaşılabilecek çok düşük maliyetli geniş bir zorunlu emek gücü oluştu. Pek çok büyük işyeri montaj hatlarını kampların içine kurdu ve toplama kampları sanayi sitelerinin etrafında pıtrak gibi bitmeye başladı. 1944'te toplama kampı tutuklularının yaklaşık yarısı özel sektör için çalışırken, geri kalanı silah üretiminden sorumlu olan Todt Organizasyonu için çalışıyordu.[36] Bu

35 Neumann.

36 Herbert ve Templer.

yabancı işçiler ordusunun en üst tabakası Batı Avrupa'daki işgal edilmiş ülkelerden (Fransız, İtalyan, Belçikalı, Hollandalı vb.) sivillerden oluşuyordu. Bir sonraki tabaka ise, batı Avrupalı savaş esirleriydi. Daha aşağıda kitle halinde alt-insan (*Untermenschen)* adı verilen, çabucak ortadan kaldırılabilmeleri için ağır şekilde sömürülen Sovyet ve Polonyalı savaş esirleri gelirken; en altta ise çok az sayıda, çalışmaları için sürgün edilmiş ve böylelikle gaz odalarına gitmekten kurtulmuş Yahudi ve Çingene vardı. Savaş esirleri ile siyasi ve ırksal sürgünler, bir tür biyolojik Taylorizm olarak tanımlanabilecek modern kölelik koşullarına maruz kaldılar. Taylorist paradigmayla uyumlu olarak bu işçiler gruplara ayrılarak üretim sürecindeki çeşitli aşamalara göre hiyerarşik bir şekilde ayrıştırıldılar ve tıpkı kölelikteki gibi işçilerin yabancılaşması mutlaktı. Öte yandan klasik köleliğin aksine, sürgünler kendi kendilerini yeniden üretecek bir işgücü oluşturmuyordu, aksine gerçek bir *çalışma yoluyla yok etme* sistemi kapsamında kendilerini öldürene dek çalışacak bir işgücü olarak görülüyorlardı. Nihayet, işçilerin gruplanması Nazi dünya görüşüyle uyumlu bir şekilde, bu köle işçilerin iç hiyerarşisini de belirleyen bir ırk hiyerarşisine/ayrımına da denk geliyordu. Sanayi kapitalizmine içkin bir şekilde proletaryanın üzerine empoze edilen profesyonel ayrımın üstüne Nazi değerler sisteminin getirdiği ırk ayrımı eklenmişti ve bu değerler sistemi eşitlik ilkesinin radikal bir biçimde reddi anlamına geliyordu. Nazi biyopolitikası, sanayi modernitesi ile Karşı Aydınlanma'yı birleştirdi: Sonuç, 1798'in değerleri toprağa gömüldükten sonra ırkçı ilkelere göre yeniden düzenlenmiş bir kapitalizm için Taylorizmin yeniden ele alınmasıydı.[37]

Nazi toplama kamplarının gerçekliği, daima çalışma ile yok etme arasındaki gerilimle maluldü. İlk başta cezalandırma merkezleri olarak tasarlanan bu mekânlar, sonradan savaş

37 Peukert, s. 128.

esnasında üretim merkezlerine dönüştürüldü ve fiilen çalışma yoluyla yok etme merkezlerine dönüşmüş oldu. Nazi güç sisteminin polikratik yapısıyla ilintili bu karşıtlık, bir yandan Albert Speer'in totaliter ekonomik rasyonalizasyonu, diğer yandan da Himmler'in dile getirdiği ırka dayalı düzen ile ifadesini bulur. Bu çatışmanın bir örneği, toplama kamplarının arada kalmış yapılarıydı. Bu kamplar üretimden ziyade Avrupa'daki Yahudileri yok etme amacıyla oluşturulmuş olsa da, WVHA'nın idaresinde kalmıştı. Çalışma ile ölüm arasındaki bu gerilimin sonuçlarını düşünürken Buchenwald yakınlarındaki Dora Kampı'ndan kurtulmuş eski bir sürgün olan tarihçi André Sellier'nin gözlemlerini hatırlamamız gerekir. Dora Kampı, Hitler'in Büyük Britanya'yı diz çöktürmek için kullanmayı planladığı meşhur V-2 roketlerini üretmek amacıyla yeraltında kurulmuş bir fabrika hedefiyle kurulmuştu. Sellier Dora'da "fabrikanın içinde ve fabrika için" ceset üretiminin daima V-2 üretiminden daha verimli olduğunu söyler.[38]

Fabrikalar ve işbölümü

Giyotin idam metotlarını seri hale getirmenin ilk adımı idiyse, Auschwitz Fordist kapitalizm çağında bunun sanayi önsözünü temsil eder. Ancak ikisi arasındaki geçiş epey uzun sürmüştü. 1789'un akabinde idam infazları için kullanılan mekanik bıçak ile milyonlarca insanın yok edilmesi arasında birkaç ara etap söz konusuydu. Bunların muhtemelen en önemlisi, 19. yüzyılın ikinci yarısında mezbahaların rasyonalize edilmesiydi. Bu mekânlar eskiden şehir merkezlerinde bulunurken, şehir merkezlerini temizlemeye odaklanan bir hijyen siyasasının gereği olarak artık çok daha uzaklara taşınmıştı (tıpkı mezarlıklar gibi). Mezbahaların göz önünden kaldırılması aynı zamanda bir araya toplanmaları politika-

38 Sellier, s. 103.

sıyla birleşerek sayılarının çok azalmasına yol açtı. Şiddetin dışsal tezahürlerine yönelik giderek büyüyen bir tahammülsüzlüğün ve yeni zuhur etmiş bir hassasiyetin çok manidar semptomu olarak mezbaha, Alain Corbin'in geleneksel hayvan kesiminin "Dionysosvari güdülerinden" modern çağın "pastörize katliamına" geçiş olarak tasvir ettiği bir antropolojik mutasyona tanıklık etti.[39] Kesimhanelerin şehir merkezlerinden uzaklaştırılması rasyonelleştirilmeleriyle de aynı zamana denk geldi ve buralar artık gerçek fabrikalar olarak işlemeye başladı. Örnek olarak Paris'te bulunan, Baron Haussmann tarafından tasarlanan ve 1867'de açılan La Villette mezbahası ve hepsinden önce birkaç onyıllık bir zaman diliminde etkileyici bir hızla genişleyen Chicago mezbahaları verilebilir. Hayvanlar üretim bandında, katı bir şekilde rasyonalize edilmiş bir dizi prosedüre bağlı olarak kesiliyordu: Büyükbaş hangarlarında toplanma, iç organların çıkarılması, artıkların çöpe atılması. Noélie Vialles sanayi mezbahacılığının özelliklerini veciz bir şekilde tanımlar: Çok büyük ölçektedir ve anonim, teknik ve tercihen "namevcuttur. Hiçbir şey olmuyormuş gibi görünmesi gerekir." Dönemin semantik bir icadı olan *abattoir** (mezbaha) tabiri bile şiddet imgesini göz önünden uzaklaştırmayı amaçlıyordu. *Abattoir* terimini kullanmak, "kesmek" veya "katletmek" gibi kelimeleri kullanmaktan kaçınma amaçlıydı.[40] Weber'in Protestan etiği üzerine denemesiyle çağdaş olan *The Jungle* başlıklı natüralist romanında Amerikalı yazar Upton Sinclair, Chicago mezbahalarından şöyle bahseder: "Büyük Kasaptı – Kapitalizmin ruhunun vücuda gelmesiydi."[41] Siegfried Kracauer ise, *Theory of Film*'de (Film Teorisi, 1960) Nazi kampları üze-

39 Corbin, s. 37-39.

(*) Kelime, etimolojik olarak düşürmeyi/devirmeyi imleyen Fransızca/Latince kökten gelir – ç.n

40 Vialles, s. 21-23.

41 Sinclair, s. 377. Bkz. Pick'in yorumları 1993, s. 182-185.

rine yapılan belgesellerle Georges Franju'nun "Le Sang des bêtes"i (Hayvanların Kanı) gibi filmler arasında karşılaştırma yaparak kesim makinelerinin metodik doğası ile kullanılan mekânın geometrik organizasyonu arasındaki dikkat çekici benzerliğin altını çizer ve mezbahalarla ölüm kampları arasındaki analojiyi yakalar.[42] Kısaca, Nazi *Lager*'lerinin (kamplar), alt insan olarak sınıflandırılan insanların hayvanlar gibi katledildiği mezbahalar olduğuna işaret eder. Tarihçi Henry Friedlander de Nazi ölüm kamplarını tanımlarken "insanlar için mezbaha" diyerek aynı yakınlığı vurgulamıştır.[43]

Nihai Çözüm kararını verirken Hitler'in aklında mezbahalar mı vardı bilmiyoruz, ama Auschwitz'deki kremasyon fırınlarını yapan Erfurt'taki Topf firmasının mimar ve mühendisleri, mutlaka mezbahaları düşünmüş olmalıdır. Kamplar, halkın gözünden uzakta, malların seri üretiminin yerini cesetlerin sanayi ölçeğinde üretiminin ve yok edilmesinin aldığı ölüm fabrikaları olarak iş gördü. İdam sisteminin etkinliğini maksimize etmek için Taylorcu "bilimsel yönetim" ilkeleri takip edilerek idam sistemi pek çok aşamaya ayrılmıştı: toplama, sürme, kurbanın malvarlığına el koyma, vücudun çeşitli parçalarını kullanmak üzere ayırma, gazla öldürme ve cesetlerin yakılması. Ölüm kamplarının müdürleri, oldukça sınai olan yapılarının gayet farkındalardı: Bir Auschwitz SS doktoru burayı gayet isabetli biçimde "bir üretim hattı gibi" (*am laufenden Band*) diye tanımlamıştı.[44] Keza, Claude Lanzmann'ın sorguladığı eski SS üyesi Franz Suchomel, "Treblinka bir ölüm üretim bandıydı, evet belki ilkeldi ama gayet iyi işliyordu," diyerek bu tanıma hak verecekti.[45]

42 Kracauer 1960, s. 305.

43 S. Friedländer 1997, s. 471.

44 Alıntılayan Hilberg, s. 837.

45 Lanzmann, s. 83. Z. Bauman "Holokost organizasyonunun tarihi, bilimsel yönetimin el kitabında yer alabilir," diye yazar (s. 150).

Endüstriyel idam metotlarıyla Auschwitz ile bir fabrika arasında bu tür esasa ilişkin benzerlikler söz konusudur. Bacaları, simetrik sıralar halinde uzanan kulübeleriyle, demiryolu kavşağında yer alması ve bir sanayi bölgesinin merkezindeki konumuyla mimaride bu benzerlik çok belirgindir. Sanki Birkenau'nun gaz odalarında gerçekleştirilen katliam, Buna-Monowitz'de (Auschwitz III) imal edilen sentetik kauçuğun üretiminden farksız bir üretim biçimiymiş gibi, üretim ile ortadan kaldırma birbirinden ayırt edilemez. Sabahları konvoylar gelerek sürgün edilen Yahudilerden oluşan yüklerini boşaltır; SS doktorları seçim yaparlar, işe yarayacak olanlar seçilir, diğer sürgünler malvarlığına el konulduktan sonra gaz odalarına gönderilir. Akşam itibariyle çoktan yakılmışlardır; kıyafetleri, çantaları, gözlükleri vb. toplanıp depolara kaldırılmış, keza bedenlerinin saç ve altın diş gibi kimi parçaları da aynı şekilde bir araya toplanmış olur. Auschwitz *Sonderkommando*'nun veya "özel birliğin" (cesetleri yakma ve çöpe atma işini yapan mahpuslardan oluşan ekipler) üyelerinden Filip Müller, anılarında bir Auschwitz krematoryumunun nasıl işlediğine dair çok net bir tanım yapar:

> 160 metrekarelik uzun salon, insanın boğazını yakan duman ve buharla doluydu. Her birinde dörder yakma bölümü bulunan iki adet büyük dörtgen fırın grubu odanın ortasında duruyordu. Fırınlar arasında ateşin yakıldığı ve beslendiği jeneratörler vardı. El arabalarıyla getirilen kömür fırınları ısıtmakta kullanılıyordu. Alevler, fırınları devasa bacalara bağlayan yeraltı kanallarından kaçarak havaya karışıyordu. Alevlerin şiddeti o kadar büyüktü ki, her şey inleyerek titriyordu. Kül içinde kalmış ve şıpır şıpır terleyen bazı sürgünler fırınlardan beyazımsı, akkor haline gelmiş maddeyi temizlemekle meşgul olurdu. Bunlar fırının altında, beton zeminde kabuklaşarak birikirdi. Bu kütle azıcık

soğur soğumaz, beyazımsı gri bir renge bürünürdü. Bu, daha birkaç saat önce hayatta olan ve kimseyi rahatsız etmeyen korkunç bir şehadetle dünyadan göçen insanların külleriydi. Bir grup fırından küller kazınırken yandaki grubun vantilatörleri çalıştırılır ve her şey bir sonraki teslimata hazır hale getirilirdi. Birkaç ceset daha şimdiden çıplak beton zeminde öylesine yatardı.[46]

Taylorist bir fabrikadaki gibi işlerin dağıtımı zamanın rasyonalizasyonu ile koordine ediliyordu. Bir işçi grubunun cesetleri yakmak için yalnızca birkaç dakikası vardı (bu sürenin uzunluğu fırınların ısısına bağlıydı) ve bu esnada bir *Sonderkommando*, yani bir "zaman tutucu" başlarında durarak bu ritmin korunmasını temin ediyordu. Müller, "Cesetler yakılırken fırına girecek bir sonraki partiyi hazırlardık," diye ekler.[47] Lewis Hine'ın *Men at Work* (Çalışan Adamlar) ile Hieronymus Bosch'un *Cehennem* eserleri arasında bir yerde olan bu Auschwitz'deki çalışma koşulları imgesi, SS'in ve Topf örgütünün aylarca planlayıp test ettiği bir süreci temsil eder.[48]

Toplama kamplarının arkasında yatan mantık bir kapitalist firmanınki gibi değildiyse de –zira elde edilen ürün bir mal değil, cesetlerdi– bir fabrika ile aynı yapılar ve yöntemler benimsenmişti. Günther Anders, ölüm kamplarının görevinin "insanı hammaddeye çevirmek" (*Rohstoff*) olduğunu gözlemlemişti ve bu endüstriyel katliam tanımın geleneksel anlamıyla insanların katledilmesi şeklinde değil, daha ziyade bir tür "ceset üretimi" biçiminde yapılıyordu.[49] Bu noktada, yukarıda bahsedilen ve Auschwitz'in karikatürize, uğursuz bir örneğini teşkil ettiği Taylorizm analojisine dönmek faydalı olabilir. Frederick W. Taylor tarafından detaylandırıl-

46 Müller.

47 *A.g.e.*, s. 43-45.

48 Pressac.

49 Anders 1980, s. 22.

mış "Fabrikaların Bilimsel Örgütlenmesi" başlığı altındaki bir dizi temel ilke katı bir şekilde uygulanmıştı. Bunlar arasında işçilerin yönetimdekilere mutlak itaati, organizasyon ile görevlerin yerine getirilmesi arasında katı bir ayrım, işgücü içinde ihraçlar ve hiyerarşi, üretimin sadece yönetimdekiler tarafından denetlendiği bir dizi operasyona bölünmesi gibi ilkeler vardı.[50] İşçinin üretim araçlarından ayrı tutulması modern kapitalizmin tarihsel koşullarından biriydi fakat Taylorizm işçileri iş sürecini denetlemekten de ayrıştırarak Fordist modeldeki seri üretime giden yolu açmış oldu. Avrupa'da da yaygın olarak takip edilen bir örnek olan Amerikan sanayisinde Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bunun anlamı, eski nitelikli işçi sınıfının yerine, niteliksiz ve her zaman yerine yenisi konabilir "işçi kitlelerinin" getirilmesi oldu. Taylor'ın ideal işçisi düşünmeyen, entelektüel özerkliği olmayan ve sadece standardize operasyonları mekanik bir biçimde yerine getirebilen, kendi ifadesiyle "bir öküz" veya bir "zeki gorilla"[51] idi (Céline'in *Gecenin Sonuna Yolculuk*'taki ifadesiyle bir "şempanze").[52] Kısacası, insanlıktan çıkarılmış, yabancılaşmış bir varlık, mekanik bir robottu. *Amerikanizm ve Fordizm* başlıklı eserinde Antonio Gramsci, Taylor modelini benimseyen bir fabrikadaki işçiyi, çalışma koşullarını daima belirlemiş olan, "zekâ, hayal gücü ve inisiyatifin bir derece aktif katılımını" gerektiren "psiko-fiziksel bağın" tamamen koptuğu varlık olarak tanımlar.[53] Sürgünlerden oluşan (çoğu da Yahudi olan), öldürme süreciyle ilgili tüm görevleri (kurbanların kıyafetlerini çıkarmak, gaz odalarına giden kuyrukları düzenlemek, cesetleri çıkarmak, altın dişleri ve saçları toplamak; gözlükleri, kıyafetleri ve ayakkabıları ayık-

50 Taylor. Taylor'ın fikirleri için bkz. Bravermann.

51 Taylor, s. 59; ayrıca bkz. Pouget (1998), s. 97.

52 Céline, 1952, s. 225.

53 Gramsci, cilt 3, s. 2165.

lamak, cesetleri krematoryumlara taşımak, onları yakmak ve külleri çöpe atmak) yerine getirmekten sorumlu olan *Sonderkommando* kavramı çok açık bir şekilde işçilerin yaptıkları işten tamamen yabancılaştığını ima eder. Bu da Taylorist paradigmaya içkin bir kavramdır; toplama kampı *Sonderkommandoları* bu kavramın uğursuz bir örneğidir. Primo Levi, *Sonderkommando* kavramını "Nasyonal sosyalizmin en şeytani suçu, ... suçluluğun yükünü başkalarına, özellikle de kurbanlara yüklemek ve böylece onları masumiyetin tesellisinden bile mahrum bırakmak yönünde bir girişim" olarak tanımlar.[54] Taylor'ın hiçbir zaman bu denli büyük bir "kötülük uçurumunu" hayal etmediği doğrudur, ama gaz odalarını tasarlayanlar kesinlikle modern emek organizasyonu metotlarından ve sanayi üretiminden haberdarlardı.

Tarihin bir ironisi olarak, üretimi artırmak ve sanayi emeğini örgütlerken eski askerî yöntemleri aşmak amacıyla fabrikaların bilimsel organizasyonunu tahayyül eden Frederick Taylor'ın teorileri, nihayetinde totaliter bir sistem tarafından hayata geçirildi ve üretimi değil, yok etmeyi amaçlayarak işe koşuldu. Nazizm, Taylor'ın ve antisemit Henry Ford'un dünyalarında (Ford'un *International Jew*'unun [Beynelminel Yahudi] Almanca çevirisi Hitler Almanyası'nda çoksatan olmuş ve 37 baskı yapmıştır),[55] hükmetme dürtüsünü beslemek (işçinin hayvanlaştırılması) ve topluluk-odaklı heveslerini hayata geçirmek (sermaye ile emeğin birleşimi) için gerekli araç gereci bulmuştur. İşçilerin insanlıktan çıkarılması *Untermenschen*'i hedef almıştır; sermayenin ve emeğin birleşimi ise, Aryan *Volksgemeinschaft*'ın veya "halk topluluğunun" temel taşıdır. Bu anlamda, *Sonderkommando* üyeleri Nazi *Weltanschauung*'unun (dünya görüşünün) yüceltiği ideal işçiyi sembolize etmez, ama onun yıkıcı dürtü-

54 Levi 1988, s. 37.

55 Ford.

sünü tatmin eder. Gaz odalarına giden tüm sürgünler gibi ölmesi mukadder olan bu köle işçiler, kamplar tarafından yaratılmış yeni bir tipi, Jean Améry'nin "insandışılaştırılmış insan"[56] olarak tanımladığı şeyi vücuda getirir. Bu esnada, çalışmanın kendisi nazizm tarafından yaratıcı ve ruhani bir faaliyet olarak yüceltilir, tıpkı Ernst Jünger'in *Der Arbeiter* (İşçi) başlıklı eseri ve Ferdinand Staeger'in "Werksoldaten" (Fabrika İşçileri) resminde betimlendiği gibi.[57] Alman işçisinin misyonu bin yıl sürecek Reich'ı inşa etmekti, işçi "yeni insanı" müjdeleyecekti. Hem estetik hem de (tanım gereği asalak ve kâr odaklı olarak görülen Yahudilerin mesleklerinin aksine) yaratıcı, özgürleştirici bir eylem olarak düşünülen çalışma, bunu başarmanın aracıydı. *Kraft Durch Freude* (Neşeden Gelen Güç) ve onun çatısı altındaki *Schönheit der Arbeit* (Çalışmanın Güzelliği) gibi kurumlar, üretimin rasyonelleştirilmesinin etkilerini azaltmak için, sıcak yemek, temiz atölyeler, spor veya diğer dinlenme aktiviteleri, organize tatiller vs. gibi palyatif önlemlerle işin yabancılaştırıcı yönlerini sınırlama veya dengeleme amacı güdüyordu.[58] Kısacası, nazizmin Taylorizm ve Fordizmle ilişkisi her zaman bir tür müphemlik içeriyordu. Her ne kadar bu akımların ilkeleri Birinci Dünya Savaşı'ndan beri Alman sanayisinde –Avrupa'daki başka yerler gibi– uygulanmış ve Hitler ile Nazi mühendisler tarafından takdirle karşılanmış olsa da,[59] bu ilkeler *Deutsches Institut für Technische Arbeitsschulung* (DINTA),

56 Améry, s. 44.

57 Jünger 1980a. Delio Cantimori'nin önerdiği "çalışma militanı" terimi, kanımca Jünger'in metninin ruhunu birebir çeviri olan "işçi"den daha iyi yakalıyor. Bkz. Cantimori; ayrıca Michaud, s. 312-313.

58 Rabinbach 1978, s. 137-171.

59 Henry Ford'un otobiyografisi "Nasyonal Sosyalist Kütüphane"de yayımlanmış ve Hitler, Martin Bormann ile yaptığı konuşmalarda Amerikalı sanayiciye duyduğu hayranlığı dile getirmişti (Hitler 1952, cilt 1, s. 271). Ford'un baş hayranı Nazi mühendis Schwerber'di (1930); bu konu üzerine bkz. Herf, 8. bölüm.

Alman Teknik Mesleki Eğitim Enstitüsü yöneticileri tarafından "anti-Alman" olmaları gerekçesiyle reddedilmişti.[60]

Bürokratik yönetim

Tüm ticari girişimler gibi ölüm üreten bir fabrika da hesap, uzmanlaşma, görevlerin bir dizi kısmi, birbirinden güya bağımsız ancak birbiriyle koordine birtakım operasyon ilkeleri üzerine kurulu olduğu rasyonel bir yönetim tarafından işletiliyordu. Bu bürokratik mekanizmanın üyeleri sürecin tamamını kontrol etmiyordu ve nihai amacı öğrendikleri zaman da kendilerinin sorumluluğunun olmadığını, sadece verilen emirlere uyduklarını veya kendi sınırlı ve kısmi fonksiyonlarının asla suç teşkil etmediğini söyleyerek eylemlerini haklı çıkarabildiler.

Max Weber, ahlâki kayıtsızlığın, uzmanlaşmış ve dolayısıyla yerine başka bir şey konamayan, fakat çalışma araçlarından ayrılmış ve eylemlerinin sonucundan etkilenmeyen modern bürokrasinin temel özelliklerinden biri olduğunu tespit etmişti. *Ekonomi ve Toplum*'da şu tasviri yapar: "Bürokrasi tamamen gelişkin halini aldığında aynı zamanda bir anlamda *sine ira ac studio* ilkesini baz alarak ayakta durur. Bürokrasi 'insandışılaştığı' ölçüde mükemmelleşir ve resmî görevden [*Amtgeschäfte*] sevgiyi, nefreti ve baştan aşağı kişisel, irrasyonel ve duygusal unsurları temizlemiş olur. Bu durum, kapitalizm tarafından onun özel fazileti olarak değer görür." Weber devamla bu eğilimin Batı dünyasının araçsal rasyonalitesine özgü örneğinin, hem "katı bir şekilde objektif" hem de "insani meselelere kayıtsız" "uzman kişi" (*Fachmann*) olduğunu söyler.[61] Yahudilerin Avrupa'daki yok edilişinin önde gelen tarihçisi Raul Hilberg, Nihai

60 DINTA'nın Taylorizm eleştirisi üzerine bkz. Rabinbach 1992, s. 284-288.

61 Weber 1978, cilt 2, s. 975.

Çözüm bürokrasisini katı bir biçimde Weberyen terimlerle tasvir eder:

> Çoğu bürokrat muhtıralar yazdı, taslaklar çizdi, yazışmaları imzaladı, telefon konuşmaları yaptı ve konferanslara katıldı. Tüm bir ulusu sadece masalarında oturarak yok edebilirlerdi. Zorunlu olmayan birtakım teftiş gezileri dışında hiçbir zaman "yerde yatan 100, 500 veya 1.000 cesedi" görmeleri gerekmiyordu. Bununla birlikte bu kişiler saf değillerdi. Kendi resmî evrak işleriyle doğudaki cesetten tepeler arasındaki bağlantının farkındaydılar ve suçun tamamını Yahudilerin üzerine, tüm iyiliği Almanlara hasreden argümanların yetersizliğini de biliyorlardı. Zaten bu yüzden kendi bireysel faaliyetlerini haklı gösterme ihtiyacı duyuyorlardı.[62]

Savaş sonrası mahkemelerde ileri sürdükleri haklılık gerekçeleri, idarecilerin ahlâk dünyalarının gayet iyi bilinen ilkelerini yalnızca yeniden tekrarlamış oldu: Verilen emirlere uyuyorlardı, görevleri bir "misyon" telakki ediyorlardı vs. Vakaların çok büyük çoğunluğunda Nihai Çözüm bürokratlarının hevesleri antisemitizmden kaynaklanmıyordu. Bundan etkilenmiyor değillerdi, tam aksine oldukça etkileniyorlardı. Ancak, Yahudi nefreti eylemlerinin altında yatan motif değildi. Bu kovuşturma önlemlerini uygulamaktaki ve yok etmenin lojistiğini kurmaktaki hevesleri genelleşmiş kayıtsızlık kadar profesyonel alışkanlıklarıyla da ilgiliydi.[63] Savaştan sonra bu kişilerin çoğu hayatlarına Batı Almanya'da, hatta bazen Doğu Almanya'da dahi devlet memuru, yönetici ve istatistikçi olarak devam ettiler.

---

62 Hilberg, s. 288. Bu pasaj Himmler'in Ekim 1943'te SS şeflerine hitaben yaptığı konuşmaya bir gönderme içerir. Günümüzde Berlin'deki Karlhorst Müzesi'nde bu konuşmanın bir kaydını dinlemek mümkündür.

63 Browning, s. 125-144.

Dolayısıyla, bürokrasi Avrupa Yahudilerinin soykırıma uğramasında kilit bir rol oynadı. Yok etme süreci infaz aşamasında bürokrasiye sırtını yaslamıştı. Üçüncü Reich'ın istatistikçilere verdiği isimle *wissenschaftliche Soldaten* veya "bilim askerleri", Nazi politikasını ortaya koymamıştı ya da bu politikadan sorumlu değildiler ama bunun aracıydılar.[64] Nürnberg Kanunları'nı uygulayan, Yahudi ve Kısmen Yahudilerin nüfusunu sayan, ekonominin "aryanizasyonu" sürecindeki önlemlerin parçası olarak Yahudi malvarlığına el koyan, Yahudileri gettolara süren ve sonradan sürgüne yollayan, toplama kamplarının ve öldürme merkezlerinin yönetiminde rol oynayan bu bürokrasiydi. Bu bürokratik aygıt, rejimin karizmatik radikalleşmesini asla sorgulamayarak Nazi suçlarının işlenmesinde ciddi rol oynadı.[65] Nazi karar alma mekanizması savaş sırasında büyük değişiklikler yaşadı, yasa çıkarmaktan (Nürnberg, 1935) yazılmış ama yayımlanmamış direktiflere (1942 Wannsee Konferansı'nda kayıt altına alınan) ve en sonunda (gaz odalarını harekete geçirmek için) sözlü emirler vermeye kadar pek çok aşama geçirdi.[66] Ancak yasal formellik pratiğini bir kenara bıraktığında dahi, nazizmin yine de modern, etkin ve rasyonel bir bürokrasiye ihtiyacı vardı. Ölüm merkezleri Doğu'daki Yıldırım Savaşı'na eşlik eden katliam dalgalarını takiben faaliyete geçtiğinde, masalarına lehimlenmiş yöneticiler ordusu Yahudileri yıkan sistemin kalbi haline geldi. Yahudilere karşı alınmış ilk antisemitik önlemlerin (*auto-da-fe*'ler,* Nürnberg kanunları, ekonominin aryanlaştırılması, Kristal Gece pogromları) reklamının ve propagandasının yerini, ortadan kaldırma operasyonlarının şifreli dili aldı. Bu dil ağır biçim-

64 Aly ve Roth, s. 19.

65 Neumann (1987).

66 Hilberg, s. 55.

(*) İspanyol engizisyonunda heretiklerin yakılması – ç.n.

de idari jargon üzerine kuruluydu ve cinayet Nihai Çözüm (*Endlösung*), idamlar "özel muamele" (*Sonderbehandlung*) ve gaz odaları "özel tertibat" (*Spezialeinrichtungen*) olarak adlandırılıyordu. Bürokrasi Nazi şiddetinin enstrümanıydı ve bu enstrüman devletin sosyogenezi, idari rasyonalizasyon, zor ve şiddet araçlarında devlet tekeli ve denetim[67] gibi özellikleri içeren medenileştirici sürecin (Norbert Elias'tan alınmış, ama onunkinden çok farklı sonuçlara varmış bir ifade)[68] otantik bir ürünüydü. İşte bu yüzden Adorno nazizmi "medeniyet ilkesinin tam orta yerine yazılmış" bir barbarlığın ifadesi olarak görür.

Nazizmi iki yüzyıl sonra, Bentham'ın "panoptikonu" tarafından güzellenen modern hapishaneye ve ilk kez Fransız Devrimi'nde kullanılan giyotine bağlayan gelişmeler artık farklı bir açıdan değerlendirilebilir. Nazi şiddeti Batı modernitesinin bu iki kurumunu belirleyen paradigmaları entegre eder ve geliştirir. Giyotinin –mekanik idam, seri hale getirilmiş ölüm, endirekt öldürme, infazcıların etik sorumluluktan sıyrılması, katliamın "öznesiz" bir süreç olması gibi durumları içeren– paradigması, 20. yüzyılın teknolojik katliamlarında başat rol oynar. Hapishanenin –sınırlandırma, tutukluların insanlıktan çıkarılması, bedenleri tüketmek ve disipline etmek için ve hiyerarşiye boyun eğdirmek için tasarlanmış rejimi, idari rasyonalitesi ile– paradigması ise, nihai olarak totaliter rejimlerin toplama kamplarına kadar uzanmıştır. Nazi ölüm kampları bu iki paradigmanın füzyonunu gerçekleştirerek akıl almaz şekilde yeni ve tarihsel olarak öncülü olmayan, ne idam cezasıyla ne de ceza infaz kurumlarıyla pek ilgisi olan yeni bir şey türetir. Bu kamplar katliama odaklanan; modern teknoloji, işbölümü ve idari rasyonalitenin bir-

67 Elias (1973-1975).

68 Adorno, s. 85.

biriyle tıpkı bir iş projesinde olduğu gibi ilintili olduğu bir sanayi sistemi yarattı. Bu projenin kurbanları kesin bir dille söylemek gerekirse "tutuklular" değil, seri ceset üretimi için gereken "hammadde" –insanlıktan çıkarılmış yaşayan varlıklar– idi. Gaz odalarının geldiği yeni ve daha önce eşi görülmemiş seviye, Nazi katliamlarının 18. yüzyılın sonlarında başlayan uzun bir tarihsel sürecin nihai sonucu ve sentezi olduğunu ortaya koyan orijinal bağlantıyı gizlememelidir.

2

Fetih

Emperyalizm

Uygarlığının yükselişi Afrika'nın fethi ve kolonizasyonuyla el ele gitmişti. Avrupa'nın tahayyülünde bu iki kavram iç içeydi. Makinelerin, trenlerin ve endüstriyel üretimin dünyası, ilkel ve vahşi bir karanlık çağın kanlı canlı resmiyle karşı karşıya getirilmedikçe, sanayileşmekte olan ulusların vatandaşları tarafından tam olarak anlaşılamazdı.[1] Emperyalist dünyanın basın ve oldukça zengin bir popüler ikonografi tarafından desteklenen vizyonunda, uygarlık ile barbarlık arasındaki ikilem, mürettebatı sömürge üniforması giymiş, Avrupalıların yönetimindeki heybetli bir geminin devasa Afrika nehirleri boyunca, saman kulübeler, çıplak, siyah derili insanlar, hipopotamlar ve timsahlardan oluşan bir manzara boyunca ağır ağır seyrettiği imgede somut bir biçim alıyordu. Edebiyatta Joseph Conrad, Afrikalı stereotipini ölümsüzleştirmiştir: "O ırmak boyunca ilerlemek, dünyanın yaradılışının ilk günlerine [...] doğru yol almak gibi bir şeydi."[2]

1 "Kara kıta" miti hakkında bkz. Brantlinger 1998 s. 173-197.

2 Conrad, s. 152-153.

Modern ırkçılığın metamorfozlarını Asya ve Afrika'daki sömürgeleştirme sürecinden, Gobineau'nun (1816-1882) ilk "bilimsel" sistematikleştirmelerinden –insan ırklarının hiyerarşik olarak düzenlenmesinden ve üstün ırklar için bir dejenerasyon kaynağı olan medeniyetin çöküşünü getiren melezleşme vizyonu–, yazıları zaten sosyal Darwinizm, tıbbi antropoloji, öjenik ve ırka dayalı biyoloji gibi kavramlardan derinlemesine etkilenmiş olan Georges Vacher de Lapouge ve Houston Stewart Chamberlain'in daha ileri tarihli detaylandırmalarına kadar pek çok çalışmadan ayırmak pek mümkün değildir. 19. yüzyıl sonundaki ırkçılar Gobineau'nun Batı'nın çöküşü karşısındaki teslimiyetini reddederek –Arendt bu süreçte Avrupa aristokrasisinin çöküşünün bir izdüşümünü tespit etmişti–[3] ve ırkların "seçilimi" ve fethedilen halkların dışlanması da dahil olmak üzere, tarihsel gelişimin "doğa kanunları" olarak temsil edilen ve ilk kez sömürge dünyasında denenecek olan yeni tedaviler önerdiler. Çöküş ideolojisinden dirimselciliğe (vitalizm), geleneksel düzenin çöküşüne mazeret bulmaktan fetih ve gücün kaynağı olarak teknik modernite kültüne geçişi belirleyen, başka bir deyişle muhafazakârlıktan faşizme geçişi destekleyen şey, tam olarak bu "yenilenme" arzusu, yeni bir dünya düzenine ve insanlar arasında yeni tahakküm ilişkileri kurmaya yönelik bu istekti. Biyolojik ırkçılık ve sömürgecilik, biri Avrupa'nın "medenileştirme misyonunu" destekleyen, diğeri "aşağı ırkların" "yok edilmesini" teşvik eden tamamlayıcı iki tür söylemle desteklenerek birlikte öne çıktı: imha yoluyla fetih.

1876'da Belçika Kralı II. Leopold, 19. yüzyılın Avrupa merkezci ruhunun tüm ortak kavramlarının dile getirildiği ilham verici bir sömürgecilik methiyesi üretti: "Yerküremizde henüz medeniyetimizin nüfuz etmediği tek parçayı mü-

3 Arendt 1976, s. 171-175.

dahaleye açmak, tüm halkları saran karanlığı delip geçmek, –söylemeye cüret ediyorum– ilerleme çağına yakışır bir Haçlı seferidir."[4] Carl Schmitt *Der Nomos der Erde*'de (Dünyanın Yasası) bu pasajdan bahseder ve bunu uluslararası hukukun sadece bir uzantısı olduğu ve doğal olarak Avrupa dışında fetih savaşlarına cevaz veren *jus publicum europaeum*'un (Avrupa kamu hukuku) en uç hedefi olarak yorumlar. Klasik liberalizmde, bu dünya görüşünden pek çok ize rastlamak mümkündür. Aynı zamanda Doğu Hindistan Kumpanyası'nın yöneticilerinden biri de olan John Stuart Mill, özgürlük üzerine yazdığı ünlü makalesinin girişinde, "Despotizm, barbarlarla başa çıkmak için meşru bir yönetim biçimidir,"[5] der. Mill *Principles of Political Economy*'de (Ekonomi Politiğin İlkeleri) Batı Hint Adaları teriminin Batılı anlamda bir ülke değil, "İngiltere'nin şeker, kahve ve diğer birkaç tropikal malın üretimini yapmayı uygun gördüğü yer"[6] olduğunu söyler. Alexis de Tocqueville, Amerika'daki Kızılderili kabilelerinin aristokratik "gururunu" selamlasa ve uğradıkları katliamlardan üzüntü duysa da, onların kıtayı "işgal ettiklerini" ancak ona "sahip olmadıklarını" dile getirir. Yeni Dünya'nın zenginlikleri içinde geçici misafirler gibi yaşamışlardı ve sanki Tanrı onlara "kısa süreli kiracılıktan" fazlasını sunmamıştı. Tocqueville ayrıca yerlilerin orada sadece toprağın haklı sahipleri olan Avrupalılar tarafından yerlerinden edilmeyi "beklediklerini" de söyler.[7] Yaptığı yazışmalarda, Amerika Birleşik Devletleri'nin batıya doğru genişlemesinin Cezayir'in sömürgeleştirilmesi için bir model teşkil ettiğini,[8] "mutlak hâkimiyetin" Fransız ordularının doğal hedefi ol-

4 Schmitt 1974, s. 190.

5 Mill, s. 14-15; Parekh, s. 81-98. Uluslararası hukuk teorilerinin sömürgeci arka planı hakkında, bkz. Tuck.

6 Alıntılayan Said 1994, s. 108.

7 Tocqueville 1961, cilt i, s. 67.

8 W. Cohen, s. 377-378.

duğunu, buna karşılık köylerin yıkılmasının ve Arap nüfusun katledilmesinin sadece "üzücü gereklilikler"[9] olduğunu öne sürer.

Edward Said ve Michael Adas, sömürge kültürünün sadece bir propaganda biçimi olmadığını ve emperyalist ideolojinin ciddiye alınması gerektiğini vurgulamakta haklıdır: 19. yüzyıl Avrupası, gerçekten de Asya ve Afrika'da uygarlaştırıcı bir misyonu yerine getirdiğine inanıyordu.[10] Dekolonizasyon sürecinde emperyalist kültür kötülendi, şiddetle reddedildi ve ardından unutuldu; hiçbir zaman derinlemesine bir incelemeye tabi tutulmadı ve bugün de zihinlerde büyük ölçüde gerilere itilmiş durumda.[11] Oysa bu hafızasızlık ortadan kalksa, 20. yüzyılın anlaşılabilirliği ciddi ölçüde artacaktır, çünkü o zaman nasyonal sosyalizm ile klasik emperyalizm arasındaki bağlantı şu anda olduğu gibi artık gizlenemeyecektir.

Aslında 1930-1940'lı yılların bazı analistleri için bu bağlantı gayet açıktı. Ernst Jünger 1942'de Paris'te bir Wehrmacht subayı olarak Joseph Conrad'dan *Karanlığın Yüreği*'ni okuyordu. O dönem meydana gelen olaylar, "medenileştirici bir iyimserlikten tam bir hayvanlığa geçişi" anlatan Kongo'nun sömürgeleştirilmesi hikâyesine mutlak bir güncellik kazandırmıştı. Jünger günlüğüne, hikâyenin kahramanının "yüzyılımızın uvertürünün tınılarını fark ettiğini" yazar.[12] 1942'de, o sıralar Amerika Birleşik Devletleri'nde sürgünde olan Alman Marksist filozof Karl Korsch, Batı'nın küresel dinamiğini sorgulayan savaşın şiddetine dair tarihsel bir yoruma girişir: "Bu açıdan totaliter politikanın yeniliği, Nazilerin şimdiye kadar sözde uygarlığın dışında yaşayan 'yerliler'

9 Tocqueville 1991, cilt 1, s. 704, 698. Bkz. Le Cour Grandmaison ve bu bahiste Cezayir'deki soykırımdan bahseden Edward Said (Said 1993, s. 218-221).

10 Said 1993; Adas, s. 199-210.

11 Rivet, s. 127-138.

12 Jünger 1980a, s. 329-330.

ya da 'vahşiler' için ayrılmış olan yöntemleri 'uygar' Avrupa halklarına doğru genişletmiş olmasıdır."[13]

Hannah Arendt, 1951 yılında yayımlanan ancak savaş yıllarında kaleme alınmış metinler içeren *Totalitarizmin Kaynakları* adlı çalışmasında, Avrupa emperyalizmini nazizmin doğuşunda temel önem taşıyan bir evre olarak tanımlar. 19. yüzyıldaki sömürgeci şiddet, ona yüzyıl sonra Avrupalılara, özellikle de ırka dayalı bir temizlik hamlesi olarak tahayyül edilen soykırımın kurbanı olan Yahudilere karşı işlenen suçların habercisi gibi görünüyordu. Kitabın "Emperyalizm" başlıklı ikinci cildinde, 19. yüzyılın sömürgeci egemenlik politikalarını, *katliam* ve *idare* arasındaki ilk sentez olarak tanımlar ve ona göre bu sentez, Nazi kamplarında nihai halini almıştır. Modern ırkçılık (bilim adına meşrulaştırılan) ve bürokrasi (yani Batı rasyonalitesinin en mükemmel vücut bulmuş hali) ayrı ayrı ortaya çıkmış ancak paralel hatlarda evrimleşmiştir. İki politika Afrika'da bir araya gelir. Bu kıtanın modern silahlarla gerçekleştirilen ve askerî ve sivil bürokrasi tarafından planlanan fethi, şimdiye kadar görülmemiş bir şiddet potansiyelini ortaya çıkarmıştır. Arendt bu noktada çok çarpıcı bir ifade kullanır. Nazi imha kamplarının öncülü olan "idari katliamlardan" bahseder:

> Avrupalı ayaktakımı beyaz bir derinin örneğin Güney Afrika'da "sevimli bir erdem" olabileceğini keşfettiğinde, Hindistan'ın İngiliz fatihleri, kendi ana ülkelerinin yasalarının üstünlüğüne değil doğuştan edindikleri efendilik vasıflarına inanan emperyalist idare memurları haline geldiklerinde; ejderha öldürücüler ve maceracılar, sonu gelmeyen sinsi saiklerin hiç bitmeyen Büyük Oyununa katılan "yüksek ırktan beyaz adamlara" ya da bürokratlara ve casuslara dönüştüklerinde; İngiltere'nin en iyi evlatlarının, kendi ülke-

13 Korsch, s. 3; Jones, s. 203.

lerinin iyiliği için çalışmak yerine İstihbarat Servisinde Büyük Oyunu oynamayı tercih ettikleri, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yavaş yavaş ortaya çıktığında – bir ırk öğretisi temelinde totaliter bir rejim inşa etmek için sadece bir araya kaynatılmaları gereken bütün unsurlar herkes için elle tutulur hale gelmişti.[14]

"Yaşam alanı" kavramını Naziler icat etmemişti. Bu kavram, tıpkı Büyük Britanya'daki Malthusçuluk gibi, emperyalizm döneminde Avrupa kültüründe yaygın olan bir kavramın Alman versiyonuydu. "Yaşam alanı" fikri, fetih politikasını destekleyerek pan-Cermenizmin hedeflerini meşrulaştırmak için kullanıldı. Bu arada, Malthusçu teoriler Hindistan'daki kıtlığı meşrulaştırmak için sistematik biçimde kullanılmıştı, ki dönemin bazı gözlemcileri bunu "aşırı nüfus fazlası için faydalı bir tedavi"[15] olarak görüyordu. "Nüfus ilkesi" gibi "yaşam alanı" kavramı da var olma hakkı konusunda bir hiyerarşi öngörüyordu ve bu da egemen ulusların, hatta "ırkların" ayrıcalığı demekti. *Lebensraum* ifadesi 1901 yılında, Kayzer Wilhelm döneminde, Alman coğrafyacı Friedrich Ratzel (1844-1904) tarafından icat edilmiş ve nazizmin ortaya çıkışından çok önce Alman milliyetçiliğinin lügatinin bir parçası haline gelmişti. Kavram, sosyal Darwinizm ile emperyalist jeopolitik hayallerin füzyonundan meydana geliyor ve kaynağını Avrupa dışında kalan dünyanın biyolojik olarak üstün gruplar tarafından sömürgeleştirilecek yerler olarak görülmesinden alıyordu. Ratzel'e göre "yaşam alanı", Almanya'da artık geri döndürülmesi mümkün olmayan sanayileşme ile bu sanayileşme nedeniyle tehdit altında olan tarım arasında yeniden denge kurmak için kilit önemdeydi. Almanlar sömürgelerinde yeniden doğayla uyumlu bir ilişki

14 Arendt 1976, s. 221.

15 Brantlinger 1988, s. 34-25; Davis, s. 32-33.

kuracak ve toprağa bağlı bir halk olma özelliklerini koruyacaklardı.[16] Kayzer Wilhelm'in imparatorluğunda, *Lebensraum* fikri pan-Cermenizm akımına ilham verdi ve bir *Weltpolitik* (dünya politikası), yani Almanya'ya Fransa ve Büyük Britanya'nınkine denk bir uluslararası konum kazandıracak bir uluslararası politika için geniş tabanlı bir talebin temelini oluşturdu. Bunun Doğu'da, *Untermensch*lerin yaşadığı dünyada sömürgeci bir yayılma politikasıyla sonuçlanacağı beklentisi, daha 19. yüzyılın sonlarından itibaren birçok milliyetçi Alman tarafından kabul edilmiş ve *Mittelafrika* (Orta Afrika) ve *Mitteleuropa* (Orta Avrupa) kavramları Alman dış politikasının vazgeçilmez iki boyutu olarak ortaya çıkmıştı. Almanlara Doğu Avrupa'da "medenileştirici bir misyon" atfeden böyle bir dünya görüşünün izleri, sadece Heinrich von Treitschke'nin değil, genç Max Weber'in çalışmalarında da kolayca tespit edilebilir.[17]

1893'te kurulan *Altdeutscher Verbund* (Pan-Cermen Birliği), bu sömürgeci projenin propagandasını yaymanın merkez örgütüydü. Bu örgütün temsilcilerinden bazıları 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde, Slav dünyasının Almanlaştırılmasına yönelik planlar hazırlamıştı; bu planlar bazı durumlarda "Cermen olmayan" nüfusun marjinalleştirilmesini, bazı durumlarda ise sürülmesini içeriyordu. Bu planlardan bazıları –örneğin coğrafyacı Paul Langhans'ın *Ein Pangermanistisches Deutschland* (Pan-Cermen Bir Almanya, 1905)– 1935 Nürnberg Kanunları'na zemin hazırlayan, öjenik olmasa da ırkçı esintiler taşıyan (karma evlilikleri yasaklayan, kısırlaştırmayı zorunlu kılan) yasal önlemlerle ilintiliydi.[18] Birinci Dünya Savaşı sırasında, bu pan-Cermen programların uygulanma-

16 Ratzel. *Lebensraum* fikrinin tarihçesi için bkz. Lange; Smith ve Kershaw 1999, s. 364-369.

17 Wippermann, s. 85-104.

18 Korinman, s. 34, 58, 62.

ya başlaması için gerekli tüm koşullar mevcut görünüyordu. 1918'de doğu sınırlarının değiştirilmesini resmileştiren Brest Litovsk Antlaşması esnasında Alman hükümeti, Slav nüfusun bir kısmının zorla yerinden edilmesiyle birlikte işgal altındaki toprakların Almanlaştırılmasına yönelik bir politika öngörüyordu.[19] Weimar Cumhuriyeti döneminde, bu iddialar Versailles Antlaşması'nın Almanya'ya yaşattığı kayıpların ardından, Nasyonal Sosyalistler tarafından saldırgan bir emperyalist program çerçevesinde ırkçı terimlerle yeniden formüle edilerek dile getirilecek ve radikalleştirilecekti.

1920'li yılların başında, *völkisch* yazar Hans Grimm, "yaşam alanı" fikrini popülerleştiren ve son derece başarılı olan *Volk ohne Raum* (*Mekânsız Bir Halk*) adlı bir roman yazdı. 1930'da Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'ne katılacak olan Grimm, romanında Alman Batı Afrikası'na seyahat eden ve bir yerli isyanının bastırılmasına yardım ettikten sonra, hayatını tüm sanayileşmiş şehirlerden uzakta, çoktan fabrika bacalarıyla dolu ve otoyollarla çevrili Alman ormanları yerine henüz kirlenmemiş bir doğayla temas halinde yeniden kuran bir Alman olan Freibott'un hikâyesini anlatıyordu. Elbette, güneybatı Afrika'daki bu Cermen cenneti tahayyülünün varacağı nokta, en koyusundan bir ırk ayrımcılığıydı. 1920'de Afrika'daki son Alman Vali Heinrich Schnee, üç ciltlik iddialı bir *Deutsches Koloniallexicon* (Alman Sömürge Sözlüğü) hazırlanmasını sağladı ve bu sözlüğe "*Verkafferung*" (Kaffir-leşme), yani "Avrupalıların bir yerlinin kültürel seviyesine gerilemesi" ("Kaffir" siyah Afrikalılar için kullanılan aşağılayıcı bir terimdi) başlıklı bir madde yazdı. Schnee, çalı çırpının içinde yaşamanın, siyahi halklarla temasın ve hepsinden önemlisi yerli halkla cinsel ilişkinin kaçınılmaz olarak zekânın gerile-

19 Wehler, s. 212. Prusya İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı sırasındaki emperyalist hedefleri ile Nazilerin "yaşam alanının" fethine yönelik planları arasındaki süreklilik, 1961'deki "Fischer tartışması"ndan bu yana Alman tarih yazımı tarafından genel olarak kabul edilmektedir; bkz. Husson, 3. bölüm.

mesine ve üretkenliğin düşmesine yol açacağı bu tür bir yozlaşmayı önlemek için ırk ayrımı rejimini savunuyordu.[20]

Nazilerin Nürnberg Kanunları 1930'lar Avrupası'nı şoke etti çünkü bu kanunların hedefi yüz yıldır özgür yaşayan, Alman toplumuna ve kültürüne mükemmelen entegre olmuş bir topluluk olan Yahudilerdi. Oysa sömürgeci güçler kulübü, bu tür kanunları Avrupa dışındaki dünyaya karşı alınacak normal ve doğal önlemler olarak çoktan öngörmüştü. Almanya'daki antisemitizmin tarihi ve Hitler'in ideolojik hamleleri ile teorik ilham kaynakları hakkında, Richard Wagner'den Arthur Moeller van den Bruck'a, Wilhelm Marr'dan Houston Stewart Chamberlain'e kadar uzanan geniş bir bibliyografya mevcuttur. Ancak çok az sayıda çalışma, Nazilerin işlediği suçları hem Alman hem de daha genel anlamda Avrupa sömürge kültürleri ve uygulamaları bağlamında açıklamaya çalışır. Genellikle Nazi antisemitizminin spesifik özelliklerine vurgu yapılır, ancak bu antisemitizmin tüm emperyal Batılı güçlerin benimsediği "aşağı ırkların" yok edilmesi teorisi ve pratiğindeki köklerine değinilmez.

"Irkların yok edilmesi"

19. yüzyıl Batı kültüründe "sömürgecilik", "medenileştirme misyonu", "fetih hakları" ve "yok etme" uygulamaları çoğu zaman neredeyse eşanlamlı kullanılan kavramlardı. Bilimsel çalışmalar, antropolojik incelemeler, gezgin hikâyeleri ve hem eğitimli hem de çalışan sınıflara yönelik roman ve hikâyelerden oluşan kâh bilimsel kâh popüler denebilecek geniş bir literatür, Batı'nın dünyaya hâkim olma, gezegeni sömürgeleştirme ve "vahşi halklara" boyun eğdirme, hatta onları yok etme hakkı ilkesine olan inancı sürekli besledi: Amerikalı antropolog Robert Knox, 1850'de, Batı'daki toprakla-

20 Alıntılayan Warmbotd, s. 191.

rı ele geçirmek için yaşanan izdihamın doruk noktasında, *The Race of Man* (İnsan Irkı) adlı kitabında "imha"nın aslında "Anglo-Sakson Amerika'nın bir kanunu" olduğunu ilan etti."[21] Bu açıksözlülük tarzı, konuya "aşağı ırkların yok oluşu" terimleriyle atıfta bulunmayı tercih eden Viktorya dönemi İngilteresi'nin akademisyenleri arasında bu kadar yaygın değildi. 19. yüzyılın ortalarında bu fikir kabul edilmiş bir gerçeklik olarak Avrupa kültürüne entegre oldu. Sosyal Darwinizm ise daha sonra bu fikri bilimsel düzeyde kanıtlamaya girişecekti. Muzaffer kapitalizmin *ethos*u, Adam Smith, Thomas Malthus, Charles Darwin, Auguste Comte ve Herbert Spencer'ın fikirlerinin farklı oranlarda bir karışımıydı – başka bir deyişle, *laissez-faire* ekonomisi, nüfus ilkesi, doğal seleksiyon teorisi, pozitivist determinizm ve evrimciliğin bir kombinasyonuydu. Lukàcs'ın yaptığı tanım oldukça isabetliydi: "Sınıf ayrıcalıklarının sözde biyolojik savunusu."[22] Bu *ethos*un en büyük buluşlarından biri "aşağı ırkların yok olması" idi ve bu aynı zamanda en sevdiği konulardan biriydi. 1864 yılında Londra Antropoloji Derneği tarafından düzenlenen ve emperyalizmin teorik olarak sağlam bilimsel temellere oturtulduğu, Viktorya dönemi ahlâkçılığının ciddi oranda eşlik ettiği bir tartışmanın da konusuydu. Tartışma, Dr. Richard Lee'nin Yeni Zelanda örneğinden yola çıkarak, uygarlığın ilerleyişi karşısında "yerli kabilelerin hızla yok oluşuna" dikkat çektiği ve buradan "Avrupa'nın kaderinde yerküreyi yeniden doldurmanın olabileceği" sonucuna vardığı bir raporla açılmıştı.[23] Lee, Maoriler ve Polinezyalılar

21 Alıntılayan Brantlinger 1988, s. 23.

22 Lukàcs, s. 537. Sosyal Darwinizm hakkındaki bölüm, bugünlerde genel tezleri eskimiş görünen bir eserde bile değerini korumaktadır. Sosyal Darwinizmin oluşumu hakkında bkz. Claeys.

23 Lee, s. xcviii. Bkz. Burrow, s. 137-54 ve Rainger, s. 51-70. 19. yüzyıl İngiliz kültüründe Afrika algısı üzerine bkz. Lorimer. Bu tartışmadan Lindqvist de bahseder, s. 173.

arasındaki yüksek ölüm oranının kısmen kesinlikle Avrupalılar tarafından getirilen hastalıkların bir sonucu olduğunu açıklasa da, bu fenomenin daha derinlerde yatan nedenleri olduğunu da iddia ediyordu. Argümanını şu sonuca vardırıyordu: "Bunu insanlığın en basit tezahürlerinden biri olarak görmeliyiz; bazı gruplar, zekâ ile aydınlanmış ve entelektüel yeterlilikle donatılmış diğerlerinin önünde küçülüp yok olmaktadır."[24] Irkların doğal seçilimi teorisyenlerinden Thomas Bendyshe, Amerikalı bir sosyal Darwinist'ten alıntı yaparak tartışmaya katkıda bulunmuştur; Profesör Waitz'e göre, "Beyaz Amerikalı'nın kızıl adamı yok etme hakkını kabul etmekle kalmamalı, belki de yok etme yasasını gerçekleştirme ve teşvik etmede Takdir-i İlahi'nin bir aracı olarak hareket ettiği için onu takdir etmeliyiz" (küçük harflerle "kızıl adam" ve büyük harflerle "Beyaz Amerikalı" ifadelerine dikkat).[25] Bendyshe daha sonra Amerikan deneyimiyle ilgili bazı genel yargılar dile getirir: "Bu ırkların korunması için dernekler kuran bazı hastalıklı hayırseverler, bu ırkların yok oluşunu yerleşimciler tarafından ateş ve kılıçla yapılan saldırılara ve yerleşimcilerin getirdiği ölümcül hastalıklara bağlamaktadır. Bazılarına göre durum böyle olsa da, bu sadece aşağı ırkın eninde sonunda üstün ırk tarafından yutulacağını dikte eden daha güçlü bir yasanın etkilerini doğrular."[26] Darwin ile birlikte doğal seleksiyon fikrinin kurucusu olan Alfred Russel Wallace da tartışmaya katkıda bulunmuştur. Wallace, "hayatta kalma mücadelesinde seçilmiş ırkların korunması" yasasını yeniden onaylar ve bunun kaçınılmaz sonucunun "Avrupalıların temas ettiği tüm düşük ve zihinsel olarak gelişmemiş nüfusların yok olması" olduğunu söyler.[27]

---

24 *A.g.e.*, s. xcix.

25 Bendyshe, s. c.

26 *A.g.e.*, s. cvi.

27 Wallace 1864, s. clxiv-clxv.

Ona göre bu yasa, Kuzey Amerika ve Brezilya'daki Kızılderililer ile Avustralya ve Yeni Zelanda'daki Tazmanyalılar, Maoriler ve diğer yerli nüfusların yok oluşunu açıklıyordu. Emperyalizme biyolojik bir gerekçe üretmek için şunları söyler:

> Avrupalının fiziksel olduğu kadar entelektüel ve ahlâki nitelikleri de üstündür; onu birkaç yüzyıl içinde, yetersiz ve durağan bir nüfusa sahip gezgin bir vahşi durumundan, daha uzun bir ortalama ömüre, daha büyük bir ortalama güce ve daha hızlı bir yükseliş kapasitesine sahip olan bugünkü kültür ve ilerleme aşamasına yükselten aynı güçler ve kapasiteler, Vahşi insanla temas ettiğinde, hayatta kalma mücadelesinde galip gelmek ve onun aleyhine çoğalmak konusunda hâkim kılar, tıpkı hayvanlar ve bitkiler âleminde daha iyi uyum sağlamış olanların daha az uyum sağlamış olanların aleyhine çoğalması gibi – tıpkı Avrupa'nın yabani otlarının Kuzey Amerika ve Avustralya'yı istila ederek, kendi organizasyonlarının doğal canlılığı ve daha büyük var olma ve çoğalma kapasiteleriyle yerli ürünleri yok etmeleri gibi.[28]

Wallace birkaç yıl sonra *Natural Selection* (Doğal Seleksiyon, 1870) kitabındaki bölümlerden birinde aşağı ırkların ortaya çıkışına ilişkin fikirlerini geliştirecek, hatta uzak ama öngörülebilir bir gelecekte, "dünya yeniden tek ve neredeyse homojen bir ırk tarafından iskân edildiğinde" sürecin sonuçlanacağı tahminini yapacaktı.[29]

İngiliz antropolog Benjamin Kidd, 19. yüzyılın sonlarında sosyal Darwinizmin en yaygın özetlerinden biri olan *Social Evolution*'da (Sosyal Evrim), beyaz adamın hayırsever erdemlerini ve Hıristiyan ahlâkını göstermesinin tamamen anlamsız olduğunu, çünkü acımasız olduğu kadar kaçınıl-

28 *A.g.e.*, s. clxv, 53-54.

29 Wallace 1891, s. 185; Van Oosterzee; Pichot, s. 94-97.

maz bir antropolojik ve tarihsel kanun sayesinde, kendisine rağmen "vahşi halkların" sonunun gelmesine sebep olduğunu ilan etti: "Ne zaman üstün bir ırk aşağı bir ırkla yakın temasa ve rekabete girse, ister savaşların ve fetihlerin kaba yöntemleriyle, isterse de bilimin bizi tanıştırdığı ince ama bir o kadar etkili yöntemlerle ulaşılsın, sonuç hemen hemen aynıdır."[30] Dolayısıyla "yok oluşun" nedenlerini (makineli tüfekler ya da hastalıklar) aydınlatma girişimleri hiçbir amaca hizmet etmez. Söylemeye gerek yok ki, İngiliz doğa bilimcilerin söylemleri, sosyal Darwinizmin antropolojinin gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu Fransa'daki meslektaşları tarafından da benimsendi. 1888'de Edmond Perrier şöyle yazar:

> İnsan ırkları yeryüzündeki yayılımlarını üstünlüklerine borçludur. Tıpkı hayvanların, ayrıcalıklı bir varlık olan insanın ilerlemesinin önünde yok olmaları gibi, vahşi de Avrupalı'nın önünde, uygarlık onu ele geçirmeden önce yok olur. Bu durum ahlâki açıdan ne kadar üzücü olursa olsun, uygarlık, barbarları kendi yasalarına tabi kılmaktan çok onları yok ederek dünyaya yayılmış gibi görünmektedir.[31]

19. yüzyılın sonuna kadar emperyalist kültürün fantezilerinin odak noktası olan yer Avustralya adalarının en küçüğü olan Tazmanya'ydı. Bunun oldukça öğretici bir kanıtı, Viktorya döneminin bir tür Bartolomeo de Las Casas'ı olan James Bonwick'in, dönemin sömürgeci basını ve edebiyatı tarafından öne sürülen soykırım bahanelerinin çeşitli versiyonlarını kaydettiği *The Last of the Tasmanians* (Son Tazmanyalı) adlı kitaptır.[32] Sömürgecilerin gelişiyle ortaya çı-

30 Kidd, s. 48-49. Görünüşe göre emperyalizmini değiştiren ve hatta hayatının sonlarına doğru öjeniği eleştiren Kidd hakkında bkz. Crook.

31 Alıntılayan Bernardini, s. 145.

32 Bonwick.

kan demografik çöküş, salgın hastalıkların yayılmasına ve kısırlığa neden olan tüm bilinmeyen virüsler ve enfeksiyonlar (çiçek, kızamık, sıtma, zührevi hastalıklar) Batılı gözlemciler tarafından kaçınılmaz olarak seçilimci teorilerin doğrulanması olarak yorumlandı. Başlıca Avrupa dillerinde üretilen bol miktarda literatür, medeniyetin "vahşiler" üzerindeki "ölümcül etkisi" yasasını kodlamak için bilimsel kategoriler ortaya koymaya başladı. M. Marestang'ın 1892'de *Revue scientifique*'te kanıtlamaya çalıştığı şey şüphesiz bir "demografik yasa" idi: "Üstün bir halkla temasa geçen tüm aşağı halklar ölümcül bir şekilde telef olmaya mahkûmdur."[33] E. Caillot 1909'da *Les Polynésiens orientaux au contact de la civilisation* başlıklı çalışmasında aynı telden çalar:

> Bir halk bu kadar uzun süre hareketsiz kaldığında, ilerlediğini görmeye dair tüm umutlar terk edilmelidir. Aşağı uluslar arasında sınıflandırılmaya ve onlar gibi yok olmaya ya da daha üstün bir ırk tarafından yutulmaya mahkûmdur. Tarihin defalarca kez gösterdiği gibi, hiçbir şeyin karşı koyamayacağı amansız doğa kanunu şudur: Güçlü olan zayıf olanı yutar. Polinezya ırkı ilerleme merdiveninin basamaklarını tırmanmayı başaramadı, insanlığın kaderini değiştirmek için gösterdiği çabalara en ufak bir katkıda bulunmadı. Bu nedenle daha değerli olan diğerlerinin önüne katılmalı ve yok olmalıdır. Yok olması, uygarlık için bir kayıp olmayacaktır.[34]

Darwin'in yazıları bu tür Avrupa-merkezci özelliklerden tamamen azade değildir ve *Türlerin Kökeni*'nin (1859) ilk andan itibaren emperyalist uygulamalar için bilimsel bir gerekçe olarak görüldüğüne şüphe yoktur.[35] Takipçilerinin

33 Panoff, s, 439. Alıntı Marestang.

34 *A.g.e.*, s. 445. Alıntılayan Caillot, s. 77-78.

35 Darwin'in bu kitabının ortaya çıktığı andan itibaren emperyalist bir bakış açısıyla karşılanması hakkında bkz. De Roy, s. 10-11.

içindeki terimleri çoğunlukla abartılı ve hatta çarpıtarak kullanması nedeniyle, Darwin'in sosyal Darwinizmden sorumlu tutulamayacağı artık genel olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, ikisi arasında tam bir ayrım olduğunu varsaymak da aynı derecede yanlış olacaktır. Türlerin kökenine dair poligenik teorileri reddetmesine rağmen, Darwinistlerin Avrupa'nın dışında kalan dünyaya bakışı, André Pichot'nun da belirttiği gibi, "kateşizm ahlâkı" ile "tamamen ruhsuz bir sömürgeci ırkçılığın" tekil ve temelde Viktoryen bir karışımıydı.[36]

Darwin, kendi çağının "yaşayan fosiller" olarak görülen "aşağı ırkları" hakkındaki baskın görüşünü her zaman paylaşmıştır: Bu ırklar uygarlık ilerledikçe yok olmaya mahkûm bir geçmişin kalıntılarıdır. "Not Defteri E"de, Aralık 1838 tarihli, *Kavgam*'da görsek şaşırmayacağımız bir bölüm buluyoruz: "İki insan ırkı karşılaştığında, tam olarak iki hayvan türü gibi davranırlar. Kavga ederler, birbirlerini yerler, birbirlerine hastalık bulaştırırlar, ama sonra en ölümcül mücadele gelir, yani en uygun organizasyona ya da içgüdülere (yani insandaki akla) sahip olanın galip geldiği mücadele."[37] Ertesi yıl ise günlüğüne "Gizemli bir faktör: Avrupalıların yerleştiği her yerde sanki ölüm yerlilere zulmediyor" notunu düşer.[38] Bu, Darwin'in icat etmediği ama uzak durmaya da çalışmadığı ve doğal seçilim teorisinin detaylandırılmasından önceki çalışmalarında sürekli tekrarlanan bir Batı stereotipine yaptığı göndermedir. Öte yandan bu teori, 1839'da sözünü ettiği "gizemli faktörü" daha sonra gerçek bir bilimsel yasaya dönüştürmesini sağlamıştır. *The Descent of Men* (*İnsanın Türeyişi*, 1871) adlı kitabında, İngiliz sömürgelerindeki yerlilerin ölümünü uygarlığın etkisinin kaçınılmaz

36 Pichot, s. 99; Gay, s. 45-53.

37 Alıntılayan La Vergata. s. 327 ve Darwin, "Notebook E", s. 63-64.

38 Alıntılayan La Vergata, s. 326 ve Darwin 1839, s. 520.

sonucu olarak tanımlamış ve bunu doğal seçilim teorisinin doğrulanması olarak görmüştür. Kısacası, bu doğal seçilimi sosyal bir olguya uygulamakta hiç tereddüt etmemiş, böylece tarihin biyolojikleştirilmesinin önünü açmış ve sosyal Darwinizmin popülerleşmesini onaylamıştır. Darwin, "uygar uluslar ile barbar halklar arasındaki mücadele" üzerine kafa yormuş, "vahşi ırkların" yok oluşunu, Güney Amerika'da İspanyol atı tarafından yerinden edilen fosil atın yok oluşuyla karşılaştırmıştır. Argümanını şu şekilde sürdürür: "Yeni Zelandalı bu paralelliğin bilincinde gibidir, çünkü gelecekteki kaderini şu anda Avrupalı fare tarafından neredeyse yok edilmiş olan yerli farenin kaderiyle karşılaştırır."[39] Doğabilimci Poepping'den alıntı yaptığı bir notta, "medeniyetin nefesinin vahşiler için zehirli" olduğunu dile getirir.[40] *İnsanın Türeyişi*'nin yayımlanmasından birkaç yıl sonra, siyaseti yalnızca bir "uygulamalı bilim" olarak gören Avusturyalı sosyal Darwinist Ludwig Gumplowicz, ustasının metaforlarını terk ederek medeniyetin "vahşiler" için nasıl "zehir" olduğunu daha kesin bir şekilde açıkladı ve Boerlerin "orman adamlarını ve Hottentotları" av hayvanı olarak yok edilmesine izin verilen (*die man wie das Wild des Waldes ausrotten darf*) "yaratıklar" (*Geschöpfe*) olarak gördüklerini hatırlattı."[41]

Yüzyılın başında sosyal Darwinizm, öjenik ve doğal seçilim teorileri, Amerikan yerlilerinin soykırımını ve Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası sahnede büyük bir güç olarak yükselişini meşrulaştırmak için kullanıldıkları Amerika'da, bilhassa güçlü bir şekilde gelişecekti. 1893 yılında tarihçi Frederick Jackson Turner, Amerikan tarihinde sınırların önemi üzerine meşhur konuşmasını yaptı. Bu konuşmada, Amerikan ulusunun iki temel ilkesi olan demokra-

39 Darwin 1981, cilt i, s. 210. Bu tez Bonwick tarafından eleştirilmiştir, s. 380.

40 Darwin 1981, bölüm 7.

41 Gumplowicz, s. 347.

si ve bireyciliğin kaynağı olan sınırı, bir ilerleme metaforu, "vahşilik ve medeniyet arasındaki buluşma noktası" olarak kullandı.[42] Sınır, ilerlemenin *kireçlerini* ya da sınırını temsil ediyordu ve ilerledikçe geri kalmış yerli halkları yok ediyordu: Turner, "Vahşi insan yok olmalıdır," diye ilan eder.[43] Öjenikçi J.K. Hosmer, Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük bir güç haline gelmesini Anglo-Sakson kültürünün medenileştirme misyonunun kanıtlanması olarak yorumladı: "İngiliz kurumları, İngiliz dili ve İngiliz düşüncesi; insan ırkının siyasi, sosyal ve entelektüel yaşamının temel özellikleri haline gelmelidir."[44] Meslektaşı Josiah Strong, "ırklar arasında nihai bir rekabet" olan yeni bir dönemi ve bu dönemin doğal sonucunun Amerikan hegemonyası olacağını ilan etti.[45] Sosyal Darwinizmin ve beyaz üstünlüğünün en hevesli ve inançlı taraftarlarından biri, *The Winning of the West* (Batı'nın Kazanılması) adlı kitabında Anglosaksonları Nordik ırkın bir kolu olarak gördüğünü yazan ve Amerika'nın batısının fethini Cermen kabilelerinin yayılmasının bir devamı olarak yorumlayarak bunu "ırksal gelişimin bu güçlü tarihinin taçlandırıcı başarısı" olarak kutlayan ABD Başkanı Theodore Roosevelt'ti.[46] Francis Galton'ın *Hereditary Genius* (Kalıtsal Deha) adlı eserinin ardından Madison Grant, sosyal Darwinizmin ötesine geçerek "doğal seçilimin" yerini ırkların "yapay seçiliminin" alacağı bir biyolojik determinizmi benimsemeye başladı. Grant'e göre Kızılderililerin yok edilmesi, zayıfların, uygarlığa uygun olmayanların ve "soysuzların" ortadan kaldırılmasına yönelik etkili bir politikanın sonunda "hapishanelerimizi, hastanelerimizi ve akıl hasta-

42 Turner, s. 3.

43 Alıntılayan Stannard, s. 172.

44 Alıntılayan Hofstadter, s. 174.

45 Alıntılayan Bequemont, s. 157.

46 Alıntılayan Hofstadter, s. 175.

nelerimizi dolduran istenmeyen unsurların temizlenmesini" mümkün kılacağını göstererek yolu çizmişti."[47]

Ancak 19. yüzyılda Batı kaynaklı muhayyel temsillerde, sömürgeci fantezilerin yansıtıldığı en gözde perde Afrika olmuştur. Afrika fethedilmiş ama hâlâ garip ve gizemli, tamamen egzotik, keşfedilmesi "ilk zamanların karanlığına" iniş gibi algılanan ve bu şekilde temsil edilen bir kıtaydı. Bu haliyle yazarların, akademisyenlerin, misyonerlerin, maceracıların ilgisini çekiyordu ve Batı'nın "icat ettiği" dünya için ideal bir ayna sunuyordu: Aryan mitine saplantılı Avrupa kültürünün dikkatini çeken Hindistan'ın aksine, doğallığıyla ilkel ve vahşi insanlığın sığınağı olarak algılanan bir kıta. Société Anthropologique de Paris'nin kurucusu Paul Broca tarafından oluşturulan ırksal tipolojide Afrikalıların koyulduğu yer gayet iyi bilinmektedir.[48] Ancak *İnsanın Türeyişi* için büyük miktarda malzeme sağladığı Darwin ile yaptığı uzun yazışmalarla hatırlanan, kâşif ve büyük gezgin İngiliz antropolog William Winwood Reade'in eserlerinde ifade edilen görüşü hatırlamak da belki faydalı olacaktır. Reade 1863 yılında, seyahatlerinin coğrafi ve etnolojik verilerle, tropik ormanların ve engin göllerin tasvirleriyle ve ayrıca yerel âdetler üzerine dikkatli gözlemlerle dolu uzun bir anlatı olan ve bu kıtanın "kurtarılmasına" adanmış bir bölümle biten *Savage Africa*'yı (Vahşi Afrika) yayımladı. Reade, hem yazılı dilden hem de herhangi bir kültürden yoksun halklar için köleliğin "bir zorunluluk" olduğunu ilan ettikten sonra,[49] uzun bir Fransız ve İngiliz sömürgeleştirme döneminin ardından kıtayı bekleyen geleceği öngördü.[50] Bu sömürgeci güçlerin yönetimi altında Afrikalılar kıtalarını bir tür bahçeye dönüş-

47 Grant, s. 50-51.

48 W. Cohen, s. 192-362.

49 Reade, s. 583.

50 *A.g.e.*, s. 586.

türecek, ormanların derinliklerinde kasabalar inşa edecek ve çölleri sulayacaklardı. Afrikalılar "annelerinin damarlarına *elixir vitae*'yi (hayat iksiri)" aşılama ve onun "ölümsüz güzelliğini" geri getirme görevlerini tamamladıktan sonra tarih sahnesinden çekilebileceklerdi. Reade şu sonuca varır: "Bu sevimli görevde muhtemeldir ki yok olabilirler. Bu sonucu soğukkanlılıkla karşılamayı bilmeliyiz. Bu, zayıfların güçlüler tarafından yutulması gerektiği şeklindeki faydalı doğa yasasını kanıtlamaktadır."[51] Reade bu imhayı sakin ve ağırbaşlı tipik İngiliz terimleriyle anlatmış, hatta son sayfalarında pastoral ve nostaljik tonlara bürünmüştür. Kitabı, not etmeye değer dokunaklı bir portreyle sona erer: Ren Nehri kadar romantik bir nehir olarak tanımlanan Nijer'in kıyısında oturan genç kızlar gözyaşları içinde " Son Zenci" başlıklı bir hikâye okumaktadırlar.

Bazen "gerileyen", bazen "ölen" olarak tanımlanan ve kaçınılmaz olarak Batı medeniyetine yol açmaya mahkûm edilen "aşağı ırkların yok oluşu" üzerinde döndürülen bu büyük tartışma, 19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca devam etti. Geriye dönük olarak incelendiğinde, emperyalist ve sömürgeci Avrupa kültürünün bir parçası olan, bilim, ahlâk ve tarih felsefesi dilinde formüle edilmiş olağanüstü zengin bir ırksal stereotipler cephaneliği olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak daha vahimi, geniş bir fetih ve soykırım projesini rasyonelleştirme ve ideolojik meşruiyet sağlama eğilimlerini göstermektedir.[52] Bilimsel tartışmaların konusu olmaktan çok uzak olan bu gibi kavramlar, dönemin siyasi diline derinlemesine nüfuz etmiştir. İngiliz Başbakanı Lord Salisbury 1898'de dünyayı "yaşayan uluslar ve ölmekte olan uluslar"[53] olarak ikiye ayırdı ve bundan iki yıl sonra Kayzer II. Wil-

51 *A.g.e.*, s. 587.

52 Bu konuda bkz. Brantlinger'in temel nitelikli çalışması, 1995, s. 43-56.

53 Grenville, s. 165.

helm, Boxer isyanını bastırmak için Çin'e gönderilen Alman askerlerini, Attila'nın önderliğindeki Hunların gösterdiği şiddetle Boxerları yok etmeye çağırdığı tutkulu bir konuşma yaptı.[54] Bir Avrupa ulusu söz konusu olduğunda hayal bile edilemeyecek bu tür söylemler, tüm sömürgeci güçler tarafından yaygın olarak benimsenen pratikleri yansıtıyordu.

Koloni savaşları ve suçlar

Elbette sömürge savaşları –dönemin askerî jargonunda "küçük savaşlar"– İkinci Dünya Savaşı ile karşılaştırılamayacak kadar küçük ölçekte insani ve maddi kaynak gerektirmişti. Bu savaşlara karışan Avrupa ülkelerindeki toplumsal yapıları ve ilişkileri de temelden değiştirmemişti; ayrıca savaşlarda ölenlerin, en azından doğrudan askerî şiddet kaynaklı ölümlerin toplamı, 1914-1918 arasında milyonların canını alan kıyametten çok daha azdı. Yine de, daha erken tarihli bu katliamların bizatihi kavramları topyekûn savaş ilkesi üzerine kuruluydu. Bu savaşlar uluslararası kanunların öngördüğü türden, birbirine düşman olan devletleri içeren ama nihayetinde barış anlaşmalarıyla sona erecek olan çatışmalardan değildi. Aksine, bunlar ancak fethedilen ülkelere tamamen hükmedilmesiyle biten, adı konulmamış yağma ve yıkım savaşlarıydı. Düşmanlar ne hükümetler ne de düzenli ordulardı. Düşman nüfusun ta kendisiydi, bu da sivil ile savaşan arasında ayrım yapılmayacağı anlamına geliyordu.[55] Bu yüzden Fransız General Bugeaud kendi subaylarına Cezayir'de savaşırken Fransız askerî akademilerinde öğrendiklerini unutmaları ve verdikleri savaşın "düşman ordusuna değil,

54 Blackbourn, s. 426; Arendt 1976, s. 185. Boxer isyanının bastırılması sırasında Alman birlikleri tarafından işlenen zulümler hakkında bkz. S. Cohen, s. 184-185.

55 Wesseling, s. 3-4.

düşman halka" karşı olduğunu fark etmeleri gerektiğini söylüyordu.[56] Avrupa devletlerinin Amerikan İç Savaşı'nda test edilen makineli tüfekleri ve diğer otomatik silahları geniş ölçekte kullandığı ilk yer Afrika olmuştu. Bu askerî üstünlük Afrika'nın sömürgeleştirilmesinde büyük öneme sahipti ve birkaç önemli muharebenin sonunda İngiliz Güney Afrika Kumpanyası'nın Rodezya'yı, General Lugard'ın Uganda'yı ve Almanların Tanganika'yı ele geçirmelerini sağlamıştı. Askerî tarih kitapları, 1898'de Omdurman Muharebesi'nde birkaç yüz kişiden fazla olmayan bir İngiliz birliğinin Lord Kitchener komutasında ve modern makineli tüfeklerle teçhiz edilmiş olarak binlerce Sudan savaşçısını yendiğini, 11 bin tanesini de öldürdüğünü yazar[57] (Genç Winston Churchill muharebeden hemen önce "Onları olgunlaşmış buğday başağı gibi biçmeliyiz," demiştir).[58] Ancak koloni fetihlerinin sırrı, 19. yüzyılın ikinci yarısında iyice belirginleşen Avrupa ordularının üstünlüğünün ötesinde, etkin bir idari altyapı tarafından desteklenen, daima malzeme tedariki alan, taze birliklerle takviye edilen ve başkentle daimi bağlar kurabilen koloni askerî birimlerinin rasyonel organizasyonunda yatıyordu.[59]

Uzun vadede, sömürgeciliğin felaket denebilecek sonuçları en nihayetinde kayıpların sınırlı olduğu savaş meydanlarında değil, daha ziyade, bazı durumlarda demografik çöküşün soykırım olarak tanımlanabilecek seviyelere ulaştığı fethedilmiş topraklarda ortaya çıkacaktı. Bugünkü Sri Lanka'nın sömürge dönemi öncesi nüfusu 4 ila 10 milyon iken, 1920 itibariyle 1 milyona inmişti. 1830 ile 1870 arasında Cezayir nüfusu %15 ila 20 düşerek 3 milyondan 2,3 milyona inmiş-

56 Etamad, s. 113.

57 Ellis, s. 18; Killingray, s. 147.

58 Alıntılayan Landes, s. 553.

59 Howard, s. 132; Parker, s. 136.

ti. (Victor Hugo bu sömürge savaşını hayalperest bir biçimde açıklar: "Zaatcha, Tlamcen, Mascara: Ordu Afrika'da bir kaplana dönüştü";[60] General Lapasset ise daha düz, ama yine derinlikli bir biçimde "soygun ve yağma" olarak tanımlar.)[61] Kral II. Leopold'un bakır madenlerindeki vahşi sömürüsünün gerçek bir çalışarak öldürme kampanyasına[62] dönüştüğü Kongo'da nüfus 1880 ile 1920 arasında yarı yarıya azalarak 20 milyondan 10 milyona düştü. Fildişi Sahili'nde nüfus 1900 ile 1910 arasında 1,5 milyondan 160 bine indi. Sudan'da düşüş %75'ti. 1882'de, İngiliz sömürgeciliğinin ilk yılında 8 ile 9 milyon arasında bir nüfus varken 1903'te nüfus 2 ila 3 milyona inmişti. Tahiti ve Yeni Kaledonya'da düşüş %90 civarındaydı.[63] En güvenilir hesaplamalara göre, Avrupalıların Asya ve Afrika'da 19. yüzyılın ikinci yarısındaki fetihlerinin kurbanları 50 ile 60 milyon arasındaydı ve bunun yarısı Hindistan'da yaşanan kıtlıktan kaynaklanmıştı.[64]

Almanların 20. yüzyılın başında güneybatı Afrika'da giriştiği sömürge savaşları, Hitler'in 1941'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne karşı giriştiği yok etme kampanyasının öncülleriydi (çok daha küçük ölçekte).[65] 1904'te günümüzün Namibya'sında Hereroların isyanının bastırılması gerçek bir soykırım boyutlarına ulaşmıştı. Operasyonun komutasını yürüten başsubay olan General von Trotha sonradan meşhur olan bir "yok etme emri" (*Vernichtungsbefehl*) vermenin sorumluluğunu gururla üstlenmişti.[66] Alman otoriteleri sava-

60 Alıntılayan Maspero, s. 175; Etamad, s. 131.

61 Ageron, s. 12-14.

62 Hochschild, s. 264-265; Gay, s. 87-88; Etamad, s. 132.

63 Etamad, s. 129-135.

64 *A.g.e.*, s. 134-135, 291-301. Hindistan'daki kıtlığın sömürgeci tahakkümün bir aracı olarak kullanılması üzerine bkz. Davis.

65 Helbig, s. 102-11.

66 Bridgman, s. 127-129. General von Trotha'nın imhaya devam etme emri Dreschler'de yeniden ifade edilmiştir, s. 138. Herero soykırımına ilişkin tarih yazımı tartışmaları üzerine bkz. Kruger, s. 62-68.

şanlardan kimseyi esir almamaya ve geride kalan kadınlarla çocuklar için hiçbir şey yapmamaya karar vermişti. Bu kişiler yerlerinden edilerek çölün ortasında terk edildiler. 1904'te 80 bin kişiye ulaşan Herero nüfusu bir yılda 20 binin altına inmişti. Benzer metotlar Hottentot isyanını bastırmakta da kullanıldı ve onların nüfusu da 20 binden 10 bine indi.[67] Sonraki yıllarda General von Trotha pek çok makalede Hereroların yok edilmesini "çöküşte" (*untergehende Völker*) ve hatta "ölmekte" olan (*sterbende*) halklara karşı verilen bir "ırk savaşı" (*Rassenkampf*) olarak tanımladı. Bu uğraşta Darwinci "en güçlünün hayatta kalması" kanununun uluslararası hukuktan daha belirleyici bir kuvvet olduğunu iddia eder.[68] Reichstag'da (Alman Parlamentosu) konuyla ilgili yapılan tartışmalarda, Milliyetçiler Afrika'da sömürge yönetimine karşı ayaklanan "vahşilerin" ve "hayvanların" öldürülmesini şiddetle savunurken, Sosyalistler her ne kadar kolonilerdeki karma evliliklerden kaçınmaya çalışsalar da, bu tarz şiddet dönemlerini eleştirdiler; zira bunlar Alman imparatorluk ordusunu "kurbanlarına layık bir hayvanlık seviyesine" indiriyordu. Bu tartışmalar Almanya'da Kayzer Wilhelm döneminde sömürge politikaları sebebiyle "ırk savaşı", "yok etme" ve "alt insanlık" gibi kavramların yaygın olarak kullanıldığını gösterir.[69] Sonraları nazizm basın yayın stratejileri ve sinema aracılığıyla, bu geçmişin anılarını bilinçli bir biçimde canlı tuttu. 1941'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne savaş ilan etmeden kısa süre önce Alman sinemaları halka yönelik iki film gösteriyordu: "Carl Peters" ve "Ohm Krüger". Berlin'deki UFA-Palast'taki gala gecesinde, bunların önemi propaganda bakanı Joseph Goebbels'in katılımıyla vurgulanıyordu.[70]

---

67 Bridgman, s. 131, 164.

68 Krüger, s. 65-66.

69 Walser Smith, s. 107-124.

70 Hake 1998, s. 179.

Sömürge fetihlerinin sonuncusu olan ve İtalyan Faşistleri tarafından 1935'te gerçekleştirilen Etiyopya savaşı, 19. yüzyıl Avrupa emperyalizmiyle Nazilerin Alman *Lebensraum*'u için verdiği savaş arasındaki köprü oldu. Etiyopya Savaşı sömürgeci ırkçılığın klasik argümanlarıyla ("Afrika asla Afrikalılara ait olamaz" ve Sosyal Darwinist demografik söylemle "Sadece ırklarını yayma niyeti ve gururu olan bereketli halklar bu gezegende bir imparatorluk kurma hakkına sahiptir") destekleniyordu ve modern yıkım silahlarıyla, bilhassa kimyasal silahların son derece yaygın kullanımıyla gerçekleşmişti.[71] Haziran 1936'da Mussolini Etiyopya'daki askerî operasyonun başındaki Rodolfo Graziani'ye "isyancılara ve tüm işbirlikçi halka karşı sistematik bir terör ve yok etme politikası uygulamasını" emretmişti.[72] 1935-1939 arasında Etiyopya direnişi konvansiyonel ve kimyasal silahların bir arada kullanıldığı, 250 bin "yerlinin" öldüğü bir savaşla kırıldı. Faşistlerin uzun vadeli hedefi İtalya'nın verdiği göçü Afrika sömürgelerine yönlendirmekti. Sömürge Bakanı Alessandro Lessona "Etiyopyalıların olmadığı bir Etiyopya" hayali kuruyordu. Buraya İtalyanlar yerleşecek ve yerli halka gerçek bir ayrım uygulanarak *apartheid* koşulları içinde örgütlenilecekti.[73] Rejimin 1938'de ilan ettiği ırk kanunlarının antisemitik boyutu İtalyan toplumu açısında hem en görünür hem de sonuçları en belirgin olanlardı, ama bu kanunlar Faşistlerin İtalyanları Afrika kolonilerindeki "yerlilerden" "ayırma" ısrarından kaynaklanıyordu.[74] Bazı tarihçiler faşist koloni savaşlarını tanımlamak için "soykırım" tanımını kullandılar.[75] Gerçekten de, Etiyopyalı direnişçilerin

71 Alıntılayan Del Boca 1995, s. 334.

72 Del Boca 1996, s. 75, 8 Haziran 1936 tarihli telegramı alıntılar.

73 Del Boca 1995, s. 336-337.

74 De Felice, s. 236-239.

75 Rochat; Tranfaglia, s. 670; Milza, s. 672-673; Labanca, s. 145-163.

kesilmiş başlarını gösteren İtalyan askerlerinin fotoğrafları, yansıttıkları zulüm bakımından, Wehrmacht'ın Polonya ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ndeki faaliyetlerini gösteren ve daha iyi bilinen fotoğraflarla kıyaslanabilecek niteliktedir.

Nazizm ve *Lebensraum*

Nazilerin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne karşı savaşı, Hitlerci *Weltanschauung* ile 19. yüzyıl Avrupa sömürgeciliği arasındaki bağları gösterir. 1941'deki Alman *Blitzkrieg*'i (Yıldırım Savaşı), Nazilerin tüm hedeflerini bir araya getirdi ve bunlar arasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile komünizmin ortadan kaldırılması, *Lebensraum*'un, Almanya için doğu Avrupa'da bir "yaşam alanının" elde edilmesinden ayrı tutulamazdı. Nazilerin pek çok coğrafyacı, ekonomist, demograf ve "ırk bilimleri"[76] uzmanı tarafından geliştirilen *General Plan Ost*'u (Genel Doğu Planı) Leningrad'dan Kırım'a uzanan toprakların Alman sömürgesi olmasını öngörüyordu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne karşı *Blitzkrieg*'in başlaması ile Wehrmacht'ın 1943'teki çöküşü arasında bu planda değişiklikler yapılmıştı, ama ana hedefleri açıkça tanımlanmıştı. İlk aşama –30 ila 40 milyon "ırksal olarak istenmeyen" (*rassisch unerwünscht*) insanın sürülmesi veya yok edilmesiyle– Slavların oradan çıkarılmasıydı; ondan sonraki otuz yıl içinde 10 milyon Alman ve Alman kökenli (*Volksdeutsche, Deutschstammige*) kademeli olarak buralara yerleştirilecekti. Böylelikle bu fethedilmiş topraklar sömürgeleştirilmiş olacak ve bu kişiler Slavlara hükmedecekti, Slavlar da köleliğe (*Heloten*) indirgenmiş olacaktı. Yahudiler ve Çingeneler gibi zararlı kabul edilen "ırkların" yok edilmesi, büyük planın parçasıydı ve çatışma sırasında uygu-

76 Burleigh 1988.

lanacaktı.[77] Hermann Göring 1941 Kasımı'nda Almanların Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne taaruzu sırasında, İtalyan Dışişleri Bakanı Galeazzo Ciano ile yaptığı konuşmalarda ertesi yıl 20 ila 30 milyon Sovyet vatandaşının kıtlıktan etkileneceğini söyler.[78] Wehrmacht'ın ilerleyişi işgal edilmiş tüm toprakların sistematik biçimde yağmalanmasını getiriyordu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde gücü ellerinde tuttuğu ve uluslararası komünist hareketin arkasında olduğu söylenen Yahudiler, Nazi saldırısının başlıca hedeflerinden biriydi. Bu savaşın aşırı şiddetinin ve vahşiliğinin anahtarı, muhakkak ki fetih ile yok etmenin bu sentezinde (politik ve ırksal) yatmaktadır.[79]

Yasal düzlemde, doğudaki genişlemecilik ve fetih savaşı, Carl Schmitt'in 1941'de yazdığı ve ileriki bölümlerde geri döneceğimiz *Grossraum* (geniş saha) kavramına adanmış denemede açıklanıyordu. Schmitt o sıralar sürdürülmekte olan savaşın uluslararası kanunun ilkelerini sorgulamaya açtığını teslim ediyor ama aynı zamanda bu kanunun büyük güçlerin Avrupa dışındaki yayılmacı eğiliminin de parçası olduğunu dile getiriyordu. Geniş manada ilkeleri 16. yüzyıldan bu yana belirlenmekte olan Avrupa kanunu, altta yatan bir varsayımın üzerine bir tür Avrupa jeopolitik düzeni kurmak için tasarlanmıştı. Bu varsayım Avrupa dışına yapılacak sömürge yayılmasıydı. Schmitt şöyle yazıyordu:

> Avrupa dışı sahanın ister medeni ister gayrimedeni olsun sahibi yoktu ve sömürgeleştirme ve bir fetih objesi olarak, denizaşırı kolonileri sayesinde artık imparatorluğa dönüşmüş olan Avrupa güçlerinin hedefindeydi. Şu âna kadar koloniler Avrupa kanununun kurulduğu mekânsal unsur oldu.[80]

77 Madajzyk, s. 12-17; Graml 1993, s. 450.

78 Alıntılayan Aly, s. 285.

79 Nazi dünya görüşünün senkretizmi üzerine bkz. Mayer 1988, s. 114.

80 Schmitt 1991, s. 68.

Portekiz, İspanya, Büyük Britanya, Fransa ve Hollanda kendi imparatorluklarını kurmayı başarmıştı. Prusya ise bunu başaramamıştı, dolayısıyla toprak genişlemesi ancak "yasal olarak Avrupa topluluğuna dahil olan komşularının aleyhine" gerçekleşebilirdi.[81]

Schmitt, esasen Alman emperyalizminin Avrupa dengesini bozduğunu ve kanunlarına saldırdığını, ama eylemliliğinin Batı eğilimleriyle uyumlu olduğunu söyler. Başka bir deyişle, Almanlar yalnızca Fransa ve Birleşik Krallık'ın Afrika'da ve Asya'da yaptıklarını Polonya, Ukrayna, Baltık devletleri ve Rusya'da yapıyorlardı.

Martin Bormann'la 1941-42'de yaptığı konuşmalarda, Hitler Almanların doğu cephesindeki savaşını sömürge savaşlarına benzetiyordu. Slav dünyası fethedilerek sömürgeye dönüştürülmeliydi ve bir tür "Cermen Hindistanı" olmalıydı; orada yaşayan nüfus ise İngilizlerin kendi imparatorluklarında, Amerikalıların da Kızılderili kabilelerine karşı uyguladıkları yıkım metotlarıyla kıyaslanabilir yöntemlerle bastırılmalıydı. Slav halklarının köleleştirilmesi ve Çingenelerin ve hepsinden önemlisi Yahudilerin yok edilmesi, Avrupalıların Afrika ve Asya'daki fetihleri ve Amerika'nın Vahşi Batısı'nda gerçekleşen Kızılderili savaşlarının model oluşturduğu bir süreç gibi görülüyordu. Bunlar, Nazi politikalarının da kaynağını ve doğal yerini bulduğu bir tarihsel eğilimle uyumluydu, ki bu Nazi politikaları bir miktar gecikmiş bir tür emperyalizmi ifade ediyordu. Hitler tıpkı Alfred Rosenberg gibi Nazi ideologlarına benzer şekilde Büyük Britanya'ya, hatta Churchill'e hayranlığını gizlemiyordu (Churchill Anglo-Amerikan Yahudiliği ile yozlaştırılmadan önce) ve onun "gururunu" överdi. Bu gurur bir tür ırk üstünlüğünden ve Büyük Britanya'nın "emperyal misyonunun" farkın-

81 *A.g.e.*, s. 69.

dalığından kaynaklanıyordu.[82] İngiliz asıllı Wagnerci bir ırkçı olan Houston Stewart Chamberlain'in (1855-1927) yazıları sayesinde Burke ve Gladstone'un eski, aristokrat sömürge dönemi Büyük Britanyası ile ruhen Almanya'nın zıddını temsil eden, *Zivilisation*'un (Medeniyet) vücuda gelmiş hali olan yeni, modern, tüccar, materyalist krallık arasında çizgi çekmeyi öğrenmişti[83] Hitler savaşın erken aşamalarında İngilizlerle "adil" bir anlaşmaya varma umudunu hâlâ taşıyordu: Almanların İngiliz deniz hegemonyasını kabul etmesi, buna karşılık Almanların kıta Avrupası'na hükmetmesinin kabul edilmesi.

Ağustos 1941'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne karşı taarruzun başlangıcında, Hitler "İngiltere için Hindistan neyse doğu toprakları da bizim için o olacak," demişti.[84] Eylül ayında tekrar "Eğer İngilizler oradan atılsaydı, Hindistan yok olup giderdi. Bizim doğudaki rolümüz İngilizlerin Hindistan'daki rolü gibi olacak," diye bildirmişti.[85] Bu karşılaştırma bu kritik yıllarda tekrar tekrar yapılacak ve İngiliz emperyalizmi hep bir model olarak ortaya koyulacaktı: "Doğu bölgesine iyi idarecilerin kontrolü altındaki 250 bin kişiyle hükmetmek mümkün olmalı. İngilizlerin 50 bini asker olmak üzere 250 bin kişiyle 400 milyon Hindistanlıyı yönetmesini örnek alalım. Doğu bölgesi ebediyete dek Almanlar tarafından yönetilmelidir."[86] 1941 Ekim ayının ortalarında Alman orduları Leningrad'ın kapılarına dayandığı sırada,

82 Picker, s. 464-465. Hitler, özel sohbetlerinde Japonların Asya'daki yayılması karşısında duyduğu sıkıntıyı gizlemiyordu, çünkü Almanya'nın imparatorluk Japonya'sıyla ittifakına rağmen, bu kaçınılmaz olarak Büyük Britanya'nın, yani "beyaz adamın geri çekilmesi" anlamına geliyordu. Bkz. Kershaw 2000, s. 730; Rosenberg'in Büyük Britanya hayranlığı üzerine, bkz. Cecil, s. 162.

83 Field, s. 355.

84 Hitler 1952, cilt 1, s. 25. Sömürgeci gelenek ile topyekûn savaş arasındaki ilişki Losurdo'da vurgulanır 1996, s. 179-255.

85 *A.g.e.*, s. 34.

86 *A.g.e.*, s. 16.

Hitler Almanya tarafından yenilmiş bir Doğu Avrupa'nın hayallerini kuruyordu ve bu hayaller akla ister istemez Winwood Reade'in Afrika fantezilerini getiriyordu: "Yirmi yıl içinde Ukrayna kendi yerli nüfusunun yanı sıra 20 milyon kişiye daha ev sahipliği yapacak. Üç yüz yıl sonra bu ülkede dünyanın en güzel bahçeleri olacak."[87] Bu "medenileştirici misyonun" tamamlanması, Amerika'nın Vahşi Batısı'ndakine benzer bir fetih sürecinin sonucu olarak ister istemez "yerlilerin" ortadan kaldırılmasını gerektirecekti. "Yerliler vurulmak zorunda kalacak. ... Tek görevimiz yerlileri Kızılderililer gibi düşünerek, Almanların göçü yoluyla ülkeyi Almanlaştırmak."[88] 1942 yılında Almanların ele geçirilen topraklarda direnişi bastırmasını "Kuzey Amerika'da Yerlilere karşı verilmiş savaşla" karşılaştırır.[89] "Yerliler" Almanlaştırılmayacak, köleliğe indirgenecekti. *Lebensraum*'un Slavlarını İngiliz kolonilerindeki Kızılderililerle ve Cortes fethetmeden önceki Meksika halklarıyla karşılaştırarak, Hitler onları gayri-Avrupalılaştırıyordu. Onları "eğitme" fikrini dışlıyordu zira bu "ancak beyazların aleyhine olur"du.[90] Slavları sömürgeci imgelemin "vahşileriyle" eşitlemek, Doğu'nun sömürgeleştirilmesi için benimsenecek metotlara dair tartışmaları da açmış oldu. Hitler onlara "işaret dili" öğretmeyi, edebiyatı yasaklamayı önerdi. Radyo kitleleri eğlendirmeye yeterdi, "istedikleri kadar müzikle".[91] Slav dünyasının sömürgeleştirilmesi hiç kuşkusuz işgal edilen ülkelerdeki siyasi, askerî, idari ve entelektüel elitin ortadan kaldırılmasını da ima ediyordu.

---

87 *A.g.e.*, s. 68.

88 *A.g.e.*, s. 69.

89 Hitler 1952, cilt 2, s. 252. Belki de önemsiz bir not olarak, Hitler'in her zaman kovboylar ve Kızılderililer hakkında hikâyeler yazan popüler Alman yazar Karl May'in hayranı olduğunu kaydedelim (Burleigh 2000, s. 93).

90 Hitler 1952, s. 286. Hitler'in fethedilen topraklar konusundaki fikirleri için bkz. Bullock, cilt 2, s. 188-201.

91 Picker, s. 119.

Savaşın sömürgeci doğası Alman askerlerine de tesir etmişti. Ernst Nolte *Europaische Bürgerkrieg 1917-1945* (Avrupa İç Savaşı 1917-1945) başlıklı çalışmasında, Ukrayna'ya atanan ve "tıpkı Negrolara karşıymış gibi"[92] sömürge savaşı verdiğini söyleyen Reich Komiseri Erich Koch'un tanıklığına başvurur. Nazilerin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne karşı savaşta belirlediği hedefleri Alman ordusu sonuna kadar taşımıştır. Wehrmacht tarihçilerinin en önemlilerinden biri olan Omer Bartov ordunun endoktrinasyonunu inceler. Yahudilerin ortadan kaldırılması ve bolşevizmin yok edilmesinden sonra asıl amaçları *Lebensraum*'u elde etmek ve Batı'nın savunmasıdır. Barbarossa Operasyonu'ndan (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin işgalinin kod adı) General Hoepner şöyle demiştir: "Rusya'ya karşı savaş, Alman halkının varoluş mücadelesinin temel unsurlarından biridir. Alman kabilelerinin Slavlara karşı verdiği ezeli savaştır, Avrupa kültürünün Moskofçu-Asyalı işgaline karşı savunması, Yahudi bolşevizmine direnişitir."[93] Doğu cephesindeki Wehrmacht askerlerine yönelik propaganda, Kızıl Ordu'nun siyasi komiserlerini korkunç bir biçimde betimliyor, broşürlerden birinde "insanların derisini yüzen kişiler" olarak anlatılıyorlardı. Bu Nazi broşürü "Bu komiserlerin çizdiği resim, *Untermenschen*'in soylu kana karşı isyanına işaret eder," diyordu.[94] Savaşın son yılında rejim, orduyu 1941'de olduğu gibi zafer fikri etrafında bir arada tutma çabasını bırakıp tehlike altındaki Batı'nın savunması fikrini öne çıkarmaya başladı. Nazi Wehrmacht subaylarına yazılan bir emir savaşın hedeflerini şu şekilde özetler: "1. Asya Avrupa'yı asla fethetmemiştir. Bu Asya dalgasını tekrar kırmalıyız. 2. Asya-

92 Nolte 2000, s. 545. Görünüşe göre Koch Ukraynalıları "beyaz zenciler" olarak adlandırmayı alışkanlık haline getirmişti (Cecil 1972, s. 198).

93 Bartov 1999, s. 187.

94 *A.g.e.*, s. 183.

lı aşağı insanların Batı üzerindeki hâkimiyeti doğal değildir ve tarihin mantığına terstir. 3. Kızıl kitlelerin dalgasının arkasında Yahudi'nin sırıtışı görülebilir. Hâkimiyete olan açlığı, tıpkı Almanya'daki gücü gibi kırılacaktır."[95] Bu propagandanın son bir yankısı çağdaş historiyografide hâlâ soluk alıp vermektedir, sözgelimi (kendisinin de hizmet verdiği) Wehrmacht'ın savaşın son yılındaki Slav barbarlığına, Kızıl Ordu tarafından gerçekleştirilen "intikama, toplu tecavüze, keyfi cinayetlere, sayısız sürgüne karşı"[96] Almanya'nın doğusundaki halkı savunma amacıyla gösterdiği umutsuzca ve trajik çabaları anlatan Andreas Hillgruber'in çalışmalarında olduğu gibi. *Historikerstreit*'ın zamanında Jürgen Habermas bu apolojetik yönelimin sarsılmaz bir eleştirmeniydi. Bu yönelim doğu Almanlarına karşı seçici bir sempati üzerinde yükselirken Hillgruber'i Nazi propagandasının argümanlarına destek verir hale getiriyordu.[97]

Hitler'in Almanyası'nın ortaya koyduğu sürgün, insandışılaştırma ve ırka dayalı yok etme politikaları, Batı emperyalizminin tarihine sıkı sıkı bağlı daha erken tarihli fikirlerle uyumluydu. Nasyonal sosyalizmin Avrupa'nın içinde bir yok etme kampanyasını tasarlayan, Eski Dünya'nın uluslarını hedefleyen ve özellikle de Batı medeniyetinin kökeninde de aktif olmuş bir milleti hedef almış olması bu bağlantıyı boşa çıkartmaz. Nazi suçlarının "mantıksal ve olgusal öncülü" Bolşevik Rusya'da değil, sömürge savaşlarında bulunacaktır.[98] Bu bağlantı sıklıkla karanlıkta kalmış olsa da, yine de incelenmelidir. Nazi yayılmacılığı klasik emperyalizmin kodlarındaki hiyerarşiyi bozduğunda, yeni bir eşik aşmış-

95 *A.g.e.*, s. 195.

96 Hillgruber 1986, s. 24-25. Hillgruber hakkında bkz. Anderson, s. 54-65.

97 Habermas 1987a, s. 63-67.

98 Nolte 1987, s. 45.

tı. Emperyalistler işgal ettikleri toprakları buraları yağmalamak, hammaddelere el koymak, yeni pazarlar fethetmek ve "medeniyeti yaymak" amacıyla işgal ederlerdi ve bu amaçla Avrupalıların bu işgal edilmiş yerlerdeki halklara nazaran üstünlüğünü dile getirmek ve gerekirse bu halkları yok etme kampanyasına tabi tutmak durumundaydılar. Nazizm de aynı mantığa sarıldı, ama yayılmacılığının merkezi ve başlıca hedefi biyolojik ve ırkçı iddialar üzerine kurulu Alman hâkimiyetini genişletmekti. Mesele sadece yeni topraklar fethetmek değil, buraları Almanlaştırmaktı. Nazizme göre öjenik ve ırkçılık yayılmacı politika için bir gerekçeden ve ideolojik bir bahaneden çok daha fazlasını oluşturuyordu, bunlar bu yayılmacılığın bizzat motoruydu.[99] Dolayısıyla, tarihsel analojiyi daha kesin bir şekilde tanımlamalıyız, eğer Nazi yayılmacılığı 19. yüzyıl emperyalizminin mekanik bir aktarımına indirgenirse, Hitlerci dünya görüşünün (aşağıda yeniden döneceğimiz) bazı kendine özgü unsurlarını gözden kaçırma riski var demektir. Nazi rejimi 1940'ta, Fransa'nın yenildiği dönemde "Yahudi sorununa" kolonyal bir çözüm tasarlamıştı: Doğu Avrupa'daki işgal edilmiş topraklarda *Volksdeutsch* (Alman ırkından) gruplarının yerleştirilmesine paralel olarak Yahudilerin Madagaskar'a kitlesel halde sürülmesi. Plan bir yıl sonra, yok etme projesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne karşı sürdürülen taarruzun parçası olunca iptal edildi.

Sömürülene yönelik emperyalist bakış açısının aksine, nazizm Yahudileri geri, vahşi, ilkel insanlar olarak veya ilerlemeye doğru yapılan yürüyüşte hayatta kalamayacak bir grup olarak görmüyordu. Yahudileri medeniyet yolunun üzerinde dikilen arkaik bir unsur olarak değil, medeniyetin *düşmanı* olarak görüyordu. Eylül 1935'te, Nürnberg Kanunları'nın meclisten geçmesinden çok kısa süre önce yapılmış meşhur

99 Graml, s. 440-451.

bir konuşma olan "Maskesiz Komünizm"de (*Kommunismus ohne Maske*) de Joseph Goebbels Yahudileri kültüre (*Kultur*) düşman bir "alt-insanlar enternasyonalinin" rehberleri olarak tanımlar.[100] Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne karşı savaşın başlangıcı olan Temmuz 1941'de propaganda bakanı Alman misyonu hakkındaki görüşlerini yeniden dile getirdiği bir makale yazdı. Ona göre Reich'ın askerleri, Yahudiler tarafından yönetilen bir "siyasi alt-dünya"nın[101] tehdidi altındaki Avrupa medeniyetinin "kurtarıcılarıydı" (*Erretter*). 1942'de SS *Der Untermensch* başlıklı broşürden 4 milyon kopya dağıtmıştı ve bu broşürde Yahudiler bir alt-insanlar devletinin beyni olarak temsil ediliyordu.[102] Alt-insanların yok edilmesi artık sadece araçsal (fetih) bir yapıya sahip değildi, bilakis Goebbels'in "dünya tarihinde önemli bir eylem" ([*eine*] *welthistorische Tat*) olarak tanımlamaktan hoşlandığı bir *rejenerasyon* mücadelesinin devasa boyutlarına erişmişti.[103] Nazilerin Yahudileri yok etmesi, basit bir ırka dayalı toplumsal profilaksiye, hele bir "doğal yok olma" sürecine kesinlikle indirgenemez çünkü bu faaliyet bir bağımsızlık savaşı, bir Haçlı seferi olarak düşünülmüş ve örgütlenmişti.[104] Doğu Avrupa'nın fethedilmesi gereken bir "yaşam alanı" oluşturduğu kesindi, ama bu fetih Nazilerin "Yahudi entelijensiyası" ile Slav "alt-insanlar" arasındaki bir ittifakın ürünü olduğunu düşündükleri bir devlet ve ideoloji olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile bolşevizmin

100 Alıntılayan Reuth, s. 331. Bu bağlamda nazizm, bir çağın maddi ve teknik fetihlerinin bütünü olan *Zivilisation* ile bir ulusun ve daha genel olarak Avrupa'nın manevi mirası olan *Kultur* arasında çizilen tipik Alman karşıtlığını miras olarak devralmıştır. Böyle bir ikiliği tanımayan Fransız (ve İngiliz) uygarlık kavramı ile Alman *Zivilisation* kavramı arasındaki ayrım üzerine bkz. Curtius.

101 Alıntılayan Reuth, s. 482.

102 Cecil, s. 199.

103 Alıntılayan Reuth, s. 482.

104 S. Friedländer 1997, 3. bölüm, s. 73-112.

yok edilmesini de kapsıyordu.[105] Kızıl Ordu, bu tehditkâr ittifakın vücuda gelmiş haliydi. Onu ezmek 19. yüzyıldaki sömürge seferlerindekilerden çok daha farklı önlemler gerektiriyordu: Şimdi gereken, Avrupa'nın kalbinde bir "topyekûn savaştan" farksızdı. Yahudi soykırımı bu topyekûn savaşın, hem "ırksal" hem de kolonyal ve son derece radikal bir fetih savaşının parçası olarak tasarlandı ve gerçekleştirildi.

105 Hitler 1943, s. 752. Bu konu hakkında hepsinden önce bkz. Diner 1999, s. 220.

3

Yıkım: Topyekûn Savaş

Fordist ordu

Demokratik çağın ve kitle toplumlarının ilk gerçek "topyekûn savaşı", 13 milyon kişinin öldüğü Büyük Savaş'tı. Bu savaş 20. yüzyılın açılış sahnesiydi. Ağustos 1914'te pek çok Avrupa başkentinde milliyetçi *ethos*un değerlerinin (erkeklik, güç, cesaret, kahramanlık ve *union sacrée* [kutsal birlik]) savaşın saflaştırıcı ateşi içinde kanıtlanacağı bir fırsat olarak telakki edilmişti. Ancak savaşın ortaya çıkardığı şiddet tüm dünyayı etkisi altına alacaktı. Vatanseverliğin zehri, anonim kitle katliamı, sanayileşmiş katliam, bombalanmış şehirler ve yakılıp yıkılmış kırsal kesim gibi modern felaketlere yol açtı. "Onur tarlaları" yeni bir yüzünü gösterdi: askerlerin çamur içinde aylarca iki büklüm durdukları, etrafı dikenli telle ve genellikle ceset ve farelerle çevrili, yüzlerce kilometre boyunca uzanan siperler.

Mitik bir kahraman imajından oldukça uzak olan askerler artık proletaryaya, savaş makinesinin hizmetindeki işçilere dönüşmüştü. Eski zamanların savaşçısının aurasından da

mahrum olan askerler her açıdan sanayi tipi üretimle kıyaslanabilecek bir askerî disipline tabi tutuluyordu. Fordist tip bir fabrikanın "işçi yığınları", modern orduların "asker yığınlarına" denkti artık.[1] Hiyerarşi, emre itaat ve görevlerin bölünmesi, askerlerin içinde faaliyet gösterdikleri bağlamın genel stratejisini kontrol etmek şöyle dursun anlamalarını dahi imkânsız hale getiriyordu. Savaşırken tıpkı bir üretim bandındaki işçiler gibilerdi, savaşmanın tüm kahramanca boyutlarını kaybettiği ve planlı bir kitle katliamına döndüğü bir ortamın içindeydiler. Bir bütün olarak ordu rasyonelleşmiş ve mekanik bir işe dönüşmüştü; hiyerarşisi, bürokrasisi vardı ve işlerin kesin olarak fonksiyonel bir zeminde dağıtıldığı ayrı, koordine sektörlere sahipti. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Marx 19. yüzyılın sanayi işçilerini askerlere benzetmişti. Birinci Dünya Savaşı'nda bu model tersine çevrildi: Artık ordular rasyonelleşmiş fabrikanın ilkelerini benimsemişti. Makineli tüfeklerin başına geçen askerler elit atıcılar değil, tıpkı bir üretim bandındaki fabrika işçileri gibi sadece silahlarını cephaneyle besleyen otomatlardı. Askerî tarihçi John Keegan, "Makineli tüfek ... öldürme işini *mekanize etmiş* veya *sanayileştirmişti,*" gözlemini yapacaktı.[2] Kıdemli askerler de savaşı "sonu gelmez bir sınai süreç" olarak tanımladılar.[3]

Büyük savaş Taylorizmin Avrupa'da yayılması için bir dönüm noktası teşkil etti.[4] Ekonomi bakanları hem Almanya'da (Walther Rathenau) hem de Fransa'da (Albert Thomas) Taylorizmi benimsediler. Genç erkeklerin cephe için seferber edilmesi, yeni ve niteliksiz bir işçi sınıfının mühimmat fabrikalarında çalıştırılmak üzere işe alınmasını gerek-

1 Gibelli, s. 91-95.

2 Keegan, s. 234.

3 Alıntılayan Leed, 3. bölüm.

4 C. Maier, s. 95-134.

tirmişti ve böylelikle Taylorist "bilimsel yönetim" modeli mükemmel bir şekilde benimsendi. Silahlı kuvvetlerde ergonomistler, hijyenistler ve psikologlar bedenlerin disipline edilmesi, mekânın örgütlenmesi ve psikolojik tekniklere dair hipotezlerini denemek için üretken bir alan buldular. Yoğun çalışmaya dayalı yorgunluk kaynaklı bozuklukların –nevrozlar, katapleksi vs.– uzmanları siperlerdeki hayat yüzünden tükenmiş veya savaş bunalımı yaşayanlar üzerinde yakından incelemeler yaptılar ve tüm bunlar onlara teorilerini test etmek için geniş imkânlar sundu.[5] Tıbbi vokabüler, "savaş bunalımı" ve "savaş histerisi" gibi konuşma diline giren yeni kavramlarla zenginleşti.[6] Mühendisler ve psikoteknisyenler sakat kalmış erkeklerin sanayi üretimine yeniden katılması için hazırlıklar yaptı. Tıpkı kronometrenin rasyonelleşmiş fabrikaya hükmettiği gibi orduda da makineler, bedenler ve zaman ile mekân arasındaki modern ilişkiler kesin koordinasyon ve hesaplamalar gerektiriyordu. Somme Muharebesi 1 Temmuz 1916 saat 07.30'da, saatlerini birbirlerine göre ayarlamış yüzlerce birim komutanının düdük çalmasıyla başlamıştı.[7]

1918'de Max Weber modern toplumlarda devlet yönetiminin, fabrikaların ve orduların paylaştığı ortak özelliklerin altını çizer. Subay sınıfı bürokratize edilmişti, artık "geçmişin şövalyeleri veya *condottieri*'leri (paralı askerleri) ya da Homeros'un lider ve kahramanları değil, bir yetkililer kategorisi (*Beamten*)" idiler.[8] Her üç alanda da Weber "üreticinin operasyonun fiziksel araçlarından ayrılmasını; ekonomide üretim araçlarından, orduda savaş aletlerinden (*Kriegsmittel*), kamu yönetiminde ise yönetimin fiziksel araçlarından uzaklaşmaya"

5 Rabinbach, s. 259-270.

6 Winter.

7 Keegan, s. 245-247; Kern, 11. bölüm.

8 Weber 1988, s. 321.

işaret ediyordu.[9] Tıpkı iş hayatında liderlik, programlama ve üretimin birbirinden ayrılıp hiyerarşik operasyonlara dönüşmesi gibi orduda strateji artık daima cepheden uzaktaki bir generaller ve subaylar sınıfının göreviydi. Önceki dönemlerin savaşçılarına tamamen zıt bir şekilde subaylar artık neredeyse silah bile taşımıyordu. "Subaylar öldürmez" zira "öldürmek centilmenlerin işi değildir": Bu, topyekûn savaş döneminin askerî değerler sisteminde en kök salmış ilkelerden biriydi.[10]

Teknolojik savaş 19. yüzyıldaki Sanayi Devrimi'nden bu yana hız kazanan bir eğilimin sonucuydu. 1840'ta konik mermilerin kullanıma girmesi ile 1918'de modern makineli tüfeğin envantere girmesi arasındaki dönemde silahlar ciddi gelişme göstermişti. 19. yüzyılın ortalarında, eski ağır top mermileri yerine artık daha çabuk doldurulabilen patlayan mermiler kullanan topların üretiminde bronzun yerini çelik almıştı. 1861'de Amerikan yapımı çok namlulu *Gatling* tüfeği hızlı, sürekli ve uzun süreli ateş gücü sağlamış ve kısa süre içinde pek çok Avrupa ülkesi tarafından kopyalanmıştı. Bu silah bir döngüde daha önce ayrı ayrı yapılan her şeyi otomatik olarak gerçekleştiriyordu. Ateşleme pininin serbest kalması, sürgünün açılması, kartuşun atılması, yeni merminin yüklenmesi ve yerine yerleştirilmesi ile birlikte dakikada 550 ila 700 atış yapmak mümkün olmuştu. Tüfek yüzyılın sonunda çok daha küçülmüş, taşıması ve hareket ettirmesi kolaylaşmıştı. Ama yine de askerî liderlerin bu teknik devrimin savaş alanında ne anlama geldiğini anlamaları, 1914'te savaşın patlamasını bekleyecekti. Bu yeni silahların olağanüstü gücü stratejik olarak henüz değerlendirmeye alınmamıştı. Karargâhlar hâlâ süvari ve piyadeye kritik önem atfediyordu. 1907'de İngiliz askerî el kitapları, en modern tüfeklerin bile bir süvari hücumunun hızı ve "manyetizma-

9 *A.g.e.*, s. 322.

10 Alıntılayan Keegan, s. 318.

sı" ile kıyaslanamayacağını[11] büyük bir özgüvenle yazmaya devam ediyordu. 1914'te bir askerin ekipmanı, 19. yüzyılın ilk yarısındaki bir askerin ekipmanından farksızdı: Subayların üniformaları fonksiyondan ziyade estetikle ilgilenildiğini gösteriyordu ve askerler henüz miğfer takmıyordu (bütün ordular bu uygulamayı bundan bir yıl sonra devreye sokacaktı). Makineli tüfeklerin ateş gücü sömürge savaşları süresince Afrika'da denenmişti ama askerî liderlerin ırkçı önyargıları bu deneyimden doğru çıkarımları yapmalarını engelliyordu. Onlara göre makineli tüfekler Hererolara veya Zululara karşı işe yaramıştı ama bir Avrupa savaşında geleneksel silahların yerini almaya uygun değildi. Aristoktratik sınıfın ve "süregelen *Ancien Régime*'in" kaleleri olmaya devam eden askerî karargâhlar bu şekilde yüz binlerce askerden oluşan süngü hücumları yapmaya devam ediyordu ve bu askerler otomatik silahlar tarafından biçiliyordu. Kimse, bir Matabele savaşçısının bir İngiliz birliğinin makineli tüfeğiyle ilk karşılaştığı zamanki, bu silahların "gökte yıldırımlar çakarken kurşunlar yağdırdığı" yollu uyarısını dikkate alacak halde değildi.[12] Yine de bu tanıklık, Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı'na katılan yüz binlerce askerin yaşadığı deneyimi gayet isabetli bir şekilde tasvir etmektedir.[13] Yapılan süngü hücumları sonucunda yaşanan katliamlardan tetiklenen kitlesel başkaldırılar ancak sıkıyönetimle ve idam dalgalarıyla bastırılabilmişti. Bu katliamların çoğu da makineli tüfek kaynaklıydı, tıpkı Afrika kabilelerine karşı verilen sömürge savaşlarındaki metotları andırıyordu. Askerî elitin stratejik fikirleri ile topyekûn savaşın gerçekliği arasındaki şok edici uçurum teknik seviyede tankların envantere girmesiyle giderilmiş, askerî hiyerarşide ise komuta eden isim-

11 Ellis, s. 55.

12 *A.g.e.*, s. 91.

13 Diner 1999, s. 44-45.

lerin değiştirilmesi şeklinde tezahür etmişti: Lloyd-George Lord Asquith'in, Clemenceau Viviani'nin, Hindenburg ve Lundendorff Bethmann-Hollweg'in ve Diaz Cardona'nın yerini almıştı.[14]

Kitlesel anonim ölüm

Savaşın biçimi değişiyordu. 19. yüzyılın hızlı ve şiddetli askerî çarpışmalarının yerini siper savaşı almıştı. Taarruzlar aylar sürebiliyordu. Yüz binlerce askerin mobilizasyonu devasa bir lojistik operasyonla destekleniyor ve daima düşmanın planlı bir şekilde yok edilmesi amacını güdüyordu (ki bu hücum edenler için de ciddi kayıplar anlamına geliyordu). Savaş, yok etmenin sanayileşmiş bir biçimi haline gelmiş ve Carl von Clausewitz'in bir yüzyıl önce *On War*'da (Savaş Üzerine)[15] yaptığı tasvirdeki teknik ve ahlâki limitleri fersah fersah aşmıştı. Cepheden yazan bir Alman gönüllüsüne göre, bu savaşın en korkunç yanı her şeyin mekanikleşmiş olmasıydı: "Neredeyse insan katletme üzerine uzmanlaşan bir sanayi olarak tanımlayabilirsiniz."[16] Daha önce Balkan Savaşları'nı ve Meksika Devrimi'ni izlemiş bir gazete muhabiri olan John Reed Batı Cephesi'ne gönderilmişti ve 1915'te "siperlerin yıkım ürettiği, ruhlar kadar bedenleri de yıkıma uğrattığı sanayi atölyeleri arasında bir savaş" izlediğini rapor etmişti.[17] Savaşın son yıllarında Ernst Jünger *Total Mobilization*'da (Tam Seferberlik) şöyle yazar: "Ülkeler orduların seri üretimini sağlayan devasa fabrikalara dönüşmüştü. Bu ordular 7/24 cepheye sürülebiliyor ve burada benzer derecede mekanikleşmiş ve oldukça kanlı bir müşteri

14 Howard, s. 123.

15 H. Maier, s. 16-18.

16 Alıntılayan Leed, 3. bölüm.

17 Becker, s. 50.

süreci piyasanın rolünü oynuyordu."[18] Sanayi toplumunun kültürel kodlarıyla ve materyal yapısıyla yeniden teçhiz edilmiş olan modern savaş devasa bir işti. Bu işin amacı, paradoksal olarak, düşmanın planlı bir biçimde yok edilmesiydi ve başarısı katliamın ulaştığı boyutla ölçülüyordu. Henri Barbusse 1914-1918'in askerlerini "yıkım işçileri" (*ouvriers de la destruction*) olarak tanımlar ve benzer tasvirler Ernst Jünger ile Arnold Zweig'ın savaş anılarında da yer alır (*Arbeiter der Zerstörung*).[19] Bu koşullarda ölüm "banal" bir şey haline gelmiştir. Epik karakterini kaybederek –"onur tarlasında ölüm"– anonim kitlesel kıyımın modern yüzünü benimser.[20] Bu savaşın kahramanı cesaretiyle, nitelikleriyle ve diğerlerinden ayrışmasıyla anonimlikten sıyrılan ve Olimpiyat kahramanlığının saflarına katılan asker değildi, o artık "meçhul asker" olmuştu. Roger Caillois'nın işaret ettiği gibi "Artık halkın teveccühü, vücudu en çok dağılmış ve bozulmuş, insanlıktan çıkacak kadar hasar almış, yüzü geçmişteki herhangi bir yüze benzetilemeyen ve kimsede en ufak bir hatıra canlandırmayan zavallıya yönelmişti. Bu artık onun yegâne faziletiydi."[21] Anonimliği şöhretinin yegâne temeli olan "meçhul asker" pek çok kolu bacağı kopmuş ceset arasından rastgele seçilirdi. Seçilmesi tamamen tesadüfiydi. Bu, Caillois'nın iddiasıyla, "kahramanca savaşın sonuydu".[22]

İnsanlıktan çıkarılan düşman görünmez olmuştu. Yakındaydı ama siperinde saklanıyordu. Sanat eleştirmeni Camille Mauclair 1918'de "Bu savaş bir görünmezlik savaşı," der.[23] Gazilerin tanıklıklarını inceleyen Jean Norton Cru "Yüz yüze savaş artık geçmişte kaldı," tespitinde bulunur. "Görün-

18 Jünger 1980b, s. 114.
19 Hüppauf 1997, s. 19.
20 Gibelli, s. 108-109.
21 Caillois 1951, s. 106.
22 *A.g.e.*, s. 107.
23 Alıntılayan Dagen, s. 104.

mez kalan bir düşmanla" savaş, "nefretin mutlak yokluğunda" girişilen korkunç bir kıyım haline gelmişti.[24] Ölüm sıklıkla kanlı canlı bir düşmanın elinden değil, soğuk, yabancı, düşman bir makinenin elinden geliyordu.[25] Mekanik canavarlardan (tanklar, uçaklar, ağır toplar), kimyasal silahların saçtığı gazlardan veya alev makinelerinden geliyordu. Bu apokaliptik ortamda miğferli ve gaz maskeli askerler, tıpkı Otto Dix'in bazı gravürlerindeki gibi, tüm insanlıklarından arındırılmış mekanik biblolara benzer bir yapay hava içindeydiler. Savaş gazilerinin anılarında, düşmanın anonimliğinin sık sık çok ürpertici bir durum olarak anıldığını görürüz. Bu elle tutulamayan, gözle görülemeyen düşmanlara karşı verilen savaş bir tür *antropolojik kopuş*a kapı açarak, insan yaşamına dair geleceğin soykırımlarına giden yolu döşeyen yeni bir anlayışın kapısını açar.[26] Büyük Savaş'ın kendisi soykırım olarak kabul edilemez. Ama John Keegan bunu kabul etse dahi "Somme'daki katliamlarda akla Treblinka'yı getiren bir şeyler vardı," demekten geri kalamaz. 1 Temmuz 1916'da İngilizler birkaç saat içinde 21 bini ölü olmak üzere toplam 60 bin kayıp verir. Aynı yılın 18 Ekim'inde taarruz resmen bittiğinde, İngiliz-Fransız birliklerindeki ölü sayısı 600 bin olarak hesaplanıyordu ve Almanlar da bunlarla karşılaştırılabilir miktarda kayıp yaşamıştı.[27] Savaş orduları ölüm üreten fabrikalara çevirmişti. Düşmanın yok edilmesi, sanki 1913'ten beri Henry Ford'un Amerikan fabrikalarında arabaların imal edilmesinin temelini teşkil eden paradigmayı takip ederek tasarlanmış gibi duran bir üretim sisteminin yöntemleriyle uyumlu bir biçimde gerçekleşmişti. Ernst Jünger tarafından 1932'de *İşçi*'de (*Der Arbeiter*) yaratılan "iş-

24 Norton Cru, s. 127.

25 Leed, bölüm 3.

26 Bartov 2000, s. 111.

27 Keegan, s. 261, 285.

çi" metaforu, modern topyekûn savaş tarafından gerçekleştirilen askerle fabrika işçisinin füzyonunu şaşırtıcı bir isabetle aktarır.[28] Bu savaş biçimi, doruk noktasına Nazi kamplarının gaz odalarında varacak olan yeni bir ilkeyi de hayata geçirir. Bu bakış açısından ifade edilecek olursa, Auschwitz'in "*homo faber*in [alet kullanan insan] aşırılıklarının" en trajik illüstrasyonu olduğunu ileri sürmek doğru olacaktır.[29]

Topyekûn savaş, onur tarlasında ölüm mitinden son derece farklı olan, normallik ile cinayetin şizofrenik bir biçimde bir arada var olmasından mustarip yeni bir zafer kavramını ortaya çıkardı. Bazı durumlarda şehir merkezlerindeki tiyatrolar, kafeler ve restoranlar cepheden yalnızca birkaç on kilometre mesafedeydi. İzinde olan subaylar siperlerinde kahvaltı yapmışken aynı akşam bir restoranda akşam yemeği yiyebiliyorlardı.[30] Sivil hayatta saygın, barışçıl vatandaşlar, değerli babalar ve kocalar olan adamlar, cephede asker olarak katil olmak zorundaydılar ve bu metamorfoz her gerçek vatanseverin ödevi ve misyonu olarak yüceltiliyordu.[31] Savaşın Avrupa toplumsal sahasına tanıttığı bu çoklu, heterojen geçiciliğin –Ernst Bloch'un "eşzamanlı olmayan" terimini kullanmak uygun olacaktır– uzun dönemli etkileri olacaktı.[32] Yeni bir etik ve mantalite, ki bu olmadan İkinci Dünya Savaşı'nın katliamlarını planlamak mümkün olamazdı, Büyük Savaş'ın siperlerinde ortaya çıkmıştı. Bu ilk dünya çatışması, 1941 ile 1943 arasında Polonya'da Alman polis taburlarının "sokaktaki adam" tarafından desteklenen *Einsatzgruppen*'larının işledikleriyle kıyaslanacak suçlar yaratmadı,[33] ama normallikle yıkımın, medeni tavırlarla ci-

28 Jünger.

29 Revelli.

30 Fussel, 2. bölüm.

31 Bartov 2000, s. 12-14.

32 Bloch 1992, s. 104-126.

33 Browning 1994.

nayetin bir arada olduğu normal dışı ve sapkın durum şüphesiz ki bu suçlara giden yolu döşemişti.

Askerler, siviller ve toplama kampları

1914-1918 savaşının "topyekûn" niteliği, ki toplumun geniş kesimleri için hayat biçimlerinin ve çağ ile dünyaya ilişkin algıların dönüşümü anlamına geliyordu, sadece seferber edilen insan kuvvetinin ve maddi kaynağın geniş ölçeğinden kaynaklanmıyordu. "Topyekûn savaş" boyutu ayrıca savaş meydanı ile sivil toplum arasındaki sınırın silinmesinden de kaynaklanıyordu. Askerî operasyonların sahası, yerel nüfusun askerî hedef haline geldiği geniş bölgelere yayılmıştı.[34] İkinci Dünya Savaşı'ndan çok daha küçük ölçekte de olsa şehirlerin bombalanması, düşman ülkelerin milliyetine mensup kişilerin tutuklanması, sivillerin sürülmesi ve zorla çalıştırılması toplumsal ilişkilerde bir dönüm noktasıydı ve şiddetin yükselmesinde yeni bir eşiği temsil ediyordu. Sivilleri esir almak gibi tamamen yok olduğu düşünülen ilkel pratikler yeniden ortaya çıktı ve kimyasal savaşın modern icatları ile katlanarak büyüdü. Hukuk devleti ilkeleri askıya alındı ve düşman ülkelerin vatandaşlarına savaş esiri muamelesi yapıldı. 60 binden fazla Avusturyalı-Alman, Osmanlı ve Bulgar, Fransız topraklarında tutuluyordu; İtilaf Devletleri'nden –Büyük Britanya, Fransa, Rusya– 10 binden fazla kişi Almanya'da tutukluydu, 100 bin Belçikalı ve Fransız sivil Almanya'ya ve 100 bin Sırp sivil de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na sürülmüştü.[35] Askerlerin aksine, tutuklanmış ve sürülmüş siviller kanun tarafından korunmuyordu. Tarafsız ülkelerin Kızılhaç temsilcilerinin Cenevre'deki bir toplantıda bir araya geldiklerinde ifade ettikleri gibi bun-

34 Eksteins, s. 157; Audoin-Rouzeau ve Becker, s. 76.

35 Becker, s. 230-233.

lar "Bu savaşın bir yeniliğiydi, uluslararası anlaşmalar bunları öngörmemişti."[36] Hannah Arendt bu parya kitlelerini, kanunları çiğneme suçunu işlememiş ama yine de kendilerini yasadışı konumda ve dolayısıyla kanunların koruması dışında bulan "devletsiz halk" olarak tanımlar. Bu olguda –1919'daki barış anlaşmalarının akabinde ciddi ölçeklere ulaşacaktı– modern soykırımların esas koşullarından birini tespit eder. Bunların kurbanları, yasal varoluştan dışlanan ve sonuç olarak "fazlalık" kabul edilen insanlardı.[37]

Savaş esirlerine gelince, onlar da zorunlu işçi oldular. Büyük Savaş, Güney Afrika'da yüzyılın başındaki Boer Savaşı sırasında Boer sivillerinin tutuklanması sırasında ortaya çıkmış olan "konsantrasyon" fenomeninin geniş ölçekte yayılmasına tanık oldu. 1914 ile 1918 arasında "toplama kampı" ifadesi Batılı ülkelerin lügatine girdi. Elbette, Güney Afrika'daki kampların amacı, tutukluların seçiminde kullanılan kriterler, bu kişilerin maruz bırakıldıkları yaşam koşulları ve ortaya çıkan ölüm oranı açısından bakıldığında, bunlarla Nazi Almanyası'nın KZ'leri (toplama kampları) veya Stalin'in gulagları arasında pek ortaklık yoktur. Yine de, ahşap kulübeleri, elektrikli dikenli telleri ile sonraki onyıllarda milyonlarca kişiye çok tanıdık gelecek bir görüntü oluşturdular. Birinci Dünya Savaşı sırasında yerlerinden edilmiş sivil nüfus için yapılan tutuklama kampları ve hepsinden önemlisi savaş esirleri için toplama kamplarının sayısı çok fazla arttı. 1916'ya gelindiğinde bunlardan yüzlerce adet vardı; sadece Avrupa'ya yayılmakla kalmamış, Hindistan, Japonya, Avustralya, Kanada ve pek çok Afrika ülkesine de yayılmıştı. İlk başta bunlar –tahmin edilenden çok fazla

36 *A.g.e.*, s. 236.

37 Arendt 1976, s. 275-290. Birinci Dünya Savaşı sırasında sivil tutuklular ve sürgünler olgusunu görmemiş olan Arendt, "vatansız insanları" 1919 anlaşmalarının bir ürünü olarak görme eğilimindeydi.

uzayan bir savaşta– sayıları giderek artan esirleri bir yerde barındırma ihtiyacına cevap olmuştu (daha Ocak 1915'te Almanya'da sayıları 600 bini bulmuştu) fakat kısa süre içinde kalıcı kurumlara dönüştüler ve askerî ve siyasi otoritereler buralara hem disipline edici hem de üretken bir işlev atfetmeye çalıştı. 1915'te İttifak Devletleri'ne yönelik ekonomik boykotun devreye girmesiyle birlikte bu tutuklama kamplarındaki koşullar o kadar kötüleşti ki, mahkûmların aileleri ve geldikleri ülkelerdeki dayanışma örgütleri tarafından gönderilen kıyafet ve gıda yardımı pek çok durumda hayatta kalmaları için temel önem kazandı. Genellikle okuryazar olmayan veya çok az eğitimli ailelerin desteğinin sınırlı olduğu en fakir ülkelerde tutukluluk koşulları korkunçtu. 1915 ile 1918 arasında İttifak Devletleri'nin ele geçirdiği 600 bin İtalyan savaş esirinden 100 bine yakını bu kamplarda soğuktan, tüberkülozdan ve veremden can verdi.[38] Caporetto mağlubiyetinden sonra 1917'de Ljubljana'daki kampa çalışmak üzere gönderilen bir Kızılhaç hemşiresinin tanıklığı, Nazi kamplarından canlı çıkabilen *Muselmann*lar* –yaşamla ölüm arasında kalmış tutuklular– hakkında yaptığı tasvire şaşırtıcı derecede benzer: "Sayıları yaklaşık 300 kadardı, hepsi paçavralar giyiyordu, pislerdi ve açlık çekiyorlardı. Bilinçsiz bir halde, artık sivil hayatın herhangi bir ifadesine veya herhangi bir hatıraya tamamen kayıtsız, ataletin gücüyle hareket eden canlı iskeletlere benziyorlardı."[39] Büyük Savaş'ta bu tarz deneyimler istisnaiydi ve daha önemlisi planlı bir insandışılaştırma ve yok etme stratejisinin parçası değildi, ama yine de Nazilerin ve Stalin'in toplama kampı sistemleri için bir deney sahası işlevi gördüler. Kamplar hapishane ile aske-

38 Procacci, s. 168-170.

(*) Yidiş ve diğer bazı dillerde "Müslüman" anlamına gelen bu argo tabir, kamplardaki yetersiz beslenme ve ağır çalışma koşulları nedeniyle sağlıklarını ve yaşama isteklerini kaybetmiş esirler için kullanılıyordu – e.n.

39 Alıntılayan Procacci, s. 279.

riyenin bir senteziydi, hem (bedensel ceza, yoksun bırakma, boyun eğdirmenin de olduğu) disipline edici eğitimin hem de çalışmanın mekânlarıydı. Tutsaklar ağaç kesme, yol veya demiryolu inşaatı gibi her tür üretken işe koşuluyordu. Ordu sık sık bu kişileri ucuz emek olarak kullanıyordu, Todt Örgütü bu prosedürü İkinci Dünya Savaşı'nda genelleştirerek mükemmelleştirdi. Bunlar topyekûn savaşın öngörülemeyen bir sonucuydu; orduların rasyonelleşmesiyle mümkün hale gelmiş ve Avrupa'yı 19. yüzyılın hapishanelerinden totaliter rejimlerin toplama kamplarına götüren yoldaki önemli bir durak olmuştu.[40]

Savaşın hatırası

1914-1918'de hayatta kalanların anılarında, ölüm imgesinin savaş deneyiminde merkezî bir yer tutması öne çıkar. Siperler mezar olarak tasvir edilirken, savaşın yaraladığı arazi sıklıkla *cehennem* alegorisiyle ele alınır ve bu tasvir çarpıcı biçimde Nazi toplama kamplarından kurtulanların tasvirleriyle çok benzerdir.[41] Bu kişilerin tanıklıklarındaki diğer benzerlikler de hemen akla gelir. Öncelikle, ölümün mide bulandıran kokusu: toplama kamplarındaki yanan deri kokusu ile henüz cepheye ulaşmadan askerlerin yüzüne vuran çürümüş ceset kokusu. Bunun dışında, canlı deneyimin tanımlanamaz yapısı ve onu yeniden oluşturmaya çalışan, konuşulan veya yazılan sözle arasındaki kapanmayan uçurum. Primo Levi tıpkı pek çok başka sürgün gibi, Auschwitz gecelerinin sıklıkla tekrarlanan rüyalarında bunu fark etmişti. Eşlerine dostlarına Auschwitz'i anlatmaya çalışıyorlar, ama o kişiler dinlemeyi reddediyordu: "Eve dönmüşler, çektikleri acıları büyük bir tutkuyla ve rahatlamayla anlatıyorlar-

40 Audoin-Rouzeau ve Becker, s. 85-105; Wieviorka.

41 Norton Cru, s. 32; Bartov 1996a, s. 33.

dı, kendilerini sevdikleri birine açıyorlardı, ama onlara inanılmıyordu, hatta dinlenmiyorlardı bile."[42] Büyük Savaş'tan kurtulanların anlattıkları buna benzer gözlemlerle doludur. Alman sanatçı Franz Marc'a göre savaş "kelimelerin asla tasvir edemeyeceği devasa bir muharebeydi."[43] Başka bir ressam Paul Nash'e göre ise, cephenin görüntüsü "kesinlikle anlatılamaz"dı. H.H. Cooper'a göre "şişmiş cesetlerin yaydığı koku tanımlanabilirin ötesindeydi." Robert Graves'e göre izin süreleri derin bir rahatsızlıktan farksızdı: "Evde olmak ve kalmak fikri felaketti zira insanın etrafı gerçekliği anlayamayan kişilerle dolu oluyordu."[44] İtalyan askerlerin yazdığı mektuplar da benzer gözlemlerle doludur, sıklıkla yazım hataları ve sakar ifade kopuklukları barındırır ama aynı zamanda halk yığınlarının dilinin tercüme edilmesi mümkün olmayan otantikliğini ve havasını da yansıtır: Savaş "hayal edilebilenin ötesinde"; "her şey siyah ve kan"; "savaşı anlatmayacağım zira buna iznim yok ve zaten anlayamazsınız, o yüzden sadece olduğu yerde tamamen yıkım olduğunu hayal edin"; "kendimi sinemada gibi hissettim".[45] Bir subay şöyle yazmıştı: "Savaş herkeste bireysel korkuları silikleştiren bir acı izi bıraktı, bunun dile gelen tek ifadesi ise hepsine hükmeden bir sessizlik."[46] Paul Fussell kelimeler ve şeyler arasındaki bu farkın dilin yetersizliğinden değil, gerçekliği tanımlayacak kelimelerin yokluğundan kaynaklandığına inanır. Mesele bir dil değil, retorik meselesidir: savaşı, bu savaşı yaşamayanlar için anlaşılabilir kılmak gibi olanaksız bir iş.[47] Sonuç olarak, askerler genellikle sessizliğe bürünüyordu, bu sessizlik toplama kamplarından sağ çı-

42 Levi 1988, s. 2.

43 Alıntılayan Dagen, s. 240.

44 Fussel, 5. bölüm.

45 Alıntılayan Procacci, s. 113.

46 Procacci, s. 118.

47 Fussel, 5. bölüm.

kanların bürüneceği sessizliğin bir öncülüydü. *The Drowned and the Saved*'de (Boğulanlar ve Kurtulanlar) Levi kendisini "kötü" bir tanık olarak tanımlar çünkü Auschwitz'den canlı çıkmıştır: "*Lager*'lerin (kampların) tarihi, neredeyse sadece benim gibi en dibi görmemiş kişiler tarafından yazılmıştır. Dibi görenler ise geri dönmediler veya acıdan ve anlaşılmamaktan gözlem becerileri felç olmuştu."[48] Benzer hissiyatlar siperlerde ve iki cephe arasındaki sahipsiz bölgede ölüme tanık olanlar tarafından da dile getirilir. Amerikalı şair Louis Simpson şöyle yazar: "Bir piyade için savaş tamamen fiziksel bir şeydir. Bu yüzden pek çoğu savaşı düşününce sessiz kalır. Dilin fiziksel hayatı yalanladığını ve savaşın nihai deneyimi olan ölümü yaşayanlara ihanet ettiklerini düşünürler."[49] Walter Benjamin, 1936 tarihli, Nicolas Leskov'un eserlerinde anlatıcı figürü hakkındaki denemesinde, Büyük Savaş'ı modern toplumlarda geleneğin kırıldığı kritik bir an olarak anlatır. Bu kırılmanın bir sonucu olarak hatıraların aktarımı için kullanılan ezeli biçimler terk edilmiş, hikâyeler birdenbire yitip gitmiş bir çağın kalıntıları olmuştu; artık yaşanmış deneyimin sözlü yollarla zenginleştirilerek aktarılması mümkün değildi. Benjamin şunları yazar: "Dünya Savaşı o zamandan beri devam etmekte olan bir evrimi başlattı. Ateşkes anında insanların savaş meydanından dönüp konuşmadıklarını fark etmedik mi? Aktarılabilir deneyim açısından daha zengin değil, aksine daha fakir değiller miydi?" Sonra da bunun sebebinin savaşın edinilen deneyimi radikal bir biçimde azalttığını, bilhassa da "fiziksel savaş yoluyla (*Materialschlacht*) bedensel deneyimi" zayıflattığını söyler: "Okula atlı tramvayla gitmiş olan nesil, kendisini bulutlar hariç her şeyin tanınmaz hale geldiği bir savaş meydanına buldu ve orada yıkım, gerilim ve patlamaların orta yerinde küçük, kı-

48 Levi, s. 6.

49 Simson, s. 172, Fussel, 5. bölüm.

rılgan insan bedenleriyle durdular."[50] Birkaç istisnai durum haricinde resim de aynı "sessizlikten" mustaripti ve sanatçılar hem savaş sırasında hem de savaştan sonra, topyekûn savaştan ayrı düşünülmesi mümkün olmayan ölümü anlatmak gerekliliğiyle karşı karşıya kaldıklarında adeta felç olmuşlardı. Bu deneyim, "çağdaş tarih ve resim arasında bir kopuş" yaratmıştı.[51]

Yaşamaya değmez hayatlar

Alman askerler bu yok etme savaşını algılayabilmek için *Verwüstungsschlag* kelimesini türetmişlerdi. Bu kelimeyi Stéphane Audoin-Rouzeau ve Annette Becker oldukça isabetli bir şekilde "tahrip etme", "yakıp yıkma" ve "mahvetme" olarak çevirdiler.[52] Askerî stratejistler de esasen Nazi lügatinde ciddi yer kaplayacak olan bir neolojizm olan "imha savaşından" (*Vernichtungskrieg*) bahsetmeye başlamışlardı.[53] Bugünden bakıldığında, Birinci Dünya Savaşı totaliter şiddet için bir tür laboratuvar olarak görülebilir ve Omar Bartov'un işaret ettiği gibi, Nihai Çözüm'ün gelecekteki mimarları "ateş vaftizinden" savaş alanlarında geçmiştir.[54] Bu savaşın zihinsel dünyamızda yaşattığı dönüşümün içinde, şiddetli ölüme ve insan hayatına karşı ve Aydınlanma çağından beri yaşanmış ve geri döndürülemez olarak kabul edilen birtakım gelişmeleri de –işkencenin kaldırılması, mahpusların ve sivillerin hayatına saygı gösterilmesi gibi– sorgulamaya açan türden bir kayıtsızlık da vardır.[55] Nasyonal Sosyalistler maalesef meşhur bir formülü keşfetmişlerdi, öjenik

50 Benjamin 1977a, s. 386.

51 Dagen, s. 313.

52 Audoin-Rouzeau ve Becker, s. 40.

53 Reemtsma, s. 377-401.

54 Bartov 1996a, s. 23.

55 Hobsbawm 1997, s. 253-265.

dilinden filtrelenerek insan hayatının değersizleştirilmesini kodluyordu: *lebensunwertes Leben*, yani "yaşamaya değmez hayat". George L. Mosse bu U dönüşü anlatmak için çarpıcı bir kontrasta dikkat çeker: 1903 yılında Çarist imparatorluğun parçası olan Kişinev, 300 Yahudi'nin hayatını kaybettiği korkunç bir pogroma sahne olmuştu. Bu katliam, böyle barbarca bir olay karşısında şoke olan küresel kamuoyunda öfke ve tepki yarattı. Buna karşılık, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nda 1,5 milyon Ermeni'nin soykırıma uğraması ciddi bir protestoya sebep olmamıştı.[56] Avrupa katliamlara alışmıştı. Benzer bir kayıtsızlık, İkinci Dünya Savaşı'nda Yahudi soykırımında da görülecekti.

Avrupa toplumlarında yaşanan bu değişim, Otto Dix'in ve Georg Grosz'un çizimlerinde ve resimlerinde de açıkça görülebilir. Bu iki isim, savaşın dünyaya etkilerini anlatıp korkunçluğunu göstererek "ressamların sessizliğini" bozmuşlardı. Betimledikleri şehir ortamı kaotik ve viraneydi, her köşe başında sakatlar ve gaziler vardı. Erkeklerin çoğu üniformalıydı. Çöküş halinde bir dekoru kirleten enkazlar olarak betimlenmedikleri zaman da elektrik şoklarıyla sarsılırmış gibi hareketler yapan histerik figürler olarak sahneyi hareketlendiriyorlardı. Birtakım kütlelerin böyle kasılarak hareket etmelerinin yarattığı izlenim; hasta, bölünmüş, sonu gelmez spazmlardan mustarip, bir tür kanser tarafından yenip bitirilmiş bir toplum görüntüsüdür. Günther Anders, Grosz'un ilham meleğinin "mide bulantısı" (*Ekel*) olduğuna dikkat çeker ve sanatının konusunun gerçek dünya değil, daha ziyade "gerçek dünyanın yıkımı" olduğunu söyler. Grosz'un temsil ettiği toplumsal evrende, "doğal ölüm" diye bir şey söz konusu değildir: Vahşi ölüm normal durum haline gelmiştir. İnsanların yok edilmesi ve etraflarındaki her şeyin yıkılması –"en doğal ve sıradan va-

56 Mosse 1990, s. 160.

roluş türü" olarak "öldürülmek"–, işte Grosz'un betimlediği dünya budur.[57]

İnsan hayatının değersizleşmesine, düşmanın insandışılaştırılması eşlik etti. Bu fikir askerî propaganda, basın ve akademik literatür tarafından yayılıyordu. Büyük Savaş sosyal Darwinizmin 19. yüzyılın son çeyreğinden beri geliştirdiği ırka dayalı stereotiplerin yayılması için ideal bir uygulama alanı oldu. Milliyetçi propaganda çatışmayı açıklayan nedenler ve gerekçeler teşkil edecek rasyonel argümanları tamamen kenara bıraktı ve tehlike altındaki bir topluluğa ait olma hislerine dayanarak topyekûn, kör bir itaat istedi. Düşman daima vahşi bir "ırkın" özelliklerini haizdi ve sistematik biçimde "barbar" olarak tanımlanıyordu. İtilaf Devletleri, Almanya'yı kimyasal silahlara başvurarak "Hunlara" mahsus bir vahşiliği hayata geçirmekle suçluyordu. Bu kelime posterlerinde sıklıkla görülebiliyordu. Fransa'da Dr. Edgar Berillon bu zulmü Alman "ırkına" has özelliklerle açıklıyordu; bu özellikler sadece fiziksel (kafataslarının yapısı, dışkılarının kokusu ve zehirliliği) değil, aynı zamanda ahlâki (hizmetkârlıkları) ve psikolojikti (özdenetim yoksunlukları ve savaşçı fetişizmleri) ve tüm bunlar Almanları "primitif" halklara benzetiyordu. Ona göre, bu vahşet Almanların atavizmini ortaya çıkarmıştı; bu pratiklerin "orta Afrika'nın ve Kongo'nun yarı yabani halkları hariç" eşi benzeri yoktu.[58] Almanya ise, bu tarz suçlamalara ironiyle cevap vererek kazandığı Nobel ödüllerini hatırlatmıştı, ayrıca resmî olarak "insanlığın ve medeniyetin çıkarı için, siyah derili birliklerin Avrupa'daki savaş cephelerinde kullanılmaması gerektiğini" deklare etmişti. Yaptığı propaganda dünya çatışmasını, eski kültürün halklarını hem Doğu'nun Slav ve yarı barbar sürülerine karşı hem de Batı'nın çok ırklı olan ve siyah derili as-

57 Anders 1983, s. 221.

58 Becker 1998, s. 328.

kerler ile yamyamların sızmasına sahne olmuş Fransız-İngiliz ordularına karşı koruma olarak tanımlıyordu. Kant'ın ve Beethoven'ın toprakları, kendisini üniformalı yamyam kabile üyelerine karşı tehdit altında hissediyordu.[59]

Bir faşizm laboratuvarı

Düşmanın ırkçı bir biçimde insandışılaştırılması ve insan hayatına dönük giderek büyüyen kayıtsızlık, siyasi hayatın brütalizasyonunda yeni bir ifadesini buldu. Burada artık siperlerden devşirilmiş bir savaş dili ve çatışma metotları vardı.[60] Siyasi kurumların ve sivil toplumun savaştan sonra tamamen yerinden edildiği Almanya ve İtalya'da, hem solda hem de hepsinden öte aşırı sağda silahlı birimlerin türemesiyle (*Freikorps*'tan [Nazi gönüllüler alayı] *SA*'ya [Nazi hücum birimi], *Arditi del Popolo*'dan [antifaşist Halkın Cesurları grubu] *fasci di combattimento*'ya [İtalyan faşist mücadele birlikleri ittifakı]) çatışma siyasi hayata taşındı. Askerin kahramanlığın ve vatanseverliğin vücuda gelmiş hali olduğu eski mitlerin yerini topyekûn savaşla biçimlenmiş "yeni adam" imgesi aldı. Kartpostallar ve propaganda posterleri tekrar tekrar savaşa yürüyen orduları, milli marş söylerken, cesaretle ve kendini feda etme ruhuyla savaşırken betimledi. Geleneksel ikonografide savaşçı, klasik güzelliğe sahip gururlu bir insan figürü olarak temsil edilirdi ve pek çok durumda göğsündeki kahramanlık nişanesi olan madalyayı gururla taşırdı. Buna karşılık, bu yeni milliyetçi propagandanın askeri Jünger'in İşçisi'nin tüm özelliklerini taşıyordu: Soğuktu, mekanikti ve tehditkârdı. Görüntüsü insandan başka her şeye benziyordu; fiziğinin metalik, yapay bir niteliği vardı. Saçı görünür değildi, temiz ve keskin hatlarla çizi-

59 *A.g.e.*, s. 323, 330; Horne, s. 133-146 ve Hans-Jürgen Lüsebrink, s. 57-85.

60 Mosse 1990, s. 159-181.

len yüzü ise miğferinin çeliğine karışır gibiydi. Vücudundan yoğun bir saldırganlık ve hatta bir nihilizm yayılırken, ifadesi sarsılmaz bir kararlılık gösteriyordu. Sembollerinden biri çelik miğfer (*Stahlhelm*) olan faşist etik, savaşçı kökenlerini kanıtlıyordu.[61] Aynı zamanda, faşist estetiğin kodlarına bağlı olarak kendi vücudunu metal bir makineye, kaslarını güç ile estetiği birleştiren çelik kablolara dönüştüren asker zırhına çizilmiş antik savaşçıyı da yansıtıyordu. Muhafazakâr devrimin teknolojikleşmiş romantizminin işçisi olan modern topyekûn savaş askerinin etrafında, atalarından miras bir aura vardı.[62]

Siyasetin dili de değişiyordu. İtalyan faşizmi, savaşı hayatın en yüce ânına dönüştürdü ve muharebeyi erkekler için bir ritüel ve gücün, hızın ve cesaretin zaferi olarak ele aldı. Almanya'da savaş sanatını bir "içsel deneyim" (*inneres Erlebnis*) olarak idealize eden[63] Ernst Jünger'in ardından Carl Schmitt savaşı dost (*Freund*) ile düşman (*Feind*) arasında bir çatışma sahnesi oluşturduğu için siyasetin hem şartı hem de zaferi olarak yorumladı. Orta koyduğu şey savaşa ne rasyonel bir açıklama ne de etik bir yargılama getiriyordu: Savaş basit bir biçimde düşmanla, ötekiliği "kişinin kendi varoluş biçiminin reddini" temsil eden "ötekiyle, yabancıyla" "varoluşsal" bir çatışmanın tanınmasından doğardı.[64] Düşman siperleri arasındaki askersiz bölge topyekûn savaşın yeni *ethos*unu sembolize eden yerler oldu: kanunun askıya alındığı, varoluşun savaşla, bir yıkım ve ölüm mekânıyla belirlendiği, hayatın ve teknoloji sayesinde yabani bir yere dönüşmüş olan doğanın ortasında mekanik bir şiddete açık ve çıplak olduğu bir bölge. "Sahipsiz bölge" Schmitt'in "olağanüstü

61 Hüppauf 1993, s. 43-84.

62 Theweleit, cilt 2, s. 228-238.

63 Jünger 1997.

64 Schmitt 1996, s. 27; Kohn, s. 64.

hal"i (*Ausnahmezustand*) ile Martin Heidegger'in "nihilizm çağının" somut örneğiydi.[65]

Toplumda ise savaş, kitlelerin milliyetçileşmesi sürecinde keskin etki yapan bir süreç oldu.[66] Milliyetçilik cephede hâkim mantığı yeniden üretmeye çalıştığı için daha saldırgan olmuştu. Savaş estetiği kamusal alanı işgal etmişti. Milliyetçilik Haçlı seferi gibi bir inanç savaşı ruhuna bürünmüştü (*Glaubenskrieg*). Savaş artık sadece yönetici elitin ideali değildi, kitlelerde taban tutmuş, hem "devrimci" hem de yıkıcı, altüst eden bir kolektif tutku haline gelmişti. Savaşın yıktığı geleneğe karşı çıkıyor, yeni bir düzenin kurulmasına heves ediyordu. Alt tabakadan gelen yeni liderler kitlelerin saflarından çıktı; siper savaşı deneyimiyle malul bu adamlar, savaş sonrası siyasi krizle derinden alakadar olmuşlardı.[67] Birinci Dünya Savaşı mitoloji ile teknoloji, müesses nizam karşıtlığı ile siyasi varoluşçuluk, nihilizm ve vitalizm, romantizm ile fütürizm arasında yeni bir senktretizm yaratmıştı ve tam teşekküllü ifadesini nasyonal sosyalizmde bulacaktı. 1913'te savaşın patlak vermesinden bir yıl önce, ilk başta avangart bir eleştirmen olarak öne çıkan ama zamanla milliyetçiliğe ve daha sonra faşizme, en sonunda da muhafazakâr katolisizme dümen kıran tuhaf İtalyan yazar Giovanni Papini *Lacerba* dergisinde "Hayat Kutsal Değildir" başlıklı, ürkütücü derecede isabetli bir kehanet sayılabilecek bir deneme yayımladı. Denemede yeni yüzyılın soğuk ve berrak bir teşhisi yer alıyordu ve Papini içinde bulunulan dönemi yaşamın kutsal halesini ebediyen kaybettiği, sınai bir yok etme çağı olarak tanımlıyordu. Şöyle yazıyordu:

> Çağımızda hayatın tamamı kimisi görünür, kimisi görünmez olan ama gerekli birtakım katliamları organize etme-

65 Wismann, s. 56-57.

66 Mosse 1974.

67 Krumeich, s. 40.

ye hasredilmiştir. Yaşam hakkı adına isyan bayrağı açmaya kim cesaret ederse, yine aynı yaşam adına başı ezilir. Sanayi medeniyeti tıpkı savaş medeniyeti gibi leşlerle beslenmektedir. Top yemi ve makine yemi. Tarlada kan, sokakta kan, çadırda kan, fabrikada kan. Yaşam ancak kendisinin bir kısmını atarak, tabiri caizse safra atarak yükselebilir.[68]

Bu alıntı, modern savaşın korkunçluğunun öngörüldüğünü ve zaman zaman örneğin İtalyan fütüristleri gibi gruplarda avangart edebiyatçılar arasında önceden övüldüğünü gösteriyor. Büyük Savaş'ın savaşma biçimi faşist senteze güç veren önemli bir katalizör olmuştu; bu olmadan faşizm olamaz, her halükârda aldığı biçimleri alamazdı. Savaşın siyasete karışması, kitlelerin ulusallaşması, çatışma dilinin ve yöntemlerinin vahşileşmesi, cephedeki deneyimleriyle şekillenen yeni bir siyasi militan neslinin doğuşu, demokrasinin yerini silahların alması gerektiğine ikna olmuş öfkeli bir pleb eliti tarafından yönetilen şiddetli milliyetçi ve ırkçı hareketlerin ortaya çıkışı: Tüm bunlar dört yıllık savaştan çıkan Avrupa'nın yüzünün özellikleriydi. Yeni milliyetçi liderler, Joseph de Maistre'den Friedrich Nietzsche'ye kadar çeşitli isimlerin parçası olduğu muhafazakâr geleneğe uygun olarak artık kitleleri hor görmüyorlardı. Hitler gibi onlar da sokaklarda, savaş gazilerinin gösterilerinde ve diğer savaş sonrası çatışmalarda, karizmatik liderler olarak boy gösteriyorlardı ya da Mussolini gibi savaş sırasında kendilerini sosyalizmden milliyetçiliğe savuran bir dönüşüm geçirmişlerdi. Bu karşı devrim 1789 ya da 1848 devrimleri gibi tamamen reaksiyoner değildi, ancak "devrimci reaksiyon" veya "devrime karşı devrim" oldu.[69] İşçi hareketlerine, Rus Devrimi'ne ve bolşevizme karşı cevabında reaksiyonerdi ancak geçmi-

68 Papini, s. 208; alıntılayan Isnenghi, s. 94.

69 Neocleous, 2. ve 3. bölümler.

şi yeniden oluşturmak değil, milliyetçi, antidemoktratik ve otoriter yeni bir düzen kurma isteğinde evrimciydi. Popülist milliyetçilikle Anti-Marksist ve reaksiyoner nasyonal sosyalizm arasında böyle bir ortaklaşma, daha 19. yüzyıl sonunda özellikle Fransa'da Dreyfus Olayı'nda görülebiliyordu ama ancak 1918'den sonra tam olarak fark edilebilecekti. Birinci Dünya Savaşı bu yüzden faşizmin yaratılmasında kritik öneme sahipti.

Filippo T. Marinetti, Wyndham Lewis ve Ernst Jünger gibi yazarlar tarafından gayet iyi bir şekilde özetlenen faşist görüşe göre, savaş araçsal karakterini yitirmiş ve kendi içinde bir amaç, kaynağını ve gerekçesini kendisinden alan varoluşsal bir deneyim haline gelmişti. Örneğin Marinetti için savaş estetik bir zevkti: Savaşın güzelliğini, dinamizmini, hareketini ve yapay canlılığını yüceltir. Savaş ilk kez "metalik bir insan bedeni hayalini" gerçekleştirmiş, tarlaları "makineli tüfeklerden çıkan alevli orkidelerle" süslemiş, topların senfonisiyle doğanın sessizliğini bozmuş ve bombardıman uçaklarının uçuşları ve "yanan köylerden yükselen dumanlarla" yeni geometrik biçimler yaratmıştı.[70]

Jünger için ise savaş, savaşçı bir coşku ve duygusallığın patlaması olarak tanımladığı yaratıcı bir deneyimdi. Jünger savaşı uygarlığın rafine zevklerinin ve kent kültürünün entelektüel inceliklerinin yerini "yeniden doğan bir barbarlığın gürültülü çarpışmasına" bıraktığı "bir öfke cümbüşü" olarak tasvir ediyordu. Askerlerin bedenlerinden yayılan enerji bir peri masalı festivalinin enerjisiydi; *Zivilisation*'un yok ettiği kozmik uyumu yeniden tesis etme gücüne sahip ilkel, katıksız bir vahşeti yeniden canlandıran bir pagan ritüeliydi: "Alevlerin ve patlayıcıların ustaları, ölüm akrobatları, görkemli vahşi hayvanlar olarak siperler boyunca savruldular. Çarpışma anında, dünyanın şimdiye kadar ürettiği tüm sa-

70 Alıntılayan Benjamin 1977b, s. 168.

vaşçı saldırganlığın özü, bedenlerin, iradenin ve duyuların şiddetli bir bileşimiydiler."[71] Jünger'e göre, modern savaşın yıkım araçlarının imkân verdiği, insanı "uluyan bir fırtınaya, öfkeli bir denize ve gürleyen bir gök gürültüsüne" benzeten bu çılgınlık "yalnızca doğa güçleriyle karşılaştırılabilirdi."[72] Savaşçı topluluğun erotizmi, teknolojik nihilizm ve antihümanizm, imhanın araç değil, amaç haline geldiği yeni bir ölüm felsefesinin temel bileşenleriydi. Bu yeni ölüm ve yıkım vizyonu, medeniyet sürecinde antropolojik bir dönüm noktasına işaret ediyor ve 20. yüzyılın soykırımlarına giden yolu hazırlıyordu.

Jünger'in okuru ve keskin bir eleştirmeni olan Walter Benjamin bu savaş felsefesinde, en iyi biçimini faşizmde bulan bir *siyasetin estetikleştirilmesi*ni tespit ediyordu. Çeşitli unsurların serbest bırakılmasına yönelik bu yüceltme, teknolojiyi "mutluluğun anahtarı" olarak değil, bir "dekadans fetişi" olarak kutluyordu. Savaşı, yıkımı ve ölümü yoğun bir şekilde yaşanan ilkel bir deneyim (*Urerlebnis*) olarak, kültürde aktarılan ve kristalize olan deneyim sürekliliğini (*Erfahrung*) kesintiye uğratan bir tür elektrik şoku ve spazm olarak idealize ediyordu. Savaş, peyzajın estetik dönüşümü yoluyla, endüstriyel kapitalizm zamanında kaybolan orijinal bir havanın yapay bir şekilde yeniden yaratılması yanılsamasını üretti. Ancak bu "karanlık, gizemli büyü" sadece toplum ve doğa arasındaki uçurumun genişlemesine, bir yıkım ve ölüm ayinine yol açtı.[73] Benjamin *Tek Yön*'de şöyle yazar: "İnsan kitleleri, gazlar ve elektrik güçleri orta yere atılmış, yüksek frekanslı akımlar araziyi boydan boya katetmiş, gökyüzünde yeni yıldızlar parlamış, hava ve deniz dibi pervane sesleriyle

71 Jünger 1997, s. 71.

72 *A.g.e.*, s. 95. Bazı yazarlar, haksız bir genelleme yaparak, bu edebiyatın, Faşist yorumun çok ötesine geçen, eril bir deneyim olarak savaşın temel bir özelliğini yansıttığını ileri sürmüşlerdir; bkz. Bourke.

73 Benjamin 1973a, cilt 3, s. 249.

inlemiş, her yerde toprak ananın bağrına kurban çukurları kazılmıştır." Bu tasvir modern savaşın açık ettiği insanlığın yeni yüzüyle biter: "Son savaşın kıyam gecelerinde insanlığın iskeletini saralının mutluluğuna çok benzeyen bir duygu örselemiştir."[74] 1925'te yazılmış, son derece isabetli "Yarının Silahları" (Die Waffen von Morgen) makalesinde, Benjamin soğuk bir ironiyle Alman kimya kombinası I.G. Farben'in ürettiği, yeni ölüm tekniklerinin sırrını saklayan silahlara gönderme yapar.[75]

Özetleyeyim. Büyük Savaş 20. yüzyılın gelişini haber veren büyük bir tarihsel dönüm noktasıydı, zira hem bir önceki yüzyılın şiddet metamorfozunu hem de tüm yeni yok etme pratikleriyle birlikte yeni "bir aşırılıklar çağının" dehşetengiz başlangıcını haber veriyordu. Taylorist ordu otorite, hiyerarşi ve disiplin ilkelerini benimsemişti. Ayrıca modern endüstriyel toplum faşist rejimlerde doruğa ulaşacak olan kitle mobilizasyonuyla çeşitli hükmetme biçimlerinin bir ön gösterimini sunmuştu. Savaş esirlerinin tutulduğu kamplar disipline edici hapishanenin panoptik modeli ile totaliter rejimlerin toplama kampları arasındaki kritik bir aşamaydı. Savaş bir kez sanayileşince, düşmanın insandışılaştırılması ve planlı yıkımı yönünde büyük bir adım atılmış oldu. Bu olmadan, Nazilerin yok etme pratiklerini hayal etmek çok güç olurdu. Topyekûn savaş, askerî ve sivil şeyler arasındaki ayrımı tamamen silmeye çalıştı –bu en çok işgal edilen topraklardaki sivil halkın ve düşman ülke vatandaşlarının sürülmesi ve tutuklanmasında görülebilir–; bu da savaş ile soykırımlar arasında, 20. yüzyılın tipik bir özelliği haline gelecek olan bağı gösterir. Ermenilerin uğradığı soykırım bu açıdan köhne Osmanlı Devleti'yle topyekûn savaş arasında-

74 Benjamin 1978, s. 241-242.

75 Benjamin 1973b, cilt 4, I, s. 476; Löwy 1993, s. 175-84; Leslie, 1. bölüm.

ki çarpıcı karşıtlığın sonucuydu. Savaş faşist rejimlerin çok şey öğrendiği, yeni propaganda yöntemleri için bir laboratuvar görevi gördü. Bu propaganda sadece insandışılaştırılmayı değil, pek çok durumda düşmana ırk ayrımcılığı yapmayı da hedefliyordu. Propagandanın odaklandığı bir dizi ırk stereotipi, örneğin "*Boche*ların"* barbarlığı, daha da önemlisi İngiliz-Fransız ordularında hizmet veren siyah birliklerin "yamyamlığı" çok çarpıcıdır. Bir yandan sömürgeciliğin zihinsel dünyasıyla topyekûn savaş arasındaki bağlantının altını çizer, diğer yandan ırkçılığın yirmi yıl sonra Nazilerin *Lebensraum*'u fethetmek için girişeceği savaştaki ırkçılık kavramsallaştırması ve pratiğiyle kaplayacağı yere dair ipucu verir. Bütün bunların Büyük Savaş deneyiminde birleşmesi, hem Avrupa tarihinde bir kopuş hem de nasyonal sosyalizmin bekleme odası görevi görecektir.

(*) Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda Alman askerlerini aşağılamak için kullanılan argo terim – e.n

4

Sınıflandırma ve Baskı

"Yahudi bolşevizmi"

"Bolşevizmin taşıyıcıları ve komünist fikriyatın entelektüel liderleri (*geistige Führer*) olarak Yahudiler bizim ölümcül düşmanımız: Yok edilmeliler (*Sie sind zu vernichten*)."[1] 19 Ekim 1941'de, Almanlar Sovyetler Birliği'nin içine doğru ilerlerken Minsk'te Wehrmacht askerlerine verilen bu direktif, Nazi propagandasının sürekli tekrarladığı formülü kullanıyordu. "Alman halkının varlığı için mücadele (*Daseinkampf*) ve Avrupa kültürünü Asyalı ve Moskofçu akıma karşı savunma (*Überschwemmung*)" için "Yahudi bolşevizmi"ne karşı savaşı yücelten bu tarz emirlere benzer pek çok örnek kolayca bulunabilir.[2] Hitler özel konuşmalarında da bu dilin tamamen aynısını kullanmıştır. 1941'de Doğu Cephesi'nde savaşı, Yahudilerin temsil ettiği "veba yatağını (*Pestherd*)"

1 Alıntılayan Heer, s. 116. 1941-1943 döneminde Alman askerî propagandasındaki merkezî "Yahudi bolşevizmi" kavramının iyi belgelenmiş bir analizi için bkz. Obershar ve Wette (1984) ve özellikle Streit.

2 Alıntılayan Jahn, s. 49.

yok etme ile gerekçelendirmiştir. Ona göre, bu Avrupa'nın birliğini sağlamanın tek yoluydu.[3]

"Yahudi bolşevizmi" miti Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaygın olarak tekrarlandı ve Almanya, Macaristan ve Rusya'da karşı devrim sloganı haline geldi. Bolşevizmin bir tür virüs, mikropları Orta ve Doğu Avrupalı Yahudiler olan bulaşıcı bir hastalık olduğu, köksüz ve kozmopolit bu kişilerin modern sanayileşmiş dünyanın metropollerinde anonim bir şekilde görünmeden gezindikleri, milli ve geleneksel düzen fikrine düşman oldukları fikri muhafazakâr kültürde son derece yaygındı. "Yahudi bolşevizmi" hayaleti, 1917-1921 dönemindeki devrimci ayaklanmaları gören hem liberal hem de milliyetçi yönetici elitin kâbuslarına girdi. Rusya'da Beyaz Terör "Yahudi mikrobunu nötralize etmeyi" hedefliyordu ve tarihçi Peter Kenz'in ifadesiyle, "Yahudi bolşevizmine karşı İkinci Dünya Savaşı'ndaki Nazi propagandasının öncülü olan şiddette bir propaganda kampanyasına" girişti.[4] Rus komünizminin arkasında gezinen Yahudi varlığı Roma'da *La civilta cattolica* (Katolik Cemaati)[5] isimli yayında ve ayrıca Fransa'da sağ görüşlü basın tarafından kınandı. 1920'de *Action Française*'de yazan Charles Maurras, Paris'in kimi bölgelerine (*arrondissements*) bulaşan "Doğu'dan gelen dehşet verici Yahudi böceğinin devrimi beklerken pire, veba ve tifüs getirdiğini" yazıyordu.[6]

Bu mitin pek çok ifadesi dönemin edebiyatında ve propagandasında bulunabilir. Bunlar arasında yirmi yıl sonra Nazi rejiminin hatırı sayılır rakipleri olacak kişiler ve kurumlar da vardı. *The Protocols of the Learned Elders of Zion* (Siyon Liderlerinin Protokolleri) 1890'ların ortasında Ça-

3 Alıntılayan Kershaw 2000, s. 685.

4 Kenz, s. 304; Mayer 2000, s. 515-526.

5 Siva 1920; Miccoli, s. 1550-1551.

6 Alıntılayan Schor, s. 29.

rist gizli polis servisi Okhrana'nın Paris ofisinin şefi olan Piotr Rachkowsky'nin emriyle kotarılmıştı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra pek çok dile çevrilen bu kitap uluslararası bir çoksatan oldu.[7] Orta Avrupa ülkelerinin aksine devrimci dalgadan etkilenmemiş olan Britanya'da tarihçi Nesta Webster dünya çapında gerçekleşen devrimlerin sebeplerine eğildi ve bunları medeniyeti tersyüz etmeyi amaçlayan bir "Yahudi komplosunun" varlığıyla açıkladı.[8] Mayıs 1920'de Londra'da *The Times* "Yahudi Belası" başlıklı bir makale yayımladı. Makalede "Siyon Liderlerinin Protokolleri'nin gerçekliğini inceleyecek bir çalışma başlatılması öneriliyordu. Bir ay sonra Troçki tüm gezegeni fethetmeyi hedefleyen bir Yahudi Enternasyonali'nin lideri olarak anlatılıyordu.[9] Winston Churchill, Marx, Troçki, Bela Kun, Rosa Luxemburg ve Emma Goldman'ı "medeniyeti altüst etmeyi hedefleyen küresel bir komplonun" enkarnasyonu olarak görüyordu. Protokolleri'i hatırlatan bir pasajda, Churchill Yahudilerin varlığında "19. yüzyıldaki her tür gizli hareketin arkasındaki gücü" görür. Akabinde, halihazırdaki krize ilişkin alarm verici bir resim çizer: "Günümüzde, Avrupa ve Amerika'nın büyük şehirlerinin en alt seviyelerinden birtakım sıra dışı tiplerin bir araya gelmesi Rus halkını yakasından yakaladı ve devasa bir imparatorluğun tartışmasız sahibi haline geldi."[10] Ona göre, Bolşevikler "insan ırkının düşmanları"ydı, "kurbanlarının kanını emen varmpirlerdi" ve "harabeye dönmüş şehirlerin ve ceset tepelerinin ortasında gezinen korkunç babunlar"dı. Başlarında, "kurukafa piramidinin tepesinde duran" Lenin vardı, etrafında da "kozmopoliten fanatiklerden oluşan rezil bir grup". Bu tas-

7 Cohn; Taguieff 1992.

8 Webster, s. 293; Friedländer 1997, s. 99-100.

9 Poliakov, cilt 2, s. 420-430.

10 Alıntılayan Nolte 2000, s. 138-139.

vir, Troçki'yi bir kurukafa tepesinin tepesinde tahtta oturan bir Yahudi devi olarak gösteren antisemitik bir posterdeki görüntüye oldukça benzerdi.[11]

Almanya'da Sovyetler Birliği'nin Yahudi entelijansiya ile Slav *Untermenschen* arasındaki ittifakın canavarca bir sonucu olduğu yönündeki Nazi görüşü, Thomas Mann'ın 1918 tarihli günlük yazılarında görülebilir. Mann yirmi yıl sonra sürgünde *Aufklärung* (Aydınlanma) geleneğini temsil edecekti. Kullandığı dilin biyolojik değil edebi olduğu doğrudur, ayrıca ileri sürdüğü argüman yüzyıl sonundaki ırk antropolojisi stereotiplerinden değil, kültür ile medeniyet arasındaki entelektüel çatışmaya dair (birkaç yıl sonra *Büyülü Dağ*'da Naphta ve Settembrini isimli birbirine rakip figürlerle vücuda gelecek olan) romantik görüşten filizlenmektedir. Ancak yine de Rus devrimini, Yahudi entelijansiyası ile Slav nihilizminin birleşimi olarak yorumlamaktan geri kalmaz. Bu devrimi "Yahudi entelektüel radikalizmi ile Slav Hıristiyan mistisizminin patlayıcı bir karışımı" olarak görür ve bunun bir salgın gibi yayılmasına karşı uyarır: "Kendini koruma yönünde bir atom tanesi kadar olsun içgüdüsü kalmış olan bir dünya harekete geçirilebilir tüm enerjisiyle ve bir sıkıyönetimin acelesiyle, bu kişilere karşı koymalıdır."[12] Bu enerji 1919 yılında Gustav Noske'nin ordularıyla ve *Freikorps*'la sahaya sürülecekti. Almanya, Macaristan ve Polonya'da antikomünist posterler, karşıdevrimci imgesel temsillerin oldukça güçlü illüstrasyonlarını sunuyordu. Bolşevizm bu illüstrasyonlarda hayalî Semitik birtakım canavarların, yaklaşan felaketi simgeleyen ölüm hayaletlerinin; acımasız, barbar şiddetin cisimleşmiş hali olan vahşi canavarlar sürüsünün özelliklerine bürünüyordu. 1918 ile 1920

11 Alıntılayan Bédaria, s. 177-178. Antisemitik resim King'de yeniden üretilir, s. 56.

12 Mann, s. 223; ayrıca bkz. Darmann, s. 128.

arasında iç savaşa sürüklenen Baltık ülkelerinde "Yahudi bolşevizmi"ne karşı mücadele karşıdevrimci ajitasyonun temel etmenlerinden biriydi ve *Freikorps*'un Alman azınlık içindeki örgütlenmesi buralarda oldukça ciddi rol oynamıştı. Estonya, Letonya ve Litvanya yirmi yıl sonra Nazilerin SSCB'ye karşı sürdürdüğü savaşta merkezî bir önem taşıyacak olan "ırk" ve "sınıf" kavramlarının karışımı için bir laboratuvar görevi gördü. Geleceğin bir dizi Nazi lideri kendisini burada kanıtladı. Bunlar arasında sonradan Üçüncü Reich'ın Doğu bölgesi bakanı olacak olan biyolojik ırkçılık teorisyeni Alfred Rosenberg de vardı. Estonya'nın Tallinn şehrinde doğmuş ama kendi ülkesindeki iç savaşa tanık olduğu için 1918'in sonunda Münih'e yerleşmişti.[13]

1920'lerin başları itibariyle Rus imparatorunun efendisi ve devrimin motive edici gücü olarak Yahudi kavramı, Nazi ideolojisinin üzerinde yükseldiği temellerden biriydi. Ernst Nolte nasyonal sosyalizmi Rus Devrimi'nin bir çıktısına indirgediğinde bunu oldukça basitleştirir ama devrimin bu ideolojinin temel bir boyutu olduğunu inkâr etmek kolay değildir.[14] Yahudilerin bolşevizm içindeki –ve Orta Avrupa'daki diğer devrimci hareketlerdeki– varlığı sıra dışı olabilir ama Nazilerin antisemitizmini ortaya çıkaran şey Ekim 1917 değildi. Antibolşevizm, temelleri her zaman antisemitizm ve pan-Cermenizm olan bir Alman milliyetçiliğinin üzerine gelmişti. Bu üç unsurun –Antikomünizm, emperyalist yayılmacılık ve antisemitik ırkçılık– birleşimi nazizmin ayırt edici bir özelliğiydi ve ona daha önce bilinmeyen türden bir radikalizm katmıştı. Nazizmin yeniliği –"enerjik önlemlerinin" Thomas Mann'ın veya Churchill'in Birinci Dünya Savaşı sonrasında isteyebileceğinin veya hayal edebilece-

13 Diner 1999, s. 48-53; Burleigh 2000, s. 38. Rosenberg'in yetişmesi hakkında bkz. Cecil.

14 Nolte 2000.

ğinin çok ötesinde olması haricinde– antisemitizmi olağanüstü derecede biyolojikleştirmesinde yatıyordu. Burada nazizm bir "komplo" mitini ve ırksal hijyen olarak Yahudi'nin antimilliyetçi bir unsur olduğuna ilişkin eski klişeyi yeniden formüle etmiştir. Görüşlerinin bu kısmını *völkisch* milliyetçilikten miras alan Hitler, Yahudileri yok edilmesi gereken bir virüs olarak görüyordu. Bolşevizm bu virüsün sadece dışsal bir siyasi göstergesinden ibaretti. 1920'den itibaren yaptığı konuşmalar Marksizmin bir Yahudi icadı olduğuna, komünizmin bir "ırksal tüberküloz",[15] Yahudilerin "bolşevizmin taşıyıcıları" ve komünist partilerin Yahudilerin "paralı askerleri" olduğuna dair referanslarla doluydu. Eberhard Jäckel *Kavgam*'da Yahudilerin çeşitli şekillerde karakterize edilmesine ilişkin oldukça etkileyici bir liste yapmıştır. Bunların neredeyse tamamı parazitoloji jargonundan alınmaydı: "Yahudi çürüyen bir cesetteki kurttur, geçmişteki kara ölümden daha beter bir hastalıktır, en kötüsünden bir mikrop taşıyıcıdır, insanlığın ebedi bölünen bakterisidir, insanın kanını gözeneklerinden ağır ağır emen örümcektir, birbirleriyle ölümüne dövüşen bir fare sürüsüdür, başka insanların bedenindeki parazittir, parazitin ta kendisidir, zararlı bir basili gibi giderek daha da fazla üreyen bir otlakçıdır, ebedi süzgeç kalıntısıdır, tüm halkların vampiridir."[16] 1920'lerin başlarında *Plague in Russia* (Rusya'da Veba) başlıklı bir broşürde bolşevizmi eleştiren Alfred Rosenberg yirmi yıl sonra *The Myth of the Twentieth Century*'de (Yirminci Yüzyılın Efsanesi) Lenin ve Troçki'nin 1917'de başa geçmesinin ancak "hem ırksal hem de psikolojik olarak hastalanmış bir halkın bünyesinde" meydana gelebileceğini ilan edecekti.[17] Hitler

15 Alıntılayan Kershaw 1998, s. 360.

16 Jäckel, s. 79.

17 Rosenberg 1986, s. 189; Rosenberg 1922; Nolte 2000, s. 143-144. Rosenberg'in broşürü Nazi partisinin yayıncısı Münihli Franz Eher tarafından birkaç kez yeniden basıldı. Bolşevizmin bir Yahudi eseri olduğu görüşünün daha

de bilindiği gibi *Kavgam*'da, eğer Yahudiler savaşta gazla yok olsaydı Almanya'nın başına gelen belaların hiçbirini yaşamayacağını ileri sürer.[18]

Nazilerin patolojik imgelere yatkınlığı, "Yahudi bolşevizmini" toplumsal bünyenin hastalığının bir göstergesi olarak kavramsallaştırmalarının sıklığında rahatça görülebilir.[19] Hitler'in frengi ve tüberkülozdan sonraki favori tıbbi metaforu kanserdi. Üçüncü Reich buna karşı Avrupa'daki en radikal ve en uç hijyen politikasını benimsemiştir.[20] Bu esnada, siyasi propagandanın tıbbi ve epidemiyolojik dile bulanması, bilim insanlarının siyasi metaforları çok büyük ölçekte benimsemesiyle dengelenmiştir. Tümör araştırmasının kurucularından biri olan Bernhard Fischer-Wasels kanserin embriyonik aşamasını diğerlerinden çok farklı olan "yeni bir hücreler ırkı" olarak tanımlamış ve bu patolojik ırkın yok edilmesini amaçlayan bir terapi önermiştir (*Zerstörung der pathologischen Zellrasse*). Araştırmacılar kanserli hücreleri "anarşistler", "Bolşevikler" ve "kaos ve isyanın filizlendiği yer" olarak adlandırmıştır. Diğer uzmanlar da "devrimci hücreler" (Hans Auler) veya "devlet içinde devlet" (Curt Thomalla) gibi deyimler kullanmıştır. Bilim tarihçisi Robert N. Proctor, bu dönemde tıp dilinin siyasi ideoloji tarafından tamamen ele geçirildiğini söyler.[21]

Sınıf ırkçılığı

Karşıdevrimci hissiyat ile antisemitizmin birleşmesi Nasyonal Sosyalist ideolojinin takıntısı olan yeni bir kategori

"teorik" ve daha az propagandist bir konsepti Leibbrandt tarafından geliştirilmiştir.

18 Hitler 1943, s. 772; Kershaw 1998, s. 361.

19 Sontag.

20 Proctor 1999.

21 *A.g.e.*, 2. bölüm.

olarak "Yahudi bolşevizmi"ni ortaya çıkardıysa da, sınıfsal düşmanı ırk terimleriyle tanımlamak, siyasi isyanı toplumsal bünyedeki hastalık olarak görmek, devrimciyi bulaşıcı bir virüsün taşıyıcısı gibi damgalamak, çok daha eski tarihlidir. Manidar bir örnek, Üçüncü Cumhuriyet'in başlarındaki Fransa'dır. Pozitivizm, bilimcilik, ırkçılık ve muhafazakârlığın karışımıyla, 1848 ve 1871'in siyasi ayaklanmalarının hatırasıyla radikalleşmiş bir Fransa'dır bu. 1860 ile 1890 arasında mikrobiyoloji (Louis Pasteur), deneysel tıp (Claude Bernard), antropoloji (Paul Broca, Paul Topinard), öjenik ve ırk antropolojisi (Georges Vacher de Lapouge), suç antropolojisi (Lacassagne), nöroloji (Jean-Martin Charcot), kitle psikolojisi (Gustave Le Bon, Tarde) ve sosyoloji (Emile Durkheim) gibi disiplinlerin neredeyse birbirine paralel olarak yükselmesi, bilimle politikanın karışımını uygun hale getiren koşulları ortaya çıkarmış ve bu karışım daha sonra ifadesini toplumsal davranışa yönelik biyolojik bir yaklaşımda ve güç stratejilerinin tıbbileşmesinde bulmuştur.[22] Frengi, alkolizm, fuhuş, histeri, suç eğilimi, yeni toplumsal hiyerarşilere boyun eğmemek, grev, isyan gibi son derece farklı olaylar böylelikle toplumsal bünyedeki tek ve aynı hastalığın farklı semptomları gibi, hatta en uygun üreme alanlarını şehirli ve sanayileşmiş toplumun patojen merkezlerinde bulan kalıtımsal hatalar gibi ele alınır olmuştu. O tarihte hâlâ çok canlı olarak hatırlanan kolera salgınları burjuva hassasiyetlerini derinden zedelemiş, yönetici sınıfların özgüvenini baltalamış ve müreffeh, barışçı, hiyerarşik ve düzenli bir toplumda ilerlemeye olan inançlarını sarsmıştı. Kolera derhal Doğu'dan veya Afrika'dan ithal edilen bir dışsal tehditle özdeşleştirildi ve "medenileşmemiş" halklar arasında ortaya çıktığı, göçmenler aracılığıyla taşındığı ve sonra da yaşadık-

22 Bu kültürel bağlamın yeniden oluşturulduğu bir deneme için bkz. Nye 1975; Barrows; Mucchielli.

ları pis yerler sebebiyle enfeksiyonun merkezi olan (toplumsal ve biyolojik olarak) aşağı sınıflar tarafından yayıldığına inanıldı. Kolera kısa sürede bir tür toplumsal yıkım gibi görülür oldu.[23] Benzer şekilde, komünistler yıkıcı suçlular olarak, radikal önlemlerle karşı koyulması gereken salgın yayıcılar olarak görülüyordu. Salgın toplumun hâlâ sağlıklı veya tedavi edilebilir kısımlarını tehdit ettiği için, hem tehlikeli hem de tedavi edilemez "doğuştan suçluların" çekirdeğini oluşturduğu patojen unsur, yani virüs tamamen ortadan kaldırılmalıydı. Devlet kendisini, tıpkı bir cerrahın enfekte olmuş bir organizmanın kangrenli parçasını ampüte etmesi gibi topluma müdahale etmek üzere bir biyo-kuvvet olarak düzenledi.[24]

Sartre'ın Komün dönemini takiben Fransız edebiyatı hakkında yaptığı tanımla bu "sosyal biyolojizm"in kökenleri Sanayi Devrimi'ne, işçi sınıfının "ırksallaştırıldığı" ve ayrıcalıklı kesimlerden fiziksel olarak ayrıştığı döneme kadar gider. Kendisini hastalıklarla gösteren toplumsal eşitsizliğin proletaryanın fiziksel ve ahlâki dejenerasyonu olarak algılanmaya başladığı dönem o dönemdi.[25] Ve devletin tıpkı kolera hastalarının hastanelerde izole edilmesi gibi "tehlikeli sınıfları" mekânsal olarak yalıtmaya yönelik oldukça detaylı hijyenist kamu politikaları tasarlamaya başladığı dönem de yine aynı dönemdi. Bu toplum görüşü, karşıdevrimden miras alınmış ve liberal kültür tarafından korunmuş, dili geri dönüştürülerek tedavüle sokulmuş diğer bir hayalî temsile dayanıyordu. Bir yandan isyanı eski ve barbarca bir şiddetin patlaması, medeniyete yönelik, derinliklerinden gelerek yüzeye çıkan

23 Evans 1992, s. 149-173. İki somut tarihsel deneyimin analizi için bkz. Delaporte 1990 ve Evans 1987.

24 Nye 1984. Alain Brossat, biyobilim, pozitivist ideoloji ve sosyal Darwinizm arasında o dönemde imzalanan "şeytani" anlaşmayı tanımlamak için "zoopolitik" kelimesini kullanır (Brossat 1998, s. 137).

25 Delaporte 1995, s. 54; Chevalier, s. 711.

bir tehdit, medeni dünyanın kenarında hayatta kalmayı başarmış ve yeniden gün ışığına çıkmış ilkel sürünün kalıntısı olarak damgalayan eski klişeyi tekrarlıyordu (Burke'ün *Reflections on the Revolution in France*'ındaki [Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler] cani kitleler ve Tocqueville'in *Souvenirs*'indeki [Anılar] "Vandallar ve Gotlar").[26] Öte yandan, emperyalizm bağlamında bu ilkel barbarlık sömürge dünyasının "vahşileriyle" özdeşleştiriliyordu. Proletarya isyancısı, suçlu, histerik, fahişe, yabani, vahşi hayvan imgeleri birbirinin yerine kullanılır hale gelmişti. Sınıfsal düşman artık meşru bir siyasi hasım olarak görülmüyordu, "ırksallaştırılmış" ve hayvanlaştırılmıştı. Fiili siyasi baskı, medeniyete yabancı bir bedenin kamu sağlığı önlemi olarak ortadan kaldırılması olarak temsil ediliyor ve böyle savunuluyordu. Siyasetin biyolojik ve bilimsel söylemle zehirlenmesinin düzeni korumak için tasarlanan siyasal ve askerî programlar üzerinde doğrudan etkisi oldu. "Irk" korkulan, tehditkâr ötekiliği biyolojik, fiziksel, psikolojik ve ahlâki terimlerle ele alınan bir sınıfı tanımlamak için kullanılıyordu ve bu sınıfı belli bir mesafede tutmak ve icabında ezmek gerekiyordu.[27]

İşçi sınıflarını "aşağı ırk" olarak tanımlamak, muzaffer sanayi kapitalizmi çağında Avrupa kültüründe hâkim oldu. 19. yüzyılın ortalarında İngiliz denemeci Henry Meyhew büyük şehirlerin fakirlerini "medeniyetin göbeğinde gezinen kabileler", ilkel insanların tüm özelliklerini haiz kabileler olarak tasvir eder. Hem fiziksel görünüşleriyle, "çıkık elmacık kemikleri ve sivri çeneleriyle" hem de konuştukları anlaşılmaz jargonla kolaylıkla tanınabilirler. Tembel, iş disiplininden uzak, kaba, vahşi, pis ve herhangi bir edep veya din nosyonundan yoksundurlar. 1883'te şehirdeki fakirliğe ilişkin bir soruya George Sims, medeniyetin ortasında "ka-

26 Burke, s. 164; Tocqueville 1986, s. 767.

27 Balibar, s. 272-88; Burgio, s. 9-26.

ra kıta" tarzı bir sömürgecilik imgesi çizer. Bu gözlemleri ve hipotezleri doğrulamak için alelacele bir dizi antropometrik çalışma yapılmıştır.[28] Sağ görüşlü basın –kaba saba, yaygın bir mitten kaynaklı olarak sıklıkla yamyamlığından şüphelenilen– denizci imgesinde, Avrupa dışı dünyanın vahşileriyle ilkel ırklar, yani medeni dünyanın işçi sınıfları arasındaki yegâne canlı bağlantıyı bulmuştur.[29]

Fransa'da "sınıf ırkçılığı" yüzyıl dönümünde Gustave Le Bon (1841-1931) ile Georges Vacher de Lapouge'da (1854-1936) teorisyenlerini bulmuştur. Le Bon kitle psikolojisinin kurucularından, de Lapuge ise "antropososyolojinin" kurucusudur. Le Bon 1894 tarihli *Lois psychologiques de l'évolution des peuples (Halkların Evriminin Psikolojik Yasaları)* eserinde her bir halka fiziksel ve anatomik özelliklerin yanında bir de "zihinsel durum" atfederek "insan ırklarının psikolojik sınıflandırmasını" yapar. Yaptığı analiz aşağı sınıflar ile "aşağı ırklar" arasında ciddi benzerlikler bulmasını sağlamıştır. Aşağı sınıflar medeni dünyanın "vahşileridir" ve tıpkı barbarlığın varlığını devam ettirmesi gibi medeni dünyayı içeriden tehdit eder. "Avrupa toplumlarının en aşağı seviyeleri birtakım ilkel yaratıklara benzer" diye yazar.[30] Ona göre, yönetici elitle şehirli proletarya arasındaki fark "beyaz adam ile zenciyi ayıran fark kadardır."[31] Söylemeye gerek bile yoktur ki, siyasi demokrasi ve eşitlikçilik medeniyetin barbarlığa doğru gerilemesinde başlıca suçlulardır ve bu durum hem göçle hem de sınıf mücadelesiyle kanıtlanmaktadır. Vacher de Lapouge kısa süre sonra Le Bon'un tezini öjenik terimlere tercüme edecektir: Toplumsal eşitsizliklerin biyolojik bir kökeninin olduğu fikri ve bunların kaçınılmaz-

28 Kuklick, s. 100.

29 *A.g.e.*, s. 103.

30 Le Bon 1919, s. 41; Taguieff 1998, s. 73-81; Sternhell 1997, s. 182-190.

31 Le Bon 1919, s. 65.

lığı ve kalıtımsal niteliği, 1880'den ta iki savaş arası döneme kadar bütün çalışmalarına damga vurur.[32]

1871'de Paris Komünü'nün bastırılması, ki çeşitli tahminlere göre bir hafta içinde 10 bin ila 30 bin kurban vermiştir, sınıf çatışmasını ırksallaştırma eğilimine dair bilhassa aydınlatıcı bir örnek sunar. Tarihçi Robert Tombs, isyanı bastıran Versailles Ordusu'nun ne fanatik Bonapartistlerden ne de nefret edilip şeytanlaştırılan başkentten intikam almaya niyetli köylüler ve taşralılarından oluştuğunu ortaya koyar. Askerler arasındaki hâkim duygu siyasi bir isyanı bastırmak değil, "tehlikeli sınıfların" eline geçmiş bir şehirdeki yangını söndürüyor olma duygusudur. Tombs bu şekilde bakıldığında karşıdevrimin daha temel bir karaktere büründüğünü vurgular: "Sosyal biyolojiden alınmış ve karanlık bir geleceği mukadder bir toplumun 'aşağı unsurların' 'dejenerasyonuyla' tehdit altında olduğu fikrinden doğmuştur."[33] Her iç savaş gibi körlemesine, sebepsiz şiddet olaylarına sahne olduysa da, bu askerî bastırma aslında çok ciddi biçimde planlanmış, disipline edilmiş, organize, soğuk ve gayrişahsi idi. Kurbanlarının çoğu sokaklarda öldürülmemiş; tutuklanıp sorgu merkezlerine götürülmüş, yargılanmış ve infaz edilmişti. Bu operasyonlar farklı askerî birlikler tarafından yapılmış ve birbirinden ayrı tutulmuştu; böylelikle çok az asker olup bitenin boyutları hakkında fikir sahibi oluyordu. Bu baskı metotlarının sonuçlarından biri, bu işleri yapan kişilerin emirlere uymaktan başka bir şey yapmamaları, dolayısıyla her tür etik sorumluluktan sıyrılmalarıydı. Tombs bu isyanın bastırılmasında daha modern zamanlarda "sıradan insanlar" eliyle yapılan bürokratik, gayrişahsi soykırımların öncülünü tespit eder.[34] Otoriteler ayrıca

32 Vacher de la Ponge 1909, s. 227-271; Taguieff 1998, s.112; Sternhell 1997, s. 204-212.

33 Tombs, s. 345.

34 *A.g.e.*, s. 346.

pek çok komün katılımcısını, bulaşıcı hastalık taşıyan insanların cüzzam koloni ve hastanelerine taşındığı eski âdetlerle ve koleranın yayılmasını engellemek için karantina uygulamak gibi nispeten daha yeni pratiklerile uyumlu bir biçimde, Yeni Kaledonya hapishanelerine götürür.[35]

Toplumsal bünyenin dezenfeksiyonu gibi görülen siyasi baskı, düşmanın insandışılaştırılmasını varsayar ve düşman, bir hayvanın veya düşük bir biyolojik türün seviyesine indirgenir. Komünün zoolojik terimlerle yorumlanmasının en ilham verici ifadesi Théophile Gautier tarafından Ekim 1871'de yazılan bir makaledir. Burada, artık klasikleşmiş bir pasaj şöyle der:

> Bütün büyük şehirlerde vahşi hayvanları, kokan hayvanları, zehirli yaratıkları ve medeniyetin ehlileştiremediği bütün tuhaflıkları, kan seven, kundaklamadan havai fişek kadar keyif alan, hırsızlıktan zevk duyan, tecavüzün sevgi anlamına geldiği, kalpleri canavar kalbi olan, ruhları deforme olmuş, iğrenç bir kitle, gün ışığında görünmeyen, yeraltının karanlığında sinsi sinsi kımıldayan şeyleri kontrol altında tutmak için parmaklıklarla çevrili mağaralar, aslan çukurları vardır. Bir gün dikkatsiz bir bakıcı anahtarlarını kapının üzerinde unutur ve vahşi hayvanlar yabani çığlıklarla dehşet içindeki şehri birbirine katar. Açık kafeslerden '93 çıyanları ve Komün gorilleri dışarı fırlar.[36]

Ernest Feydeau'nun sözleri, Gautier'ninkileri aratmaz: "Şu anda bizi tehdit eden şey barbarlık değildir, hatta aramıza salınan yabanilik bile değil, en yalın anlamıyla hayvanlık."[37] Toplumu bir doktorun bilimsel titizliğiyle tasvir eden yazar Zola, biraz daha açık kafalı ve ölçülüydü. Komün'ü bir

35 Ruffié ve Sournia, s. 278-280.

36 Lidsky, s. 49.

37 *A.g.e.*, s. 46.

"ateşin" (Burke'ün yakın durduğu bir temadır) yükselmesi, Paris halkını esir almış alkolden kaynaklı bir sayıklama hali olarak görür ve müdahale edilmesi gerektiğini ileri sürer. Komün'ün içinde boğulduğu kan revan "korkunç bir gereklilikti". *La Débâcle*'da (Bozgun) Komün'ü "ekmeksiz ama fıçılar dolusu içki ve şarapla" ve "içkiye batmış ve şimdi en küçük damlada çıldıran bir nüfusun" başına gelen "ilk kuşatmadan miras, ikincisiyle daha da ağırlaşan ve gitgide büyüyen bir salgın, kronik bir şaşkınlık" olarak tanımlar.[38] Roman felaketten sonra toplumun kendini yenilemesini "ağacın, yaprakları sarartan zehirli özü kesilip atıldıktan sonra ölü daldan yeni ve güçlü bir şekilde filiz vermesi"ne ve "ebedi doğanın muhakkak yenilenmesi"ne benzeten natüralist bir metaforla sona erer.[39]

İlk cildi 1878'de yazılan *Les Origines de la France contemporaine*'de (*Çağdaş Fransa'nın Kökenleri*) Hippolyte Taine hâlâ Komün'ün hatırasıyla travmatize olmuş muhafazakâr Fransa'ya dair tüm stereotipleri sunan bir Fransız Devrimi eskizi yapar. Birtakım tanıdık temaların tekrarlandığı görülür: *Zooloji:* Devrim Taine'e "isyanın hayvansı içgüdüsünü" göstermiştir.[40] Devrimci, yoldan sapmış, medeniyetin derinliklerinden yükselerek onu yıkmak için yeryüzüne çıkmış biridir, "bir barbar veya daha da kötüsü, ilkel bir hayvandır; sırıtan, kana susamış ve şehvetli bir maymundur, öldürürken alaycı gülüşünü patlatır ve yarattığı yıkımın görüntüsüyle hoplayıp zıplar."[41] *Irk:* Taine harekete geçen kitleleri, "ele geçirdikleri aracı yönlendirmeye" çalışan "ortalığı dağıtan zencilerle" kıyaslar.[42] *Barbarca gerileyiş:* "Devrim'in dikkatli bir gözlem-

38 Zola, s. 476.
39 *A.g.e.*, s. 508.
40 Taine, s. 168.
41 *A.g.e.*, s.192.
42 *A.g.e.*, s. 191.

cisi, bunu ancak Roma İmparatorluğu'nun 4. yüzyıldaki işgaliyle karşılaştırabilir", gerçi günümüzde Hunlar, Vandallar ve Gotlar ne kuzeyden ne de Karadeniz'den gelmiştir, "Onlar aramızdadır."[43] *Hastalık:* Jakobenlerin "hasta zihinleri" vardı ve Marat "delirmişti"; isyancılar "ateşlenenlerle temasa geçenlerin" ateşlenmesi gibi, bulaşıcı bir virüsle enfekte olmuşlardı.[44] İlk defa 1789'da görülen virüs bir nesilden öbürüne bulaşarak 1871 salgınına kadar gelmişti. Üzerinden on yıl geçmişken Taine Komün'ü "acı çeken ve gerçekten hasta bir toplumun kanına girip ateş, nöbet ve devrimci kasılmalar yaratan patolojik bir mikrop" olarak tanımlar.[45]

Komün, Scipio Sighele ve Gustave Le Bon gibi isimlere kitle psikolojisi üzerine ilk çalışmaları yapmak için güçlü bir motivasyon sağlamıştı. Charco'nun manyetizma üzerine çalışmalar yaptığı bu dönemde, kitle, polarize atomların bir araya geldiği tipik bir örnek olarak, bir şehir patolojisi, kanser tarafından yenmiş ve çürümüş bir toplumsal yapının görünür manifestasyonu olarak ele alınıyordu. Kalabalık histerik, feminen, irrasyonel, şiddetli ve yıkıcıydı. Maxime du Camp'a göre Komün kitleleri, hasta ruhların bir araya geldiği canavarca bir toplaşmaydı: piromanyaklar, "cinai monomaniden"* veya "vahşi likantrofiden"** mustarip bireyler, fahişeler ve alkolikler. Sonrasında şöyle devam eder: "Komün için savaşan tüm bu bahtsızların neredeyse tamamı, alienizmin*** 'hasta' dediği tiplerdi."[46] 1890'ların başın-

43 *A.g.e.*, s. 192.

44 *A.g.e.*, s. 191.

45 *A.g.e.*, s. 123.

(*) Kişinin tek bir konuya, fikre veya şüpheye saplantılı hale geldiği rahatsızlık – e.n.

(**) Kişinin bir hayvana dönüşme sürecinde olduğunu veya zaten dönüştüğünü sanmasıyla seyreden rahatsızlık – e.n.

(***) Zihinsel rahatsızlıklar üzerinde yapılan çalışmalar ve tedaviler için kullanılan eski bir tıbbi terim – e.n.

46 Alıntılayan Lidsky, s. 60-65.

da onun bu teşhisi, sosyoloji ve kriminal antropoloji alanının önde gelen isimlerden biri olan Gabriel Tarde tarafından onaylanır. Camp'ın kitle psikolojisi açıklaması imitasyon kanununa dayanıyordu ve kitlelerin hareketlerini hayvansal ve ilkel bir regresyon olarak tanımlıyordu. Kalabalığın modern bir fenomen olduğunu ve medeni insanların kalbinde "mekanik içgüdüleri ve alışkanlıklarıyla hareket eden dürtüsel ve manyak bir canavarın, hatta bazen daha aşağı dereceden bir hayvanın, bir omurgasızın, duyuların dağıldığı ve kafası kesildiğinde koordinasyonsuz bir şekilde hareket etmeye devam eden korkunç bir solucanın" yeniden ortaya çıkışı anlamına geldiğini iddia etmişti.[47]

İtalyan pozitivizminin önde gelen temsilcisi Cesare Lombroso (1835-1909), devrimin Komün hayaletinin musallat olduğu Avrupa'nın kalbinden "bilimsel" gerekçelerle kovulmasını onaylıyordu. Daniel Pick'in altını çizdiği gibi, Lombroso'ya göre suçlu olmak bir tür biyo-tarihsel anakronizm oluşturuyordu: Suçlu, psikolojik gelişimi durdurulmuş ve dikkatli bir antropometrik analiz yoluyla patolojik eğilimleri tespit etmenin kolay olduğu bir bireydi.[48] Lombroso'nun ardından, suçlu atavizmi teorisi bilim camiasında derhal ilgi gördü: Bu fenomen, ilkel davranışların uygar dünyada yeniden ortaya çıkmasının başlıca nedeni olarak görülen melezleşmeye atfedildi. "Kirlenme" ve "melezleşmenin atavizmi" gibi ifadeler bu bağlamda çokça kullanıldı.[49] Paris Antropoloji Okulu'ndan Arthur Bordier katiller üzerine bir çalışma yaptı çünkü onların "tarihöncesi ırklara has" özelliklere sahip olduklarını ve bu özelliklerin "günümüz ırklarında ortadan kalktığını", ancak "bir tür atavizm ile tekrar ortaya çıkabildiğini" ileri sürüyordu. Bordier şöyle der: "Bu şekil-

47 Tarde (1892), s.358; Barrows, s. 128.

48 Pick 1989, 3. bölüm.

49 Blankaert, s. 60-61.

de anlaşıldığında suçlu bir anakronizm, medeni dünyada bir vahşi, bir tür canavar, uzun süredir evcilleşmiş, ehlileşmiş ve çalışmaya alışmış bulunan ebeveynlerden doğan, birdenbire en eski atalarının ehlileştirilemez vahşiliğiyle ortaya çıkan bir hayvan gibidir."[50]

Kriminal antropoloji, böylelikle kendisini toplumsal profilaksinin hizmetine sundu. Amacı, çapulcuları tespit etmek ve toplumu bu kriminal atavizmden ve anarşiden korumaktı. Lombroso'ya göre isyankârlar, bir ihtimal bulaşıcı olan hastalıklardan mustariptiler ve fiziksel anomalileri sayesinde kolayca tespit edilebiliyorlardı. *L'uomo delinquente*'de (*Suçlu Adam*, 1876) "doğuştan suçlu" karakterin morfolojik özelliklerinin oldukça detaylı bir listesini yapar: siyah, kıvırcık saç, kemerli burun, geniş çene, büyük ve çıkık kulaklar, düz bir kafatası, öne çıkık kaşlar, iri elmacık kemikleri, "kurnaz" bir hava, hafif kısık bir bakış, solgun bir yüz, kan çanağı gözler.[51] Yüzyıl dönümündeki suçlu imgesinin tüm öğelerini barındıran bu portrede, daha o dönemde bile Yahudilere atfedilmekte olan ve birkaç yıl sonra tepeden tırnağa silahlı Bolşevik arketipini oluşturacak olan özellikler kolayca seçilebilir. Antisemitik basının ikonografisi ve karikatürleri bu imgelerle doluydu ve bunların yayılması iki savaş arası dönemde zirveye çıkmıştı. Doğuştan suçlu bir canavar, dejenere biriydi. Lombroso bu kategoride 1793'ün teröristlerini ve kraliyet memurlarını, Komüncüleri ve anarşistleri sınıflandırmıştı. Paris Emniyet Müdürlüğü'nün antropometrik servisine ait arşivde (meşhur Bertillon Arşivleri) 41 anarşistin dosyalarını izleyen Torinolu bu antropolog incelediği kişilerin %31'inin tipik bir suçlunun tüm karakteristiklerine sahip olduğu sonucuna varmıştı. Başka bir çalışmada, Komüncülerden 50 tanesinin fotoğraflarını incelemiş ve %12'sinde suçlu tipini

50 Bordier, s. 297; Blankaert, s. 62.

51 Lombroso.

teşhis etmişti. Bu kişilerin salgının çekirdeğini oluşturduğu kanısına vardı. Bu bulaşıcı mikrop yatağı yok edilirse, toplum geri kalanların, yani "edinilmiş organik bozuklukları" olan suçluların eğitime tabi tutulmasıyla ilerleyebilecekti.[52] Kendisini toplumsal bir reformcu ve aydınlanmış bir akademisyen olarak gören Lombroso, devrim ("psikolojik bir fenomen") ile isyan ("patolojik bir fenomen") arasında ayrım yaparak, devrimin toplumsal çelişkilerden ve adaletsizliklerden kaynaklandığını, dolayısıyla haklı görülebileceğini, isyanın ise suçla ilişkili sapkınlıkla bağlantılı olduğunu söyler. *Political Crimes and Revolution* (Siyasi Suçlar ve Devrim) başlıklı çalışmasında Komün'ü "doğuştan suçluların" zararlı eylemleriyle provoke edilmiş isyanlar arasında sayar.[53]

19. yüzyılın sonunda Scipio Sighele ve Gustave Le Bon'un devrimci kalabalıklara dair analizinde Lombroso'nun izleri görülür. *The Criminal Crowd*'da (Kriminal Kalabalık, 1891) Sighele, Taine'in en ilham verici sözlerini alıntılayarak devrimi insanların "vahşi ve kana susmuş bir içgüdüyle" harekete geçerek "vahşi bir hayvana" dönüşen bir metamorfoz olarak tanımlar. "Alınteriyle çalışan dürüst işçileri ve emekçileri" aniden "bir sapkınlık canavarına" dönüştüren bu inutasyonun sebeplerine eğilir ve yapbozu çözen parçayı derhal bulur: bulaşıcı bir unsurun varlığı. Devrimler meydana geldiğinde, insanlar normal zamanlarda toplumun en karanlık derinliklerinde saklanan ve birikintinin dibinden yükselen çamur gibi beklenmedik bir anda yüzeye çıkan ajitatörler –deliler, dejenereler, alkolikler, suçlular, "itici insanlar" (*gente schifosa*)– tarafından zehirlenmektedir.[54] Gustave Le

52 Alıntılayan Darmon, s. 57.

53 Lombroso ve Lachi, s. 35. Bu konuda bkz. Villa, Lombroso'nun Fransız öğrencileri arasında kendilerini bu temaya adayanlar için bkz. Hamon ve Proal. "Doğuştan suçlu" teorisine ilişkin Fransızca tartışmalar için bkz. 1984, s. 97-131 ve Mucchielli, s. 58-79.

54 Sighele, s. 86-89.

Bon ise, suçlu atavizm tezini benimser. *Kitlelerin Psikolojisi* (1895) adlı eserinde devrimleri tarihsel bir gerileyiş (regresyon), "barbarlığa dönüş" ve bir "tekrarlayan sendrom" olarak ele alır ve eğer baş verdikleri anda bastırılmazlarsa, Fransa'yı 1793'ün terör ortamına savuracaklarını ileri sürer.[55]

Le Bon'un sosyal Darwinizmi ve Vacher de Lapouge'un öjeniği Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto ve Robert Michels gibi isimlerin elitist teorilerini şüphesiz etkilemiştir.[56] Mosca antidemokratik bir muhafazakârdı, Michels sonradan İtalyan faşistlerine katılmaya çalışacaktı, Pareto ise Mussolini'nin gözünde kendi rejiminin ideolojik öncüllerinden biri olacaktı. Mosca ve Pareto, Vacher de Lapouge'un ve Otto Ammon'un en uç formülasyonlarını eleştirdiler (bu arada Taine'e de hayranlık beyan ediyorlardı), ama aşağı sınıfların kendilerini özgürleştirme kapasitesinden yoksunluğu veya "elit grupların sürekli değişmesi"ni içeren daimi bir güç mücadelesinin içine sıkışmış "aristokrasiler" tarafından seferber edilmeye mukadder bir "lidersiz kitle" olmak dışında tarihsel bir fonksiyon üstlenememeleri üzerine tezler ürettiler.[57]

Sosyal Darwinizm ve öjenik, Robert Michels'i (1876-1936) sosyalizmden faşizme götürecek zorlu yolun önemli kilometre taşlarıydı. Weber'in yönetim üzerine yaptığı analize paralel olarak, bunlar kendisinin 1911 tarihli ünlü çalışması *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy* (Siyasi Partiler: Modern Demokrasinin Oligarşik Eğilimleri Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme) için zemin oluşturmuştur. Alman sosyal demokrasisinin bürokratikleşme süreci üzerine çok parlak bir analiz hakkında bir "oligarşinin demir kanunu" teorisini ortaya atar ve bunun her siyasi kitle partisinin kaçınılmaz kaderi olduğunu ile-

55 Le Bon 1995, s. 94, 100; Le Bon 1912, s. 651-653.

56 Sternhell 1997, s. xxxvi-xl.

57 Mosca, Pareto.

ri sürer.[58] Diğer bir deyişle, proletarya hiyerarşik ve sınıflı bir sistemde mahpus olmaya mahkûmdu, hiçbir zaman örgütlenerek kendisini özgürleştirmesi veya temsilcilerini demokratik bir biçimde kontrol etmesi mümkün değildi. Bu da Michels'in kitabında Gustave Le Bon hakkındaki iltifat dolu yorumları açıklar.[59] 1912 yılında Alman sosyal demokrasisinden koptuktan sonra Michels kendi tezini savunur, ki bunun kökenleri toplumsal Darwinizmde bulunabilir; aşağı sınıflar fiziksel ve biyolojik olarak daha aşağıdır ve kendisi de araştırmalarının bunu toplumsal seviyede doğruladığını iddia eder.[60] Sosyal Darwinizm, antropolojik kötümserlik ve siyasi elitizm birleşerek hem toplumsal eşitsizliklerin doğanın bir kanunu olduğu sonucunu hem de demokrasinin radikal bir biçimde reddini getirdi. Demokrasi artık ya toplumsal bir imkânsızlık ya da kitlelerin derinlemesine nüfuz etmiş doğasını yok sayan bir illüzyon olarak görülüyordu.

Nazi sentezi

Bu "sınıf ırkçılığı" ile modern antisemitizmin doğuşu arasında, artık dinî olmayan, ırksal bir bağlantı var mıydı? Irk antropolojisi ve kriminoloji kategorileri üzerinden toplumsal ve siyasi isyan algısı o zamanlar hızla çoğalan Yahudi nefreti stereotipleri ile aynı çağa aitti ama onlardan *ayrı* şeylerdi. 19. yüzyılın sonunda Kean-Martin Charcot'nun histeri üzerine yaptığı çalışmalar sadece kriminal antropoloji tarafından serserilerin ve grev yapan işçilerin sınıflandırılması için kullanılmakla kalmıyor, aynı zamanda "Yahudi karakterine" bilimsel bir açıklama getirmeye çalışan pek çok akademisyen tarafından da kullanılıyordu. İlk kez Charcot tarafından ileri sürülen

58 Michels, s. 295-303.

59 *A.g.e.*, s. 151.

60 Alıntılayan Mitzman, s. 323.

bir Yahudi sendromu olarak histeri vizyonu, kısa süre içinde tıp camiasında geniş kabul görmüştü.[61] Histeri, nevroz, psikolojik zayıflık, fiziksel deformite, istikrarsız sağlık ve epilepsi tipik Yahudi özellikleri olarak görülür olmuştu. Salpetriere Hastanesi'nde Henry Meige, Yahudi sendromu olan "gezgin nöropat"ın edebiyatta vücut bulmuş hali olarak tanımladığı "gezgin Yahudi" mitini yorumlamanın anahtarını keşfettiğini iddia etti.[62] Charcot'nun müritlerinden biri olan Léon Bouveret nevrasteniyi bilhassa Yahudiler ve Slav halklarında yaygın bir kalıtımsal hastalık olarak tanımladı.[63] Diğerleri bunu ya "Yahudi dehasının" ya da Yahudilerin fiziksel ve entelektüel dejenerasyonunun kaynağı olarak görüyordu. Antisemitizm bu eklektik klişeler deposundan ve Yahudi "antropolojik tipinden" oldukça fazla şey devşirmiştir. Akla gelen örneklerden biri, Edouard Drumont'un *La France juive* (Yahudi Fransa) eserindeki fiziksel Yahudi protresiydi. Burada kemerli burun ve nevroz, *fedor judaico*, yani Yahudi kokusu gibi daha arkaik özelliklerle bir araya gelmişti.[64] Ancak "Yahudi tipini" ırksallaştırmaya yönelik bu eğilim, asla yalnızca antisemitlerle sınırlı değildi. Katolik Dreyfusçu Anatole Leroy-Beaulieu, Yahudi dehasının varlığını tanımaya eğilimliydi ama yine de bir ırk olarak Yahudilerin hem psikolojik hem de fiziksel hatalarının altını çizmekten geri durmuyordu:

> Fiziksel güçleri ve kas canlılıkları nesilden nesile azalmıştır. Kanları fakirleşmiş, vücutları küçülmüştür. Omuzları ve göğüsleri dardır. Büyük Yahudilik merkezlerinden gelen pek çok Yahudinin solgun ve bodur bir görünüşü vardır. Pek çoğu bir tür ırksal piçleşme ve dejenerasyon özellikleri sergilemektedir.

61 Gilman, s. 78-79.

62 Meige, s. 343, 355.

63 Alıntılayan Rabinbach 1992, s. 156.

64 Drumont, cilt 1, s. 106-110.

Buradan hareketle "sıklıkla bu fiziksel dejenerasyona ahlâki dejenerasyon eşlik etmektedir," diye eklediğini de belirtelim.[65] Avusturyalı Siyonist bir doktor olan Ignaz Zollschans'a ve yüzyıl dönümünün en önde gelen dejenerasyon teorisyeni Max Nordau'ya göre bir Yahudi devletinin kurulmasının amacı, bilhassa Avrupa Yahudilerinde görülen bu ırksal dejenerasyon sürecini durdurmaktı.[66] Filistin'de yeni, canlı, "kaslı bir Yahudilik" (*Muskeljudentum*), Batı'nın büyük şehirlerindeki hastalık tarafından çoktan kemirilmiş olan, sürekli hasta rolü yapan, nevrotik Yahudi entelektüelinin yerini alacaktı.

Yahudi ötekiliğinin "ırksallaşması" toplumsal ve politik altüst oluşa paralel olarak ilerledi ama iki olay birbirinden ayrıydı. Antisemitizm özellikle Fransa gibi bir ülkede –en azından Dreyfus Olayı'na kadar– hem sosyalist solun hem de anticumhuriyetçi sağın kültürel bagajının suyu ve ekmeğiydi. Antikapitalizmin olgunlaşmamış bir formunun ideolojik ifadesi olan bu tarz bir antisemitizm –August Bebel'in "budalaların sosyalizmi" adını verdiği– Fransa'da, yani özgürlüğün ülkesinde, ciddi bir "devlet Yahudileri" (*juifs d'état*) kesiminin geliştiği bu ülkede bulunamayacak olan bir Yahudi devrimcisi imgesine indirgenemezdi.[67] Bu stereotiplerin "Yahudi bolşevizmi" imgesinde yoğunlaşması ve birleşmesi, 1917'deki Rus Devrimi ile 1918-1919'daki Alman ve Macar Devrimleri'nin bir sonucuydu. Eskiden birbirinden ayrı olan bu stereotiplerin –biri kültürel, diğeri ırk temelli– birleşmesi Yahudilerin bu ayaklanmalarda öncü roller oynamalarından kaynaklanıyordu: Leon Troçki, Yakov Sverdlov, Grigori Zinoviev ve Karl Radek Rusya'da; Rosa Luxemburg, Paul Levi, Ernst Toller, Gustav Landauer ve Kurt Elsner Almanya'da;

65 Leroy-Beaulieu, s. 190-191, 225.

66 Bacharach, s. 179-190; Schulte, s. 339-354.

67 Birnbaum 1992.

Bela Kun ise Hollanda'da bu rolü oynamıştı. 1917'den sonra Komün'ün histerik, doğuştan suçlu, yabani, kana susamış hayvanı, Yahudi devrimcisi rolüne büründü. Bu da hem karşı devrimin antisemitik diline (daha önce Churchill'den ve Thomas Mann'dan yapılan alıntılar bu spektrumun nispeten edepli örnekleridir) ve öte yandan da devrimci hareketlerin Nazi propagandası tarafından çok daha radikal biçimde ırksallaştırılması ve biyolojikleştirilmesine yol açtı. Devrimin bulaşıcı yatağı –Hitler'in sıklıkla atıf yaptığı "Yahudi mikrobu"– tespit edildiğinde, bunu yalnızca bastırmanın ırksal bir sürgün olmadan yapıldığında nizamı uzun süre tesis edemeyeceği zira ancak ırksal sürgünün meseleyi kökünden halledeceği inancı yayıldı. Dolayısıyla, işçi hareketinin yenilgisinden ve Alman toplumunu 1933'ten sonra "hizaya getirme" çabalarında yol alındıktan sonra bile, görev tamamen yerine getirilmemişti. Bu yüzden 1941'de SSCB'ye karşı verilen savaşta komünizmin yıkılması ve Yahudilerin yok edilmesi birbirinden ayrılamaz görevler olarak görülüyordu. Wehrmacht'ın Polonya, Litvanya, Ukrayna, Rusya ve Baltık devletlerine ilerleyişinin ardından *Einsatzgruppen*'in yani "hareketli özel birimlerin" Yahudilerin ve Kızılordu'nun siyasi komiserlerini katletmekle görevlendirilmiş olarak giriştikleri özel operasyonlar geldi (Çatışmanın ilk yılında 800 bin Yahudi ve 600 bin siyasi komiser yok edildi).[68]

Sadece Almanya'da antisemitizm faşizmin temel bir karakteristiği idi zira burada devrimci Yahudi imgesi bilhassa görünürdü. Ne 1922-1925'te İtalya'da ne de iç savaş sırasında İspanya'da, Mussolini veya Franco antisemitizme başvurdu. Almanya'da ise ta en başından itibaren antisemitizm karşıdevrimciliğin ve sonradan Nasyonal Sosyalist hareketin temel direklerinden biriydi. Antisemitizm nazizmin kendine özgülüklerinden biriydi ve evrimleştiği tarihsel bağlamın

68 Bartov 1996b, s. 131.

hem siyasi hem de kültürel unsurlarıyla bağlantılıydı. Savaş elbette 1917-1919 devrimleriyle birlikte bir tür katalizör işlevi gördü ama bu kendine özgülük Yahudi özerkliğine yönelik ırksal bir yaklaşım ile siyasi altüst oluşun biyolojikleştirilmesinin sentezinden ortaya çıkmıştı. Her iki unsur da 19. yüzyılın ikinci yarısında pek çok Avrupa ülkesinde görülebiliyordu ancak daha önce hiç bir araya gelmemişti. Yahudi ötekiliğine yönelik ırksal yaklaşım Batı Avrupa'nın bilim odaklı ve pozitivist kültürünün parçasıydı, politik altüst oluşun biyolojikleştirilmesi ise en etkili ideologlarını ve propagandacılarını Fransa'da Üçüncü Cumhuriyet'in başında, Komün döneminde bulacaktı. Böylelikle, her ne kadar nazizm Almanya için tipik denebilecek özellikler göstermiş olsa da, antibolşevizm ve antisemitizmi, ayrıca karşıdevrim ile ırksal yok etmeyi birleştirmesi kesinlikle Avrupalı bir durumdu.

"Irksal hijyen" üzerine ek

Nazizmin biyolojik ırksal yok etme operasyonunun ilk aşaması, zihinsel olarak hasta kişilere ve diğer engelli kategorilerine mensup insanlara ötenazi yapılmasını sağlayan "T4 Operasyonu"ydu. Bu iş savaşın başında başlamıştı ama 1941'de kiliselerin tepkisi yüzünden durmuş (veya en azından yavaşlatılmıştı) ancak o âna kadar 90 bin can almıştı bile.[69] Bu insanların yok edilmeleri, *Einsatzgruppen* katliamlarına ve toplama kamplarına da yol açan, Avrupa'nın ırksal yeniden modellenmesi projesinin temel taşıydı. Tamamen teknik açıdan bakılacak olursa, zihinsel hastalığa sahip kişilere ötenazi yapılması Yahudi soykırımının laboratuvarı olarak faaliyet göstermişti zira toplama kamplarında daha geniş ölçekte geliştirilecek olan gazla öldürme faaliyeti, ilk kez T4 Operasyonu'nda denenmişti. Bu cinayet metodunun ilk

69 Klee.

denemelerinde yer almış olan tıbbi ve idari personel sonradan öğrendiklerini uygulamak üzere Auschwitz'e transfer edilmişti. Raul Hilberg bu "psikiyatrik holokostu", "'Nihai Çözüm'ün hem kavramsal ve teknik hem de idari provası" olarak tanımlar.[70]

Ötenazinin bir toplumsal profilaksi yöntemi olması, Nazi biyopolitikasının kendine özgü bir yanıdır ve 20. yüzyıl tarihinde benzeri yoktur; ancak bu yöntem daha geniş anlamda Avrupa'nın ve tüm Batı'nın parçası olan bir kültürde derinlemesine yer alıyordu. Irk antropolojisi ve öjenik tüm Batı üniversitelerinde, özellikle de Anglosakson dünyada ve İskandinav ülkelerinde 19. yüzyılın sonlarından beri gayet yer edinmiş disiplinlerdi. Zihinsel engellilerin zorla kısırlaştırılması ABD'de ilk kez 1907'de Indiana'da, sonra ise 1909 ile 1913 arasında California, Kuzey Dakota, Wisconsin, Kansas, Iowa, Nevada ve Washington eyaletlerinde uygulanmıştı.[71] 1920'lerde benzer metotlar İsviçre, İsveç, Norveç ve Danimarka'da, sıklıkla Sosyal Demokrat partilerin yönettiği hükümetlerde sık sık uygulanmıştı. 1899'da Amerikalı araştırmacı W. Duncan McKim *Heredity and Human Progress*'i (Kalıtım ve İnsan İlerlemesi) yayımlamıştı, bu eserde ötenaziyi yalnızca tedavi edilemez hastalıklardan mustarip kişiler için "tatlı bir ölüm" sunma yöntemi olarak değil, aynı zamanda nüfusun "yapay seleksiyonu" için de, "insan ırkını geliştirme" yöntemi olarak da öneriyordu.[72] Naziler Amerikan öjenist Madison Grant'in *The Passing of the Great Race* (Büyük Irkın Ölümü, 1916) eserine hayranlık duyuyor ve 1925'ten beri tercümelerini yayınlıyorlardı.[73] 1910'da *Britannica Ansiklopedisi*'ndeki "Medeniyet" maddesi, insanlığın geleceği-

70 Hilberg, s. 757.

71 Pichot, s. 207-213.

72 Moriani (1999), s. 58.

73 Proctor 1988, s. 97-101; Kühl.

nin "kalıtım yasalarının uygulanması sayesinde muhtemelen ırkın biyolojik gelişimi" tarafından domine edileceğini ilan etmişti.[74] Bu makale 1945 yılında kaldırıldı, ama hem o zamanlar bilim camiasında öjenist teorilerin sahip olduğu meşruiyeti kanıtlıyordu hem de bunların Anglosakson toplumda ne kadar yaygın olarak paylaşıldığını gösteriyordu.

Sosyal Darwinizm ve öjenik, savaşı ırksal bir seleksiyon olarak da haklı gösteriyordu. Alman öjenist Otto Ammon'a göre savaş "enerji ve zekâya sahip üstün ulusların hak ettikleri üstünlüğü" garanti ediyordu. Orduyu, tüm genç ve eli silah tutabilecek olan erkekleri absorbe eden ve kısa bir savaştan sonra "en becerikli, en hevesli ve en dayanıklılarını seçen dev bir sünger" olarak görüyordu.[75] 1897'de Lord Wolseley, Londra Felsefe Topluluğu Kongresi'ni, "Savaş ve Medeniyet" başlıklı bir konuşmayla açtı ve bu konuşmada savaşı insanlığın en iyi unsurlarının zafere ulaşması olarak tanımladı.[76] 1911'de Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde İngiliz askerî uzman Sir Reginald Clare Hart iddialı bir biyolojik savaş teorisi geliştirmeye koyuldu ve Comte ile Spencer'ın naif pasifizminin aksine, savaşı gelişmenin bir aracı, insanlığın yenilenmesi için önemli bir fırsat olarak ele aldı; bu uluslararası alanda demografik bir dengenin kurulması için kaçınılmazdı. Vardığı bu sonuçta Hart "aşağı uluslara mensup varlıkların yok edilmesi için amansız bir savaşa" çağrı yaptı.[77] Bu tartışmaların bir yansıması, 1909'da ilk manifestosunda savaşı "dünyadaki yegane hijyen" olarak selamlayan İtalyan fütürizminde de görülebilir.[78] Sosyal Darwinizmin ilk (ve nadir) eleştirmenlerinden biri olan Fransız Jacques Novicow, "kolektif

74 Kevles 1995, s. 89.

75 Ammon, s. 317-318; Pichot, s. 59-60.

76 Alıntılayan Koch, s. 111.

77 Hart, s. 238; Pick, 1993, s. 80.

78 Marinetti; Richard, s. 34-37.

cinayeti insanlık için ilerleme davası" olarak gören bu doktrinin siyasi amaçlarını gayet zekice kavrar.[79]

Katolik Kilisesi'nin zorunlu kısırlaştırma politikalarına karşı çıktığı İtalya ve Fransa'da bile öjenistlerin teorileri çok yaygın olarak paylaşılmıştı ancak yine de Anglosakson dünyadakinden daha azdı. Cesare Lombroso'nun 19. yüzyılın sonlarında yaydığı sosyal Darwinizm buraya giden yolun taşlarını döşemişti. İtalya'da "toplumsal öjenik" konulu ilk kongre Milano'da 1924'te toplandı. 500 doktorun katıldığı bu kongrede "insanlığın ırksal olarak terbiyesi" (*viricultura razionale*) ve "ırkın biyolojik olarak geliştirilmesi" (*biofilassi*) gibi konular tartışıldı.[80] Mussolini rejimi ilk başta "biyolojik-Aryan"dan ziyade "ruhani-Romalı" ırkçılığı desteklemişti ama bu destek yine de Etiyopya Savaşı ve Nazi Almanyası ile ittifakın ardından çıkarılan 1938 tarihli ırkçı ve antisemitik kavramlara dayanak olan "ırksal hijyen" adına veriliyordu.[81] Fransa'da –Zola'dan Barrès'e pek çok yazarın öjenist temaları ve "dejenerasyon" fikrini yaydığı– öjeniğin başlıca propagandisti hâlâ Goerges Vacher de Lapouge'du. Lapouge *L'Aryen, son rôle social*'da (Aryan ve Sosyal Rolü, 1890) demokratik ve eşitlikçi modern toplumların kaosuna ve barbarlığına set çekmek için bir kitlesel kısırlaştırma kampanyası önerir. Sosyal Darwinizm tarafından tasvir edilen "doğal seleksiyon" bir *laissez-faire* politikasını ve liberal kapitalizmi savunuyordu, ama ona göre bunlar artık Batı dünyasında etkili değildi zira bu dünya kendi bağışıklık sistemini yaratmıştı. Dolayısıyla, planlı ırk seleksiyonuna yönelik bir öjenist politika benimsemenin zamanıydı zira bu, halihazırdaki hâkim trend durdurulmazsa bir gün mecbur kalınacak olan kitlesel yok etmenin önüne geçmek için yegâne yöntemdi. *Les Sélections so-*

79 Novicow, s. 3; Pichot, s. 54.

80 Pogliano 1984; Pogliano 1999.

81 Israel ve Nastasi.

ciales'te (Sosyal Seleksiyonlar, 1896) Lapouge yapay döllenmenin kullanmasıyla hem entelektüel hem de estetik olarak daha üstün bir insan türünün üretilmesini içeren bir projenin ana hatlarını çizer. "Zooteknik ve bilimsel üreme anlık, hayvansal üremenin yerini alacak," açıklamasını yapar.[82] 1935'te ölümünden kısa süre önce hitlerizmin kendi fikirlerinin bir pan-Cermenist karikatürü olduğunu teslim eder.[83] "Negatif" öjeniği –zorunlu kısırlaştırma ve hatta bir ötenazi politikası– savunan doktorlar azınlıkta olsalar da, aralarında çok bilinen, Nobel Ödüllü Charles Richet ve Alexis Carrel gibi isimler vardı. 1919'da Richet *Les Sélections humaines*'i (Beşeri Seleksiyonlar) yayımlar ve bu eserin 20. bölümü tamamen "anormallerin ortadan kaldırılması"na ayrılmıştır.[84] Carrel *Man, the Unknown*'da (Bilinmeyen, 1935) "uygun gazla donatılmış bir ötenazi kurumunun" kurulmasını önerir. Burası anormallerin yarattığı sorunları "insancıl ve ekonomik bir biçimde" çözecektir.[85] Carrel 1904'te ABD'ye yerleşti ve burada Rockefeller Vakfı'nda çalışarak Fransız faşizmi ile Amerikan öjeniği arasında bir tür sentez yarattı. 1941'de Fransa'ya dönerek Vichy rejimi tarafından kurulan Fransa Beşeri Meseleri İnceleme Vakfı'na müdür olur (Carrel, örgütün isminde "ırk" kelimesinin olmamasını "psikolojik gerekçelerle" açıklar). "Biyokrasi"nin icadını tasarladığı dönem bu dönemdir.[86]

Almanya'da öjenik bilhassa verimli bir toprak bulmuştu. Daha 19. yüzyılın sonlarında Ernst Haekel'den Ludwig Wolfmann'a pek çok antropolog ötenaziyi bir tür sosyal terapi olarak önererek öjenik ile Nordik ırkçılığın erken bir

82 Vacher de Lapouge 1896, s. 472. Bu konu hakkında bkz. Taguieff 1998, s. 126.

83 Alıntılayan Taguieff 1998, s. 143. Vacher de Lapouge'un nazizmin öjenik temellerine katkısı üzerine, bkz. Sternhell 1985 ve Hecht.

84 Carol, s. 169.

85 *A.g.e.*, s. 170.

86 Carrel, s. 235; Burrin, s. 356; Drouard.

sentezini sunmuşlardı. 1905'te Berlin'de Dr. Alfred Ploetz Irk Hijyeni Derneği'ni kurdu (*Gesellschaft für Rassenhygiene*) ve bu kurum kendi ilkelerini yaymak için bir dizi akademik dergiden yararlandı. 1927'de Weimar Cumhuriyeti yönetimi altında öjenik Kayzer Wilhelm Antropoloji, İnsan Genetiği ve Öjenik Enstitüsü'nün kuruluşuyla ciddi bir destek almış oldu. Burası araştırmayı merkezileştirerek zihinsel engelli, suçlu ve "ahlâken geri" bireylerin kısırlaştırılmasına dönük ilk planları geliştirdi. Enstitü ilk başta *Rassenhygiene* gibi ideolojik konotasyon taşıyan kavramlar için bilimsel terminolojiyi benimsemesinden de görüleceği gibi bilimsel kalmaya özen gösterdi.[87] Ancak 1930'dan itibaren öjenist teoriler ile *völkisch* tavır arasında bir sentez yapmaya çalıştı ve kimi üyeleri açıkça ırkçı bir tavır içine girdi.[88] Aslında 1930'lu yıllarda doktorlar Almanya'daki en Nazileşmiş profesyonel gruplardan biriydi.[89] 1933'te zorunlu kısırlaştırmaya ilişkin bir kanunun geçmesi çok az dirençle karşılaşmıştı.[90] Doktorlar, siyasi otoritenin kontrolü altında kadınları "ırkın üreticileri" rolüne indirgeyen bir aile planlaması politikasının geliştirilmesinde rol oynadı. Bunun devamı da zorunlu kısırlaştırma kampanyasıydı.[91] Elbette öjeniği Nazi ırk biyolojisiyle eşitlemek doğru olmaz. ABD ile İskandinav ülkelerindeki kısırlaştırma politikaları şüphesiz etik olarak kabul edilemez bir toplumsal profilaksiden kaynaklanır ama örneğin Nazilerin 1934'te Fransızların Ruhr bölgesini işgali döneminden kalma siyah askerlerle Alman kadınlardan doğmuş melez çocukları, yani "Rheinland piçleri"ni zorun-

87 Weindling, s. 257.

88 *A.g.e.*, s. 275.

89 Proctor 1988.

90 "Pozitif" öjenikten gönüllü kısırlaştırmaya ve 1933 tarihli zorunlu kısırlaştırma yasasının "negatif" öjeniğine geçiş üzerine bkz. Noaks, s. 86; S. Friedländer 1997, s. 39-40; Pollack, s. 80-81; Massin, s. 197-262.

91 Bock.

lu olarak kısırlaştırması olayında görüldüğü gibi ırkçı ideolojiden çok fazla etkilenmemiştir.[92] Benzer şekilde, ABD'de gerçekleştirilen kısırlaştırmalarla Nazilerin İkinci Dünya Savaşı'nda engellileri yok etmesi arasında ciddi bir fark vardır. Öte yandan, bu tarz eşitlemelerden kaçınılması gerekiyorsa da, Nazilerin teknik-bilimsel katliamları ile Avrupa ve ABD'de üniversite ve bilim kurumlarında önemli konumlarda bulunan pek çok doktor, psikiyatr, antropolog, etnolog ve biyolog tarafından onyıllardır geniş biçimde yayılan, ırkçı konotasyonları olan öjenist kültür arasındaki bağı fark etmek de önemlidir. Nazizme kendi dünya görüşünü inşa ederken önemli bir zemin sağlamış olan öjenik ve "ırk hijyeni" kavramları Batı kültürünün parçasıydı, Batı'nın liberal kurumlarına tatbik edilmişti ve her kesimden bilim insanı entelektüeller (milliyetçiler, liberaller, muhafazakârlar, hatta sosyalistler) nezdinde gayet ateşli temsilcilere sahipti. Bu gelenek, nasyonal sosyalizmin kendi antisemitizmini yeniden formüle ederken devşirdiği "bilimsel dil" geleneğiydi: Yahudiler "hastalık" yaratan bir "virüstü" ve onların yok edilmesi bir "profilaksi" operasyonu ve "temizlik" önleminin içine yedirilmişti.

1930'lu yıllarda uluslararası bilim camiası Nazi propagandasını ciddiye almadı. "Irk hijyeni" ile Nürnberg Kanunları arasındaki organik bağ, Alman öjenistlerle Anglosakson meslektaşları arasında bilimsel işbirliğine engel değildi. 1936'da Nazi rejimi çoktan ilgili kanunları çıkarıp binlerce zorunlu kısırlaştırmayı çoktan hayata geçirdiği sırada, Heidelberg Üniversitesi'nin en ünlü ve prestijli Amerikalı seleksiyonistlerden biri olan Cold Spring Harbor, New York'taki Center for Eugenicist Research'teki (Öjeni Araştırma Merkezi) laboratuvarın müdürü olan Prof. Harry Laughlin'e bir fahri doktora derecesi verdi. Laughlin yaptığı teşekkür ko-

92 Pollack, s. 81.

nuşmasında, bu tarz bir ödülden onore olduğunu ve bunu "Alman ve Amerikan bilim insanlarının öjeniği aynı şekilde anladığının kanıtı" olarak değerlendirdiğini söyledi.[93] Bu zaman dilimi, tarihçi Daniel Pick'in ileri sürdüğü gibi iki savaş arası dönemde hem İngiltere'de hem de ABD'de "ırk, öjenik ve dejenerasyon hakkında Nazi söyleminin muadilini" kolaylıkla bulabileceğimiz bir zaman dilimiydi.[94] André Pichot daha da ileri gider: "Hitler pek bir şey icat etmedi. Çoğunlukla zaten dolaşımda olan fikirleri alarak onları nihai sonuçlarına taşıdı. Ötenazi ve 'yaşanmaya değer olmayan hayatlara' dair derinlemesine fikirler o zaman gayet yaygındı."[95] Nazi suçlarının ve onlara ilham veren öjenist teorilerin tiksintiyle yerilmesi ancak *post factum* (her şey olup bittikten sonra) gerçekleşmişti.[96] Savaşın sonuna dek Nazi öjeniği ne gayriinsani ne de tuhaf kabul edildi, hatta –Yahudi bilim insanlarının çok büyük sayılarda göç etmesine rağmen– araştırma alanındaki işbirliğine engel olduğu dahi düşünülmüyordu. 1945'ten sonra nazizmin ağızbirliğiyle kınanması, önceki dönemlerdeki bu iyi ilişkileri maskeliyor. Anglosakson dünyada Mengele'nin muadili yoktu belki ama onun pratikleri genel olarak Batı kültüründe kök salmış bir ideolojinin uçlara kadar geliştirilmesinden ibaretti.

93 Kevles, s. 168; Kühl, s. 86-87; Pichot, s. 205-206.

94 Pick 1989, s. 238.

95 Pichot, s. 276.

96 Pick 1989, s. 238-239.

5

Yok Etme: Nazi Antisemitizmi

Bir soyutlama olarak Yahudi

Soyut ve gayrişahsi bir modernitenin cisim bulmuş hali olarak Yahudi imgesi, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Batı kültürünün tamamını etkisi altına aldı. Bu imgenin yayılması tüm kıtayı etkilese de, özellikle Yahudilerin en kalabalık, sosyoekonomik entegrasyonlarının ve kültürel asimilasyonlarının en derinlemesine gerçekleştiği yerlerde daha yoğun yaşandı. Yahudiler bir ölçüde geleneksel değerlerin yok olmasına sebep olan, bunun yerine anonim, soğuk, rasyonel, yabancılaştırıcı ve son tahlilde gayriinsani bir dünyayı ortaya çıkaran şehirli ve endüstriyel moderniteyi sembolize eder hale geldiler. En eski sosyalistler, özellikle de Fransa'da sıklıkla antikapitalizmle antisemitizmi birbirine eşitlerken, muhafazakârlar Yahudileri gelenek üzerine kurulu, aristokratik değerlerin engelle karşılaşmadan yayıldığı –bu, hiyerarşik toplumun ayrılmaz bir parçasıydı–, "doğal" düzenin kaybından sorumlu tutuyorlardı. Eski Dünya'nın demokratikleşmesi sürecinde gettolar ortadan kalkmıştı, kast

ve konum ayrımları giderek vatandaş statüsünün getirdiği tek tip ve gayrişahsi eşitlikle yer değiştiriyordu. Özgürleşen Yahudiler başarılarını bu modern, mekanik ve ruhsuz toplum temelinde inşa etmişti, ki bu toplum sanayi öncesi organik ve doğal "topluluğun" gerçek bir antiteziydi. Yahudiler gelenek, aidiyet duygusu ve derin yerel kökler yerine yasalarla tanımlanmış, eşit derecede soyut insanlık anlayışına göre uyarlanmış, finansın ve demokratik evrenselciliğin soyut, ekonomik rasyonalitesini temsil ediyordu. İster istemez "topluluğu" (*Gemeinschaft*) "toplumun" (*Gesellschaft*) karşısına koyan bu çatışmada, Yahudiler toplumun kimyasal olarak saf bir konsantrasyonu olarak görülüyorlardı. Gerçek Yahudiler, evrensel ve diğerlerinden farksız bir "Yahudi" kategorisiyle yer değiştirmişti. Yahudileri eski parya statülerinden kurtaran ve toplum içinde "normalize" eden, onları "diğer herkes gibi" vatandaşlar haline getiren ve ulusal bir topluluk içinde en azından sübjektif olarak eşit üyeler olmalarını sağlayan mutasyona, yeni bir tür negatif "ötekilik" eşlik ediyordu. Çağlar boyu toplumun marjında yaşayan yabancı hâlâ yabancıydı çünkü artık kendisi de, tuhaf bir şeye dönüşen ve geleneksel değerlerine hâlâ sıkı sıkıya bağlı bir milletin aleyhine olan bir moderniteyi benimsemişti. Kapitalist, şehirli ve endüstriyel bir dünyanın toplumsal ilişkilerine hâkim olan soyutlamanın vücuda gelmiş hali olarak Yahudi, kendi özelliklerinden sıyrılmış ve bir modernite metaforuna dönüşmüştü.

Yukarıdaki görüş sadece siyasi antisemitizm olarak ifade edilmiyordu. Aynı zamanda pek çok Batı ülkesinde geniş bir felsefi, ekonomik ve tarihsel literatürde de kendisine yer buluyordu. Georg Simmel –ki kendisi de Alman akademik dünyasında yıllarca antisemitik ayrımcılıktan mustaripti– *Philosophy of Money*'de (Paranın Felsefesi, 1900) Yahudiler ile para dolaşımı, modern "entelektüalizm" ve liberalizm

arasındaki bağlara dikkat çekmiştir. Yahudilerin "kendi içeriğiyle meşgul yaratıcı üretim yerine formel mantığın kombinasyonları içinde daha rahat hareket etme"[1] becerisini vurguladıktan sonra artık "tamamen köklerinden kopmuş" insanlar olarak paranın soyut rasyonalitesinin hükmettiği bir toplumun temsilcileri olduklarını ileri sürer: "Para şeylerle insanlar arasına girdiğinden, onlara şeylere herhangi bir dolaysız önem atfetmeden *sözde* soyut bir varlık imkânı tanır."[2]

Yüzyıl dönümünde Fransa'da saf bir soyutlama olarak Yahudi imgesi milliyetçiler ve antisemitler arasında olduğu kadar Dreyfusçüler arasında da yaygındı. Maurice Berrès'e göre Yahudi eşi benzeri olmayan bir mantıkçıydı ve "mantığı bir banka hesabı kadar keskin ve gayrişahsiydi".[3] Katolik Dreyfusçü entelektüel Anatole Leroy-Beaulieu Yahudi'yi "düşünceli bir imge", "sinir sisteminin kas sistemine hükmetmesiyle malul" bir birey olarak görür.[4] Yahudi sık sık nevrotik, hatta histeriktir ve fiziksel deformasyona uğramaya sözgelimi bir İngiliz'den veya bir Auvergne yerlisinden çok daha yatkındır: "Bir Yahudi'nin bir Yunan'ın güzel vücuduna veya bir İngiliz'in ince varoluşuna sahip olabileceğine inanmak gülünçtür."[5] Bu "fiziksel dejenerasyon" eğilimi oldukça etkileyici, hesaplı bir rasyonalite ile dengelenmektedir: "Yahudi zihni çok hassas bir araçtır, tamamen bir tartının netliğine sahiptir."[6] André Gide'e göre Yahudi zekâsı "harikulade organize, organize eden, kesin ve sınıflandırıcı"dır, bir fikri kavrayıp bir argümana bağlama işini tıpkı bir çekmecenin içindekileri düzenler gibi yapabilir. Ancak rasyonel becerinin bir de dezavantajı vardır: Yahudi "zihinlerin en anti-şai-

1 Simmel, s. 265.
2 *A.g.e.*, s. 601.
3 Alıntılayan Poliakov, cilt 2, s. 298.
4 Leroy-Beaulieu, s. 196.
5 *A.g.e.*, s. 193.
6 *A.g.e.*, s. 209.

ranesine sahiptir"[7] (bu görüş sonraları Sartre'ın *Yahudi Düşmanı: Antisemitin Portresi* eserinde de görülür).[8]

Bu görüş antisemitik literatürde yeniden formüle edildiğinde birbirinin antitezi olan Yahudi/Aryan ikiliğine varır. Edouard Drumont *La France juive*'de (Yahudi Fransa) ticari, hesaplı ve kafalı "İsrailli" ile tarımsal, kahramansı ve yaratıcı "Aryan"ı karşılaştıran ilk isimlerden biri olur.[9] Bu eser daha o zamandan milliyetçilik, ırkçılık ve antisemitizmi karşılaştırarak birbirlerine dolar. Fransız sosyalizmi ve antisemitizminden (Proudhon ve Toussenel), Katolik ve reaksiyoner Yahudi karşıtlığı (Bonald ve Barruel) ve yeni bilimsel ırkçılıktan ödünç alınmış çok farklı temalar üzerine inşa edilmişti. *La France juive* derli toplu ve iyi tanımlanmış bir "terapi" önerecek kadar ileri gitmiyordu ama Alman *völkisch* antisemitizmiyle birtakım yakınlıklar arz ediyordu.[10] İki savaş arası dönemde pek çok yazar Yahudi/Aryan antitezini çalışmalarının merkezine koydular. Céline *Bagatelles pour un massacre*'da (Bir Katliam İçin Ivır Zıvırlar, 1937) Yahudi entelektüelini yaratıcı bir ruhtan tamamen yoksun, esasen sanatı yozlaştıran "edebi bir robot" olarak tanımlar. Hiçbir şey Yahudi'ye "doğal unsurlara yönelik otantik, spontane duygudan" daha uzak değildir zira benliğine derinlemesine nüfuz etmiş mesleği onu "her şeyde standart olan her ne ise onu" aramaya iter, toplumda oynadığı hâkim rol de buradan gelmektedir, zira "modern medeniyet Yahudi'nin hâkimiyetinde gerek beden gerekse ruhun tamamen standartlaşması demektir".[11] Pierre Drieu la Rochelle en bilinen romanlarından biri olan *Gilles*'i (1939) bu temaya adamıştır. Romanda

7 Gide, s. 763.

8 Sartre (1954), s. 136, 137.

9 Drumont, s. 251.

10 Winock (1982), s. 117-44; Holz, s. 258-358.

11 Céline 1937, s. 183, 185.

soyut ve oldukça yapay Yahudi varoluşunu aktarmak için ironik bir formülasyona başvurur: "Bir Yahudi subay okulu veya Ecole Normale mezunu biri kadar korkunçtur."[12]

Almanya'da Yahudi/Aryan dikotomisi *Zivilisation* ve *Kultur* arasındaki çatışmaya denk düşer ve tüm "muhafazakâr devrim" teorisyenlerinin yazılarında etkisini gösterir. Oswald Spengler en ünlü kitabı *The Decline of the West*'te (Batı'nın Çöküşü, 1918) modern öncesi toplumların dindar ruhanilik ve *Kultur*'un temeli olan "bilgeliği" (*Weisheit*) ile sanayi ve şehir dünyasının ateizm kokan (*Intelligenz klingt atheistisch*) ve modern, rasyonel ama köksüz *Zivilisation*'un temelini oluşturan soyut "zekâ"yı karşılaştırır. Bilgelik kavramı düzenin dinden ve mitlerden doğduğu organik, doğal bir topluluğu varsayar. Anonim ve kozmopolitan metropollerde yeşeren zekâ ise "bilimsel teorilerle" dinin ve mitlerin yerini alır. Bu iki dünya arasındaki çatışma neden Yahudilerin *Kultur*'a tamamen yabancı olduğunu açıklamaktadır: "Yahudi Gotiği, şatoyu ve katedralin ne kadar yerli olduğunu asla anlayamamıştır; Hıristiyan da ne Yahudi'nin çok üstün olduğu neredeyse sinik zekâyı ne de 'finansal muhakeme'yi (*Gelddenken*) kavrayabilmiştir."[13]

Ekonomist Wener Sombart *Kultur* ile *Zivilisation* arasındaki çatışmayı pek çok çalışmasında yeniden formüle etmeye çalışmıştır, bu da zaman zaman "sanatçı" ile "burjuva", bazen de "kahraman halklar" (*Heldenvölker*) ile "tüccar halklar" (*Händlervölker*) ve nihayetinde Almanlar ile Yahudiler biçimi alır.[14] 1911'de Weber Protestan etiğiyle kapitalizmin ruhu arasındaki "seçici yakınlık" tezine meydan okumak ve modern kapitalizmin bir Yahudi icadı olduğunu savunmak amacıyla *Yahudiler ve Kapitalizm*'i yazar. Weber'e göre kapi-

12 Drieu la Rochelle, s. 100.

13 Spengler, s. 950.

14 Sombart 1913, s. 271-273.

talizm istikrarlı bir üretim sistemi ve rasyonel olarak kendisini yenileyebilen bir kâr arayışı üzerinde yükselir ve her iki kavram da Reform'dan ciddi güç elde etmiştir. Buna karşın Sombart, kapitalizmin kâr etmenin tüm etik sınırlamalardan azade bir piyasa ekonomisi olduğu vizyonunu işler. Kapitalizm işbölümü, üretimin rasyonel örgütlenmesi, uluslararası ticaret, finansal yatırım ve menkul kıymet borsasını ima eder; gelişimi büyük şehirleri, kitle toplumunu, varlığın evrensel olarak cisimleştirilmesini ortaya çıkarmış ve insanlar arasında gayrişahsi ilişkileri desteklemiştir. Sombart "Rasyonalizm hem Yahudiliğin hem de kapitalizmin temel karakteristiğidir," der.[15] Tüm bunlar *Kultur*'un organik bütünlüğüyle tamir edilemez bir kopuş yarattı, toprağın ve geleneğin içinde yoğrulan halkların hayatının bereketini sarstı, "sanatçının içgüdüsel hayalgücünü" yıktı ve sanayi medeniyetinin uzmanlarını tehlikeye attı, insanların uzuvlarını kopardı (*Teilmenschen*); sınırlı, tek yönlü zihinlerle, doğadan koparılmış ve mekanik, aşağılayıcı işler yapmaya indirgenmiş kişilere dönüştürdü. Kapitalizm "faydacı teleolojisi" (*Zweckbedachtheit*), hesapçı zihni, "ahlâki hareketliliği" (*moralische Beweglichkeit*) ve soyut entelektüalizmiyle burjuvaya yer açmak için sanatçıyı uzaklaştırır.[16] Hayatın bu şekilde rasyonelleştirilmesi, her zaman para dolaşımının soyutlamasına yatkın olmuş Yahudi psişesiyle uyumludur. Dolayısıyla kapitalizmin ve burjuva medeniyetinin yükselişi dünyanın Yahudileşmesiyle çakışır. Toplumun tamamı artık Yahudi'nin soyut ve hesapçı rasyonalitesiyle uyumludur. "Kahraman halklar" Yahudi modernitesi tarafından tahtından edildikten sonra kültürün tamamı geri döndürülemez biçimde yıkılır ve yozlaşır. Soyut rasyonalizm sanata ve edebiyata nüfuz eder. Sombart'a göre bu eğilimin oldukça anlamlı bir örne-

15 Sombart 1920, s. 242.

16 *A.g.e.*, s. 320-321, 327.

ği, Berlin Akademisi'nin direktörü olan ve "beyniyle resim yapan" meşhur Yahudi ressam Max Liebermann'dır.[17] Romantik antikapitalizme bulanmış bu antisemitizm derin bir kültürel kötümserlik içerir ve bu da özellikle Spengler için moderniteyi Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne denk bir "gerileme" haline getirir. Bu teşhisi, kültürün uğradığı dekadansı insanın yaşlanmasına veya doğanın kışın solmasına benzettiği natüralist metaforlarla yapar.

Bu ayaküstü özet, 19. yüzyılın son çeyreğiyle Birinci Dünya Savaşı arasında Avrupa'da geleneksel Yahudi karşıtlığının yerini alan ve daha sonra iki savaş arası dönemde Avrupa kültürünün temel bir parçası haline gelen yeni antisemitizmin kültürel arka planını çizer. Asla Almanya'yla sınırlı olmayan bu yeni Yahudilik algısı, yüzyıl dönümünde antisemitik milliyetçiliğin oldukça güçlü olduğu Fransa'da da yaygındı. Ze'ev Sternhell'in vurguladığı gibi, "Drumon ve Wilhelm Marr, Jules Guérin ve Marquis de Morès, Adolf Stöcker ve Avusturyalı Goerg von Schönerer, Vacher de Lapouge ile Otto Ammon, Paul Déroulède ile Pan-Cermen Birliği'nin lideri Ernst Hasse, birbirine ikiz kadar benzerler."[18]

Anglosakson dünyası bu yeni tür antisemitizme daha az bulaşmıştı ama ondan azade değildi. *Oliver Twist*'te Fagin'e hesapçı Yahudi özellikleri veren Dickens'tan, daha o zamandan ırksal çağrışımları olan bir imge olarak Yahudi'yi siyah ve beyaz adam arasında bir yerlerde gören Kipling ve Chesterton'a kadar İngiliz edebiyatından pek çok isim de bunu gösterir.[19] Ancak Anglosakson antisemitizminin asıl manifestosunu bulduğu yer, fabrika üretim bandının mucidinin yazılarıydı. *International Jew*'da (Uluslararası Yahudi, 1922) Henry Ford "Yahudi finansçıları" Anglosakson "fabrikatör-

17 Alıntılayan Lenger, s. 199.

18 Sternhell 1989, s. 32.

19 Steyn, s. 42-56 ve 31-41.

lerle" karşılaştırarak iki farklı varoluş biçimini benimsemiş imgeleri karşı karşıya koyar: "yapmak" için var olmakla "almak", sahip olmak için var olmak. Kâr arayışı Yahudilerde "vahşi, antisosyal ve yıkıcı" iken "WASP" patronlarda "meşru ve inşa edici"dir.[20]

Modern antisemitizm pek çok biçim alır ve temsil edenlerin kim olduğuna bağlı olarak nüanslara sahiptir ama Alman sosyolog Ferdinand Tönnies'in (1855-1936) klasik tanımındaki "topluluk" ile "toplum" karşıtlığı üzerine kuruludur. Bu tarz modern antisemitizm aşağıda özetlenen ikili bir şemayla ifade edilebilir:

TOPLUM	TOPLULUK
Aryanlar	Yahudiler
ruh	soyut zihin
tarım	sanayi
aristokrasi	burjuvazi
toprak	köksüzlük
ülke	şehir
onur	faydacı etik
nitelik	nicelik
somut	soyut
bilgelik	entelektüalizm
din	bilim
mitler, metafizik	hesapçı rasyonalizm
topluluk	bireycilik
halk	kitleler
yaratım	standartlaşma
kahraman	tüccar
ulus	vatandaşlık
milliyetçilik	kozmopolitanizm
geleneksel değerler	soyut evrenselcilik

20 Ford, s. 22-24.

Aryan/Yahudi dikotomisi milliyetçi kültürün temel taşlarından biri oldu ve ötekinin inşası ile negatif stigmatizasyonunda her zaman etkili oldu, milli kimlik de bu ötekiye karşıtlık vasıtasıyla oluşturuldu. Dreyfus Olayı bu süreçte ani bir sıçramaydı. 1914 savaşından önce Almanya özellikle de entelektüel seviyede bu modern antisemitizmden en çok etkilenen bölgelerden biriydi ama bu durum Avrupa bağlamında asla Almanya'ya özgü değildi. Kıta çapındaki bu kültürel magma ancak savaş sonrası ortamda kristalleşerek önce Nazi hareketinin, sonra da Nazi rejiminin temel taşı olacak *sui generis** bir antisemitizme dönüşecekti.

Rejeneratif bir şiddet

Birinci Dünya Savaşı Almanya'da, *Zivilisation*'un ilerleyişini durdurmak ve direnebilecek, kendisini yenileyebilecek ve "kahramanlık" ruhu (Amerikalı ve İngiliz) "ticari" ve (Fransız) evrenselci ruha galip gelebilecek *Kultur*'un haklılığını vurgulamak için kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak görülmüştü. Bu iki ruh da kozmopolit bir Yahudilik tarafından temsil ediliyordu ve bunlar bir anavatan kavramının bizzat kendisine temelden karşıydı – *Helden* (kahramanlar) *Händler*'e (tüccarlar) karşı ya da "1914 fikirleri" "1789 fikirlerine" karşı. Almanya'nın bu savaşa girerkenki zihin yapısı ile bu modern askerî çatışmanın gerçekliği arasındaki uyuşmazlık –savaşçının kahramanca ruhunun yerini rasyonalize olmuş orduların önceden planlı bir şekilde karşı karşıya gelmesine bırakması– yukarıda tasvir edilen modernite eleştirisini değiştirmek durumundaydı. Pek çok entelektüele göre bu savaş *Kultur*'un modern teknolojiyle barıştığı andı. Bu entelektüeller dekadansı pasif bir şekilde ele almayı bırakıp *Zivilisation*'a karşı açık isyana geçtiler ve ona kendi si-

(*) (Lat.) Kendine özgü, emsalsiz.

lahlarıyla direnme becerisi kazandılar. Kültürel kötümserlik "reaksiyoner modernizme"[21] döndü ve neoromantik kapitalizm eleştirisi "muhafazakâr devrime" dönüştü. Geleneksel topluluk nostaljisi yeni bir topluluğa, bir gelecek *Volksgemeinschaft*'ına yönelik ütopyacı hevese dönüştü. Weimar Cumhuriyeti Prusya İmparatorluğu'nu yeniden diriltmek için değil, Üçüncü Reich'ı kurmak için yıkıldı. Daha önce gördüğümüz gibi, Ernst Jünger 1920'li yıllarda yazdığı pek çok kitabında insanın doğayla erkeksi bir biçimde buluşmasının kaynağı olarak görülen savaşın estetik bir kutlamasına katkıda bulundu. Bu karşılaşmanın sonucu "işçi" (*Arbeiter*), Büyük Savaş'ın siperlerinde oluşan bir imgeydi. Jünger'e göre bu imge Alman ruhunun, otoriter, askerî ve teknolojik bir düzenle tanımlanan bir yeniden doğuşun vücuda gelmesiydi.[22] Yahudi, söylemeye bile gerek yok, bu "işçinin" en mükemmel antiteziydi. 1930'da Jünger "liberalizmin evladı" olarak yaftalayıp Alman milletine yabancı bir yaratık olarak tanımladığı ve bu milletin içinde yıkıcı bir unsur olarak hareket ettiğini ileri sürdüğü *Zivilisationsjude*'ye (medeniyet Yahudisi) yönelik eleştiri içeren bir deneme kaleme aldı.[23] Antisemitizm kültürel kötümserlikten reaksiyoner modernizme geçişte vazgeçilmez bir unsurdu. Metaforik Yahudi imgesi –Jünger tarafından ille biyolojik terimlerle tanımlanmamıştır– sayesinde kültürel antimodernizm teknik moderniteyle karıştı ve Aydınla karşıtı hissiyat teknik-sınai dünyayla barıştı. Kapitalizmin yaratıcı bir şey olduğu artık kabul ediliyordu ama ancak *Volk* ile irtibat halinde olursa, "Aryanize" olursa ve milli topluluğun bir enstrümanına dönüşürse. Aryan kanı taşıyan, kökleri Alman toprağında bulunan sanayi burjuvazisi yaratıcı güç haline geldi ve –asalak, tüccar

21 Herf.

22 Jünger 1989.

23 Jünger 1930; Evard, s. 113-114.

ve kozmopolit Yahudi burjuvazisinden farklı olarak– *Kultur* ile bütünleşti.

Weimar Cumhuriyeti'nde soyut evrenselciliğin temsilcisi gibi görülen geleneksel Yahudi imgesi, yenilginin Versailles'daki aşağılanmanın da radikalleştirdiği agresif, intikamcı bir milliyetçiliğin hedefi oldu. Coğrafyacı Karl Haushofer'e göre bu *Lebensraum* kavramı üzerinde yeniden düşünmenin başladığı noktaydı. Modern jeopolitiği eleştiren Haushofer bu kavramı "toprağa yabancı" ve sınırlı bir disiplin olarak görür, ayrıca *Volk*'un somut gerçekliğine karşın sınırları uluslararası kanunlarla belirlenen devletin soyut politik varlığına karşı çıkar. Devleti sınırları kanunla belirlenen bir şey olarak değil, halkının yaşam enerjisiyle oluşması gereken canlı, biyolojik bir organizma olarak tahayyül eder.[24] Başka bir deyişle, devlet sınırları artık hukuken tanımlanmış bir alanı değil, "yaşam alanı için irade (*lebendige Raumwille*) ürünü olan ve eski ulusal sınırların üzerinden ve içinden akan bir canlının kanına benzettiği (*Grenzdurchblutung*) organik bir süreci ifade eden "etnik zemini" (*Volksboden*) sınırlamalıdır.[25] Soyut rasyonalitenin temsilcisi olan Yahudi Haushofer için *völkisch* mekân kavramının negatif bir illüstrasyonu olarak hizmet eder. Yazıları gerçek Yahudilerle değil, "Yahudi olan her neyse" (*das Jüdische*), yani genel olarak moderniteye ilişkin bir isim olarak kullandığı bu sıfatla ilgilidir: liberalizm, sosyalizm, komünizm, hukuk, demokrasi, genel oy hakkı, uluslararası ticaret, büyük şehirler vs.[26]

1933'ten sonra antisemitizminin kökenleri ırksal değil, esasen kültürel olan Carl Schmitt de kavramsal bir tam tahakküm sisteminin inşasına katkıda bulundu.[27] İşe siya-

24 Haushofer 1986, s. 185-191.

25 Alıntılayan Diner 2000b, s. 26-48.

26 Alıntılayan Jacobsen, s. 31.

27 Schmitt 1933, s. 1; Gross (2000), s. 68.

si felsefesini antisemitik terimlerle yeniden formüle ederek başladı. Artık Yahudileri, "yasallık" (*Legalität*) ve eşitlik (*Gleichheit*) kavramlarına dayanan ve Nasyonal Sosyalist devletin üzerinde yükseldiği "meşruiyet" (*Legitimität*) ve "homojenliğe" (*Gleichartigkeit*) yabancı olan "normatif düşüncenin" (*Gesetzesdenken*) taşıyıcıları olarak görüyordu. Schmitt şöyle der: "Topraksız, devletsiz ve kilisesiz, sadece 'kanunla' yaşayan insanlar var; normatif düşünce bu kişilerin rasyonel bulduğu tek şey; buna karşılık tüm diğer tür düşünceler anlaşılmaz, fantastik ve gülünç olarak görülüyor."[28] Ona göre 1918'de Kayzer Wilhelm'in imparatorluğunun sona ermesi, monarşik kurumlara dayalı "somut" siyasi düzenin yerini "kanun lordlarının kralı kendi tebaaları yaptığı" (*Die Herren der Lex unterwerfen den Rex*) soyut ve köksüz bir demokrasinin ve "kanunun hâkimiyetinin" (*Herrschaft des Gesetzes*) alması anlamına geliyordu.[29] Weimar döneminde monarşinin benimsediği somut siyasi düzenden geriye hiçbir şey kalmadı. Schmitt, cumhuriyeti omurgasız bir çoğulculuğun argümanlarıyla ve kaosla paralize olmuş demokratik bir sistem olarak değerlendirir. Yahudiler normativitenin ve soyut, topraktan arındırılmış hukuki rasyonalizmin temsilcileri olarak eski emperyal düzenin "dağıtılmasında" kilit bir rol oynadılar (Weimar Anayasası'nı yazmaktan sorumlu kişi elbette Yahudi bir yargıç olan Hugo Preuss'tu). Nasyonal Sosyalist rejim döneminde restore edilen "somut" politik düzenin merkezinde soyut ve formel "hukuk" (*Gesetz*) değil, *Nomos*, yani anlam vardı ve bu kavram Yunanca etimolojisinden tercümesi itibariyle sadece kurumlara indirgenemeyecek olan, siyasi süreçleri ve alanı örgütleme süreci olarak anlaşılan bir norm anlamına geliyordu.[30]

28 Schmitt 1993, s. 9-10.

29 *A.g.e.*, s. 15.

30 *A.g.e.*, s. 25.

Schmitt 1936'da Üçüncü Reich yargıçlarının katıldığı, "Yahudi ruhu"nun (*jüdischer Geist*) Alman hukuku üzerindeki kötü niyetli ve yozlaştırıcı etkisini kınama amacıyla yapılan bir kongreyi yönetti. Burada katılımcılara, hukuku kabuk bağlamış tüm liberalliklerden arındırmalarını ve yeniden *Volk*'un kalbinde organik bir nirengi noktasını yaratmalarını salık verdi. Yahudi imgesini tıpkı Haushofer'in yaptığı gibi modernitenin tüm negatif unsurlarıyla (kendi zihninde) özdeşleştiriyordu. Dolayısıyla yazılarında "Yahudi" basitçe bir metafora dönüşür. Örneğin Schmitt, Avusturyalı hukuk felsefecisi Hans Kelsen'den "Yahudi Kelsen" diye bahseder ve "'Yahudi' kelimesinin kullanımı bile yararlı bir şeytan çıkarmaya yol açar," der.[31] 1938'de Hobbes üzerine yazdığı denemede, Yahudileri liberal gelenekle özdeşleştirdiğini yeniden belirterek modern anayasacılığı bir Yahudi icadı, Spinoza'dan Moses Mendelssohn'a ve Friedrich Julius Stahl'a uzanan bir dizi yazarın işi olarak gördüğünü bir kez daha dile getirir.[32] Schmitt 1937'den İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar uluslararası hukukun ölüm fermanını imzalayacak olan ve geleneksel *jus ad bellum* (savaşı başlatma hakkı) ve *jus in bello* (savaş sırasındaki kanun) kavramlarının tüm anlamlarını kaybedeceği ve yerini kat'i "düşman"a (veya Jünger'in varoluşçu terimiyle, "Öteki"ne) bırakacak olan "topyekûn savaşı" teorize eden bir dizi metin kaleme alır. Bu analizden vardığı sonuç, savaşın –modern yok etme savaşı– bir politikayı hayata geçiren yok etme pratiği olduğudur.[33] Nisan 1939'da Almanların Çekoslovakya'yı işgali sırasında Schmitt Alman *Grossraum*'u, yani Alman hükümranlığının "geniş alanı" kavramıyla Yahudi kökenli bir "evrenselcilikle" ilişkilendirdiği uluslararası kanun arasındaki giderilemez karşıtlık üzerine

31 Schmitt 1936, s. 28; Gross, s. 129.

32 Schmitt 1982, s. 106-108.

33 Schmitt 1988a, s. 235-239.

bir makale yazar.[34] 1941 tarihli "Halkların Geniş Alan Düzeni" ("*Völkerrechtliche Grossraumordnung*") başlıklı denemede *Grossraum* kavramının ilk anlamıyla alınmaması, yani sadece "geniş" ve "alan" kelimelerinin birleşimi olarak anlaşılmaması gerektiğinde ısrar eder. Bu ifadeyi sadece niceliksel değil, aynı zamanda *niteliksel* olarak yorumlar ve yüzyılın başında Ratzel tarafından geliştirilmiş *Lebensraum* kavramıyla ilintilendirir: "yaratıcı" (*schöpferische*) bir alan.[35] Bu kavrama, liberal coğrafya ve hukuk kavramları tarafından yaratılmış "boş alanlar" ve "düz sınırlar" gibi şeylerle alakası olmayan somut bir içerik –"toprak, arazi"– kazandırmak gerekiyordu. Bu kavramlar ister istemez en tutarlı biçimde Yahudiler tarafından temsil ediliyordu zira köksüzlükleri kendine özgü bir siyasi varoluş halinde tezahür ediyordu. "Bir halkın, kendi düzeni ve kendi ekme biçme emeği tarafından biçimlendirilen (*gestalten*) toprakla –somut güç biçimlerinin kaynağı olan toprakla– ilişkisi Yahudi zihni için anlaşılmaz bir şeydir."[36] Kısacası, Schmitt'in vizyonundaki *Grossraum* son derece varoluşçu bir yapıya sahipti: Yaşamsal bir ihtiyaçla bağlantılı bir "fetih" olarak görülen mekânı ima ediyordu. Ratzel'den alıntı yaparak "Bir mekâna hâkim olmak (*Raumbewältigung*) varoluşun tüm hamlesidir," diye yazar.[37] Nasyonal sosyalizmin misyonu, bu "somut düzen (*Ordnung*) ile yerelleşmenin (*Ortung*) kombinasyonu" üzerine kurulu Alman İmparatorluğu'nu kurmaktı.[38] Alman kökenli *Jus terrendi* (araziye zorla hükmetmek) kavramına karşı Yahudi kökenli *Jus scriptum* (yazılı kanun): Schmitt'in erken dönem *nomos*u toprağında kök salmış bir halkla ilintiliydi.[39]

34 Schmitt 1988b, s. 295.

35 Schmitt 1991, s. 79; Ratzel, s. 67.

36 *A.g.e.*, s. 79.

37 *A.g.e.*, s. 79; Ratzel, s. 12.

38 Schmitt (1991), s. 81.

39 Wismann, s. 48.

Diğer bazı isimler ise, yeni antisemitizmi bilimsel terimlerle yeniden tanımlıyordu. Üniversitelerde Nazi akademisyenler, ana hedefi "Yahudi bilimi" olarak yaftalanan Einstein'ın görelilik teorisi olan bir "Alman fiziği" (*deutsche Physik*) türettiler. Philip Lenard'a göre bu teorinin başlıca özelliği "eterin ortadan kaldırılması",* böylelikle fiziğin sezgisel olarak açık seçik (*anschaulich*) doğa imgeleri yerine soyut birtakım eşitliklerle açıklanmasıydı.[40] Johannes Stark dogmatik ve indirgemeci "Yahudi" bilimiyle pragmatik, tümevarımcı ve deneye bağlı "Nordik" bilim arasındaki büyük farka dikkat çeker.[41]

Nazi antikomünizmi soyutlamayı reddetme ve ötekiliği biyolojikleştirme mantığını aynen takip eder: Yahudiler komünist hareketin beynini oluşturmuştur ve uluslararasıcılık saf, ari *Volksgemeinschaft*'ı yok eden soyut evrenselciliğin ve kozmopolitizmin yeni bir biçimiydi. Rosa Luxemburg, Karl Radek, Grigori Zinoviev ve Leon Troçki gibi devrimci "vatansız" Yahudi figürler, Marksist kültürün köksüz ve topraksız (*bodenlos*) evrenselciliğini temsil eder.[42] Hitler'e göre Yahudiler ve Marksizm eşanlamlı terimlerdi.[43] Yeni rejimin kamuoyu önündeki ilk eylemlerinden biri 1933'te Almanya'daki bellibaşlı şehirlerde Yahudi, Marksist ve antifaşist kitapların yakılmasıydı. Berlin'deki en önemli yakma törenine Joseph Goebbels bizzat katıldı ve Humboldt Üniversitesi'nin önünde toplanmış kalabalığa vakur bir üslupla "Yahudi entelektüalizmi çağının" sonunu ilan etti.[44]

(*) (Işıklı) eterin ortamın varlığı için gerekli olan boşluk doldurucu olduğunu ve kütleçekim kuvvetinin yayılmasını sağladığını öne süren "eter teorisi" kastediliyor. Einstein'ın görelilik teorisinden sonra modern fizikte kullanılmaz olmuş ve yerini daha soyut modellere bırakmıştır – e.n.

40 Alıntılayan Beyerchen, s. 88-89.

41 Stark ve Müller; Beyerchen, s. 132-133; Israel ve Nastasi, s. 310-311.

42 Traverso 1997c.

43 Kershaw 1998, s. 362; S. Friedländer 1997, s. 178-180; Burleigh 2000, s. 90-94.

44 Goebbels 1971, s. 108.

Kısacası, nazizmin en temel özelliklerinden biri (Yahudi) soyut hukuki formları, toprak, ırk, "yaşam alanı", irade vs. gibi kavramlara yönelmiş bir "somut düşünce şemasıyla" (*konkretes Ordnungsdenken*) yıkmasıydı.[45] *Zivilisation* ile *Kultur* arasındaki eski dikotomi artık yeniden formüle edilebilirdi:

ZIVILISATION	KULTUR
Yahudilik	Almanlık
Devlet	imparatorluk (*Reich*)
Kanun (*Gesetz*)	normlar (*nomos*)
Kontrat	Alman sadakati
Eşitlik	hiyerarşi, "homojenlik"
Hukuksallık (*legalite*)	meşruiyet
Evrenselcilik	halk (*Volk*)
Uluslararası hukuk	Geniş Alan (*Grossraum*)
İnsanlık	doğa
Vatandaşlık	atasal değerler
Fransız devrimi	tarihsel haklar
Dünya devrimi	Üçüncü Reich
Komünizm	*Volksgemeinschaft*
Demokrasi	otorite
Çoğulculuk	karar
Toprak	"yaşam alanı" (*Lebensraum*)
"Yahudi zihni"	Nazi *Weltanschauung* (dünya görüşü)
Soyutlama	deneyim
Dogmatizm	pragmatizm
"Yahudi" bilimi	"Nordik" bilim

Böylece nazizm *Zivilisation* kavramı için bir metafor ve saf bir soyutlama olarak Yahudi imgesini devraldı. Bu açıdan 19. yüzyıl antisemitizminin bir çocuğuydu. *Kavgam* siyasi

45 Diner 2000c, s. 49-77.

modernitenin her tezahürüne Yahudi karakteri atfeden antisemit literatürden alınmış şeylerle tıka basa doludur. Bununla birlikte, nazizmin kendine özgü yanları –hem geleneksel ırkçı milliyetçiliğin hem de "muhafazakâr devrimin" ötesine geçen– antisemitizmi son derece uç bir şekilde *biyolojize etmesinden* kaynaklanır.[46] Eski dinî Yahudi karşıtlığının Haçlı ruhu, "bilimsel" antisemitizmin soğukluğuyla kombine edilmiştir ve İkinci Dünya Savaşı'nın sınai yok etme ve pogromlarının veya kaba şiddet ile idari katliamın karması ortaya çıkmıştır. Modern dünyanın "dekadansına" karşı isyan bizzat bu modernitenin araçlarını ele geçirir –sanayi, bilim, teknoloji– ve sorumluluğu olan herhangi bir imgeyi ortadan kaldırmaya odaklanır. Nazizmin negatif hedefleri –antiliberalizm, antibolşevizm ve karşı Aydınlanma hissi– "inşacı" girişimleriyle –ırksal devlet, "yaşam alanının" fethi– birleşir ve tek bir Yahudi karşıtı Haçlı seferini ortaya çıkarır. Bu savaş devletin hukuki enstrümanlarıyla (Nürnberg Kanunları), ordunun yıkıcı gücüyle (SSCB'ye karşı verilen yok etme savaşı) ve modern sanayinin imkânlarıyla (toplama ve yok etme kampları) verilmiştir ama gerekliliği bilimden ödünç alınan argümanlarla inşa edilir. Hitler 1942'de "Yahudi virüsünün izini sürmek dünyada yapılmış en büyük devrimlerden biridir. Bugün verdiğimiz savaş geçtiğimiz yüzyılda Pasteur ve Koch tarafından verilmiş savaşla aynı yapıdadır. Yahudi virüsü ne çok hastalığın kaynağıdır!" der.[47]

Doğa üzerine kurulu mistisizm, antihümanist irrasyonellik ve (fetih yoluyla) toprağa dönüş kavramına odaklanan kurtarıcı mit; bir dezenfeksiyon, saflaştırma, yani kısaca "ekolojik" bir önlemle temsil edilen bir soykırım politikasına yol açtı. İnsanlığın soyut bir formunu cisimleştiren Yahudiler doğanın korunması adına ortadan kaldırılmalıy-

46 Dupeux, s. 201-21; Sternhell 1989, s. 20.

47 Hitler 1952, cilt 1, s. 321.

dı.[48] Ortadan kaldırılmaları homojen bir insan ırkını öngören doğanın kanununa ulaşmak için gerekliydi. 1941'de ideolog Theodor Seibert *Völkischer Beobachter*'de (Halkın Gözlemcisi) yazdığı bir makalede SSCB'ye ve Yahudi bolşevizmine karşı verilen mücadelenin batıda Fransa ve Büyük Britanya'ya karşı verilen savaşla hiçbir ilgisi olmadığını, çünkü bunun "ölümüne düşmana" karşı verilen bir savaş olduğunu açıklar.[49] İleri sürdüğü tez *rejeneratif* antisemitizmin tüm unsurlarını içermektedir.[50] 1939'da Hans Kohn şöyle yazar:

> Nasyonal Sosyalistler tarafından geliştirildiği şekliyle ırk teorisi, Alman halkının *corpus mysticum* (mistik beden) ve ordunun ruhban sınıfı olduğu yeni bir natüralist din anlamına gelmektedir. Tüm aşkın ve hümanist dinlere temelden karşı olan bu biyolojik determinist yeni inanç, ister Hıristiyan ister rasyonel olsun, diğer tüm insan kavramsallaştırmalarına karşı verilen sürekli topyekûn savaşta halka muazzam bir güç verir. Düşman "Anti-Reich"i (*Gegenreich*) temsil eder; bu da Reich'ın kendisi kadar mistik ve efsanevi bir kurgu haline gelir; birine akla gelebilecek, tüm erdemler yüklenmişken, diğerine akla gelebilecek, hatta bazen akla dahi gelemeyecek tüm ahlâksızlıklar yüklenmiştir. Bu pozisyonun zayıflıklarından biri, Reich'ın sabit bir faktör olmasına karşın, Anti-Reich'ın koşullara göre değişken bir faktör olması, bir ânın siyasi gerekliliklerinin başka bir ânınkinden farklı bir düşman yaratabilmesidir. Burada Şansölye Hitler, Yahudileri Reich karşıtı olarak işaret ederek ve tüm düşmanlarını Yahudilikle özdeşleştirerek dâhiyane bir hamle yaptı. Böylece günün tesadüfi düşmanının, Rusya ve komünizmin, Büyük Britanya ve demokrasinin, Fran-

48 Pois.

49 Siebert (1941), Pois (1993), s. 175.

50 S. Friedländer 1997, s. 87.

sa ve ABD'nin, Başkan Roosevelt ve kapitalizmin, kısacası somut bir durumda Alman isteklerinin yerine getirilmesinin önünde somut bir engel teşkil eden herkesi şeytanın bir aracı olarak, Reich'ın kurtarılışına doğru yapılan yürüyüşe engel olan kişiler olarak gösterebildi.[51]

Siyasi varlıklar olarak tanımlanan insanların yaşadığı bir dünyaya değil, doğrudan türlere uygulanacak bu ırksal siyaset kavramı, (Foucault'nun izinden gidersek) pekâlâ biyopolitik olarak tanımlanabilir, çünkü amacı bedenlerin ve doğal hayatın yönetimiydi.[52] Siyaset bilimi terimleriyle söylenecek olursa, böyle bir doğa kavramı totaliterdir, çünkü siyasetin bir çatışma ve çoğulculuk alanı olarak, biyolojik alandan üstün ve ondan özgürleşmiş bir kamusal alan olarak bastırılmasını öngörür. Hitler kendisini bu Nasyonal Sosyalist doğa dininin peygamberi olarak görüyordu ve Ocak 1939'da yeni bir dünya savaşı durumunda Avrupa'daki Yahudilerin yok edileceğini ilan etmesi kesinlikle kehanet niteliğindeydi.[53] Antisemitik şiddet, nasyonal sosyalizmin eskatolojik beklentilerini yerine getirmeyi amaçlayan özgürleştirici bir Haçlı seferi görünümünü aldığı ölçüde, Raymond Aron'a göre, "kaybolmuş bir inancın yerini doldurarak" ve "insanlığın kurtuluşunu uzak bir gelecekte, henüz yaratılmamış bir toplumsal düzen biçiminde" konumlandırarak insanları ele geçiren bir doktrin, "siyasi bir din" olarak tanımlanabilir.[54] Nazizm, temel ilkesi Aydınlanma'nın ve sekülerleşmenin tüm hümanist felsefesinin radikal bir reddi olan bir "siyasi din"di. Bununla birlikte, nazizmin regeneratif antisemitizmi, nazizmin deccale karşı nihai saldırıyı üstlendiği önceden belirlenmiş bir dramada, Hıristiyan Yahudifobisinin gereklerinin yerine ge-

51 Kohn, s. 69.

52 Agamben, s. 164-165.

53 Kershaw 2000, s. 252.

54 Aron, s. 926.

tirilmesine indirgenemez. Hıristiyanlığın bazı unsurları Nazi *Weltanschauung*'una (dünya görüşüne) eklenmiş; böylelikle bu dünya görüşü Hıristiyanlıktan miras alınmış eskatolojik tavırların (kıyamet, kefaret, binyılcılık) modern ve dünyevi ve aynı zamanda bilimsel (saflaşma ırksal biyoloji, seleksiyon ve öjenik açısından anlaşılmıştır) ve siyasi unsurlarla (*Lebensraum*'un fethi, bolşevizmin ortadan kaldırılması) karıştığı senkretik bir karakter kazanmıştır.[55] Bu unsurların karışımı, kendisinden önceki tüm ırksal ve antisemitik nefrete dair ideolojik kodifikasyon biçimleriyle karşılaştırıldığında eşi görülmemiş radikallikte yeni bir şey ortaya çıkarmıştır.

Yahudi modern dünyanın soyutluğunu vücuda getiriyorsa, antisemitizmin biyolojizasyonu moderniteye karşı modern bir isyanın kilit kavramıydı. Eğer Yahudiler kapitalizmin soyut toplumsal ilişkilerinin cisimleşmesi olarak görülüyorsa, bu ilişkilere karşı verilen mücadele Yahudilerin yok edilmesiyle kazanılabilirdi. Eğer *Zivilisation* para, finans, hesap kitap, takas, borsa, anonim kentler, eşitlikçi ve köksüz evrensellik, Yahudi figürünün sentezini ve "biyolojik" olarak saf kristalizasyonunu oluşturduğu bir değerler bütünü demekse, yine *Zivilisation*'un somut biçimlerinin (sanayi, emeğin örgütlenmesi, "üretim" sistemi) yardımıyla Yahudileri ortadan kaldırarak yok edilebilirdi. Kapitalizmin cisimleşmiş hali endüstriyel yöntemlerle (ölüm üreten bir fabrika) yok edilecekti.[56] Fetişleştirilmiş bir toplumsal figür haline gelen ve modern dünyanın biyolojik bir metaforu olan Yahudi, rejeneratif reaksiyonun katalizörüydü: Yahudi'nin yok edilmesiyle teknoloji yeniden üretilebilir ve doğanın hizmetine sunulabilirdi. Dolayısıyla doğa dini veya başka bir ifadeyle Nasyonal Sosyalist biyopolitika, Aydınlanma karşıtı duygular ile bilimcilik arasında, karanlık ile teknoloji arasında, arkaik mitoloji

55 Mayer 1990, s. 114-135.

56 Postone, s. 242-254.

ile totaliter düzen arasında, Ortaçağ zulümleri ile ırksal biyoloji arasında ve Yahudilere yönelik pogromlar ile onların bir mezbahadaymış gibi soğuk, gayrişahsi ve mekanik bir şekilde ortadan kaldırılması arasında bir sentez gerçekleştirebilen gerici bir modernizm biçimi olarak sunuldu.

Rejeneratif antisemitizm –ki nihayet İkinci Dünya Savaşı çerçevesinde geniş bir soykırım operasyonuna yol açmıştır– nasyonal sosyalizmin tarihsel özgünlüğünü anlatan ipucudur. Bu soykırım Alman tarihinin (ayrıca bu ülkenin moderniteye ve milli birliğe ulaşmasının kendine özgülüğünün) bir ürünüydü ve Nazilerin dünya görüşünün üzerinde yükseldiği bir sütundu. Pek çok tarihsel faktör Alman antisemitizminin radikalleşmesine katkıda bulundu ve onu gücü ele geçirmeyi başaran bir siyasi hareketin ideolojisi haline getirdi: Ancien Régime'in siyasi yapısının en az 1918'e kadar hayatta kalması, 19. yüzyılın son çeyreğinde sanayileşme ve toplumsal modernleşmenin yoğun, hızlı ve yıkıcı etkileri, Kayzer Wilhelm'in Reich'ının yenilmesi ve çöküşüyle gelen toplumsal ve siyasi kriz, bu rejimin yerine geçen cumhuriyet kurumlarına içkin kırılganlık ve Almanya'nın daha 1918'de ülkeyi devrim ile karşıdevrimin arasında bir yere (bir "Avrupa İç Savaşı") konumlandıran jeopolitik konumu. Ancak tüm bunlardan bu tarihsel koşulların Almanya'yı Batı'dan izole ettiği ve ayrı, "özel bir yola" soktuğu sonucunu çıkarmak hatalı olur.[57] Aksine, bu koşullar bu ülkeyi hepsi Avrupa'nın dört bir yanında var olsa da başka yerlerde ya sessiz kalan ya da toksik bir bileşime girmeyen bir dizi unsuru – milliyetçilik, ırkçılık, antisemitizm, emperyalizm, antibolşevizm, antihümanizm, Aydınlanma karşıtı hissiyat– sentezleyen, Batı'nın bir laboratuvarı yaptı.

57 Kershaw 1998, s. 132-133. Sonderweg'in sistematik bir eleştirisi için bkz. Blackbourn ve Elcy. Tüm tartışma Finchelstein'da çok iyi özetlenmiştir, 1999b.

6

Sonuç

Bu jenealojik çalışma Nazi şiddetini Avrupa tarihinin uzun dönemli bağlamına oturtsa da, bu şiddetin kaçınılmaz bir şekilde acımasız ve ölümcül bir nedensellikle Avrupa tarihinden doğduğunu ileri sürmüyor. Auschwitz Batı medeniyetinin bir ürünü olsa bile, bunu bu medeniyetin doğal bir sonucu olarak görmek aşırı derecede basitleştirici bir yorum olurdu. Auschwitz daha ziyade bu medeniyetin *patolojik* bir dışavurumu olarak yorumlanabilir. Yapmamız gereken, Nazi kıyımını mümkün kılan unsurların üst üste gelişini kavramaktır. Bu suç meydana gelmiştir ve meydana geldiği zihinsel araziye ışık tutmakta, bize kurbanları, katili, suç ortaklarını, suçun arkasındaki motivasyonu ve suçu işlerken kullanılan araçları anlamak için soruşturma yapan dedektifler gibi kullanılabilecek gerekli kanıtları göstermektedir.[1] Bu çalışmada dedektif soruşturması paradigması, nazizmin bıraktığı kör edercesine görünür "ipuçlarının" analizi için uygulanmıştır.[2] Kurbanları (en başta Yahudiler,

1 Bu, savaş sonrası ilk yıllarda kaçınılmaz olarak şematik olmasına rağmen Kracauer'in benimsediği yöntemdi.

2 Ginzburg, s. 158-209.

sonra Çingeneler, Slavlar, antifaşistler), katili (Nazi Almanyası) ve katilin suç ortaklarını (Avrupa) tanımlama işi yorucuydu ama uzun süre önce tamamlanmıştı. Daha tartışmalı olan ise, motivasyonun (ırkçılık, antisemitizm, öjenik, antikomünizm) ve suçu işlerken kullanılan silahların (savaş, fetih, endüstriyel katliam) tanımlanmasıydı. Nazizm şüphesiz bu motivasyonları ve silahları yeni bir yöntemle yeniden yorumladı, ancak bunların hepsi kelimenin en geniş anlamıyla Batı medeniyeti bağlamında mevcut unsurlardı. Irkçı biyoloji gibi Hitlerci söylemde bulunan bazı ipuçları derinlemesine bir historiyografik analize tabi tutulmuştu. "Zihinsel tutumlarla"[3] ilgili olan diğer ipuçlarının ise yeterince üzerine düşülmemişti. Medeniyetin fetih ve "düşük" veya "zararlı" ırkların yok edilmesini ima ettiği fikri ve teknolojinin düşmanın örgütlü bir şekilde ortadan kaldırılması için araç olmasına dair kavramsallaştırma Naziler tarafından icat edilmemişti, aksine Avrupa'da 19. yüzyıldan ve sanayi toplumunun ortaya çıkışından beri aşina olunan unsurlardı. Bu çalışmada izlenen jenealoji, nazizm suçlarındaki şiddetin Batı kültürünün ortak zemininden türediğini vurgular. Auschwitz'in Batı'nın temeldeki özünü ortaya çıkardığını göstermez, ama Auschwitz'in muhtemel sonuçlardan biri olduğunu ve bu açıdan meşru çocuklarından biri olduğunu ortaya koyar.

Nazizmin özgünlüğü Batı'ya *muhalefetinde* değil, Batı'nın çeşitli şiddet biçimlerini *sentezleme* yolunu bulma kapasitesinde yatar. İkinci Dünya Savaşı bu jenealojik çalışmada tanımlanan tüm unsurların bir araya gelmesidir. Savaş farklı ideolojiler, medeniyetler, "ırklar" arasında bir çarpışma, kısacası bir *Weltanschauungskrieg* (dünya görüşü savaşı) olarak görülmüştür. Takıntılı öjenik, ırkçı itkiler, jeopolitik hedefler ve ideolojik Haçlı seferleri birleşerek tek bir yıkım

3 Chartier 1998b, s. 34, 36, 44.

dalgası yaratmıştır. *Zivilisation*'un yeniden doğumu, SSCB'yi yöneten grup, Marksizme ilham veren, *Lebensraum*'un yaşayan antitezi, Aryan ırkı yok eden mikrop, uluslararası Komünist hareketin arkasındaki beyin olarak görülen Yahudiler kendilerini devasa bir fetih ve imha savaşının ortasında buldular ve böylece Nazi şiddetinin katalizatörü oldular. Giyotin, mezbaha, Fordist fabrika, rasyonel idare, ırkçılık, öjenik; koloni savaşlarının ve Birinci Dünya Savaşı'nın katliamları ile birlikte toplumsal ortamı ve zihinsel zemini çoktan şekillendirmişti ve bu ortamda Nihai Çözüm tahayyül edilecek ve harekete geçirilecekti. Tüm bu unsurlar birleşerek Nihai Çözüm için gereken teknolojik, ideolojik ve kültürel öncülleri oluşturdu ve Auschwitz'i mümkün kılan bir antropolojik bağlam yarattı. Bu unsurlar Batı medeniyetinin kalbinde yatıyordu ve klasik liberalizm çağında, sanayi kapitalizmi Avrupası'na yerleşmişlerdi.

1941'e kadar Hitler'in muhtemelen Yahudileri metodik bir şekilde ortadan kaldırmaya yönelik kesin bir planı yoktu. Nihai Çözüm onun radikal antisemitizmiyle savaşın koşulları arasındaki sonu gelmez etkileşimin bir sonucuydu. Yahudilerin sürülmesini ve katliamını getiren aşamaları, yapıları ve yöntemleri yaratan şey bu etkileşimdi. Ancak merkezî bir plana sahip olmasa da nasyonal sosyalizme takip etmekte tereddüt etmediği pek çok plan sunuldu. Bazıları ideolojik (ırkçılık, öjenik), siyasi (İtalyan faşizmi) veya tarihseldi (emperyalizm ve sömürgecilik), diğerleri ise teknolojik ve toplumsaldı (hükmetme biçimlerinin rasyonelleşmesi, topyekûn savaş, seri kıyım vb. – ancak hepsinin kökeni Avrupa medeniyeti bağlamından çıkmıştı. Bu açıdan bakıldığında, Yahudi soykırımının fevkaladeliği, pek de "öncülü olmayan" veya Raul Hilberg'in sözleriyle "boyutları" veya "topyekûn yapısı" itibariyle tarihsel örneği olmayan bir olay[4] değil, mo-

4 Hilberg, s. 8.

dern Batı tarihinde daha önce birbirinden ayrı olarak denenmiş geniş hükümranlık ve yok etme yöntemlerinin *özgün bir sentezi* olmasıdır.[5] Özgün, dolayısıyla da radikal biçimde yeni olan şey sentezdi ve çağdaşlarının pek çoğu için hayal edilemez ve anlaşılamazdı. Geriye dönüp bakınca tarihsel deneyimlerin ve referans modellerinin kimi zaman açıkça, kimi zaman bilinç düzeyinde veya bilinçaltında birleşiminin nasyonal sosyalizmin tarihsel şeceresine işaret ettiği görülebilir. Eğer Alman *Sonderweg*'inden söz edilebilirse bunun Prusya İmparatorluğu'nda ve milli birlik sürecinde değil, 1933'ten sonra Nazi rejiminde görüldüğünü söylemek daha doğru olur. *Sonderweg* kökenlere değil, nihai destinasyon olan nazizme götürmüştür.[6]

Hilberg'in biraz keskin ifadesi, *Annales d'histoire économique et sociales* (Ekonomik ve Toplumsal Tarih Yıllıkları) dergisinin kurucularından tarihçi Marc Bloch'un sözlerini ödünç alarak formüle edilebilecek bir gözleme yol açar. Bloch, Avrupa feodalizminin "kesinlikle belirli bir zamanın ve belirli bir yerin damgasını taşıyan" bir toplumsal yapı olduğunu kabul etmiş, ancak aynı zamanda "karşılaştırmalı tarihi boydan boya katederek" birçok özelliğinin geleneksel Japonya tarafından paylaşıldığını gösterebilmiştir. Böylece feodalizmin "dünyada sadece bir kez yaşanmış bir olay" olmadığı sonucuna varmıştır.[7] Bloch'u takip ederek, benzer şekilde, Nihai Çözüm'ün "kesinlikle belirli bir zaman ve mekânın damgasını taşısa" da, bazı özelliklerinin daha önce fetih savaşlarını, başka imha kampanyalarını ve karşıdevrimci tepki dalgalarını karakterize ettiği söylenebilir. Tekrara düşme riskini göze alarak, mevcut soyağacının teleolojik olarak anlaşılmaması gerektiğini vurgulamama izin verin. Roger

5 Bauman, s. xiii.

6 Steinmetz, s. 257.

7 Bloch 1994, s. 610-612.

Chartier, Fransız Devrimi hakkında, kesinlikle entelektüel, kültürel ve sair kökenlere sahip olmasına rağmen, "kendi tarihinin bunlarla kuşatılmadığını" belirtir.[8] Bu sözler nazizm için de aynı derecede geçerlidir. Endüstriyel imha bir fabrika ve rasyonel bir yönetim gerektirse bile bu, imhanın kaçınılmaz olarak bunlardan kaynaklandığı ya da herhangi bir kapitalist işletmenin potansiyel bir ölüm kampı oluşturacağı ya da her memurun içinde uyuyan bir Eichmann olduğu anlamına gelmez. Nihai Çözüm, bilimsel araştırmaların, özellikle de kimya araştırmalarının sonuçlarından yararlanmış ve çok sayıda doktor, antropolog ve öjenikçiden faydalanmıştır ve bu kesinlikle bilimin yıkıcı potansiyelini ortaya koymaktadır; ancak tıbbı bir ölüm bilimine indirgemez. Sömürge katliamları, daha sonra nazizm tarafından uygulanacak ve aşılacak olan imha uygulamalarını başlatmıştır; ancak bu durum ikisi arasında bir neden-sonuç ilişkisi doğurmaz. Fakat böyle olması da insanın içini rahatlatmaz. Gelecekte, eşit derecede veya daha yıkıcı başka sentezlerin yeniden açığa çıkabileceği ihtimalini göz ardı etmek için hiçbir gerekçe yoktur. Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları, Aydınlanma karşıtı duyguların tekno-mantıksal katliamlar için gerekli bir öncül olmadığını göstermektedir. Hem atom bombası hem de Nazi kampları "medenileştirme sürecinin" bir parçasıydı ve bu sürecin içinde, Norbert Elias'ın inandığı gibi (Yahudilere yönelik soykırımı "daha önceki çağların barbarlığına ve vahşetine bir geri dönüş" olarak görür) bir karşı eğilim ya da sapma değil, potansiyellerinden birinin, çehrelerinden birinin, olası dallarından birinin bir ifadesini oluşturuyorlardı.[9] Öte yandan, burada nedenselliğin olmaması, her şeyin tesadüfi ve tamamen biçimsel yakınlıklara

8 Chartier 1990, s. 21.

9 Elias 1996, s. 302. Bu tartışma hakkında bkz. Chartier 1991, s. 28; Traverso 1997a, s. 231-234; Löwy 2001, s. 9-19.

indirgenebileceği anlamına da gelmez. Nazi kamplarının mimarları ölüm fabrikaları inşa ettiklerinin gayet farkındaydılar ve Hitler *Lebensraum*'un fethinin 19. yüzyılın sömürge savaşları örneğini takip ettiği gerçeğini gizlemedi (ona göre bu örnekler aslında bu fethi meşrulaştırıyordu). Emperyalist fetihlerin katliamları ile Nihai Çözüm birbirine "fenomenolojik yakınlıklardan"[10] ve uzak analojilerden daha sıkı sıkıya bağlıdır.[11] Aralarında, liberal Avrupa'yı 20. yüzyılın şiddetinin laboratuvarı ve Auschwitz'i Batı medeniyetinin otantik bir ürünü yapan tarihsel bir süreklilik vardır.[12]

10 Yerushalmi'nin İspanyol Engizisyonu'nun "safkanlılık" kanunları ile Nürnberg Kanunları arasında tespit ettiği gibi, bkz. Yerushalmi 1998, s. 259.

11 Arno J. Mayer'in (1990, s. 38) bir yanda Yahudi soykırımı ve 20. yüzyılın topyekûn savaşı ile diğer yanda Otuz Yıl Savaşları veya Birinci Haçlı Seferi arasında işaret ettiği gibi. Bkz. Mayer 1990), s. 38.

12 Ernest Mandel (1986, s. 91) bu sebeple Yahudi soykırımının kökenlerini sömürgeci ve emperyalist ırkçılıkta bulur.

KAYNAKÇA

Adas, Michael, *Machines as the Measure of Men: Science, Technology, and Ideologies of Western Dominance*, Cornell University Press, Ithaca ve Londra, 1989.

Adorno, Theodor W., "Erziehung nach Auschwitz", *Stichworte, Kritische Modelle 2*, Suhrkamp, Frankfurt, 1969 (Fransızca çevirisi, "Eduquer après Auschwitz," *Modèles critiques*, Payot, Paris, 1979).

Agamben, Giorgio, *Homo sacer: Il potere sovrano e la nuda vita*, Einaudi, Torino, 1995 (Fransızca çeviri *Homo sacer*, Seuil, Paris, 1997).

Ageron, Charles Robert, *Histoire de l'Algérie contemporaine 1871-1945*, Presses Universitaires de France, Paris, 1979.

Aly, Götz, *"Endlösung": Völkerschiebung und der Mord an deneuropaischen Juden*, Fischer, Frankfurt, 1995.

Aly, Götz ve Karl-Heinz Roth, *Die restlose Erfassung: Ciltkszahlen, Identifizieren, Aussondern im Nationalsozialismus*, Fischer, Frankfurt, 2000.

Améry, Jean, *Jenseits von Schuld und Sühne: Bewltigungsversuche eines Uberwältigten*, Klett-Cotta, Stuttgart, 1977 (Fransızca çeviri *Par-delà le crime et le châtiment: Essai pour surmonter l'insurmontable*, Actes Sud, Paris, 1995).

Ammon, Otto, *L'Ordre sociale et ses bases naturelles: Esquisse d'une anthroposociologie*, Albert Fontemoing, Paris, 1900.

Anders, Gunther, *Die Antiquiertheit des Menscken*, 2 cilt, 1980, C.H. Beck, Münih.

—, *Die atomare Drohung: Radicale Überlegungen*, C.H. Beck, Münih, 1981.

—, "Georg Grosz", *Mensch ohne Welt: Schriften zur Kunst und Literatur*, C.H. Beck, Münih, 1983.

Anderson, Perry, "On Emplotment: Two Kinds of Ruins", yay. Saul Friedländer, *Probing the Limits of Representation: Nazism and the "Final Solution"*, Harvard

University Press, Cambridge, Mass, 1992 (yeniden basım Perry Anderson, *A Zone of Engagement*, Verso, Londra, 1993).

Arasse, Daniel, *La Guillotine et l'imaginaire de ta terreur*, Flammarion, Paris, 1987.

Arendt, Hannah, *The Origins of Totalitarianism*, Harcourt, Brace, New York, 1976 (*Totalitarizmin Kaynakları*, çev. İsmail Serin, Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998-2014).

—, *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*, Penguin Books, New York, 1977(*Kötülüğün Sıradanlığı, Adolf Eichmann Kudüs'te*, çev. Özge Çelik, Metis Yayınları, İstanbul, 2020).

Aron, Raymond, "L'Avenir des religions séculières", *Chroniques de guerre: La France libre 1940-1945*, Gallimard, Paris, 1990.

Audoin-Rouzeau, Stéphane, ve Annette Becker, *14-18: Retrouver la guerre*. Gallimard, Paris, 2000 (İngilizce çeviri *14-18: Understanding the Great War*, Hill St Wang, New York, 2002).

Bacharach, Walter Zwi, "Ignaz Zollschans Rassentheorie", yay. Walter Grab, *Jüdische Identität und Integration in Österreich und Deutschland 1848-1918*, Jahrbuch des Instituts für Deutsche Geschichte, Tel Aviv, 1984.

Balibar, Etienne, "Le Racisme de classe", yay. Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein, *Race, nation, classe*, La Découverte, Paris, 1988.

Barrows, Susanna, *Miroirs déformants: Reflexions sur la foule en France à la fin du XIXe siècle*, Aubier, Paris, 1990 (orijinali *Distorting Mirrors*, Yale University Press, New Haven, 1981).

Bartov, Omer, *Hitler's Army: Soldiers, Nazis and War in the Third Retch*, Oxford University Press, Oxford, 1990.

—, "The European Imagination in the Age of Total War", *Murder in Our Midst: The Holocaust, Industrial Killing, and Representation*, Oxford University Press, Oxford ve New York, 1996a.

—, "Savage War", yay. Michael Burleigh, *Confronting the Nazi Past: New Debates on Modern German History*, Collins & Brown, Londra, 1996b.

—, *Mirrors of Destruction: War, Genocide, and Modern Identity*, Oxford University Press, Oxford ve New York, 2000.

Bauman, Zygmunt, *Modernity and the Holocaust*, Basil Blackwell, Oxford, 1989.

Becker, Annette, *Oubliés de la Grande Guerre: Humanitaire et culture de guerre 1914-1918*, Noêsis, Paris, 1988.

Bédarida, François, *Churchill*, Fayard, Paris, 1999.

Bée, Michel, "Le Spectacle de l'exécution dans la France d'Ancien Régime", *Annales ESC*, sayı 4, 1983.

Bendyshe, Thomas, "The Extinction of the Races", *Journal of the Anthropological Society*, Trübner & Co., Londra, 1864.

Benjamin, Walter, "Theorien des deutschen Faschismus", *Gesammelte Schriften*, cilt 3, Suhrkamp, Frankfurt, 1973a (Fransızca çeviri "Théories du fascisme allemand," *Oeuvres*, cilt 2, Folio-Gallimard, Paris, 2000).

—, "Die Waffen von morgen", *Gesammelte Schriften*, cilt 4, Suhrkamp, Frankfurt, 1973b.

—, "Der Erzähler: Betrachtungen zum Werk Nikkolai Lesskows", *Illuminationen: Ausgewählte Schriften*, Suhrkamp, Frankfurt, 1977a (Fransızca çeviri "Le conteur: Réflexions sur l'oeuvre de Nicolas Leskov", *Oeuvres*, cilt 3, Folio-Gallimard, Paris, 2000).

—, "Das Kunstwerk im Zeitalter seiner Reprotfuzierbarkeit", *Illuminationen: Ausgewählte Schriften*, Suhrkamp, Frankfurt, 1977b (Fransızca çeviri "L'Oeuvre d'art à l'époque de sa reproductibilité technique", *Oeuvres*, cilt 3, Folio-Gallimard, Paris, 2000).

—, *Sens unique*, Les Lettres Nouvelles, Paris, 1978. "Einbahnstrasse", *Gesammelte Schriften*, cilt 4, Suhrkamp, Frankfurt, 1973 (*Tek Yön*, çev. Tevfik Turan, YKY, İstanbul, 1999).

Bensaid, Daniel, *Qui est le juge? Pour en finir avec le tribunal de l'histoire*, Fayard, Paris, 1999.

Bequemont, Daniel, "Aspects du darwinisme anglo-saxon", yay. P. Tort, *Darwinisme et société*, Presses Universitaires de France, Paris, 1992.

Berger, Denis ve Henri Malet, *Une certaine idée du communisme: Répliques à François Furet*, Editions du Félin, Paris, 1996.

Berlin, Hasah, "Joseph de Maistre and the Origins of Fascism", *The Crooked Timber of Humanity: Chapters in the History of Ideas*, John Murray, Londra, 1992.

Bernardini, Jean-Marc, *Le Darwinisme social en France (1859-1918): Fascination et rejet d'une idéologie*, CNRS Editions, Paris, 1997.

Beyerchen, Alan, *Scientists Under Hitler: Politics and the Physics Community in the Third Reich*, Yale University Press, New Haven ve Londra, 1977.

Birnbaum, Pierre, *Les Fous de la République: Histoire de juifs d'état de Gambetta à Vichy*, Fayard, Paris, 1992.

Blackbourn, David, *The Long Nineteenth Century: A History of Germany 1789-1918*, Oxford University Press, Oxford, 1997.

Blackbourn, David, ve Geoff Elay, *The Peculiarities of German History: Bourgeois Society and Politics in Nineteenth-Century Germany*, Oxford University Press, Oxford, 1984.

Blankaert, Claude, "Des sauvages en pays civilisé: L'Anthropologie des criminals (1850-1900)", yay. Laurent Mucchielli, *Histoire de la criminologie française*, L'Harmatan, Paris, 1995.

Bloch, Ernst, *Erbschaft dieser Zeit* (yeniden basım Suhrkamp, Frankfurt, 1992; Fransızca çeviri *Héritage de ce temps*, Payot, Paris, 1978).

Bloch, Marc, *Apologie pour l'histoire*, Armand Colin, Paris, 1974 (*Tarih Savunusu veya Tarihçilik Mesleği*, çev. Ali Berktay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018).

—, *La Société féodale*, Albin Michel, Paris, 1994 (*Feodal Toplum*, çev. Oğuz Tüz, Dorlion Yayınları, İstanbul, 2021).

Bobbio, Norberto, *Profilo ideologico del Novecento*, Garzanti, Milano, 1990.

Bock, Gisela, *Zwangssterilisation im Nationalsozialismus: Studien zur Rassenpolitik und Frauenpolitik*, Westdtutscher Verlag, Opladen, 1986.

Bonwick, James, *The Last of the Tasmanians or the Black War of Van Diemen's Land*, Sampson, Low & Marston, Londra, 1870.

Bordier, Arthur, "Sur les cranes d'assassins", *Bulletin de là Société d'Anthropologie de Paris*, sayı 2, 1879.

Borkenau, Franz, *The Totalitarian Enemy*, Faber & Faber, Dindon, 1940.

Bourke, Joanna, *Intimate History of Killing: Face-to-Face Killing in Twentieth- Century Warfare*, Granta, Londra, 1999.

Brantlinger, Patrick, *Rule of Darkness: British Literature and Imperialism, 1830-1914*, Cornell University Press, Ithaca ve Londra, 1988.

—, "Dying Races": Rationalizing Genocide in the Nineteenth Century", yay. Jan Nederveen Pieterse ve Bhikuh Parekh, *The Decolonization of Imagination: Culture, Knowledge, and Power*, Zed Books, Londra, 1995.

Braudel, Fernand, "Histoire et sciences socials: La Longue Duree", *Ecrits sur l'histoire*, Flammarion, Paris, 1969.

Bravermann, Harry, *Labor and Monopoly Capital: The Degradation of War in the Twentieth Century*, Monthly Review Press, New York, 1974.

Bridgman, John M., *The Revolt of the Herero*, University of California Press, Berkeley, California, 1981.

Brossat, Alain, *Le Corps de l'ennemi: hyperviolence et démocratie*, La Fabrique, Paris, 1998.

—, *Pour en finir avec la prison*, La Fabrique, Paris, 2001.

Broszat, Martin, "Plädoyer für eine Historisierung des National-Sozialismus", *Nach Auschwitz: Der schwierige Umgang mit unserer Geschichte*, Oldenbourg, Münih, 1987 (Fransızca çeviri "Plaidoyer pour une historisation du national-socialisme", *Bulletin trimestriel de la Fondation Auschwitz*, sayı 24, 1990).

Broszat, Martin ve Saul Friedlander, "Sur l'historisation du national socialisme: échangé de lettres", *Bulletin trimestriel de ta Fondation Auschwitz*, sayı 24, 1990.

Browning, Christophe, "Bureaucracy and Mass Murder: The German Administrator's Comprehension of the Final Solution", *The Path to Genocide: Essays on Launching the Final Solution*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

—, Ordinary Men, Harper Collins, Londra, 1994.

Bullock, Alan, *Hitler and Stalin: Parallel Lives*, Haynes, Londra, 1991.

Burgio, Alberto, "La razza come metafora", *L'invenzione delle razze: Studi su razzismo e revisione storico*, Manifestolibri, Roma, 1998.

Burke, Edmund, *Refections on the Revolution in France. 1790*, Penguin Books, Harmondsworth, 1986.

Burleigh, Michael, *Germany Turns Eastwards: A Study of Ostforschung in the Third Reich*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988.

—, *The Third Reich: A New History*, Macmillan, Londra, 2000.

Burrin, Philippe, *La France à l'Heure Allemande: 1940-1944*, Editions du Seuil, Paris, 1993 (Ingilizce çeviri *France Under the Germans*, The New Press, New York, 1996).

Burrow, J.W., "Faciltution and Anthropology in the 1860s: The Anthropological Society of London 1863-71", Victorian Studies, sayı 7, 1963.

Caillois, Roger, "Le Vertige de la guerre", *Quatre essays de sociologie contemporaine*, Perrin, Paris, 1951.

—, "Sociologie du bourreau", *Instincts et société*, Denoël/Gonthier, Paris, 1964.

Cantimori, Detio, "Note sul nazionalsocialismo", *Politica e storia contemporanea: Scritti 1927-1942*, Einaudi, Turin, 1991.

Carol, Anne, *Histoire de l'eugénisme en France: la Médecine et la procréation, XIXe-XXe siècle*, Editions du Seuil, Paris, 1995.

Carrel, Alexis, *Jour après jour 1893-1944*, Plon, Paris, 1956.

Cecil, Robert, *The Myth of the Master Race: Alfred Rosenberg and the Nazi Ideology*, B.T. Batsford, Londra, 1972.

Céline, Louis-Ferdinand, *Voyage au bout de la nuit*, Folio-Gallimard, Paris, 1952 (*Gecenin Sonuna Yolculuk*, çev. Yiğit Bener, YKY, İstanbul, 2019).

—, *Bagatelles pour un massacre*, Denoël, Paris, 1937.

Chartier, Roger, *Les Origines culturelles de la révoltution française*, Seuil, Paris, 1990.

—, "Conscience de soi et lien social" (önsöz Norbert Elias, *La Société des individus*, Fayard, Paris, 1991).

—, "La Chimère de l'origine: Michel Foucault, les Lumières et la revolution française", *Au bord de la falaise: L'Histoire entre certitude et inquiétude*, Albin Michel, Paris, 1998a.

—, "Histoire intellectuelle et histoire des mentalités", Au bord de la falaise: L'Histoire entre certitude et inquiétude, Albin Michel, Paris, 1998b.

Chevalier, Louis, *Classes laborieuses et classes dangereuses pendant la première moitié du XIXe siècle*, Hachette, Paris, 1984.

Claeys, Gregory, "The Survival of the Fittest and the Origins of Social Darwinism", *Journal of the History of Ideas*, cilt 2, sayı 62, 2000.

Cohen, Paul, *History in Three Keys: The Boxers as Event, Experience, and Myth*, Columbia University Press, New York, 1997.

Cohen, William, *Français et africains: Les Noirs dans le regard des blancs (1530-1880)*, Gallimard, Paris, 1980.

Cohn, Norman, *Histoire d'un mythe: La "Conspiration juive" et les protocols des sages de Sion*, Gallimard, Paris, 1967.

Conrad, Joseph, *Heart of Darkness/Au coeur des ténèbres*, Folio- Gallimard, Paris, 1996 (*Karanlığın Yüreği*, çev. Sinan Fişek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015).

Corbin, Alain, *Le Village des cannibales*, Aubier, Paris, 1990.

Croce, Benedetto, "Chi è fascista?" 1944, *Scritti e discorsi politici*, Laterza, Bari ve Roma, 1964.

Crook, D.P., *Benjamin Kidd: Portrait of a Social Darwinist*. Cambridge University Press, Cambridge, 1984.

Curtius, Ernst-Robert, *Essai sur la France*, Editions de l'Aube, Paris, 1995.

Dagen, Philippe, *Le Silence des peintres: les Artistes face à la Grande Guerre*, Fayard, Paris, 1996.

Darmann, Jacques, *Thomas Mann et les juifs*, Peter Lang, Frankfurt, 1995.

Darmon, Pierre, *Médecins et assassins à la Belle Époque: La Médicalisation du crime*, Seuil, Paris, 1989.

Darwin, Charles, *Journal of Researches in Geology and Natural History*, Henry Colburn, Londra, 1839.

—, *La Descendance de l'homme et la selection sexuelle*, Complexe, Paris, 1981 (orijinali *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*, Londra, 1871; *İnsanın Türeyişi*, çev. Bahar Kılıç, Alfa Yayınları, İstanbul, 2024).

Davis, Mike, *Late Victorian Holocausts: El Nino, Famines and the Making of the Third World*, Verso, Londra, 2001.

De Becque, Antoine, *La Gloire et l'effroi: Sept morts sous la terreur*, Grasset, Paris, 1997.

De Felice, Renzo, *Storia degli ebrei ilaliani sotto il fascismo,* Einaudi, Turin, 1993.

Delaporte, François, *Le Savoir de la maladie: essai sur le choléra de 1832*, Presses Universitaires de France, Paris, 1990.

—, *Les Épidémies*, Cité des Sciences et de l'Industrie/Pocket, 1995.

Del Boca, Angelo, "Le leggi razziali nell'impero di Mussolini", yay. Angelo Del Boca, Massimo Legnani, Mario G. Ross, *Il regime fascista: storia e storiagrafia*, Laterza, Bari ve Roma, 1995.

—, *I gas di Mussolini: il fascismo e la guerra d'Etiopia*, Editori Riuniti, Roma, 1996.

De Roy, Piet, "Ernst Haeckel's Theory of Recapitulation", yay. Jan Breman, *Imperial Monkey Business: Racial Supremacy in Social Darwinist Theory and Colonial Practice*, Vu University Press, Amsterdam, 1987.

Diner, Dan, "Zwischen Aporie Und Apologie: Über die Grenzen der Historisierbarkeit des Nationalsozialismus", yay. Dan Diner, *Ist der Nationalsozialisrmus Geschichte? Zur Historisierung und Historikerstreit*, Fischer, Frankfurt, 1987.

—, *Das Jahrhundert verstehen: Eine universalhistorische Deutung*, Luchterhand, Münih, 1999 (*Yüzyılı Anlamak*, çev. Hulki Demirel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015).

—, "Historical Experience and Cognition: Juxtaposing Perspectives on National Socialism", *Beyond the Conceivable. Studies on Germany. Nazism, and the Holocaust*, University of California Press, Berkeley, California, 2000a.

—, "Knowledge of ExParision: On the Geopolitics of Karl Haushofer", *Beyond the Conceivable: Studies on Germany, Nazism, and the Holocaust*, University of California Press, Berkeley, California, 2000b.

—, "Norms of Domination: Nazi Legal Concepts of World Order", *Beyond the Conceivable: Studies on Germany, Nazism, and the Holocaust*, University of California Press, Berkeley, California, 2000c.

Doray, Bertrand, *Le Taylorisme, une folie rationnelle?*, Dunod, Paris, 1981.

Dreschler, Horst, *Le Sud-Ouest africain sous la domination allemande: la lutte des Hereros et des Namas contre l'impérialisme allemand 1884-1915*, Akademie Verlag, Doğu Berlin, 1896.

Drieu la Rochelle, Pierre, *Gilles*, Gallimard, Paris, 1949.

Drouard, Alain, *Alexis Carrel et la Fondation Française pour l'Étude des Problèmes Humains*, Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 1992.

Drumont, Edouard, *La France juive*, 2 cilt, La librairie française, Paris, 1986.

Dupeux, Luis, "'Révolution conservatrice' et hitlérisme; Etude sur la nature de l'hitlérisme", yay. Luis Dupeux, *"La Révolution conservatrice" dans l'Allemagne de Weimar*, Kimé, Paris, 1992.

Eksteins, Modris, *Rites of Spring: The Great War and the Birth of the Modern Age*, Macmillan, Londra, 2000.

Elias, Norbert, *La Civilisation des moeurs et la dynamique de l'Occident*, Calmann-Lévy, Paris, 1973-75. *Über den Prozess der Zivilisation*, Suhrkamp, Frankfurt, 1969 (*Uygarlık Süreci*, çev. Ender Ateşman, Erol Özbek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000-2002).

—, *The Germans, Power Struggles and the Development of Habitus in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Polity Press, Cambridge, England, 1996.

Ellis, John, *The Social History of the Machine Gun*, Pantheon, New York, 1975.

Etemad, Bouda, *La Possession du monde: Poids et mesures de la colonization*, Complexe, Brüksel, 2001.

Evans, Richard J., *Death in Hamburg: Society and Politics in the Cholera Years, 1890-1910*, Clarendon Press, Oxford, 1987.

—, "Epidemics and Revolution: Cholera in Nineteenth-Century Europe", yay. Terence Ranger ve Paul Slack, *Epidemics and Ideas: Essays on the Historical Perception of Pestilence*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Evard, Jean-Luc, "Ernst Jünger et les juifs", *Les Temps modernes*, sayı 589, 1996.

Field, Geoffrey G., *Evangelist of Race: The Germanic Vision ofHouston Stewart Chamberlain*, Columbia University Press, New York, 1981.

Finchelstcin, Federico, *Los Alemanes, el Holocausto y la culpa colectiva: El debate Goldhagen*, Eudeba, Buenos Aires, 1999a.

—, "Revisitando el *Sonderweg* aleman: Los historiadores, la tradicion de la derecha y la ruta historica de Bismark a Hitler", yay. Patricio Geli, *La derecha politica en la historia europea contemporanea*, Eudeba, Buenos Aires, 1999b.

Ford, Henry, *Der internationale Jude*, Hammer Verlag, Leipzig, 1941 (orijinali "The International Jew", Independent, Dearborn [Michigan], 1918; yeniden basım CPA Book Publisher, Oregon).

Foucault, Michel, *Surveiller et punir: Naissance de la prison*, Gallimard, Paris, 1975 (İngilizce çeviri *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, Penguin Books, Harmondsworth, 1991; *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, İstanbul, 2019).

Friedlander, Henry, *Der Weg zur NZ-Genozid*, Berlin Verlag, Berlin, 1997 (orijinali *The Origins of Nazi Gevoado: From Euthanasia to the Final Solution*, University of North Carolina Press, Chapel Hill, N.C., 1995).

Friedländer, Saul, "Martin Broszat and the Historicization of National-Socialism", *Memory, History, and the Extermination of the jews of Europe*, Indiana University Press, Bloomington, 1993.

—, *Nazi Germany and the Jews*, cilt I: *The Years of Persecution, 1933-1939*, Harper Collins, New York, 1997.

Furet, François, *The Passing of an Illusion: Essay on the Communist Idea in the Twentieth Century*, University of Chicago Press, Chicago, 1999.

Furet, François ve Ernst Nolte, *Fascism and Communism*, University of Nebraska Press, Lincoln, 2001.

Fussell, Paul, *The Great War and Modern Memory*, Oxford University Press, Oxford, 1975.

Garland, David, *Punishment and Modern Society*, Oxford University Press, Oxford, 1990.

Gaudemar, Jean-Paul de, *L'ordre et la production: Naissance et formes de la discipline d'usine*, Dunod, Paris, 1982.

Gay, Peter, *The Cultivation of Hatred*, Norton, New York, 1993.

Gerould, Daniel C., *Guillotine, Its Legend and Lore*, Blast Books, New York, 1992.

Gibelli, Antonio, *L'officina della Guerra: la Grande Guerra e le transformazioni del mondo mentale*, Bollati-Boringhieri, Turin, 1991.

Gide, André, *Journal I. 1887-1928*, Gallimard, Paris, 1996.

Gilman, Sander, *The Jew's Body*, Routledge, New York, 1991.

Ginzburg, Carlo, "Spie: Radici di un paradigma indiziario", *Miti, emblemi, spie: morfologia e storia*, Einaudi, Turin, 1986.

Goebbels, Joseph, "Berlin, Opernplatz: Bücherverbrennung auf der Kundgebung der deutschen Studentenschaft wider den undeutschen Geist", *Reden, 1932-1939*, cilt 1, Droste, Düsseldorf, 1971.

Goldhagen, Daniel J., *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust*, Little, Brown, Londra, 1996.

Graml, Hermann, "Rassismus und Lebensraum: Völkermord im zweiten Weltkrieg", yay. Karl-Dietrich Bracher, Manfred Funke ve Hans-Adolf Jacobsen, *Deutschland 1933-1943: neue Studien zur nationalsozialistischen Herrschaft*, Droste, Düsseldorf, 1993.

Gramsci, Antonio, "Americanismo e fordismo" (1934), *Quademi del carcere*, 4 cilt, Einaudi, Turin, 1975.

Grant, Madison, *The Passing of the Great Race or the Racial Basis of European History*, 1916 (yeniden basım G. Bell and Sons, Londra, 1920).

Grenville, J.A.S., *Lord Salisbury and Foreign Policy: The Close of the Nineteenth Century*, Athlona Press, Londra, 1964.

Gross, Raphael, *Carl Schmitt und die Juden*, Suhrkamp, Frankfurt, 2000.

Gumplowicz, Ludwig, *Der Rassenkampf,* 1973 (yeniden basım Scientia Verlag, Innsbruck, 1883).

Habermas, Jurgen, "Eine Art Schadensabwicklung", *Historikerstreit*, Piper, Münih, 1987a (Fransızca çeviri "Une manière de liquider les dommages", *Devant l'histoire: les documents de la controverse sur la singularité de l'extermination des juifs par le régime nazi,* Editions du Cerf, Paris, 1988).

—, "Geschichtsbewußtsein und posttraditionale Identität: Die Westorientierung der Bundesrepublik", *Eine Art Schadensabwicklung: Kleine politische Schriften*, cilt 6, Suhrkamp, Frankfurt, 1987b (Fransızca çeviri "Conscience historique et identité post-traditionnelle", *Ecrits politiques*, Editions du Cerf, Paris, 1990).

—, "Geschichte ist ein Teil von Uns", *Die Zeit*, sayı 12, 1997.

Hake, Sabine, "Mapping the Native Body; On Africa and the Colonial Film in the Third Reich", yay. Sara Friedrichsmayer, Sara Lennox ve Susanne Zantop, *The Imperialist Imagination: German Colonialism and its Legacy*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1998.

Hamann, Brigitte, *Hitlers Wien: Lehrjahre eines Diktators*, Piper, Münih, 1996.

Hamon, A., *Psychologie de l'anarchiste socialiste*, Stock, Paris, 1895.

Hart, R.C., "A Vindication of War", *The Nineteenth Century and After*, sayı 70, 1911.

Haushofer, Karl, "Geopolitische Grundlagen," *Grundlagen, Aufbau und Wirtschaftsordnung des nationalsozialistischen Staates*, Berlin, 1936.

—, "La Vie des frontières politiques", 1930 (yeniden basım *De la géopolitique,* Fayard, Paris, 1986).

Hayes, Carlton J., "The Novelty of Totalitarianism in the History of Western Civilization", *Proceedings of the American Philosophical Society,* sayı 82, 1940.

Hecht, Jennifer Michael, "Vacher de la Pouge and the Rise of Nazi Science", *Journal of the History of Ideas*, cilt 61, sayı 2, 2000.

Heer, Hannes, "Die Logik der Vernichtung: Wehrmacht und Partisanenkampf", yay. Hannes Heer ve Klaus Naumann, *Vernichtungskrieg: Verbrechen der Wehrmacht 1941-1945*, Hamburger Edition, Hamburg, 1995.

Helbig, Ludwig, "Der koloniale Frühfaschismus", yay. Nangolo Mbumba ve Helgand Patemann, *Ein Land, eine Zukunft*, Peter Hammer, Wuppertal, 1988.

Herbert, Ulrich ve William Templer, *Hitler's Foreign Workers*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.

Herf, Jeffrey, *Reactionary Modernism: Technology, Culture, and Polities in Weimar and the Third Reich*, Cambridge University Press, Cambridge, 1984.

Hilberg, Raul, *The Destruction of the European Jews*, New York ve Londra, Holmes & Meier, 1985 (Fransızca çeviri *La Destruction des juifs d'Europe*, Fayard, Paris, 1988).

Hillgruber, Andreas, *Zweierlei Untergang: die Zerschlagung des deutschen Reiches und das Ende des europäischen Judentums*, Siedler, Berlin, 1986.

Hitler, Adolf, *Mein Kampf*, 1925 ve 1927 (yeniden basım Franz Eher, Münih, 1943; *Kavgam*, çev. Korhan Göktuğ, Panama Yayıncılık, İstanbul, 2018).

—, *Libres propos sur la guerre et la paix recueillis sur l'ordre de Martin Bormann*, 2 cilt, Flammarion, Paris, 1952.

Hobsbawm, Eric J., *Age of Extremes: The Short Twentieth Century, 1914-1991*, London, 1994 (*Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, çev. Yavuz Alogan, Everest Yayınları, İstanbul, 2020).

—, "Barbarism: A User's Guide", *On History*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1997, s. 253-265.

Hochschild, Adam, *Les Fantômes du Roi Léopold II: Un holocauste oublié*, Balland, Paris, 1998 (orijinali *King Leopold's Ghost*, Houghton Mifflin, Boston, 1998).

Hofstadter, Richard, *Social Darwinism in American Thought*, 1944 (yeniden basım Beacon Press, Boston, 1992).

Holz, Klaus, *Nationaler Antisemitismus: Wissensoziologie einer Weltanschauung*, Hamburger Edition, Hamburg, 2001.

Horne, John, "Les Mains coupées: 'Atrocités allemandes' et opinion française en 1914", yay. Jean-Jacques Becker, *Guerre et cultures 1914-1918*, Armand Colin, Paris, 1994.

Howard, Michael, *La Guerre dans l'histoire de l'Occident*, Fayard, Paris, 1988.

Hüppauf, Bernd, "Schlachtenmythen und die Konstruktion des 'Neuen Menschen'", yay. Gerhard Hirschfeld, Gerd Krumeich ve Irina Renz, *Keiner fühlt sich hier mehr als Mensch: Erlebnis und Wirkung des ersten Weltkrieges*, Klartext, Essen, 1993.

—, "Modernity and Violence: Observations Concerning a Contradictory Relationship", yay. Bernd Hüppauf, *War, Violence, and the Modern Condition*, Walter de Gruyter, Berlin, 1997.

Husson, Edouard, *Comprendre Hitler et la Shoah: Les Historiens de la République Fédérale d'Allemagne et l'identité allemande depuis 1949*, Presses Universitaires de France, Paris, 2000.

Ignatieff, Michael, *A just Measure of Pain; The Penitentiary in the Industrial Revolution, 1750-1850*, Pantheon, New York, 1978.

Isnenghi, Mario, *Il mito della Grande Guerra da Marinetti a Malaparte*, Laterza, Bari, 1970.

Israel, Giorgio ve Giorgio Nastasi, *Scienza e rassa nel'Italia fascista*, Il Mulino, Bologna, 1998.

Jäckel, Eberhard, *Hitlers Weltanschauung*, DVA, Stuttgart, 1973. (Fransızca çeviri *Hitler idéologue*, Calmann-Levy, Paris, 1973; yeniden basım Folio-Gallimard, Paris, 1974).

Jacobsen, Hans-Adolf, *Karl Haushofer: Leben und Werk*, Boldt, Boppart am Rhein, 1979.

Jahn, Peter, "'Russenfurcht' und Antibolschewismus; zur Enstehung und Wirkung von Feindbildern", *Erobern und Vernichten: der Krieg gegen die Sowjetunion 1941-1945*, Argon, Berlin, 1991.

Jones, William David, *The Lost Debate: German Socialist Intellectuals and Totalitarianism*, University of Illinois University Press, Urbana ve Chicago, 1999.

Jünger, Ernst, "Über Nationalisms und Judenfrage", *Süddeutsche Monatshefte*, sayı 27, 1930.

—, *Journaux de guerre*, Christian Bourgeois, Paris, 1980a (orijinali *Tagebücher*, cilt 2, Klett-Cotta, Stuttgart, 1963).

—, *L'Etat universel suivi de la mobilisation totale*, Gallimard, Paris, 1980b (orijinali *Die totale Mobilmachung*, Berlin, 1930).

—, *Le Travailleur*, Christian Bourgeois, Paris, 1989 (orijinali *Der Arbeiter*, Berlin, 1932).

—, *La Guerre comme experience intérieure*, Christian Bourgeois, Paris, 1997 (orijinali *Der Kampf als inneres Erlebnis*, Klett-Cotta, Stuttgart, 1980).

Kafka, Franz, "In der Strafkolonie" (1919) *Erzählungen*, Fischer, Frankfurt, 1952 (Fransızca çeviri "A la colonie pénitentiaire", *Un artiste de la faim et autres récits*, Gallimard, Paris, 1990).

Kantorowicz, Ernst, *The King's Two Bodies*, Princeton University Press, Princeton, 1957.

Keegan, John, *The Face of Battle,* Penguin Books, Harmondsworth, 1978.

Kenz, Peter, "Pogroms and White Ideology in the Russian Civil War", yay. John D, Klier ve Shlomo Lambrosa, *Pogroms: Anti-Jewish Violence in Modern Russian History*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Kern, Stephen, *The Culture of Time and Space 1880-1918*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1983.

Kershaw, lan, *Hitler 1889-1936*, Allen Lane, Londra, 1998.

—, *Hitler 1936-1945*, Allen Lane, London, 2000.

Kevles, David J., *In the Name of Eugenics: Genetics and the Uses of Human Heredity*, Knopf, New York, 1985.

Kidd, Benjamin, *Social Evolution*, MacMillan New York, 1894.

Killingray, David, "Colonial Warfare m West Africa", yay. J.A. de Moor ve H.L. Wesseling, *Colonialism and War: Essays on Colonial Wars in Asia and Africa*, E.J. Brill/Universitaire Pers Leiden, Leiden, 1989.

King, David, *Trotsky*, Penguin Books, Londra, 1972.

Klee, Ernst, *"Euthanasie" im NS-Staat: Die "Vernichtung lebensunwerten Lebens"*, Fischer, Frankfurt, 1983.

Koch, Hans-Joachim, *Der Sozial-Darwinismus*, C.H. Beck, Münih, 1973.

Kohn, Hans, "The Totalitarian Philosophy of War", *Proceedings of the American Philosophical Society*, sayı 82, 1948.

Korinman, Michel, *Deutschland über Alles; le pangermanisme 1890-1945*, Fayard, Paris, 1999.

Korsch, Karl, "Notes on History: The Ambiguities of Totalitarian Ideologies", *New Essays*, cilt 6, sayı 2, 1942.

Kracauer, Siegfried, *From Caligari to Hitler: A Psychological History of German Film*, Princeton University Press, Princeton, 1947.

—, *Theory of Film: The Redemption of Physical Reality*, Oxford University Press, Oxford ve New York, 1960.

Krüger, Gesine, *Kriegsbewältigung und Geschichtsbewusstsein: Realität, Deutung und Verarbeitung des deutschen Kolonialkriegs in Namibia 1904 bis 1907*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1999.

Krumeich, Gerd, "La Place de la guerre de 1914-1918 dans l'histoire culturelle de l'Allemagne", yay. Jean-Jacques Becker, *Guerre et cultures 1914-1918*, Armand Colin, Paris, 1994.

Kühl, Stefan, *The Nazi Connection: Eugenics, American Racism, and German National-Socialism*, Oxford University Press, Oxford ve New York, 1994.

Kuklick, Hennka, *The Savage Within: The Social History of British Anthropology 1885-1945*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.

Labanca, Nicola, "Il razzismo coloniale italiano", yay. Alberto Burgio, e. *Nel nome della razza: il rassismo nella storia d'Italia 1870-1945*, Il Mulino, Bologna, 1999.

Lai, Vinay, ve Orner Bartov, "Genocide, Barbaric Others, and the Violence of Categories: A Response to Omer Bartov" ve "Reply", *American Historical Review*, cilt 5, sayı 103, 1998.

Landes, David S., *Richesse et pauvreté des nations*, Albin Michel, Paris, 2000 (orijinali *The Wealth and Poverty of Nations*, Norton, New York, 1998).

Lange, Karl, "Der Terminus 'Lebensraum' in Adolf Hitler's Mein Kampf", *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte*, sayı 13, 1965.

Lanzmann, Claude, *Shoah*, Fayard, Paris, 1985.

La Vergata, Antonello, *L'equilibrio e la guerra della natura: Dalla teologia naturale al darwinismo*, Morano, Napoli, 1990.

Le Bon, Gustave, "Psychologie de la revolution française", *Revue bleue: Revue politique et littéraire*, 1912.

—, *Lois psychologiques de l'évolution des peoples*, Alcan, Paris, 1919.

—, *La Psychologie des foules*, 1895 (yeniden basım Presses Universitaires de France, Paris, 1995.

Le Cour Grandmaison, Olivier, "Quand Tocqueville légitimisait les boucheries", *Le Monde diplomatique: Manière de voir*, sayı 58, 2001.

Lee, Richard, "The Extinction of the Races", *Journal of the Anthropological Society*, Trübner & Co., Londra, 1864.

Leed, Eric J., *No Man's Land: Combat and Identity in World War I*, Cambridge University Press, Cambridge, 1979.

Leibbrandt, Gottlieb, *Bolschewismus und Abendland: Idee und Geschichte eines Kampfes gegen Europa*, Junker& Dünnhaupt, Berlin, 1939.

Lenger, Friedrich, *Werner Sombart 1863-1941*, C. H. Beck, Münih, 1954.

Leroy-Beaulieu, Anatole, *Israel chez les nations*, Calmann-Lévy, Paris, 1893.

Leslie, Esther, *Walter Benjamin: Overpowering Conformism*, Pluto Press, Londra, 2000.

Levi, Primo, *The Drowned and the Saved*, Michael Joseph, Londra, 1988.

Lidsky, Paul, *Les Écrivains contre la Commune*, Maspero, Paris, 1982.

Lindqvist, Sven, *Exterminez toutes ces brutes: L'Odyssée d'un homme au coeur de la nuit et les origines du genocide européen*, Le Serpenta Plumes, Paris, 1998 (orijinali *Ultrotavarenda jävel*, Albert Bonniers Förlag AB, Stockholm, 1992; İngilizce çeviri *Exterminate Alt the Brutes*, The New Press, New York, 1996).

Lombroso, Cesare, *L'Homme criminal*, Alcan, Paris, 1887 (orijinali *L'uomo delinquent*, Turin, 1876).

Lombroso, Cesare ve Roberto Laschi, *Il delitto politico e le revoluzioni*, Bocca, Turin, 1890.

Lorimer, Douglas A., *Colour, Class and the Victorians: English Attitudes to the Negro in the Mid-Nineteenth Century*, Leicester University Press anti Holmes & Meier, New York, 1978.

Losurdo, Domenico, "Marx et l'histoire du totalitarisme", yay. Jacques Bidet ve Jacques Texier, *Fin du communisme?*, Presses Universitaires de France, Paris, 1991.

—, *Il revisionismo historico: Problemi e miti*, Laterza, Bari ve Roma, 1996.

Löwy, Michael, "Fire Alarm: Walter Benjamins Critique of Technology", *On Changing the World: Essays in Political Philosophy from Karl Marx to Walter Benjamin*, Humanities Press, Atlantic Highlands, N.J., 1993.

—, "La dialettica della civiltà: Figure della barbana moderna nel XX secolo", yay. Marcello Flores, *Storia, verità, giustizia: I crimini del XX secolo*, Mondadori, Milan, 2001.

Lukàcs, Georg, *Die Zerstörung der Vernunft: Der Weg des Irrationalismus von Schelling bis Hitler*, Aufbau Verlag, Berlin, 1984.

Lüsebrink, Hans-Jürgen, "'Tirailleurs sénégalais' und 'schwarze Schande': Verlaufsformen und Konsequenzen einer deutschfranzösischen Auseinandersetzung", yay. Janos Riez ve Joachim Schultz, *Tirailleurs sénégalais*, Lang, Frankfurt, 1989.

Madajzyk, Czeslaw, "Vom 'Generalplan Ost' zum 'Generalsiedlungsplan", yay. Mechtild Rössler ve Sabine Schleiermacher, Der *"Generalplan Ost": Hauptlinien der nationalsozialistischen Planungs- und Vernichtungspolitik*, Akademie Verlag, Berlin, 1993.

Maier, Charles, "Entre le taylorisme et la technocratie; Idéologies et conceptions de la productivité industrielle dans l'Europe des années 1920", *Recherches*, sayı 32-33, s. 95-134, 1978.

—, "Secolo corto o epoca lunga? L'unità storica dell'età industriale e le transformazioni della territorialità", yay. Claudio Pavone, *'900: I tempi della storia*, Donzelli, Roma, 1997, s. 29-56.

Maier, Hans, "Potentials for Violence in the Nineteenth Century: Technology of War, Colonialism, 'the People in Arms'", *Totalitarian Movements and Political Religions* 2, sayı 1, 2001.

Maistre, Joseph de, "Les Soirées de Saint-Pétersbourg", *Oeuvres complètes de Joseph de Maistre*, Librairie Catholique Emmanuel Vitte, Lyons-Paris, 1884-1887 (yeniden basım Slatkine, Cenevre, 1979, cilt 4).

Mandel, Ernest, *The Meaning of the Second World War*, Verso, Londra, 1986.

Mann, Thomas, *Tagebücher 1918-1921*, Fischer, Frankfurt, 1981 (Fransızca çeviri *Journal 1918-1923*, Gallimard, Paris, 1985).

Marestang, M., "La Dépopulation aux iles Marquises", *Revue scientifique, sayı* 44, 1992.

Marinetti, Filippo Tommaso, "Manifeste futuriste", *Le Figaro*, 20 Şubat 1909.

Marx, Karl, *Capital*, George Allen & Unwin, Londra, 1938 (orijinali *Das Kapital*, Berlin, 1867; yeniden basım Dietz Verlag, Berlin, 1975, 3 cilt; *Kapital*, çev. Nail Satlıgan, Erkin Özalp, Mehmet Selik, Yordam Kitap, İstanbul, 2021).

Marx, Karl ve Friedrich Engels, *The Communist Manifesto*, 1848 (yeniden basım Verso, Londra ve New York, 1998; *Komünist Manifesto*, çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018).

Maspero, François, *L'Honneur de Saint-Artaud*, Plon, Paris, 1993.

Massin, Benoit, "Anthropologie raciale et national-socialisme: Heurs et malheurs des paradigmes de la race", yay. J. Olff-Nathan, *La Science sous le Troisième Reich*, Seuil, Paris, 1993.

Mayer, Arno J., *Dynamics of Counterrevolution in Europe 1870-1956: An Analytic Framework*, Harper & Row, New York, 1971.

—, *The Persistence of the Old Regime*, Pantheon, New York, 1981.

—, *Why Did the Heavens Not Darken? The "Final Solution" in History*, Pantheon, New York, 1988.

—, *The Furies: Violence and Terror in the French and Russian Révolution*, Princeton University Press, Princeton, 2000.

Meige, Henry, "Le Juif errant à la Salpêtrière", *Nouvelle iconographie de la Salpêtrière*, sayı 6, 1893.

Melossi, Dario, ve Massimo Pavarini, *Carcere e fabbrica: Alle origini del Sistema penitenziario, XVI-XIX secolo*, Il Mulino, Bologna, 1997.

Miccoli, Giovanni, "Santa Sede, questions ebraica e antisemitismo", *Storia d'Italia: Annali 11, Gli ebrei in Italia*, cilt 2 Einaudi, Turin, 1997.

Michaud, Eric, *Un art d'éternité: L'Image et le temps du national-socialisme*, Gallimard, Paris, 1996.

Michels, Robert, *Les Parties politiques*, Flammarion, Paris, 1971.

Mill, John Stuart, *On Liberty and Other Essays*, Oxford University Press, Oxford, 1991 (*Özgürlük Üzerine*, çev. Berkay Tartıcı, Liberus Yayınları, İstanbul, 2021).

Milza, Pierre, *Mussolini*, Fayard, Paris, 1999.

Mitzman, Arthur, *Sociology and Estrangement: Three Sociologists of Imperial Germany*, Knopf, New York, 1973.

Mommsen, Hans, "Die Realisierung des Utopischen: Die 'Endlösung' der Judenfrage im 'Dritten Reich'", *Geschichte und Geseillschaft*, sayı 1, 1983.

Moriani, Giovanni, *Il secolo dell'odio: Conflitti razziali e di classe nel Novecento*, Marsilio, Venedik, 1999.

Mosca, Gaetano, *La Classe politica*, Lacerza, Bari ve Roma, 1972.

Moscovici, Serge, *L'Age des foules*, Complexe, Brüksel, 1985.

Mosse, George L., *The Crisis of German Ideology: The Cultural Origins of the Third Reich*, Grosset & Dunlap, New York, 1964.

—, *The Nationalization of the Masses: Political Symbolism and Mass Movements in Germany from the Napoleonic Wars Through the Third Reich*, Howard Fertig, New York, 1974.

—, *Toward the Final Solution: A History of European Racism*, Howard Fertig, New York, 1978.

—, *Fallen Soldiers. Reshaping the Memory of the World Wars*, Oxford University Press, Oxford ve New York, 1990.

—, *The Fascist Revolution*, Howard Fertig, New York, 1999.

Mucchieli, Laurent, *La Découverte du social: Naissance de la sociologie en France (1870-1914)*, La Découverte, Paris, 1998.

Müller, Filip, *Trois ans dans une chambre à gaz d'Auschwitz*, Pygmalion Paris, 1980 (orijinali *Sonderbehandlung: Drei jahre in den Kremmatorien und Gaskammern von Auschwitz*, Münih, 1979).

Neocleous, Mark, *Fascism*, Open University Press, Buckingham, 1997 (*Faşizm*, çev. Doğan Barış Kılınç, Notabene Yayınları, İstanbul, 2018).

Neumann, Franz, *Behemoth, Theory and Practice of National Socialism*, Oxford University Press, Oxford ve New York, 1987.

Noaks, Jeremy, "Nazism and Eugenics: The Background to the Nazi Sterilization Law of 14 July 1933", yay. R.J. Bullen, H. Pogge von Strandmann ve B. Polonsky, *Ideas into Politics: Aspects of European History 1880-1950*, Barnes & Noble, Londra, 1984.

Nolte, Ernst, *Forever in the Shadow of Hitler? Original Documents of the Historikerstreit*, Humanities Press, Atlantic Highlands, N.J., 1993.

—, *La Guerre civile européenne 1917-1945: National-socialisme et bolshevisme*, Editions des Syrtes, Paris, 2000 (orijinali *Der europäische Bürgerkrieg: Nationalsozialismus und Bolschewismus 1917-1945*, Propyläen/Ullstein, Berlin ve Frankfurt, 1987).

Norton Cru, Jean, *Du témoignage*, Allia, Paris, 1982.

Novicow, Jacques, *La Critique du darwinisme social*, Alcan, Paris, 1910.

Nye, Robert Allen, *The Origins of Crowd Psychology*, Sage Publications, New York, 1975.

—, *Crime, Madness, and Politics in Modern France: The Medical Concept of National Decline*, Princeton University Press, Princeton, 1984.

O Brian, Patricia, *The Promise of Punishment: Prisons in Nineteenth - Century France*, Princeton University Press, Princeton, 1982.

Panoff, Michel, "Le Darwinisme social à l'oeuvre en Océanie insulaire", yay. Patrick Tort, *Darwinisme et société*, Presses Universitaires de France, Paris, 1992

Papini, Giovanni, "La vita non e sacra", *Lacerba,* cilt 1, sayı 20, 1913.

Parekh, Bhikhu, "Liberalism and Colonialism: A Critique of Locke and Mill", yay. Jan Nederveen Pieterse ve Bhikhu Parekh, *The Decolonization of Imagination: Culture, Knowledge and Power*, Zed Books, Londra, 1995.

Pareto, Vilfredo, *Les Systèmes socialistes*, 1902 (yeniden basım Droz, Cenevre, 1965).

Parker, Geoffrey, *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West*, Cambridge University Press, Cambridge ve New York, 1988.

Perrier, Edmond, *Le Transformisme*, Baillière, Paris, 1888.

Perrot, Michelle, *Les Ombres de l'histoire: Crime et chatiment au XIXe siècle*, Flammarion, Paris, 2001.

Peukert, Detlev, *Inside Nazi Germany: Conformity, Opposition and Racism in Everyday Life,* 1987.

Pichot, André, *La Société pure: De Darwin à Hitler*, Flammarion, Paris, 2000.

Pick, Daniel, *Faces of Degeneration: A European Disorder 1848-1918*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.

—, *War Machine: The Rationalization of Slaughter in the Modern Age*, Yale University Press, New Haven ve Londra, 1993.

Picker, Henry, *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier*, Seewald Verlag, Stuttgart, 1977 (orijinali *Hitler's Secret Conversations*, Farrar, Straus & Giroux, New York, 1953).

Pogliano, Claudio, "Scienza e stripe: Eugenica in Italia (1912-1939)", *Passato e Presente*, sayı 5, 1984.

—, "Eugenisti ma con giudizio", yay. Alberto Burgio, *Nel nome della razza: Il razzismo nella storia d'Italia 1870-1945*, Il Mulino, Bologna, 1999.

Pois, Robert A, *La Réligion de la nature et le national-socialisme*, Editions du Cerf, Paris, 1993 (orijinali *National Socialism and the Religion of Nature,* Londra, Croom, 1986).

Poliakov, Léon, *Histoire de l'antisémitisme*, 2 cilt, Calmann-Lévy, Paris, 1981.

Pollack, Michael, "Une politique scientifique: Le concours de l'anthropologie, de la biologie et du droit", yay. François Bédarida, *La Politique nazi d'extermination*, Albin Michel, Paris, 1989.

Postone, Moishe, "'*Nationalsozialismus und Antisemitismus: Ein theoretischer Versuch*", yay. Dan Diner, *Zivilisationsbruch: Denken nach Auschwitz*, Fischer, Frankfurt, 1988.

Pouget, Michel, *Taylor et le taylorisme*, Presses Universitaires de France, Paris, 1998.

Pressac, Jean-Claude, *Les Crématoires d'Auschwitz: La Machinerie du meurtre de masse*, CNRS Editions, Paris, 1993.

Proal, Louis, *La Criminalité politique*, Alcan, Paris, 1898.

Procacci, Giovanna, *Soldati e prigionieri italiani nella Grande Guerra*, Bollati Boringhieri, Turin, 2000.

Proctor, Robert, *Racial Hygiene: Medicine Under the Nazis*, Harvard University Press, Cambridge, Mass, 1988.

—, *The Nazi War on Cancer*, Princeton University Press, Princeton, 1999.

Rabinbach, Anson, "L'Esthétique de la production sous le Troisième Reich", *Recherches*, sayı 32-33, 1978.

—, *The Human Motor: Energy, Fatigue, and the Origins of Modernity*, University of California Press, Berkeley, 1992.

Rainger, Ronald, "Race, Politics, and Science: The Anthropological Society of London in the 1860s", *Victorian Studies*, sayı 1, 1978.

Ratzel, Friedrich, *Lebensraum: Eine biogeographische Studie*, 1901 (yeniden basım Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1966).

Reade, William Winwood, *Savage Africa*, Smith, Eldon & Co., Londra, 1863.

Reemtsma, Jan Philipp, "Die Idee des Vernichtungskrieges", yay. Hannes Heer ve Klaus Naumann, *Vernichtungskrieg: Verbrechen der Wehrmacht 1941 bis 1944*, Hamburger Edition, Hamburg, 1995, s. 377-401.

Reichel, Peter, *La Fascination du nazisme*, Odile Jacob, Paris, 1993 (orijinali *Der schöne Schein des Dritten Reiches*, Hanser Verlag, Münih, 1991).

Reuth, Ralf Georg, *Goebbels: Eine Biographie*, Münih, Piper, 1990.

Revelli, Marco, *Oltre il Novecento: La politico, le ideologie e le insidie del lavoro*, Einaudi, Turin, 2001.

Richard, Lionel, *L'Art et la guerre: Us Artistes confrontés à la seconde guerre mondiale*, Flammarion, Paris, 1995.

Rivet, Daniel, "Le Fait colonial et nous: Histoire d'un éloignement. *Vingtième siècle*, sayı 33, 1992.

Rochat, Giorgio, "Il genocidio cirenaico." *Belfagor*, cilt 35, sayı 4, 1980.

Rosenberg, Alfred, *Pest in Russland*, Münih, 1992.

—, *Le Mythe du vingtième siècle*, Avalon, Paris, 1986.

Rousso, Henry, "Juger le passé? Justice et histoire en France", *Vichy: L'Événement, la mémoire, l'histoire*, Folio-Gallimard, Paris, 2001.

Ruche, Georg ve Otto Kirchheimer, *Peine et structure sociale* (yeniden basım Editions du Cerf, Paris, 1994; İngilizce çeviri *Punishment and Social Structure*, New York, 1939).

Ruffié, J. ve J. C. Sournia, *Les Épidémies dans l'histoire de l'homme: De la peste au Sida*, Flammarion, Paris, 1993.

Said, Edward, *L'orientalisme: L'Orient créé par l'Occident*, Seuil, Paris, 1980 (orijinali *Orientalism*, Knopf, New York, 1978 (*Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları*, çev. Berna Yıldırım, Metis Yayınları, İstanbul, 1999).

—, *Culture and Imperialism*, Chatto & Windus, Londra, 1993 (*Kültür ve Emperyalizm*, çev. Necmiye Alpay, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2021).

Salvati, Mariuccia, *Novecento: Interpretazioni e bilanci*, Laterza, Bari ve Roma, 2001.

Sartre, Jean-Paul, *Réflexions sur la question juive*, 1946 (yeniden basım Gallimard, Paris, 1954).

Schmitt, Carl, "Das gute Recht der deutschen Revolution", *West-Deutscher Beobachter*, 12 Mart 1933.

—, *Das Judentum in der Rechtswissenschaft: Ansprachen, Vorträge und Ergebnisse der Tagung der Rechtsgruppe Hochschullehrer des NRSB am 3. und 4. October 1936*, Berlin, 1936.

—, *Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum, 1950* (yeniden basım Duncker & Humblot, Berlin, 1974).

—, *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes: Sinn und Fehlschlag eines politischen Symbols*, 1938 (yeniden basım Köln-Lövenich: Hohenheim Verlag, 1982).

—, "Totaler Feind, totaler Krieg, totaler Staat", 1937, *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar-Genf-Versailles 1923-1939*, Duncker & Humblot, Berlin, 1988a.

—, "Grossraum gegen Universalismus: Der Völkerrechtliche Kampf und die Monroedoktrin," 1939, *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar-Genf-Versailles 1923-1939*, Duncker & Humblot, Berlin, 1988b.

—, *Völkerrechtliche Grossraumordnung*, 1941 (yeniden basım Duncker & Humblot, Berlin, 1991).

—, *Über die drei Arten des rechtwissenschaftlichen Denkens*. 1934 (yeniden basım Duncker & Humblot, Berlin, 1993).

—, *Der Begriff des Politischen*, 1932 (yeniden basım Duncker & Humblot, Berlin, 1996; Fransızca çeviri *La Notion de politique*, Flammarion, Paris, 1992).

Schor, Ralph, "Le Paris des libertés", yay. André Kaspi ve Antoine Marès, *Le Paris des étrangers*, Imprimerie nationale, Paris, 1989.

Schulte, Christoph, "Dégénérescence et sionisme", yay. Delphine Bechtel, Jacques Le Rider ve Dominique Bourel, *Max Nordau 1899-1923*, Editions Cerf, Paris, 1996.

Sellier, André, *Histoire du camp de Dora*, La Découverte, Paris, 1998.

Siebert, Theodor, "Der jüdische Feind", *Völkischer Beobachter*, 12 Kasım 1941.

Sighele, Scipio, *La folla delinquente*, Marsilio, Venedik, 1985 (Fransızca çeviri *La Foule criminelle: Essai de psychologie collective*, Alcan, Paris, 1992).

Simmel, Georg, *Philosophie de l'argent*, Presses Universitaires de France, Paris, 1987 (orijinali *Philosophie des Geldes 1977*, yeniden basım Duncker & Humblot, Berlin, 1900).

Simpson, Louis, *The Poetry of War 1939-1945*, Harcourt, Brace & World, New York, 1965.

Sinclair, TJpcon, *The jungle*, 1906 (yeniden basım Penguin Books, Harmondsworth, England, 1985).

Siva, P., "La rivoluzione mondiale e gli ebrei", *Civilta cattolica*, sayı 73, 1920.

Smith, Woodruff D., *The Ideological Origins of Nazi Imperialism*, Oxford University Press, Oxford ve New York, 1986.

Sofsky, Wolfgang, *L'Organisation de la terreur: Les Camps de concentration*, Calmann-Lévy, Paris, 1995 (orijinali *Die Odnung des Terrors: Das Konzentrationslager*, Fischer, Frankfurt, 1993).

—, *Traité de la violence*, Gallimard, Paris, 1998 (orijinali *Traktat über die Gewalt*, Fischer, Frankfurt, 1996).

Sombart, Werner, *Der Bourgeois: Zur Geistesgeschichte des modernen Wirtschaftsmenschen*, 1912, Duncker & Humblot, Leipzig, 1913.

—, *Die Juden und das Wirtschaftsleben*, Duncker & Humblot, Leipzig, 1920.

Sontag, Susan, *La Maladie comme métaphore*, Christian Bourgeois, Paris, 1993 (orijinali *Illness as Metaphor*, Farrar, Straus & Giroux, New York, 1977; *Metafor Olarak Hastalık*, çev. Osman Akınhay, Can Yayınları, İstanbul, 2015).

Spengler, Oswald, *Der Untergang des Abendlandes*, 1923 (yeniden basım Deutscher Taschenbuch Verlag, Münih, 1993).

Spierenburg, Pietr, *The Spectacle of Suffering: Executions and the Evolution of Repression*, Cambridge University Press, Cambridge, 1984.

Stannard, David E., *American Holocaust: The Conquest of the New World*, Oxford University Press, Oxford ve New York, 1992.

Stark, Johannes ve Wilhelm Muller, *Jüdische und deutsche Physik*, Helingsche Verlagsanstalt, Leipzig, 1941.

Steinmetz, George, "German Exceptionalism and the Origins of Nazism", yay. Ian Kershaw ve Moshe Lewm, *Stalinism and Nazism: Dictatorships in Comparison*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.

Sternhell, Ze'ev, "Anthropologie et politique: Les Avatars du darwinisme social au tournant du siècle", yay. EHESS, *L'Allemagne nazie et le génocide juif*, Hautes Etudes, Gallimard, Seuil, Paris, 1985.

—, "Le Concept de fascisme", Ze'ev Sternhell, Mario Sznajder ve Maia Ashéri, *Naissance de l'idéologie fasciste*, Fayard, Paris, 1989.

—, *La Droite révolutionnaire (1885-1914): Les Origines françaises du fascism*, Folio-Gallimard, Paris, 1997.

Steyn, Juliet, "Charles Dickens' Oliver Twist: Fagin as a Sign" ve Bryan Cheyette, "Neither Black nor White: The figure of 'the Jew' in Imperialist British literature", yay. Linda Nochlin ve Tamar Garb, *The Jew in the Text: Modernity and the Construction of Identity*, Thames & Hudson, Londra, 1995.

Strait, Christian, "Ostkreig: Antibolschewismus und 'Endlösung'", *Geschichte und Gesellschaft*, sayı 17, 1991.

Taine, Hyppolite, *Hyppolite Taine: Sa vie et sa correspondence*, cilt 4, Hachette, Paris, 1902.

—, *Les Origines de la France contemporaine: La Révolution, l'anarchie*, Laffont, Paris, 1972.

Taguieff, Pierre-André, *Les Protocoles des sages de Sion: Faux et usages d'un faux*, 2 cilt, Berg International, Paris, 1992.

—, *La Couleur et le sang: Doctrines racistes à la française*, Mille et une nuits, Paris, 1998.

Talmon, Jacob L., *The Origins of Totalitarian Democracy*, Seeker & Warburg, Londra, 1952.

Tarde, Gabriel, "Les Crimes des foules," *Archives de l'anthropologie criminelle*, sayı 7, 1892.

Taylor, Frederick W., "The Principles of Scientific Management", 1911, *Scientific Management*, Greenwood Press, Westport, Conn, 1977.

Theweleit, Klaus, *Männerphantasien*, 2 cilt, Verlag Roter Stern, Frankfurt, 1978.

Tocqueville, Alexis de, *De la démocratie en Amérique*, 4 cilt, 1835-40, 1961 (yeniden basım Folio-Gallimard, Paris, 1961).

—, *L'Ancien Régime et la Révolution*, 1856 (yeniden basım Folio-Gallimard, Paris, 1967).

—, *Souvenirs*, Laffont, Paris, 1986.

—, "Travail sur l'Algérie" 1841, *Oeuvres*, Pléiade-Gallimard, Paris, 1991.

Tombs, Robert, *La Guerre contre Paris 1871*, Aubier, Paris, 1997.

Tranfaglia, Nicola, *Dalla prima Guerra mondiale al fascismo*, UTET, Turin, 1995.

Traverse, Enzo, *Les juifs et l'Allemagne: De la "symbiose judéo-allemande" à la mémoire d'Auschwitz*, La Découverte, Paris, 1992.

—, *L'Histoire déchirée: Essai sur Auschwitz et les intellectuels*, Les Editions du Cerf, Paris, 1997a.

—, "La Shoah, les historiens et l'usage public de l'histoire: A propos de l'affaire Daniel J. Goldhagen", *L'Homme et la Société* 3, sayı 125, 1997b.

—, *Les Marxistes et la question juive: Histoire d'un débat 1843-1943*, Kimé, Paris, 1997c.

—, "La Singularité d Auschwitz: Problèmes et dérives de la recherché historique", yay. Catherine Coquio, *Parler des camps, penser les genocides*, Albin Michel, Paris, 1999.

—, "Introduction to Traverso", *Le Totalitarisme: Le vingtième Siècle en débat*, Seuil, Paris, 2001.

Tuck, Richard, *The Right of War and Peace: Political Thought and the International Order from Grotius to Kant*, Clarendon Press, Oxford, 1999.

Turner, Frederick Jackson, "The Significance of the Frontier in American History", 1893 (yeniden basım *The Frontier in American History*, University of Arizona Press, Tucson, 1988).

Ubershär, Gerd R. ve Wolfram Wette, *"Unternehmen Barbarossa": Der deutsche Überfall auf die Sowjetunion, 1941 - Berichte, Analysen, Dokumente*, Egon Verlag, Paderborn, 1984.

Vacher de Lapouge, Georges, *Les Sélections sociales: Cours libre de science politique professé à l'université de Montpellier 1888-1889*, Fontemoing, Paris, 1896.

—, "Observations sur l'infériorité naturelle des classes pauvres", *Race et milieu social: Essais d'anthtoposociologie*, Marcel Rivière, Paris, 1909.

Van Oosterzee, Penny, *When Worlds Collide: The Wallace Line*, Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1997.

Venturi, Franco, *Utopia e riforma nell'illuminismo*, Einaudi, Turin, 1970.

Vialles, Noélie, *Le Sang et la chair: Les Abattoirs des pays d'Adour*, Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 1987.

Vidal-Naquet, Pierre, *Les Juifs, la mémoire et le présent*, cilt 2, La Découverte, Paris, 1991.

Villa, Renzo, *Il deviante e i suoi segni: Lombroso e la nascita dell'antropologia criminale*, Anecli, Milan, 1985.

Wallace, Alfred Russel, "The Origins of Human Races and the Antiquity of Man Deduced from the Theory of 'Natural Selection'", *Journal of the Anthropological Society*, 1864.

—, "Natural Selection" (1870), *Natural Selection and Tropical Nature: Essays on Descriptive and Theoretical Biology*, Macmillan, Londra, 1891.

Walser Smith, Helmut, "'The Talk of Genocide: The Rhetoric of Miscegenation-Notes on the Debates in the German Reichstag Concerning South-West Africa 1904-1914", yay. Sara Friedrichsmayer, Sara Lennox ve Susanne Zantop, *The Imperialst Imagination: German Colonialism and Its Legacy*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1998.

Walzer, Michael (yay.), *Régicide et Révolution: Le Procès de Louis XVI*, Payot, Paris, 1989 (Ingilizce çeviri *Regicide and Revolution: Speeches on the Trial of Loits XVI*, Cambridge University Press, Cambridge, 1974).

Warmbold, Joachim, *Germania in Africa: Germany's Colonial Literature*, Peter Lang, Frankfurt, 1989.

Weber, Max, *Wirtschaft und Gesellschaft*, 2 cilt, 1912 (yeniden basım J.C.B. Mohr, Jübingen, 1956).

—, "Parlement und Regierung im neugeordneten Deutschland", *Gesammelte politische Schriften*, 1921 (yeniden basım J. C. B. Mohr, Jübingen, 1988).

—, *Economy and Society*, 1922 (Ingilizce çeviri University of California Press, Berkeley, Los Angeles ve Londra, 1978).

Webster, Nesta, *World Revolution*, Constable, Londra, 1921.

Wehler, Hans-Ulrich, *The German Empire 1871-1918*, Berg Publishers, Londra, 1985.

Weindling, Paul, *Health, Race and German Politics Between National Unification and Nazism, 1870-1947*, 2 cilt, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

Wesseling, H.L., "Colonial Wars: An Introduction", yay. J.A. de Moor ve H.L. Wesseling, *Colonialism and War: Essays on Colonial Wars in Asia and Africa*, E.J. Brill/ Universitaire Pers Leiden, Leiden, 1989.

Weidemann, Hans-Rudolf, "Ein schönes Schneiden! Ein unbekannter Brief Soemmerings über die Guillotine", *Medizinhistorisches Journal,* cilt 27, sayı 1-2, 1992.

Wieviorka, Annette, "L'Expression 'camp de concentration'", *Vingtième Siècle*, sayı 54, 1977.

Winock, Michel, "Edouard Drumont et *La France juive*", *Nationalisme, antisémitisme et fascisme en France*, Seuil, Paris, 1982.

Winter, Jay, "Shell-Shock", *Journal of Contemporary History,* cilt 35, sayı 1, özel sayı, 2000.

Wippermann, Wolfgang, *Der "Deutsche Drang nach Osten": Ideologie und Wirklichkeit eines politischen Schlagwortes*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1981.

Wismann, Cornelia, "Starting from Scratch: Concepts of Order in No Man's Land", yay. Bernd Hüppauf, *War, Violence and the Modern Condition*, Walter de Gruyter, Berlin, 1977.

Wistrich, Robert, "Hitler et ses aides", *Le Débat*, sayı 93, 1997.

Yerushalmi, Yosef Hayim, "Assimilation et antisémitisme racial: Le Modèle ibérique et le modèle allemand", *Sefardica: Essais sur l'histoire des juifs, des marranes et des nouvea ux chrétiens d'origine hispano-portugaise*, Chandeigne, Paris, 1998.

Zola, Emile, *The Debacle*, Penguin Classics, Harmondsworth, 1972.

DİZİN

II. Leopold (Belçika Kralı) 60, 80
II. Wilhelm (Almanya İmparatoru) 64, 147, 162, 171
döneminde sömürge politikaları 81
döneminde *Lebensraum* 65
XVI. Louis (Fransa Kralı) 31, 34

Action Française 120
Adas, Michael 62
Adorno, Theodor 57
Afrika 59, 62, 63, 65, 66, 68, 76, 77, 80, 82, 85, 87, 103, 110, 126
Afrika'da sömürge 60, 79-82
sömürge savaşları 80, 97
ahlâki şizofreni 101
Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi 66
Almanlar 21, 24, 55, 64, 65, 79, 80, 84-87, 89, 100, 110, 119, 155, 163
'ın antisemitizmi 21-24, 28, 67, 123, 141, 154, 159, 171
Almanya 11, 12, 14, 17-20, 22, 24, 44, 52, 55, 64-67, 81, 83, 86, 87, 89, 94, 102-104, 110-112, 120, 122, 125, 140-142, 145-147, 155, 157, 159, 165, 171, 174
'da antisemitizm 21-24, 28, 67, 123, 141, 154, 159, 171
'da faşizm 141
'da Nasyonal Sosyalizm 15-18, 23, 24, 26, 28, 29, 52, 62, 89, 113, 115, 118, 123, 148, 164, 169, 171, 175, 176
'da Yahudi Bolşevizmi miti 120, 140
Çekoslovakya'nın işgali 163
Freikorps 111, 122, 123
Genel Doğu Planı 83
kimyasal silahların kullanımı 110
kitap yakma 165
Lebensraum 51, 53, 67, 99, 138, 141, 146
milliyetçilik 21, 64, 123, 160
pan-Cermenizm 64, 65, 123
SA (*Sturmabteilung*) 111
sömürge politikaları 81
zorunlu kısırlaştırma 146-148
Altdeutscher Verbund (Pan-Cermen Birliği) 65
Amerikan İç Savaşı 79
Amerikanizm ve Fordizm (Gramsci) 51
Amerikan yerlilerinin soykırımı 74

Améry, Jean 53
Ammon, Otto 137, 144, 157
Ancien régime 25, 31, 32, 35, 36, 97, 171
Anders, Günther 37, 50, 109
Annales d'histoire économique et sociales (Bloch) 176
antibolşevizm 18, 19, 123, 142, 171
  olarak Nasyonal Sosyalizm 17, 167
antisemitizm 14, 18, 19, 26, 55, 123, 124, 125, 138, 139, 142, 148, 152, 157-161, 165-171, 174, 175
  Almanya'da 21-24, 28, 67, 123, 141, 154, 159, 171
  antiliberal olarak 167
  Bohemya'da 22
  Büyük Britanya'da 157
  ekonominin aryanlaştırılması 56
  Fransa'da 140, 151, 154
  İtalya'da 141
  Kristal Gece 56
  Nürnberg Kanunları 56, 65, 67, 90, 148, 167, 178
  ve sosyal Darwinizm 25, 26, 60, 64, 68, 70, 71, 73-75, 110, 127, 137, 138, 144, 145
apartheid 82
Der Arbeiter (Jünger) 53, 99, 100, 160
Arditi del Popolo 111
Arendt, Hannah 11, 26, 27, 60, 63, 78, 103
  Eichmann Kudüs'te 11
  Totalitarizmin Kaynakları 27, 63
aristokrasi 18, 60, 137
Aron, Raymond 169
Asquith, Herbert Henry, Oxford ve Asquith 1. Earl'ü 98
Asya 17, 60, 62, 80, 85, 86, 88, 119
Audoin-Rouzeau, Stéphane 108
Auler, Hans 125
Auschwitz 9-12, 14-17, 21, 24, 42, 46, 48-50, 101, 105, 107, 143, 173-175, 178
  Buna-Monowitz 49
  krematoryum 49
  sınıf soykırımı olarak 17
  Sonderkommando 49, 50, 52
  Taylorist fabrika olarak 45, 50, 52, 95, 117
  Topf firması (Erfurt, Almanya) 48, 50
Avrupalı olmayanların ırksal istenmezlikleri 110, 111
Avusturya 20, 22, 74, 102, 140, 157, 163
Aydınlanma 10, 11, 13, 14, 20, 25, 28, 31, 33, 35, 40, 41, 45, 108, 122, 167, 169-171, 177
  cezalandırıcı adalet 40
  ayrıca bkz. Karşı Aydınlanma
Aziz Bartalmay Günü 35

Bagatelles pour un massacre (Bir Katliam İçin Ivır Zıvırlar, Céline) 154
Baltık devletleri 85, 141
Barbarossa Operasyonu 88
Barbusse, Henri 99
Barrés, Auguste-Maurice 145
Barruel 154
Bartov, Omar 29, 88, 108
Bauman, Zygmunt 48
Bavyera Sovyet Cumhuriyeti 18
Bebel, August 140
Beccaria, Cesare 40
Becker, Annette 108
Belçika 45, 60, 102
Bendyshe, Thomas 69
Benjamin, Walter 37, 107, 116, 117
  Tek Yön 116
  Yarının Silahları 117
Bentham, Feremy 39, 57
Berillon, Edgar 110
Berlin Akademisi 157
Berlin, Isaiah 33
Berlin'deki Spartakist Ayaklanma 18
Bernard, Claude 126
Bertillon Arşivleri 135
Bethmann-Hollweg, Theobald Theodor Friedrich Alfred von 98
Birinci Dünya Savaşı 19, 23, 25, 26, 29, 36, 39, 51, 53, 64-66, 94, 97, 103, 108, 109, 113, 115, 120, 121, 123, 144, 157, 159, 175

'da propaganda 110, 118
'da sosyal Darwinizm 110
'da soykırım 109
askerî hedef olarak siviller 101
bir laboratuvar olarak 94, 95, 108, 118
faşizmin katalisti olarak 18, 19, 23, 27, 114, 142, 159, 160
hayatta kalanların anlatıları 105-108
kimyasal silahların kullanımı 110
Ljubljana kampı 104
pan-Cermenizm 65
rasyonalize fabrika olarak ordu 93, 94
siper savaşı 93, 98
teknolojik savaş 96, 98
toplama kampları 103, 104
ayrıca bkz. Büyük Savaş
bilim ve teknoloji 25, 26
bir salgın olarak devrim 130-137
Birkenau 49
Birleşik Devletler 67
Amerikan İç Savaşı 79
öjenik araştırmaları merkezi 148, 149
sosyal Darwinizm 74, 75
zorunlu kısırlaştırma 143
biyolojik determinizm 75
Blitzkrieg (Yıldırım Savaşı) 83
Bloch, Ernst 101
Bloch, Marc 26, 176
Boer Savaşı 103
Bohemya 22
Bolşevizm 17-20, 23, 24, 88, 91, 114, 119, 120, 122-126, 140, 142, 167, 168, 171
Bonald 154
Bonwick, James 71, 74
Bordier, Arthur 134
Borkenau, Franz 20, 21
Bormann, Martin 53, 85
Bosch, Hieronymus 50
Bouveret, Léon 139
Boxer İsyanı 78
Braudel, Fernand 12, 13
Brest Litovsk Antlaşması 66
Britannica Ansiklopedisi 143
Broca, Paul 76, 126
Broszat, Martin 15
Bruck, Arthur Moeller van den 67
Buchenwald 46
Bugeaud de la Piconnerie, Thomas-Robert 78
Buna-Monowitz 49
Burke, Edmund 86, 128, 132
bürokrasi 29, 54-57, 63, 94
Büyük Britanya 38, 46, 64, 65, 85, 86, 102, 168
'da antisemitizm 157
'da emperyalizm 64, 68, 86
çalışma evleri 38, 43
Büyük Savaş 93, 94, 100, 101, 103, 104, 106, 107, 110, 114, 117, 118, 160
ayrıca bkz. Birinci Dünya Savaşı
Büyülü Dağ (Mann) 122

Caillois, Roger 34, 99
Caillot, E. 72
Cantimori, Delio 53
Caporetto 104
Cardona, Diaz 98
Carrel, Alexis 146
Céline, Louis-Ferdinand 51, 154
Bagatelles pour un massacre (Bir Katliam İçin Ivır Zıvırlar) 154
Gecenin Sonuna Yolculuk 51
cellat 32-37
devlet memuru olarak 55
etik sorumluluk 37, 57
makinenin hizmetkârı olarak 37
T4 Operasyonu 36, 142
"Ceza Sömürgesi" (Kafka) 36
Cezayir 61, 62, 78, 79
Chamberlain, Houston Stewart 60, 67, 86
Charcot, Jean-Martin 126, 138, 139
Chartier, Roger 14, 27, 177
Chesterton, G. K. 157
Churchill, Winston 79, 85, 121, 123, 141
Ciano, Galeazzo 84
Clairvaux Hapishanesi 42
Clausewitz, Carl von 98

Comte, Auguste 68, 144
Conrad, Joseph 59, 62
Cooper, H. H. 106
Corbin, Alain 47
Croce, Benedetto 21
Cru, Jean Norton 99
Cubbit, William 41

çalışma evleri 38, 43
Çekoslovakya 163
Çingeneler 45, 83, 85, 174
  soykırımı 83, 85, 174
  zorunlu emeği 45

Danimarka 143
Darwin, Charles 68, 69, 72-74, 76
  İnsanın Türeyişi 73, 74, 76
  Türlerin Kökeni 72
de Tocqueville, Alexis 13, 61
Dei Delitti e delle pene (Beccaria) 40
Der Nomos der Erde (Schmitt) 61
Déroulède, Paul 157
deutsche Sonderweg 24
Deutsches Institut für Technische Arbeistsschulung 53
  ayrıca bkz. DINTA
Deutsches Koloniallexicon (Schnee) 66
DINTA 54
  ayrıca bkz. Deutsches Institut für Technische Arbeistsschulung
Dickens, Charles 157
Diner, Dan 10
Dix, Otto 100, 109
Doğu Hindistan Kumpanyası 61
Doğu planının hedefleri 83
Dora Kampı 46
Drumont, Edouard 139, 154
Du Camp, Maxime 133
Dupin, Baron 41
Durkheim, Emile 126
düşmanın insandışılaştırılması 110, 117, 131

Eher, Franz 124
Eichmann Kudüs'te (Arendt) 11
Ein Pangermanistisches Deutschland (Langhans) 65
Einsatzgruppen 23, 101, 141, 142
Einstein, Albert 165
Ekim Devrimi 17
  ayrıca bkz. Rus Devrimi
Ekonomi ve Toplum (Weber) 54
Ekonomik ve İdari Merkez Ofis (Wirtshafts und Verwaltungshauptsamt - WVHA) 44, 46
ekonominin aryanlaştırılması 56
emekçiler 44, 136
  çalışma evleri 38, 43
  fabrikalar 38-41
  kışlalar 38, 41
emperyalizm 25, 27, 28, 63, 64, 68, 70, 71, 85, 86, 89, 128, 171, 175
  Batı emperyalizmi 89
  ve ırkçılık
  ve *Lebensraum* 82
  ve Nazizm 19, 62, 63, 82, 85, 89, 90
Elias, Norbert 38, 57, 177
Elsner, Kurt 140
Engels, Friedrich 39
Erfurt (Almanya) 48
Ermeni soykırımı 23, 109, 117
Estonya 123
Etiyopya 82, 145

"Fabrika İşçileri" (resim – Ferdinand Staeger) 53
fasci di combattimento 11
faşizm 18-20, 24, 25, 27, 33, 60, 111-116, 137, 141, 146, 175
Feydeau, Ernest 131
Fildişi Sahili 80
Filistin 140
Fischer-Wasels, Bernhard 125
Ford Motor Company 26
Ford, Henry 52, 53, 100, 157
Fordist, Fordizm 46, 51, 53, 94, 175
Foucault, Michel 27, 38, 169
Fourier, Charles 39
Franco, Francisco 40, 141
Franju, Georges 48
Fransa 14, 22, 31, 41, 65, 71, 85, 90, 94, 102, 110, 115, 120, 126, 128,

129, 132, 137, 139, 140, 142, 145, 146, 151, 153, 154, 157, 168
'da antisemitizm 140, 151, 154
'da öjenik 129
'daki Yahudi Bolşevizmi imgesi 140
Cezayir'in sömürgeleştirilmesi 61
Paris Komünü 130
Üçüncü Cumhuriyet 126, 142
Fransa Beşeri Meseleleri İnceleme Vakfı 146
Fransız Devrimi 9, 14, 31, 33, 34, 57, 132, 166, 177
Friedlander, Henry 48
Friedländer, Saul 11, 15
Furet, F. 16, 19-21, 24, 25
Fussell, Paul 106

Galton, Francis 75
Gatling tüfeği 96
Gautier, Théophile 131
gaz odaları 10, 29, 37, 45, 49, 51-53, 56-58, 101
Gazette des tribuneaux 36
Gesellschaft für Rassenhygiene 147
Gide, André 153
Gilles (la Rochelle) 154
giyotin 31, 32, 34-37, 57, 175
'in mekanikleri 46, 57
endirekt öldürme 57
idamın serileştirilmesi 46
sorumluluktan kurtulunması 57
Gladstone, William 86
Gobineau, Joseph-Arthur de 60
Goebbels, Joseph 81, 91, 165
Goldhagen, Daniel J. 15, 21, 23, 24
Alman patolojisi 16, 23
ve Alman antisemitizmi 22, 24
Goldman, Emma 121
Göring, Hermann 84
Gramsci, Antonio 51
Grant, Madison 75, 143
Graves, Robert 106
Graziani, Rodolfo 82
Grimm, Han 66
Grossraum 84, 163, 164, 166
Grosz, Georg 109, 110
Guérin, Jules 157
Guillotine, Joseph-Ignace 31
gulag 103
Gumplowicz, Ludwig 74
Güney Afrika 63, 79, 103
Güneybatı Afrika 66, 80

Habermas, Jürgen 11, 24, 89
Haekel, Ernst 146
"Halkların Geniş Alan Düzeni" (Schmitt) 164
hapishane 29, 38-43, 57, 75, 104, 105, 117, 131
'nin idari rasyonalitesi 57
bir ıslahevi olarak 39
bir zor aracı olarak 38-40, 57, 58
insanlıktan çıkarılma 57
ölüm oranı 42
toplama kampının öncülü olarak 43, 57, 58
ve toplumsal marjinallik 40
hapishane emeği 40, 41
'nin sömürülmesi 40
bir cezalandırma olarak 40, 41
işkence olarak 40, 41
tıbbi deneylerde kullanımı 40
Hart, Sir Reginald Clare 144
Hasse, Ernst 157
Haushofer, Karl 161, 163
Haussmann, Georges-Eugène 47
"Hayat Kutsal Değildir" (Papini) 113
Hayes, Carlton J. 20, 21
Heidegger, Martin 113
Heidelberg Üniversitesi 148
Hereditary Genius (Galton) 75
Heredity and Human Progress (McKim) 143
Hilberg, Raul 48, 54, 55, 143, 175, 176
Hillgruber, Andreas 89
Himmler, Heinrich 46, 55
Hindenburg, Paul von 98
Hindistan 61, 63, 64, 76, 80, 85, 86, 103
Hine, Lewis 50
Historikerstreit 11, 16, 89
Hitler, Adolf 15, 21, 46, 48, 52, 53, 67, 83, 85-87, 89, 90, 114, 119, 141, 149, 165, 167-169, 174, 175

Amerikan yerlileri soykırımına hayranlık 87
antisemitizmi 18, 124
Büyük Britanya'ya hayranlık 85
Kavgam 73, 124, 166
Lebensraum 178
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği harekâtı 80
Yahudi Bolşevizmi miti 125
Hobsbawm, Eric 15
Hoepner, Erich 88
Hollanda 45, 85, 141
Holokost 10, 11, 21, 35, 48, 143
Hosmer, J. K. 75
Hugo, Victor 80
Humboldt Üniversitesi 165

I.G. Farben 117
International Jew (*Beynelminel Yahudi*, Ford) 52, 157
ırk ayrımcılığı 28, 66, 118
ırk biyolojisi 147
Irk Hijyeni Derneği 147
ırkçılık 26, 27
sınıf ırkçılığı 29, 129, 138
ve Alman yayılmacılığı 90
ve Avrupa merkezcilik 60, 61
ve sosyal Darwinizm 26, 60
ve sömürgecilik 59, 60, 64, 65, 82

idam 31-35, 37, 38, 46, 48, 49, 57, 97
Ancien régime döneminde 31, 32, 35, 36
etik sorumluluk 37, 57
gizli 38
mekanikleştirilmesi 35
öznesiz bir süreç olarak 57
İkinci Dünya Savaşı 9, 12, 15, 20, 78, 101, 102, 105, 109, 118, 120, 148, 163, 167, 171, 174
askerî hedef olarak siviller 101
bir sömürge savaşı olarak 88
İngiliz Güney Afrika kumpanyası 79
İnsan Genetiği ve Öjenik Enstitüsü 147
İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi 25
İspanya 85, 141
İsveç 143
İsviçre 143
işkence 40-42
kıyafet 42
koşu bandı 41
uyku mahrumiyeti 42
İtalya 31, 45, 82-84, 106, 111, 113, 134
'da faşizm 18, 27, 111, 112, 137, 175
'da öjenik 145
Arditi del Popolo 111
Etiyopya Savaşı 82, 145
fasci di combattimento 111
Fütüristler 114
Fütürizm 144
La civilta cattolica 120
Mannaia 31
savaş esirleri 104
ve antisemitizm 141

Jackel, Eberhard 124
Jakobenler 133
Jünger, Ernst 53, 62, 98-100, 111, 112, 115, 116, 160, 163
Der Arbeiter (işçi) 53, 100, 111
savaşın yüceltilmesi 115, 116, 160
Tam Seferberlik 98

Kafka, Franz 36
kamu yönetimi 26, 95
Kapital (Marx ve Engels) 39, 43, 155
kapitalizm 25, 37, 39, 40, 44-47, 51, 54, 68, 116, 128, 140, 145, 151, 155-157, 169, 170, 175
Karanlığın Yüreği (Conrad) 62
Karlhorst Müzesi 55
Karşı Aydınlanma 167
ve Nasyonal Sosyalizm 45
Kayzer Wilhelm Antropoloji, İnsan Genetiği ve Öjenik Enstitüsü 147
Keegan, John 94, 100
Kelsen, Hans 163
Kenz, Peter 120
Kızılhaç 102, 104
Kidd, Benjamin 70, 71
kimyasal silahların kullanımı 82, 100, 110

Kipling, Rudyard 157
Kişinev (Rusya) 109
Kitchener 79
kitle psikolojisi (Le Bon) 126, 129, 133, 134
Knox, Robert 67
Koch, Erich 88, 167
Kohn, Hans 168
kolera 126, 127, 131
Komintern 16
Komünist Manifesto (Marx ve Engels) 39
komünizm 16, 18-20, 24, 25, 83, 91, 120, 123, 124, 141, 161, 165, 166, 168, 174
Kongo 62, 80, 110
Konzentrationslager, KZ 44
ayrıca bkz. toplama kampları
Korsch, Karl 62
Kracauer, Siegfried 47, 173
Kraft Durch Freude (Neşeden Gelen Güç) 53
krematoryum 49, 52
kriminal antropoloji 134, 135, 138
kriminal atavizm 135
Kristal Gece 56
Kun, Bela 121, 141
KZ 44, 103
ayrıca bkz. toplama kampları

La civilta cattolica 120
La Débâcle (Zola) 132
La France juive (Drumont) 139, 154
la Rochelle, Pierre Drieu 154
La Villette (Paris, Fransa) 47
Lacassagne 126
Lamartine, Alphonse Marie Louise Prat de 31
Landauer, Gustav 140
Langhans, Paul 65
Lanzmann, Claude 48
Lapouge, Georges Vacher de 60, 126, 129
L'Aryen, son rôle social 145
Les Sélections sociales 145, 146
Lapasset (General) 80
Laughlin, Harry 148
Le Bon, Gustave 126, 129, 133, 136-138
Kitlelerin Psikolojisi 137
Lois psychologiques de l'évolution des peuples 129
Le Sang des bêtes (film) 48
Lebensraum 64, 65, 82, 83, 87, 88, 118, 161, 164, 166, 170, 175, 178
fetih politikası olarak 64
Lee, Richard 68
Lenard, Philip 165
Lenin, Vladimir İlyiç Ulyanov 121, 124
Leningrad 83, 86
Leroy-Beaulieu, Anatole 139, 153
Les Origines de la France contemporaine (Taine) 132
Les Polynésiens orientaux au contact de la civilisation (Caillot) 72
Les Sélections humaines (Richet) 146
Les Sélections sociales (La Pouge) 145
Leskov, Nicolas 107
Lessona, Alessandro 82
Letonya 123
Levi, Paul 140
Levi, Primo 10, 42, 43, 52, 105, 105
Sonderkommandos üzerine 52
The Drowned and the Saved 107
Lewis, Wyndham 115
liberalizm 16, 19-21, 24, 61, 152, 160, 161, 167, 175
Liebermann, Max 157
Litvanya 123, 141
Ljubljana kampı 104
Lloyd-George, David 98
Lombroso, Cesare 134-136, 145
L'uomo delinquente 135
Political Crimes and Revolution 136
Londra Antropoloji Derneği 68
Londra Felsefe Topluluğu Kongresi 144
Lord Kitchener 79
Lord Salisbury 77
Lueger, Karl 22
Lugard, Frederick John 79
Lukács, George 68

Luther, Martin 21
Luxemburg, Rosa 121, 140, 165

Macar Soyvet Cumhuriyeti 18
Macaristan 18, 120, 122
Madagaskar 90
Maistre, Joseph de 32, 33, 114
Soirées de Saint-Pétersbourg 32
makineli tüfek 71, 79, 94, 97, 115
Malthus, Thomas 68
Malthusçu, Malthusçuluk 64
Man, the Unknown (Carrel) 146
Mann, Thomas 122, 141
Büyülü Dağ 122
Marat, Jean-Paul 133
Marc, Franz 106
Marestang, M. 72
Marinetti, Filippo T. 115
Marksizm 17, 124, 165, 175
Marr, Wilhelm 157
Marx, Karl 39, 43, 94, 121
Kapital 39, 43
Komünist Manifesto 39
Mauclair, Camille 99
Maupertuis, Pierre-Louis 40
Maurras, Charles 120
May, Karl 87
Mayer, Arno J. 7, 12
McKim, W. Duncan 143
meçhul asker 99
Meige, Henry 139

mekanize edilmiş ölüm (öldürme) 94
Mekânsız Bir Halk (Grimm) 66
Men at Work (Hine) 50
Mendelssohn, Moses 163
Mengele, Josef 149
Meyhew, Henry 128
mezbaha 46-48, 171, 175
Chicago 47
La Villette (Paris, Fransa) 47
Michelet 35
Michels, Robert 137
oligarşinin tunç kanunu 137
Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy 137
militan politika 114, 115
Mill, John Stuart 61
milliyetçilik 18, 23, 113, 115, 124, 154, 158, 171
Mommsen, Hans 15
Morès, Marquis de 157
Mosca, Gaetano 137
Mosse, George L. 27, 28, 109
Mussolini, Benito 18, 82, 114, 137, 145
Müller, Filip 49, 50

Namibya 80
Nash, Paul 106
Nasyonal Sosyalizm 15-18, 23, 24, 26, 28, 29, 52, 62, 89, 113, 115, 118, 123, 148, 164, 169, 171, 175, 175
Alman patolojisi olarak 16
antibolşevizm olarak 16-19, 24, 83, 88, 123, 124, 141, 167, 171
antiliberalizm olarak 16, 19, 163
antisemitizmi 17, 18, 123, 141, 142, 148, 159, 171
bürokrasisi 56, 57
Einsatzgruppen 23
ırkçılığı 28
kökenleri 14, 15, 24-29
öjenik 147-149
ölüm kampları 48, 57
siyasi din olarak 169
tarihteki yeri 12
toplama kampları 43
ve emperyalizm 62, 63, 67, 89
ve Holokost 21, 22
ve ırk ayrımı 45
ve pan-Cermenizm 66, 146
ayrıca bkz. Üçüncü Reich
Natural Selection (Wallace) 70
Nazi, Naziler, Nazizm 9, 11, 12, 14, 16-20, 22, 23, 25, 27-29, 42-48, 52, 53, 56-58, 62-64, 66, 67, 82-85, 88-91, 101, 103-105, 108, 111, 117-120, 122-124, 138, 141-143, 145, 147-149, 151, 159, 165-167, 169-171, 173-178
ayrıca bkz. Nasyonal Sosyalizm
Neumann, Franz 44

Nietzsche, Friedrich Wilhelm 27, 114
Nihai Çözüm 13, 15, 24, 28, 48, 55, 57, 108, 143, 175-178
Nolte, Ernst 16-19, 24, 25, 88, 123
Nordau, Max 140
Norveç 143
Noske, Gustav 122
Novicow, Jacques 144
Nürnberg Kanunları 56, 65, 67, 90, 146, 167, 178

oligarşinin demir kanunu 137
Oliver Twist (Dickens) 157
Omdurman Muharebesi 79
On War (Clausewitz) 98
Osmanlı İmparatorluğu 23, 109

öjenik 60, 65, 74, 75, 90; 108, 126, 129, 137, 143-148, 170, 174, 175, 177
  ABD'de 149
  Almanya'da 146
  Weimar Cumhuriyeti döneminde 147
ölüm 20, 23, 31-35, 37, 38, 40, 42, 46, 48, 50, 54, 56, 57, 59, 69, 72, 73, 77, 78, 99-101, 103-105, 107-107, 112, 115-117, 119, 122, 124, 143, 146, 163, 168, 170, 173, 177, 178
  insandışılaştırılması 35, 38
öteki, ötekilik (kavram olarak) 28, 29
öteki olarak alt-insan (kavram) 29
ötenazi 36, 142, 143, 146, 149
  T4 Operasyonu 36, 142

Pan-Cermen Birliği (*Altdeutscher Verbund*) 65, 157
pan-Cermenizm 64, 65, 123
Papini, Giovanni 113
Pareto, Vilfredo 137
Paris Antropoloji Derneği (Société Anthropologique de Paris) 76
Paris Emniyet Müdürlüğü 135
Paris Komünü 130-136
Pasteur, Louis 126, 167
Pearson, Robert 42
Perrier, Edmond 71
Perrot, Michelle 42
Philosophy of Money (Simmel) 152
Pichot, André 73, 149
Pick, Daniel 134, 149
Plague in Russia (Rosenberg) 124
Ploetz, Alfred 147
Poepping 74
Pohl, Oswald 44
Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modem Democracy (Michels) 137
politik altüst etmenin biyolojikleşmesi 130-136
politik militanlık 114, 115
Polonya 13, 45, 83, 85, 101, 122, 141
Portekiz 85
Preuss, Hugo 162
Principles of Political Economy (Mill) 61
Proctor, Robert N. 125
propaganda 42, 56, 62, 65, 81, 88, 89, 91, 110, 111, 118-120, 125, 141, 142, 148
Protestan Reformu 39
Proudhon, Pierre-Joseph 154
Prusya 66, 85, 160, 176

Quinet, Edgar 35

Radek, Karl 140, 165
Rathenau, Walther 94
Ratzel, Friedrich 64, 164
Reade, William Winwood 76, 77, 87
Reed, John 98
Reflections on the Revolution in France (Burke) 128
Revue scientifique 72
Richet, Charles 146
Rockefeller Vakfı 146
Rodezya 79
Roma İmparatorluğu'nun çöküşü 9, 157
Roosevelt, Theodore 75, 169
Rosenberg, Alfred 85, 86, 123
  Plague in Russia 124
  The Myth of the Twentieth Century 124

Ruanda'da etnik temizlik 23
Rus Devrimi 16-19, 114, 122, 123, 140
Rusya 22
ayrıca bkz. SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)

SA (*Sturmabteilung*) 111
Said, Edward 27, 62
Saint Petersburg Akşamları (Maistre) 32
Sanayi Devrimi 25, 29, 34, 38, 127
çalışma evleri 38, 43
hapishaneler 43
sınıf ırkçılığı 29
teknolojik savaş 96
sanayi üretimi 26, 44, 52, 95
Sanson 38
Sartre, Jean-Paul 127, 154
Savage Africa (Reade) 76
savaş 9, 12, 15, 16, 19-21, 23-26, 28, 29, 31, 36, 39, 44, 45, 51, 53, 55, 56, 61, 62, 64-66, 71, 78-89, 91-123, 125, 130, 133, 135, 141, 142, 144, 145, 148, 149, 154, 157, 159, 160, 163, 167-169, 171, 173-176, 178
laboratuvar olarak 94, 95, 118
sanayileşmiş bir süreç olarak 94, 117
yok etmenin sanayileşmiş biçimi olarak 98
savaşın yüceltilmesi 115, 116
Schmitt, Carl 84, 85, 112, 161-164
Der Nomos der Erde 61
Schnee, Heinrich 66
Schönerer, Georg von 157
Schönheit der Arbeit (Çalışmanın Güzelliği) 53
Schwerber 53
Seibert, Theodor 168
Sellier, André 46
Shoah 10, 11, 13, 15, 16, 21
Sighele, Scipio 133, 136
Simmel, Georg 152
Simpson, Louis 107
Sims, George, 128
Sinclair, Upton 47
siviller 44, 45, 63, 78, 101-104, 108, 111, 117
askerî hedef olarak 102
sürülmesi 102
Slavlar 83, 85, 87, 88, 139, 174
Smith, Adam 68
Social Evolution (Kidd) 70
Soemmering, Samuel Thomas 35
Sofsky, Wolfgang 43
Sombart, Werner 155, 156
Somme Muharebesi 95, 100
Sonderkommando 49, 50, 52
sosyal Darwinizm 25, 26, 60, 64, 68, 70, 71, 73-75, 110, 127, 137, 138, 144, 145
sosyopolitik salgın olarak işçi sınıfı 129-131
Souvenirs (Tocqueville) 128
Sovyetler Birliği 119, 122
ayrıca bkz. SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)
soykırım 9-17, 21, 23-25, 28, 42, 56, 62, 63, 71, 74, 77, 79, 80, 82, 92, 100, 103, 109, 116, 117, 130, 142, 167, 171, 175, 177, 178
biyolojik yeniden modelleme yöntemi olarak 11
Cezayir'de 62
Etiyopya'da 82, 145
Fildişi Sahili'nde 80
Kongo'da 80
Namibya'da 80
Osmanlı İmparatorluğu'nda 23, 109
Sri Lanka'da 79
Sudan'da 79, 80
Tahiti'de 80
Yeni Kaledonya'da 80
sömürge savaşları 28, 78, 80, 85, 89, 97, 178
sömürgecilik 60, 67, 79, 80, 83, 118, 129, 175
ve ırksal yok etme 142
Speer, Albert 44, 46
Spencer, Herbert 68, 144
Spengler, Oswald 155, 157
Spinoza, Baruch 163
Sri Lanka 79

SS (*Schutzstaffel*) 23, 44, 48-50, 55, 91
Der Unternensch 91
ayrıca bkz. SA (*Sturmabteilung*)
SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) 20, 24, 80, 81, 83, 84, 86, 88, 90, 91, 123, 141, 167, 168, 175
Almanların işgali 24, 80, 83, 68, 85, 86
Beyaz Terör 120
savaş esirleri 44, 45
Yahudi bolşevizmi 88, 119, 120, 123, 125, 126, 140, 168
ayrıca bkz. Sovyetler Birliği
Staeger, Ferdinand 53
Stahl, Friedrich Julius 53
Stalin, Josef 103, 104
Stark, Johannes 165
stereotipler 29, 77, 110, 122, 132, 138, 140
Sternhell, Ze'ev 18, 27, 28, 157
Stöcker, Adolf 157
Strong, Josiah 75
Suchomel, Franz 48
suça karşı caydırıcılık olarak terör 42
Suçlar ve Cezalar Hakkında (Beccaria) 40
suçluluk 40, 52
Sudan 79, 80
Sverdlov, Yakov 140

T4 Operasyonu 36, 142
Tahiti 80
Talmon, Jacob L. 31
Taine, Hippolyte 132, 133, 136, 137
Tanganika 79
Tarde, Gabriel 126, 134
Taylor, Frederick W. 50
"Fabrikaların Bilimsel Örgütlenmesi" 51
Taylorizm 45, 50, 51, 53, 54, 94
Tazmanya 70, 71
Tek Yön (Benjamin) 116
teknolojik savaş 96
çeliğin kullanımı 96
Gatling tüfeği 96
insanlıktan çıkarılan düşman 99
meçhul asker 99
miğferin kullanımı 97
otomatik silahlar 79, 97
Temmuz Monarşisi 36, 42
terör dönemi 34, 35, 137
Temmuz Monarşisi 36, 42
The Criminal Crowd (Sighele) 136
The Decline of the West (Spengler) 155
The Drowned and the Saved (Levi) 107
The Jungle (Sinclair) 47
The Last of the Tasmanians (Bonwick) 71
The Myth of the Twentieth Century (Rosenberg) 124
The Passing of an Illusion (Furet) 19
The Passing of the Great Race (Grant) 143
The Race of Man (Knox) 68
The Times 121
Theory of Film (Kracauer) 47
Thomalla, Curt 125
Thomas, Albert 94
Tocqueville, Alexis de 13, 61, 128
Toller, Ernst 140
Tombs, Robert 130
Topf firması (Erfurt, Almanya) 48
Topinard, Paul 126
toplama kampları 42-45, 50, 52, 56, 57, 102-106, 117, 142
Boer Savaşı sırasında 103
cezalandırma merkezleri olarak 45
savaş esirleri 44, 45, 102-104, 117
üretim merkezleri olarak 46
ve çalışma evleri 38, 43
ve zorunlu emek 44
toplumsal marjinallik 40
Total Mobilization (Jünger) 98
totalitarizm 27, 43, 63
antiliberalizm 21
Batı medeniyetine karşı bir isyan olarak 21
Totalitarizmin Kaynakları (Arendt) 27, 63
Toussenel 154
Tönnies, Ferdinand 158
Treblinka 12, 100
sanayileşmiş yok etme 48
Treitschke, Heinrich von 65

Troçki, Leon 121, 122, 124, 140, 165
Trotha, von 80, 81
Turner, Frederick Jackson 74, 75
Türlerin Kökeni (Darwin) 72

Ukrayna 85, 88, 141
'da antisemitizm 22
'nın Almanlaşması 87
Untermenschen 45, 52, 88, 122

Üçüncü Reich 36, 56, 123, 125, 160, 163, 166
bürokrasisi 56
ekonominin Aryanlaşması 56
Kristallnacht 56
lebensunwerte Leben 36
Nürnberg Kanunları 56
ve Weimar Cumhuriyeti 160
ayrıca bkz. T4 Operasyonu

V-2 roketleri 46
Vasco, Giambattista 40
Venturi, Franco 40
Vernichtungskrieg 108
Versailles Antlaşması 66
Versailles Ordusu 130
Vialles, Noélie 47
Viviani, Clemenceau 98
Viviani, René 98
Viyana 16, 18
Volk ohne Raum (Grimm) 66
Volksdeutsch 74, 90
Volksgemeinschaft 52, 160, 165, 166
Völkerrechtliche Grossraumordnung (Schmitt) 164
völkisch 14, 18, 22, 28, 33, 66, 124, 147, 154, 161
Völkischer Beobachter (Halkın Gözlemcisi) 168

Wagner, Richard 67
Waitz 69
Wallace, Alfred Russel 69, 70
Wannsee Konferansı 56
Weber, Max 39, 47, 54, 65, 95, 137, 155
Webster, Nesta 121
Wehrmacht 62, 83, 84, 88, 89, 119, 141
Weimar Cumhuriyeti 19, 22, 23, 147, 160, 161
Weltanschauung (dünya görüşü) 52, 83, 166, 170, 174
Werksoldaten (resim) 53
Wiesel, Elie 10
Wolfmann, Ludwig 146
Wolseley, Garnet Joseph 144

Yahudi Düşmanı: Antisemitin Portresi (Sartre) 154
Yahudi karşıtlığı 154, 157, 167
Yahudiler 13, 14, 17, 18, 20, 22-24, 45, 51-56, 84, 85, 88-91, 119-125, 135, 138-142, 148, 149, 151-171, 173
'in soykırımı 9-17, 21, 56, 83, 92, 109, 142, 175, 177, 178
'in sürülmesi 90, 175
Alman toplumundaki yeri 67
alt-insanlar olarak 29, 45, 91
bir "öteki" olarak 29
entelektüeller olarak 22, 29, 122
ırksal antisemitizm 14
ırksal sürgünler 45, 141
Rusya'da aleyhlerine pogromlar 22, 109
toplama kampları 46, 49, 56, 63
Untermensch olarak 29, 45, 52, 65, 88, 91, 122
Weimar Cumhuriyeti'nde soyut evrenselciliğin temsilcisi olarak 161
Yahudi Bolşevizmi miti 88, 119, 120, 125, 126, 140, 168
Yahudiler ve Kapitalizm (Sombart) 155
yapay döllenme 146
"Yarının Silahları" (Benjamin) 117
"yaşamaya değmez hayatlar" 36
Yeni Kaledonya 80, 131
Yeni Zelanda 68, 70, 74
yok etme (toplama) kampları 167
Yugoslavya'da etnik temizlik 23

zihinsel hastaların zorunlu kısırlaştırılması 69, 129, 142, 147
ABD'de 143
Danimarka'da 143
İsveç'te 143
İsviçre'de 143
Norveç'te 143
Zinoviev, Grigori 140, 165
Zola, Émile 131, 145
Zollschans, Ignaz 140
zorunlu çalıştırma 40, 43, 44, 102
antifaşistler 44
çalışarak öldürme 80
savaş esirleri 44
siviller 44
sürgünler 44
Untermenschen 45, 52
yabancı siviller 45
ayrıca bkz. toplama kampları
Zweig, Arnold 99

"Yahudi soykırımının fevkaladeliği, pek de 'öncülü olmayan' (...) bir olay değil, modern Batı tarihinde daha önce birbirinden ayrı olarak denenmiş geniş hükümranlık ve yok etme yöntemlerinin özgün bir sentezi olmasıdır. Özgün, dolayısıyla da radikal biçimde yeni olan şey sentezdi ve çağdaşlarının pek çoğu için hayal edilemez ve anlaşılamazdı."

Uluslararası toplum ve akademik çevreler, geleneksel olarak Nazizm ideolojisini ve Holokost'u Avrupa tarihinin doğal akışından bir sapma, önceki çağların barbarlığına ve vahşetine bir geri dönüş olarak gören yaygın bakış açısını kabul eder. Enzo Traverso *Nazi Şiddetinin Kaynakları*'nda keskin ve berrak bir analizle bu yaklaşımı tersyüz ederek milyonlarca insanın ölümüne sebep olan bu korkunç deneyimi, 18. yüzyıldan itibaren Avrupa'da gelişen modern trendlerin ve "medenileştirme süreci"nin uzantısı olarak yorumluyor. Yazar siyasi, askerî, kolonyal, endüstriyel, bilimsel ve felsefi boyutlarıyla Batı modernleşmesinin karmaşık tarihsel hattını mercek altına alarak, bu benzersiz ölüm operasyonuna giden yolu ören fikirleri ve pratikleri inceliyor. Avrupa'nın siyasi ve entelektüel tarihi üzerine derinlemesine çalışmalarıyla tanınan Traverso'dan soykırım tartışmalarına ufuk açıcı bir katkı.

THG 0982438 YDK

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-3763-9

9 789750 537639

KDV'DEN MUAFTIR